

CLASICII
ROMÂNI
COMENȚAȚI

SUB ÎNGRIJIREA
D^{LEI} N. CARTOJAN
PROFESOR UNIVERSITAR

CRONICA LUI
IOAN NECULCE
VOLUMUL I.

EDIȚIE COMENȚATĂ DE
AL. PROCOPOVICI
PROFESOR UNIVERSITAR
MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

1769

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC” CRAIOVA

Imparatia de Romani

1 Martie 1932

COLECȚIA CLASICILOR ROMÂNI

de subț direcția

D-lui N. CARTOJAN

Profesor universitar.

59177

Sublet

Biblioteca Liceului de fete

"Regina Maria" din Capitala

CRONICA LUI I. NECULCE

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE

AL. PROCOPOVICI

Profesor universitar, membru corespondent
al Academiei Române.

CU O PREFAȚĂ ȘI O INTRODUCERE

VOL. I

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC”, CRAIOVA

1932

453173

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 59177
Inventar C153173

B.C.U. Bucuresti

C153173

8R-94

Mamei mele

*închin în cartea aceasta
suflet din sufletul ei.*

PREFAȚĂ

Cronica lui I. Neculce de mult n'a mai fost o carte la îndemâna tuturor. Edițiile lui M. Kogălniceanu din 1845 și 1872 nu se mai găsesc decât prin bibliotecii publice și particulare și arareori se pot cumpăra, pe prețuri exorbitante, pe la anticari. Opera aceasta a rămas astfel inaccesibilă publicului mare, cu toată valoarea ei istorică și literară. Și publicațiile cari nu cuprind decât părți alese din cronica lui Neculce („Autorii români, vechi și contemporani, edițiune școlară: Ioan Neculce, Letopisețul Țării Moldovei, București 1906” și „Biblioteca Socec, Scriitorii români: Ioan Neculce, O seamă de cuvinte și cronica, București 1909”) nu se mai află în librării. O reeditare a cronicii întregi pentru un cerc mai larg de cititori se impunea în felul acesta de multă vreme.

Nu prezint aci cititorului o ediție critică, întemeiată pe consultarea tuturor manuscriselor în cari se păstrează cronica lui I. Neculce. N'am avut pretenția să fac în cartea aceasta operă de prea migăloasă muncă filologică sau istorică. O lucrare de felul acesta ar reclama timp îndelungat și ar servi alte scopuri decât cele urmărite de noi. În intențiunea noastră nu este decât ca să punem în contact publicul cu personalitatea și o rară distincție sufletească a lui I. Neculce și cu atmosfera societății din timpurile lui. Să ascultăm așa dară povestea acestui unchiș sfătos, plină de farmec și în multe privinți de o deosebită actualitate, capa-

bilă de a aprofunda priceperea trecutului nostru și a stărilor din zilele noastre, ca și de a ne procura alese emoții intelectuale.

Reedităm în felul acesta cronica lui I. Neculce după ediția întâia a lui M. Kogălniceanu din „Le-topisișile Țării Moldovii”, tom II, Iași 1845, ediție mult superioară celei publicate în 1872 la București. M. Kogălniceanu a procedat în acea ediție, tipărită cu chirilice, cu multă chibzuință, reproducând originalul de care s'a folosit cu precizie și completându-i lacunele după copia postelnicului Alexandru Hurmuzachi. Am respectat forma în care se găsește cronica lui I. Neculce în acea publicație a lui M. Kogălniceanu, păstrându-i neschimbate toate particularitățile de limba. În felul acesta avem posibilitatea să savurăm și tot parfumul stilului și graiului cronicarului nostru. Când același cuvânt are înfățișări variate, am păstrat deosebirile, căutând totuși să prindem aspectul fonetic al fiecărei forme într'o ortografie unitară.

Opera lui I. Neculce se citește ușor. Cu toate acestea priceperea unor expresii și construcții prezintă dificultăți celor neobișnuiți cu limba cărților noastre vechi. Am însoțit în consecință textul de un șir de note explicative. Am ținut să nu dau proporții prea mari acestui aparat de note, care nu intervine prin urmare decât acolo unde lucrurile nu se înțeleg de la sine din context. Am evitat să adaug comentarii istorice. Cred că nu mi-am impus aci limite prea strâmte, chiar dacă pe alocuri unul sau altul dintre cititori ar mai simți nevoia de a consulta un dicționar sau vre-o operă de istorie.

Lucrurile n'au fost explicate totdeauna chiar acolo unde se întâlnesc în text pentru întâia oară, iar când se repetă. explicările n'au fost date decât o singură dată. Spre a înlesni găsirea acestor note ori de câte ori ar fi nevoie de ele, adaug la sfârși-

tul volumului II, trimițând la ele, un indice alfabetic al expresiilor și formelor adnotate.

În cartea aceasta se face pentru întâia oară încercarea de a se da textului cronicii lui I. Neculce o interpretare integrală. Chiar din cauza aceasta ea nu poate fi definitivă până în toate amănunțimile ei. Scriitorii noștri vechi nu dispun încă de un sistem de punctuație destul de ordonat și de util și nu înțeleg încă să-și repartizeze materia destul de bine pe alineate. A stiliza scrisul lor, dându-i punctuația cuvenită și prinzându-l în alineate corespunzătoare, este una dintre problemele cele mai dificile, ori de câte ori edităm vre una dintre operele lor. Dar fără de munca aceasta lucrările lor rămân aproape de necitit pentru cine nu are îndeletnicirea interpretărilor filologice. Prin asemenea interpretări ne dăm silința să redăm operelor vechi pe cât este cu putință și ritmul pe care l'ar avea, dacă autorii lor înșiși ni se-ar citi. Tehnica graiului lor se deosebeste însă de ceea din zilele noastre, fapt asupra căruia insist și în paginile următoare, vorbind despre I. Neculce. Mijloacele noastre de punctuație, ca și cele ortografice de altfel, trebuie adaptate fiecărui text vechiu în parte.

Lectura cronicii lui I. Neculce este indispensabilă pentru întregirea culturii naționale a celor de astăzi. Cartea de față ne dă și putința unei repezi orientări asupra informațiilor cuprinse într'însa, ori de câte ori am simți nevoia să o consultăm din nou asupra vre unui fapt special relatat în cronică. În scopul acesta am așezat la sfârșitul volumului II și un indice alfabetic al tuturor numelor de persoane și de numiri geografice din opera lui I. Neculce. Acest inventar al cunoștințelor lui bogate de oameni și de geografie va fi, cred, binevenit și cercetătorilor specialiști.

Proporțiile destul de întinse ale cronicii lui I. Ne-

culce au făcut ca pentru motive de ordin tehnic cartea aceasta să apară în două volume.

Incheiu cu un gând de aleasă mulțumire adresată colegului N. Cartojan, sub îngrijirea căruia se publică această colecție de clasici români în editura „Scrișul Românesc”, îndeosebi pentru toată sollicitudinea pe care a pus-o în înzestrarea operei acesteia cu un șir de planșe și fotografii.

Cernăuți, Decembrie 1931.

INTRODUCERE

Epoca, viața, opera și personalitatea

lui

I. NECULCE

INTRODUCERE

Ioan Neculce a văzut cu ochii și a trăit el însuși, prins în înlanțuirea acțiunilor și întâmplărilor lor, vremurile lui Ludovic XIV al Franței, ale lui Carol XII al Svediei, ale lui Petru cel Mare al Rusiei, ale sultanului Mohamed IV și regelui Ioan Sobieski al Poloniei. Principatele române înseși ating în epoca lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, sub raport politic și cultural, una dintre cele mai strălucite situații ale lor. Pe atunci noi eram arbitrii și proteguitorii întregului ortodoxism, nu numai pe continentul nostru, ci și în afară de hotarele lui, până în Georgia lui Wakhthang IV, în zilele căruia s'a tipărit la Tiflis cu ajutorul nostru moral și material cea dintâiu evanghelie în limba georgiană, până în cele mai îndepărtate ținuturi de sub ascultarea patriarhilor de Constantinopole, Antiohia, Alexandria și Ierusalim. Cărțile ortodoxe, tipărite în limba grecească pe la sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII, înalță în prefețele lor un imn de osanale și unanimă proslăvire pentru voievozii noștri. În 1682 s'a înființat la Iași sub Gheorghe Duca Vodă cea dintâiu tipografie grecească din cuprinsul orientului ortodox, iar cărți scrise în limba grecească, limba reprezentativă a unității religioase a tuturor popoarelor ortodoxe, apar apoi tot mai numeroase, mai ales în Țara Românească,

de subt teascurile tipografiilor cari funcționau când la București, când la Snagov, Râmnic sau Târgoviște. Limba românească, introdusă în biserica noastră pentru întâia oară în veacul XV, își luase încă în timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu locul de cinste, ca limbă consacrată oficial, alături de limba paleoslavă și limba grecească. Opera mare cuprinsă în Biblia de la București din 1688, începută de însuși Șerban Cantacuzino și terminată în lunile cele dintâi ale domniei lui Constantin Brâncoveanu, a încoronat biruința limbii românești ca limbă națională a bisericii și vieții noastre publice. În nici unul din veacurile anterioare, viața noastră intelectuală n'a fost atât de îmbelșugată, îndeosebi și în ce privește cuprinsul ei specific românesc.

Curțile noastre domnești au fost în acele vremuri locul de întâlnire a celor mai învățați și mai reprezentativi bărbați ai răsăritului creștin. Nici unul dintre domnitorii noștri n'a avut o curte mai strălucită, prin mulțimea, cultura și autoritatea personalităților de seamă cari îl înconjurau, decât Constantin Brâncoveanu. Dintre prelații cari au vizitat țările noastre și au petrecut câteodată ani îndelungați la noi, îl amintim pe patriarhul Dionisie de Constantinopole, pe învățatul patriarh al Ierusalimului Dosofteiu, figura căruia domină întreaga politică culturală panortodoxă din acele decenii, organizată și îndrumată înainte de toate de el, pe urmașul acestuia în patriarhie Hrisant Notara, pe patriarhul Gherasim de Alexandria, patriarhul Atanasie din Antiohia, Atanasie mitropolitul de Silistra, mitropolitul Auxentie de Sofia ș. a.

Alături de aceste evlavioase fețe bisericesti se găseau, cu toată vrednicia lor, în număr și mai mare, clerici cu

ranguri mai puțin strălucite în erarhia bisericească și fruntașii mireni ai scrisului și învățării grecești din acele zile. Dintre aceștia, Sevastos Kymenites, un bărbat de aleasă învățătură, își urmase studiile la Constantinopol și în Italia, Ieremia Cacavela era meditatorul beizadelilor lui Constantin Brâncoveanu și apoi ale lui Constantin Cantemir, Gheorghe Maiota îl făcea pe profesorul de limba elină și limba latină și pe predicatorul curții, fiind urmat în această funcțiune din urmă a lui de Ioan Abramios. Medicul și poetul Ioan Comnen preda la școala domnească științele fizico-matematice, pentru ca în cele din urmă să se călugărească și să devie mitropolit de Silistra. Versuri mai reușite scria eromonahul Mitrofan Gregoras din Dodona, harnicul corector al cărților grecești publicate atunci în Țara Românească. La București a găsit un adăpost și Ioan Cariofil, primit cu îngăduință și tradițional spirit de toleranță, deși era proscris pentru rătăcirile lui calvine și deși însuși patriarhul Dosofteiu se afla printre prigonitorii lui.

În același timp aveam însă destul de întinse legături și cu apusul, pe urma cărora își găseau rostul la noi și vro câțiva reprezentanți ai culturii occidentale din „Evropa”. Cel dintâiu dintre medicii curții Bucureștene era de pe la 1704 înainte Italianul Iacob Pylarino, care s'a și însurat la noi cu o Româncă. Când acesta a fost numit consul al Venetiei în Smirna, i-a luat locul Bartolomeiu Ferrati, care avea proprietăți mari în Ardeal și primi apoi în dar și o moșie în Moldova. Printre medici — pe Ioan Comnen l-am pomenit mai sus — era și chirurgul sas Ștefan Sixtus. Secretar pentru limba latină îl avea Brâncoveanu pe Nicolae Folos de Wolff din Po-

lonia, iar alt secretar pentru limbile „Evropei” era Antonio Maria del Chiaro, de la care ne-a rămas acea cunoscută și importantă „Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia”, apărută la Veneția în 1718.

Legăturile noastre politice și diplomatice, ca și complicațiile războinice, ne puneau deasemenea în contact cu lumea de pretutindene. Și trupe moldovenești și munte-nești se găseau doară în fața Vienei la 1683. La Constantinopole de Castagnères, iar apoi marchizul de Fériol, ambasadorii lui Ludovic XIV, îl dușmăneau statornic pe Constantin Brâncoveanu, pentru că ar fi nemțofil, întocmai precum Carol XII îl săpa mereu și cu mare pasiune, din exilul lui de la Tighina, ca pe un partizan al Rușilor. Boierul moldovean Nicolae Milescu, autorul unor lucrări scrise în mai multe limbi, apreciat între alții și de G. W. Leibniz ca poliglot și om erudit, a crutrierat Europa în diferite misiuni, oprindu-se la Berlin, Stettin, Stockholm și Paris, iar în serviciul țarului Alexei, al cărui fiu Petru cel Mare învățase carte și de la dânsul, a ajuns până în China. Școlile din Apus, îndeosebi universitatea din Padua, numărau printre elevii lor și câte un Român. Constantin Brâncoveanu avea de puși la Banca de Veneția 30.000 de galbeni, din al căror venit se susțineau bursierii trimiși în străinătate.

La București școala domnească, de studii superioare, ființa din anul 1678, condusă mai întâiu și organizată de Sevastos Kymenites. La 1714 ea avea aproape 200 de studenți. Ei i se datoresc, între altele, cele dintâiu manifestații literare publice, discursuri solemne ținute la zile mari de profesori sau de elevii lor.

Ne găsim așa dară în epoca aceea, am putea spune,

prinși în ritmul vremii, deși pulsațiile vieții europene nu se simțiau încă decât într'un cerc restrâns, fără ca să fi avut răgazul să producă o amplă și radicală premenire a societății românești. Dar epoca aceea cuprindea toate elementele din ideologia pe care o considerăm baza așa numitei noastre renașteri din secolul XIX. Ba mi se pare că începuturile veacului trecut au fost sub acest raport chiar mai sărace.

Latinitatea noastră a fost un fapt de mult cunoscut și relevat de diferiți autori. Cel dintâiu care o afirmă pare a fi scriitorul bizantin Ioan Kinnamos din secolul XII. Apoi se pomenește în cursul veacurilor următoare tot mai adese de originea noastră latină, îndeosebi de scriitori italieni. Și orgoliul național al Grecilor robiți de vraja anticității eline, cu cari ne găsiam în intim contact chiar la noi acasă, trebuia să fie pentru noi un stimulent de a pune în evidență faptul, pe care nu l-am uitat nici odată și pe care ni-l reaminteau și străinii, că și noi sântem de obârșie nobilă. Îi spun cronicarii noștri, ca Grigore Ureche, Miron Costin și Dimitrie Cantemir, sobru și fără de pasiunea marilor apostoli ardeleni de la începutul veacului XIX, sufocată de adversități politice și polemici științifice, ca pe un lucru de la sine înțeles. Țările locuite de Români apar în prefețele cărților grecești, de cari am pomenit mai sus, mai adese sub numirea de Dacia. Pentru stolnicul Constantin Cantacuzino, care a făcut înalte studii la universitatea din Padua, după ce trecuse mai întâiu prin școlile de la Adrianopole și Constantinopole, și care s'a oprit în călătoriile sale prin Europa și la Viena, Veneția și Varșovia, istoria Românilor începe cu descălecatul lui Traian. În „Istoria

Țării Rumânești” el nu ajunge decât până la invazia Hunilor, dar pentru el și Aromânii, „Cuțovlahii”, sânt de un neam cu Muntenii, Ardelenii și Moldovenii. Latinitatea, unitatea și continuitatea neamului românesc în Dacia sânt astfel fapte susținute cu toată hotărîrea în vremurile de cari ne ocupăm. Sentimentul unității noastre îl întăreau și cărțile cari treceau dintr’un ținut în altul, desele bejenii ale boierilor dintr’un principat într’altul și în Ardeal, legături de tot felul între Românii de pretutindeni și indeosebi și încercările de solidarizare a celor trei biserici ortodoxe rumânești în fața ispitelor catolice și a tentativelor calvine.

Problema naționalității noastre nu era pe atunci și un steag de revendicări politice, ci doară o chestiune de prestigiu și de lămurire a unui adevăr. În același timp au intrat în cercul preocupărilor noastre un șir de alte elemente capabile de a da vieții noastre scipiri noi și de a o turna în forme mai desăvârșite. Invocarea muzelor lui Homer, comparații ca aceea în care patriarhul Dosofteiu apare ca un Hercule al ortodoxiei, admirația pentru elecvența lui Demosthene etc., din cărțile tipărite la noi, vădesc un foarte accentuat interes pentru anticitatea clasică. Nicolae Ruset făcea în 1726 uz până și de citații din Martial și Tacitus, spre a dovedi că Nicolaș Mavrocardat este de viță domnească din Moldova. Istoriiile lui Herodot erau traduse de pe atunci în românește, într’un manuscris care nu ni s’a păstrat decât într’o copie târzie, din 1816, iar Constantin Brâncoveanu-fiul a tipărit în 1704 traducerea în neogrecește a Biografiilor paralele ale lui Plutarh. Cunoașterea limbii eline și a limbii latine — de aceasta din urmă se folosiau

într'o măsură largă voievozii noștri maramureșeni în corespondența lor încă înainte de întemeierea principatelor — era foarte râvnită pe atunci. Un panegiric tipărit de Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu, în 1701, cuprinde pe lângă versuri grecești și traducerea lor în latinește, reamintindu-ne versurile românești, urmate de traducerea lor latină, pe cari Mihail Halici din Caransebeș, fost student al Universității din Nürnberg, le adresa în anul 1674 amicului său Francisc Păriz Păpai pe atunci student în Basel. Atenția nu se îndrepta numai asupra limbilor clasice, ci în general asupra limbilor străine. Poliglot n'a fost numai Nicolae Milescu, ci și Dimitrie Cantemir ș. a. Stolnicul Constantin Cantacuzino vorbea grecește, latinește și italieneste, iar cunoscător de mai multe limbi era și mitropolitul Dosofteiu al Moldovei, ca și Miron Costin.

Arta oratorică se cultiva cu tot dinadinsul, având un strălucit reprezentant în Antim Ivireanul. Grija formei, preocupări de ordin stilistic și estetic, nu puteau lipsi astfel din gândurile cărturarilor de atunci. Câteodată sânt foarte lămurit exprimate, ca în panegiricul din 1701, iar monumentele de artă din acele zile mărturisesc de asemenea setea frumosului. Tot odată au năvălit, ca să zicem așa, o mulțime de noțiuni noi în sfera cunoștințelor noastre, găsindu-și expresia și în numărul foarte mare de neologisme din scrisul românesc de atunci, precum ne putem convinge și din lectura cronicii lui I. Neculce. Raporturile noastre cu centrele culturale din vecinătatea noastră și chiar din străinătatea mai îndepărtată, viața politică și religioasă mai agitată decât altă dată, vizitele pe cari le făceam străinătății

și cari ne veniau de acolo, un traiu tot mai intens și mai complex în toate rosturile noastre publice și avântul cărții românești, trebuiau să aibă urmări de felul acesta. Epoca aceasta înseamnă și definitivă laicizare și emancipare a vieții noastre cărturărești de sub stăpânirea bisericii. Cercuri tot mai largi au fost atrase în orbita ei.

Negreșit că pe atunci au fost date toate premisele necesare, ca să putem porni pe calea unei grandioase resurecțiuni naționale. Ea a întârziat totuși un secol întreg. La începutul veacului XVIII, marile nădejdi ortodoxe se mutaseră de la București și Iași în împărăția lui Petru cel Mare. Noul curs îl anunța însuși Hrisant Notara. Când a tipărit în 1715 la București „Istoria patriarhilor Ierusalimului”, opera mare a predecesorului său, a patriarhului Dosofteiu, a pus pe exemplarele destinate pentru Ștefan Javorskij, mitropolitul Rjazanului și Muronului, și titlul slav al cărții alături de cel grecesc. Exemplarele acestea cuprind și o scrisoare adresată mitropolitului rus, în care patriarhul Hrisant nu mai preamărește pe voievodul Țării Românești, ci afirmă că bisericile ortodoxe nu pot fi sprijinite și ajutate mai bine decât de marea și întinsa împărăție a țarului, căreia îi dorește ca să se întărească și lățească tot mai mult. Am trecut heghemonia în lumea ortodoxă de rit slav — atât de strălucit susținută îndeosebi în zilele lui Ștefan cel Mare și Neagoe Basarab — Rușilor de odată cu mutarea lui Petru Movilă la Chiev, pentru a câștiga totuși în curând conducerea spirituală a ortodoxismului întreg. Și pe aceasta ne-au luat-o Rușii lui Petru cel Mare, ca pe o sarcină devenită prea mare pentru noi în mijlocul încăierărilor dintre puternicile împărății din jurul nostru.

Heghemonia panortodoxă a putut să aprindă în gândurile lui Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești, descendentul unei familii care a dat în secolul XIV doi împărați imperiului bizantin, visul că va stăpâni cândva și politicește lumea ortodoxă, redând gloria de altă dată vechiului sceptru al Paleologilor. În speranțele lui se simția incurajat până și de împăratul Leopold I din Viena. Acum asemenea utopii au fost definitiv înmormântate.

Fecunda colaborare greco-română din secolul XVII, în serviciul misiunii noastre comune panortodoxe, și împrejurări politice speciale, au creat elementului grec de la noi o situație privilegiată. Din clipa însă în care tăria și înflorirea principatelor noastre nu mai însemna tăria și înflorirea ortodoxismului întreg, din clipa în care noi încetăm de a conta ca factor hotărâtor în urmărirea unui ideal superior comun tuturor popoarelor ortodoxe, Grecii aceia, cu toată influența lor în politica imperiului otoman, nu ne mai puteau descoperi alt rost decât de a servi interesele lor particulare. Concepția aceasta imprimă veacului XVIII timbrul lui caracteristic și face ca așa numita epocă a Fanarioșilor să fie pentru noi o epocă de umilire și de așa zisă decadență. Locul grecismului generator din secolul XVII l-a luat în secolul XVIII un grecism în general parazită, de care firește că a trebuit să ne desbarăm în cele din urmă. Și într'unul și într'altul noi înșine ne-am avut amestecul nostru și partea noastră de amplă contribuție.

Înlăturați din situația pe care o avusesem înainte, am avut nevoie de o epocă de reculegere și de pregătire a unei orientări noi, înțelegând că înainte de a servi

interese internaționale ortodoxe, de cari totuși n'ar trebui să uităm nici astăzi, se cuvine să ne vedem de apărarea și paza intereselor noastre particulare românești. Secolul XIX este un veac de tot mai conștientă și tot mai intensă afirmare a individualității noastre etnice, care a dat ființă Statului Român și i-a fixat hotarele lui de astăzi. Renașterea noastră a pornit din cât s'a putut salva dincoace de veacul XVIII sau a reinviat din ideologia vremurilor cari au fost și ale lui I. Neculce.

Și totuși I. Neculce nu ne vorbește aproape de loc de faptele pe cari le-am adunat în cele precedente. Ele sânt cu toate acestea cele mai importante, cred, din timpurile lui, pentru că pe ele se întemeiază idealul statului acestuia, continuarea și desăvârșirea moștenirii culturale a secolelor trecute, a civilizației câtă se cuprinde și mai poate să se cuprindă în viața românească.

În concepția cronicarilor noștri — dintre cari doar Dimitrie Cantemir este mai avansat — a face istorie nu înseamnă încă a cerceta și a expune întreg dinamismul social sub toate aspectele și în toate efectele lui, în complexa înlănțuire a strânsei lor interdependențe. Viața bisericească, viața culturală și viața politică sânt pentru ei încă lucruri foarte deosebite. Istoria nu cuprinde decât pe cea din urmă, pentru că numai ea este considerată cărmuitoare a țărilor, care înalță și coboară oamenii și determină soarta lor de toate zilele pe acest pământ. Concepută astfel, istoria nu așează decât clasa privilegiată, singura care poate deține funcțiuni publice hotăritoare în politica aceasta, pe scena dintre culisele ei. Dincolo de acestea, massa mare și anonimă apare cu un rost foarte redus. Cei mulți înmulțesc avutul țării

în muncă spornică, sânt servitorii stăpânilor lor, plătesc biruri, fac servicii militare și pornesc câteodată la zurba împinși de vre un regisor interesat.

Am înțeles așa dară de ce I. Neculce nu ne vorbește despre atâtea lucruri cari au pentru noi un interes extraordinar. De personalități ca patriarhul Dosofteiu și Hrisant Notara ne pomenește doară la prilejuri ca cele când cel din urmă a fost trimis din Țara Românească în Moldova, într'o misiune politică în care lipsa de sinceritate nu prea cadra cu situația lui de mitropolit. De Constantin Brâncoveanu se ocupă de repezite ori și pe larg, dar de activitatea culturală din timpul lui nu aflăm nimic. Ba pe I. Neculce îl încearcă chiar sentimente de antipatie pentru acest domnitor muntean, pentru că politica lui a creat adese situații încurcate și dificultăți de tot felul Moldovei. Domniei scurte a lui Dimitrie Cantemir îi dedică I. Neculce capitolul cel mai lung și cel mai interesant din cronica lui. Totuși nu auzim din cronica lui I. Neculce nimic despre vasta cultură a acestui domnitor, despre preocupările lui literare, științifice și artistice. Înțelegem cel mult că subț Dimitrie Cantemir, pe care îl știm unul dintre cei mai de seamă învățați ai timpului din Europa, Moldova se găsea într'o debandadă administrativă și într'un haos politic ca nealțădată, și doară însuși istoriograful nostru, I. Neculce, i-a fost cel mai intim sfetnic, „musaip” precum se spunea pe atunci.

Ce interesa așa dară pe cronicarii — istoricii — acelor vremuri? Cum cresc și decresc împărățiile în activitate pașnică și în încăierări războinice și cum se înalță și coboară oamenii în erarhia celor care dețin desti-

nele țărilor. Expunerea faptelor, pricepute astfel, satisfăcea curiozitatea celor cari voiau să înțeleagă mersul vremurilor, corespundea unui sentiment patriotic, întemeiat pe dragostea către țară și cunoașterea trecutului ei, și trebuia să servească și ca îndreptar pentru toți aceia cărora le era încredințată soarta țării și cari voiau să-și facă un rost în treburile ei.

Înfățișând evenimentele din acest punct de vedere, I. Neculce nu uită să înregistreze și toate momentele mai însemnate din cariera lui. Biografia lui se poate întemeia așa dară, începând de la domnia a doua a lui Antioh Vodă, înainte de toate pe informațiile pe cari ni le dă chiar cronica lui.

Ioan Neculce s'a născut în anul 1672 și a fost fiul unui boier învățat, venit din alte părți în Moldova. Mama lui Ecaterina Cantaçuzino era vară bună cu Șerban Cantaçuzino, domnul Țării Românești. Printr'însa se înrudia cu cele mai vechi și mai influente familii din țară. Rămas fără de părinți, a fost crescut în casa bunicii sale, a visternicesei Iordăchioaie. Cu dânsa a fugit pe vremea lui Constantin Cantemir „de răul Leșilor” în Muntenia, unde a petrecut patru ani. Apoi și-a început cariera, urcând treptat din boierie în boierie. A fost mai favorizat sub domnitorii Cantemirești, pentru că ținea „de casa lor”, precum se spunea pe atunci, adică făcea parte dintre partizanii lor.

În timpul domniei întâiu a lui Antioh Vodă Cantemir, în anul în care acesta a primit ordin de la Poartă să predea Camenița Polonilor, I. Neculce, care mai fusese înainte vreme postelnicel, era vătav de aprozi. Curând după data aceasta trecea prin Moldova, cu mare suită

și un fast deosebit, Rafael Leszczynski, tatăl lui Stanislaus Leszczynski, ca sol al Polonilor trimis la Constantinopole. Leszczynski a fost primit de Antioh Vodă cu un ceremonial special, iar Neculce i-a fost atașat în calitate de mare agă, având grija lui tot timpul cât a petrecut în Iași. În zilele în cari Antioh Vodă a îmbrăcat pentru a doua oară caftan domnesc la Constantinopole, se găsea și I. Neculce în capitala imperiului otoman. Antioh Vodă l-a făcut de astă dată iar mare sulger, funcțiune pe care a mai îndeplinit-o sub Mihai Racoviță, iară când domnul și-a remaniat apoi divanul, l-a numit spătar mare.

În anul 1706 Constantin Brâncoveanu l-a cununat la București pe fiul său Dinu cu o Moldoveancă, fata vornicului Ioan Balș. Între boierii trimiși de Antioh Vodă ca să asiste la nuntă, era și I. Neculce. Astfel a fost și el oaspele Brâncoveanului Vodă, participând la acea serbare, la care curtea domnească din București a înțeles să desfășure ca de obicei toată strălucirea ei, încât „să zicem nu era nuntă domnească, ce putem zice crăiască”.

În primăvara anului viitor Antioh Vodă a trebuit să plece la Tighina, ca să grijească din porunca Porții de întărirea cetății. I. Neculce era mare spătar și a fost lăsat la Iași caimacam alături de vornicul Iordache Ruset, împreună cu Ilie Cantacuzino și Ilie Catargiul, ca să ție locul domnului. I. Neculce ajunge apoi de abia sub Dimitrie Cantemir iară mare spătar, dar în același timp și întâiul sfetnic al domnitorului. În curând a luat locul, fiind numit mare hatman lui Antioh Jora, care nu-i era destul de credincios lui Dimitrie Cantemir.

I. Neculce a fost așa dară în nenorocita acțiune de la Stănilești comandantul oștirii moldovene, improvizate din oameni de adunătură. Dânsul ține să se desvinovățească de toate consecințele nefaste ale alianței cu Petru cel Mare. El ne asigură că l-a îndemnat pe Dimitrie Cantemir, în sfaturile intime pe cari le-a avut cu domnitorul, ca să determine pe Ruși să nu mai coboare spre Prut. În același timp îl sfătuia ca să treacă în Țara Românească, să-l prindă pe Constantin Brâncoveanu, îndeplinindu-și astfel misiunea pe care a primit-o, precum ne spune cronicarul în altă parte, când a fost cățănît domn al Moldovei. N'a putut stăruii prea mult în sensul acesta, pentru că se temea de mânia stăpânului său domnesc. În cele din urmă a cedat și el, pentru că „atunci era toți creștinii bucueroși Moscalilor”.

După dezastrul de la Stănilești a trebuit și I. Neculce să ia în mână toiagul pribegiei, alături de Dimitrie Cantemir. Gândul țarului de a porni un nou războiu împotriva Turcilor n'a putut fi realizat deocamdată. Bejenarii noștri moldoveni din Rusia au pierdut orice nădejde de a se întoarce iar în țara lor, în situațiile pe cari le-au avut sau pe cari le râvneau. Dimitrie Cantemir avea totuși pretenția să dispuie de soarta însoțitorilor lui din Moldova, ca și când ar fi rămas domnitorul lor, pentru că „domnul”, zice I. Neculce, „se visează că este tot puternic ca la țara lui, când este domn, și va să fie așa, ca să năcăjească pre acei boieri, și nu socotește slujba ce i-au făcut, că s'au înstrăinat, ce nimică invoială nu-i face”. Relațiile dintre Dimitrie Cantemir și boierii lui din surgun se înăspriau astfel. Unii dintre aceștia au primit moșii și s'au așezat în Rusia, alții însă s'au grăbit

să se întoarcă la vetrele lor, la soțiile și copiii lor. Zădarnic depunea Dimitrie Cantemir tot felul de stăruințe pe lângă Petru cel Mare, aruncând asupra lui I. Neculce până și bănuiala că este înțeles cu Turcii, pentru ca să-l împiedece de a-l părăsi și el.

Sensibilitatea lui I. Neculce, de om de o civilizație superioară celeia din Rusia de atunci, a fost jignită la tot pasul printre Ruși. „Sânt niște oameni foarte necredincioși”, scrie el despre aceștia, „și prea cu greu traiu au oamenii ce sânt nedepriși cu acel fel de oameni dintr'acele părți”. Și mai departe adaugă: „Este un norod unde nu sânt oamenii slobozi să meargă unde li este voia, nici la împărăție fără ucaz; și ucaz nu vor să facă, ca pentru să nu facă cheltuială împărăției. Și la împărăție vr'o curte mare ca aceea cu dvorebnici mulți nu este, macar precum este la domnia țării noastre sau altă crăie și domnie, ce foarte este un lucru puțin, numai oșteni sânt mulți de agiuns. Deci de viața mea îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii mei la ce vor rămâne.”

Când în sfârșit plecarea lui I. Neculce a fost hotărîtă, și Dimitrie Cantemir, și prietenii lui ruși, au încercat tot posibilul ca să-l oprească pe loc, făcându-i tot felul de promisiuni ademenitoare. I. Neculce a fost însă neclintit în hotărîrea sa, cu toate regretele unanime ale celor pe cari îi lăsa în urmă. „Iară când mi-am luat zioa bună de la Dimitrașco Vodă din Harcov,... avea mare jăle și Dimitrașco Vodă și doamna lui” — Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino — „și boierii și toți Moldovenii, și-mi zicea că nu mi-oiu pute face pace, ce voiu peri de Turci. Dar eu am pus nădejdea la Dumnezeu și, pentru

dreptatea mea, nu s'au îndurat și din toate m'au scos''.

După doi ani de exil în Rusia, acest bun părinte a scăpat în sfârșit din atmosfera insuportabilă pentru el din împărăția țarului, purtat de dorul și grija copiilor și de nostalgia țării sale.

Deocamdată I. Neculce nu se simțea sigur încă de răzbunări pentru atitudinea sa în conflictul ruso-turc. Suferințele lui s'au mai prelungit și de aci înainte. În Moldova nu s'ar fi putut ști la adăpost de urgia Turcilor și a neprietenilor săi. A trecut așa dară în Polonia, într'un mediu mult mai simpatice lui, ca de altfel tuturor Moldovenilor. De acolo au fost mai lesnicioase și legăturile cu cei de acasă. Intre timp, în Moldova domnia pentru a doua oară Nicolae Mayrocordat, i s'au confiscat moșiile. Ele au ajuns în posesia vornicului Lupul, care avea în felul acesta cu atât mai mult motiv să se împotrivescă, făcând uz de toată influența lui, repatrierii lui I. Neculce. Acesta a trecut astfel prin multe și îndelungate neazuri încă, până ce în a treia domnie a lui Mihai Racoviță și-a regăsit liniștea, reîntors pe pământul drag lui al Moldovei. Ajutat de mitropolitul Ghedeon și tot divanul domnesc, a putut să reîntre în toate drepturile sale. „Atuncea și mie mi s'au isprăvit ferman de la Poartă de pace”, zice cronicarul nostru, „și am venit la pământul meu, zăbăvind în străinătate nouă ani, doi ani la Mosc și șapte ani în Țara Leșească, cu multe valuri și supărări, carele nu le pot înșira cu condeii mei. Și viind la Mihai Vodă, toate moșiile ce-mi luasă Lupul mi s'au dat înapoi. Și am trăit la casa mea până astăzi și înainte cât mi-a mai lungi Dumnezeu viața”.

Subt Grigore Ghica, urmașul lui Mihai Vodă Racoviță,

după înăbușirea unei conspirații pe care Iordache stolnicul, fiul Lupului, a plătit-o cu viața, I. Neculce a fost numit mare vornic de țara de sus, demnitate pe care a reprimis-o și când Grigore Ghica a luat domnia a doua oară, deci în anul 1735. Domnitorul acesta îl ținea în mare cinste. În anul 1733 i-a arătat toată prietenia, vizitându-l la moșia lui Prigoreni. Totuși intrigările boierilor greci de la curte și răutatea oamenilor au putut să tulbure aceste bune raporturi. Acuzat că l-a bătut pe un ciocoiu, pe unul dintre Grecii parveniți, pe când Iașii se găseau sub ocupație rusească, și bănuit că s'ar fi ajuns și de altfel cu Rușii, a fost aruncat în închisoare. Copiii lui au trebuit să se ascundă, ca să scape teferi. Dovedindu-se apoi nevinovat, a fost pus în libertate, nu fără ca să fi cheltuit în acest scop și o sumă mare de bani. Apoi, sub Constantin Vodă Mavrocordat, a ajuns membru fără funcțiune specială în divanul domnesc, ca și Iordache Dulgherul și Aristarh, primind o leafă de 50 de lei pe lună, ca „să fie judecători aice în Iași dinpreună cu boierii cei mari, la toate treburile și judecățile și sfaturile să fie nelipsiți”. A murit în anul 1745, plătindu-și și el „datoria cea de obște”.

Moldoveanul I. Neculce este una dintre personalitățile cele mai alese pe cari le-a născut pământul românesc. L-am cunoscut până aci un tată de o mare gingășie sufletească și un credincios slujitor al țării sale și al domnilor săi. Cronicarul nostru își mărturisește dragostea de adevăr, obiectivitatea și sinceritatea de repește ori, dar mai ales în precuvântarea sa: „Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeii mei, să prumiți, să nu gândiți că doară pe voia cuiva sau în

pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat cu adevăr s'au scris. Doar niscai veleaturi a anilor de s'or fi greșit, iară celelalte întru adevăr s'au scris". Sufletul lui vibrează peste tot de un cald patriotism și se revoltă în fața turpitudinilor vieții și a neputinței oamenilor puși în situații de răspundere, dar incapabili de a face față împrejurărilor. Când, de exemplu, ne povestește că Dimitrașco Vodă Cantacuzino, un domn fricos, lipsit de curajul răspunderii pentru faptele sale și neputincios, a chemat de iarnă Tatarii în țară, pentru că se temea de podgheazuri leșești, exclamă descriind jafurile tătărești: „Cum s'au îndurat a da țara în pradă fără nici o nevoie? Numai pentru frica cea blăstămatească și chivernisala lui au socotit de au iernat Tătarii în țară până în primăvară!" Ori de câteori biruri grele apasă asupra țării, gândul lui se îndreaptă în spre cei săraci cu dragoste de bun creștin, infierând îndeosebi abuzurile fiscale: „Că lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca, după cum zice și Isus Sirah, că ruga smeritului nourii în cer pătrunde”.

I. Neculce are și un foarte pronunțat simț de responsabilitate și de dreptate. Deși îi ura pe Greci, de pe urma cărora a avut să sufere mult, precum am văzut, aduce laude neprecupețite lui Antonie Vodă Ruset, ca unui vrednic stăpânitor al țării sale: „Antonie Vodă macar că era Grec și străin țarigrădean, dar era mai bun domn decât un pământean. Că nici un obicei rău în țară în zilele lui n'au făcut, ce încă și câte au găsit de alții rele, multe au lăsat". Peste tot se desprinde din scrisul lui o aleasă concepție și atitudine morală. Este îngăduitor față de păcatele altora, dar nu înțelege ca

dânșii să și le poarte în văzul tuturor. Am putea cita aci, ca exemplu deosebit de instructiv, felul în care îl caracterizează pe Dimitrașco Vodă Cantacuzino sau pe logofătul Constantin Costachi Gavriliță.

Personalitatea cronicarului nostru nu se îngreădește într'un patriotism local. El are toată priceperea pentru nevoile tuturor oamenilor și tuturor țărilor, iar alături de Moldova lui se găsește Țara Românească în frățească împreunare a gândului și a inimii lui de bun Român. Intr'insa avea doară întinse legături de rubedenie și și-a petrecut patru ani de adolescență. Ori de câte ori veleități mărunte, ambiții politice sau vrăjmășii de tot felul aruncă înfrigurarea adversităților între cele două țări surori, de pe urma cărora profită doar alții și mai ales Turcii, din condeiul lui zvăcnesc aspre cuvinte de muștrare: „Caută de acum înainte, de vezi ce s'au lucrat din zavistie și din răutate în Moldova și în Țara Muntenescă, din pisma lui Șerban Vodă și a Cupăreștilor, ce au avut pismă veche de demult” sau „Cantemir Vodă cu Cupăreștii s'au mai apucat și de alt danț, asupra Muntenilor și Muntenii asupra lor. Țineți-vă, săracilor țări, dacă sânteți putincioase, de acum să biruiți nevoile din pismele vechi, la ce s'au început să se lucreze! ...Deci știu că au isprăvit Cantemir Vodă bine! Că după ce au oblicit Muntenii, au cheltuit Brâncovanul Vodă la Poartă o mie de pungi și au luat Brâncovanul Vodă pe boierii acei muntenesti pribegi, ce-l pârîsă la Poartă, pre toți de grumazi...”

I. Neculce iubește îndeosebi tonul didactic. Povețele lui sânt adese presărate de câte un proverb popular: „Și se potrivea amândoi acești boieri într'o fire, după

cum se zice „calul răios găsește copaciul scortos”: iuți, mândri, minciunoși, fățarnici, jurători pentru fiece, amăgitori”. Altă dată iară pune în cuvintele sale sfaturi ca acestea: „Vedeți păcatul și osinda la ce aduce pe om la vreme de bătrânețe: sărăcie și cazne. Și cât au mai trăit Antonie Vodă, cu milostenie își ținea viața lui. Și feciorii lui la mare lipsă au agiuns”. Indemnurile lui se îndreaptă mai ales către generația tânără, ca ale unui bun patriot îngrijit de viitorul țării sale: „Rugăm pe dumneavoastră, iubiților cetitori tineri, să luați sama acestei scrisori, că de s'ar tâmpla vre odată să mai vie niște lucruri ca aceste în țara noastră a Moldovii, să vă știți chivernisi, să nu pățiți și voi ca noi”.

Sufletul lui I. Neculce îl distinge o profundă credință în Dumnezeu. Atotputernicia „Sfinției Sale” este pentru el supremul argument în explicarea tuturor faptelor istorice. Când în încăierarea dintre Ruși și Turci pier zeci de mii de oameni fără de vre un folos, nici pentru unii, nici pentru alții, înțelepciunea lui mahnită de atâta vărsare de sânge inutilă ajunge la încheierea următoare: „Numai ce vom să zicem voia lui Dumnezeu au fost, de nici Moscalilor nu le-au dat Dumnezeu chiverniseală ca să biruiască pre Turci, așijdere și Turcilor nu le-au luat Dumnezeu mintea, de nu s'au prăpădit Moscalii de tot. Nu batu cei mulți pe cei pușini, nici cei pușini pre cei mulți, ce numai cum va Dumnezeu!”, că „Dumnezeu”, zice la alt loc, „este tuturor judecător drept”.

I. Neculce și-a scris opera la bătrânețe, după anul 1732, când a implinit 60 de ani. Și lucrul acesta îl aflăm în mare parte din corpul cronicii lui. Intr'un loc vorbește de „acest an 7241”, de unde înțelegem că acele

rânduri au fost scrise în 1733, altă dată îl surprindem lucrând la opera lui în 1738 ș. a. m. d.

Aceasta nu este însă numai o cronică a Moldovii. Deși istoria țării lui îl interesează pe autor înainte de toate, știe s'o încadreze, procedând în mod analitic, între întâmplările din lumea largă, stabilind legăturile convenite între evenimentele de pretutindeni, acolo unde ele există de fapt. Numeroase și cuprinzătoare pagini din cronică relatează adese, cu tot felul de amănunte, fapte din Țara Românească, din Europa întreagă și din Asia.

Amănuntul se amestecă cu faptele de un interes mai general pe o scară întinsă în cronica lui I. Neculcea. Dânsul n'a fost un om de prea multă învățătură și nu avea darul unor luminoase abstracțiuni, așa cum îl întâlnim la scriitori moderni. Amănuntul apare însă de obicei, ca să completeze și să dea colorit mai viu unei imagini sau unei idei. I. Neculcea știe să prindă astfel în forme concrete nota mai caracteristică pentru lucrurile expuse sau persoanele înfățișate de el. Calitatea aceasta face dintr'însul un excelent portretist. În galeria oamenilor pe cari ni-i primblă pe dinaintea ochilor cronica lui, fiecare își are locul său, noi simțindu-i pulsul ființei și deslușindu-i adese ticurile și chipul. În scrisul lui I. Neculcea nu se înșiruie pe dinaintea noastră numai nume, ci și individualități.

Dânsul înțelege să adune totul ce poate salva un adevăr istoric. Prins în ritmul pulsațiilor neamului său mai mult decât oricare dintre ceilalți cronicari, pune în valoare și legendele din tradiția țării sale, considerându-le documente istorice alătura de mărturiile istoriografilor străini sau moldoveni. Astfel a așezat în fața operei sale

acel ciclu de 42 istorioare, căruia i-a dat numele de „O samă de cuvinte”, un izvor admirabil de inspirație pentru mulți dintre poeții noștri din secolul XIX.

I. Neculce indică singur, în precuvântarea sa, izvoarele pe cari le-a avut la îndemână. Dintre izvoadele pe cari le pomeneste, fără ca să facă precizări asupra lor, pare că a fost pus la mai largă contribuție „Letopisețul Țării Moldovei delă Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir (1661—1705)”, publicat de C. Giurescu în 1913.

Din nici una dintre scrierile epocii noastre vechi nu adie atât de viguroasă, ca parfumul unui lan de grâu în pârguire sau al unui plaiu de munte în zi de vară, atât de pictural, atât de suggestiv și încântător toată prospetimea graiului național, ca din cronica lui I. Neculce. Evoluția graiului omenesc se desemnează pe linia unei continue ieșiri din ceea ce am numit în altă parte „tehnică figurativă”. Neculce este și subț acest raport cu 200 de ani în urma noastră. În felul acesta se explică multe din aspectele scrisului lui, cari ar putea face de altfel impresia unor asperități stilistice. Cuvântul lui este mult mai concret, mult mai puțin generic și deci mai încărcat de amănunte. Un asemenea stil face mai puțin apel la cugetarea abstractă pentru intuiția realității și tinde să reproducă mai palpabil, mai fotografic am putea spune, prin înșirarea și factura cuvintelor, imaginile cărora trebuie să le dea expresie. Cuvântul lui I. Neculce soarbe așa dară cât de mult din ambianța și particularitățile lucrului pe care îl denumește. Fostul hatman, care și-a comandat oștenii în fața dușmanului, nu prea are, cu toată această calitate a lui, de ex. un

cuvânt de valoare generică a lui „soldat” al nostru. Soldații poloni sânt „joimiri”, Ungurii au „cătane”, Rușii „soldați”, „saldafi” sau „săldați” etc. Există „joimiri moldoveni” în solda Polonilor, dar nu există, oricât de moldoveni ar fi, în Moldova. Astfel cuvintele acestea nu exprimă numai calitatea de „oștean”, ci mai cuprind și un alt amănunt, indicând naționalitatea steagului în slujba căruia se găsesec acei oșteni. Dimitrie Cantemir dă „poronci” câtă vreme este domn al Moldovii, dar din clipa în care a trecut în Rusia, Neculce îl face să dea „ucazuri”.

Din motive de aceeași categorie, I. Neculce face mult mai puțin uz de pronume decât noi. Pronumele este un termen simbolic, mai eteric și mai abstract decât cuvântul care îi spune lucrului pe nume. De aceea în aceeași frază a lui I. Neculce se repetă adese numele, unde noi punem pronumele sau întrebuițăm alte mijloace, spre a spori astfel claritatea și precizia expresiei.

În tehnica limbii lui și coeziunea povestirii, dată de altfel prin legătura ideilor cari se succed, are nevoie de un element în funcțiune de a o exprima. Propozițiunile lui I. Neculce încep din cauza aceasta atât de adese cu „și”. Propozițiunile cardinale au de cele mai multe ori și o nuanță cauzală, temporală etc., care se impune de la sine din logica lucrurilor. În uzul lui Neculce și această nuanță se cere prinsă într'un cuvânt. Astfel foarte numeroase propozițiuni cardinale sânt introduse de câte o conjuncțiune, pe care astăzi n'o mai așezăm decât în propozițiuni secundare.

Limba lui I. Neculce are în felul acesta coloritul ei mai arhaic și în construcția frazei, nu numai ca aspect

morfologic și fonic al cuvintelor. Dânsul coordonează cuvintele fără de „și” în simplă alăturare sau îl repetă pe „și” de mai multe ori între un număr mai mare de elemente coordonate, păstrând încă un uz care caracteriza limba latină. Relativul „care” poate să fie încă locul, ca în latinește, lui „acesta” sau „el”, iar de multe ori mai are o vădită nuanță causală, care arată că aci s’a amestecat și latinescul „quare”, păstrat și în alte limbi române, cuvânt care n’a putut primi în românește decât de asemenea forma „care”.

Desigur, lui Neculce nu-i putem cere disciplina gramaticală pe care o dau scrisului unei societăți numai rigorilo unei culturi și civilizații mai avansate. Până a încheia o frază, îi alunecă adese gândul modificând concepția și deci construcția cu care a început-o, încât propozițiunea ne apare neînchiegată sau neterminată. Chiar împrejurarea aceasta sporește însă naturaleta stilului lui I. Neculce și nicăiri fraza lui nu ne face impresia de a fi muncită sau forțată. Numai foarte arare ori prinde expresia lui un colorit trivial, strecurat într’ansa din trivialitatea lucrurilor înfățișate.

Asupra multora dintre particularitățile de limbă relevate aci, vorbesc în notele explicative cu cari însoțesc textul cronicii. Într’insele subliniez și vro câteva dintre moldovenismele graiului lui Neculce. Dânsul are totuși grija să evite accente dialectale prea pronunțate. Un zîmbet ironic încrețește buzele lui, când Maria, fiica lui Constantin Brâncoveanu, nenorocită că soțul ei Constantin Duca Vodă a fost mazilit din scaunul Moldovii, se „bocește” pe „munteneste”: „Aolio, aolio, că va pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad

și zeu nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt”.

I. Neculce a trăit mai întâiu zile de mari încăierări. Războaie crâncene au prins în învălmășala lor Europa întreagă și aproape Asia toată. Epidemii, inundații catastrofale și cutremure de pământ sporiau în multe părți nenorocirea oamenilor. Apoi vremurile păreau a se așeza iară. Omenirea trecea astfel prin peripeții asemănătoare celor din zilele noastre. Este un lucru foarte firesc așa dară ca viața socială de atunci să aibă aspecte cari ne reamintesc mereu timpurile noastre. Cronica lui I. Neculce, care se încheie cu descrierea uneia dintre cele mai ordonate și folositoare domnii din Moldova, devine în felul acesta de mare actualitate. Nu vom insista aci asupra lucrurilor acestora, pentru că prea s'ar părea că facem aluzii la stări și situații din preajma noastră, citând până și nume cari se mai găsesc în societatea noastră. Punem cronica lui Neculce în mâna cititorului, ca pe o lectură de distracție, de alese emoții intelectuale, de nădejdi de mai bine și de învățătură. Atâta doară a dorit și I. Neculce însuși: „Deci, fraților cetitorilor, cu cât vă veți îndemna a cetire pre acest letopiseș mai mult, cu atâta veți ști a vă ferire de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori la taină, ori de oștire ori de voroave, la domni și la noroad de cinste”.

Al. Procopovici.

LETOPISEȚUL MOLDOVII

de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat

cu o

PRECUVÂNTARE

și

O SAMĂ DE CUVINTE

ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni,
și în letopisețe nu sânt scrise

de

IOAN NECULCE

Biv vel vornic.

PARTEA I

De la Dabija Vodă până la Dimitrașco Cantemir Vodă

(1661—1710)

PRECUVANTARE

Acest pământ a¹⁾ Moldovii n'au²⁾ fost așezat de demult de oameni, să fie³⁾ fost trăit într'insul cu pace, ce⁴⁾ în câteva rânduri au fost și pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopiseșe scrise de pământeni vechi. Ce de la o vreme de la descălecatul lui Dragoș Vodă târziu s'au apucat Urechi vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leșești. Și l-au scris⁵⁾ până la domnia lui Aron Vodă. Apoi au mai făcut, după Urechi vornicul, și un Simion dascal și un Misail

1) $a = al$. Ca și în graiul popular al zilelor noastre, în opoziție cu cele mai vechi texte de limbă românească și cu uzul nostru literar, scriitorii din epoca căreia îi aparține și Neculce, nu mai disting exact între formele articolului demonstrativ *al, ai, a, ale*. De obicei *a* ține locul și celorlalte trei forme.

2) În graiul popular și în scrisul nostru vechi se întrebuințează auxiliarul *au*, pe care uzul nostru literar nu-l admite decât la plural, și pentru persoana a 3-a a singularului, în loc de *a*.

3) Conjugare arhaică: *să fiu fost, să fii fost, să fie fost* etc., în loc de *să fi fost* pentru toate persoanele.

4) *ce*: forma mai veche a particulei adversative *ci*.

5) Constructio ad sensum: *l-au scris* se referă cu al său *l* (acuz. sing.) la singularul *letopiset*, care este în gândul scriitorului, dar n'a fost întrebuințat în cele precedente. Astfel de incongruențe gramaticale se găsesc de repetate ori la I. Neculce. Fraza lui alunecă adese și de altfel după înmălișirea unui gând care se abate de la concepția inițială, încât propozițiunea nu mai continuă construcția cu care a început, ci ia altă întorsătură sintactică. Fraze de așa fel nu se potrivesc cu rigorile sintactice cari domină într'un scris îngrijit din zilele noastre și fac mai adese impresia că sânt neînchegate sau fără de sfârșit. Cfr. și notele 65 și 134.

călugărul și un Evstrati logofătul și iar l-au scris, cât au scris Urechi vornicul, până la Aron Vodă. Numai acestii⁶⁾, poate fi⁷⁾, au fost oameni neînvațați⁸⁾, de n'au cetit bine la istorii, că au defaimat pre Moldoveni, scriind că sânt din talhari⁸⁾. Pentru aceasta dar nimene din scrisorile⁹⁾ lor nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor, nu le potu¹⁰⁾ oamenii a crede¹¹⁾. Iară pre urma acestora s'au apucat du-

6) *acestii* = *aceștia*. Asemenea forme personale, cu s în loc de ș, caracterizează scrisul lui I. Neculce.

7) *poate fi* = „s'ar putea (că s. ca)”, „probabil (că)”. cfr. mai jos: *poate fi de or fi și scrise* = „s'ar putea să fie și scrise”, etc.

8) *neînvațați* = *neînvățați*, *talhari* = *tălhari*: a pentru ă se găsește adese și astăzi în uzul dialectal și este o particularitate mai caracteristică indeosebi pentru graiul moldovenesc.

9) *scrisoare* = „scriere”.

10) *potu* = *pot*. Cuvintele cari se termină astăzi într'o consonanță se sfârșiau altă dată *în-u*, ca d. p. în graiul Codicelui Voronețean. Doar un număr disparent de forme ca *în*, *un* ș. a. nu-l aveau pe *-u*. Când acest *-u* a început să amuțească, s'a păstrat totuși încă multă vreme în toată plenitudinea lui, între altele, la persoana a 3-a a indicativului prezent de conjugările II—IV, având aci funcțiunea unui element distinctiv al formei acesteia față de forma persoanei 1-a la singular. Istroromânii spun până astăzi *fug* (pers. 1-a sing.) și *fugu* (pers. 3-a plurar), iar asemenea distincții sânt cunoscute și dialectului românesc. Și în graiul lui I. Neculce terminațiunea obișnuită a persoanei a 3-a la pluralul indicativului prezent de conjugările II—IV este *-u*. cfr. mai jos (pag. 10) *zicu*, etc. Găsim însă la I. Neculce pentru persoana a 3-a a pluralului la indicativul prezent și forme ca *zic* (pag. 13) *vorbesc* (pag. 15), etc., iar pe de altă parte și câte un *-u* păstrat și în afară de asemenea forme verbale, ca în *vârvu* (pag. 9), *Voronețu* (pag. 13), *câmpu* (pag. 18), etc., sau chiar în câte o formă verbală de pers. 1-a a singularului, ca d. p. în *văzu* (pag. 68).

11) *a credere* = *a crede*. La I. Neculce infinitivul mai are adese vechea terminațiune *-re* (cfr. lat. *laudare*, *videre*, *credere*, *audire*), mai ales după prepozițiunea *a*. Meglenoromânii n'au păstrat până astăzi decât această formă în *-re*: *ti poți duțiri* = „te poți duce” etc.

mnealui Miron Costin *vel*¹²⁾ *logofăt de au făcut un letopiseț. Și cât n'au putut istovi*¹³⁾ *Miron logofătul, l-au istovit fiu-său Nicolai Costin biv*¹⁴⁾ *vel logofăt și l-au scris din începutul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici străini. Și l-au scris până la Dragoș Vodă și de la Dragoș Vodă l-au scris, de pe izvodul*¹⁵⁾ *lui Urechi vornicul, până la Aron Vodă. Inșă mult l-au mai împodobit mai frumos și Miron logofătul și fiu-său Nicolai Costin. Iară mai înainte până la Dabija Vodă s'au mai scris de Miron logofătul, iar mai departe nu se găsește scris. Poate fi de or fi și scrise mânăinte de Nicolai logofătul, dar or fi poate tănuite și până acum la ivală n'au ieșit.*

*Iară de la Dabija Vodă înainte îndemnatum'am și eu Ioan Neculce, biv vel vornic de țara de sus, a scriere întru pomenirea domnilor. Inșă până la Duca Vodă cel Bătrân l-am scris de pe niște isvoade ce am aflat la unii și alții și din auzitele celor bătrâni boieri, iară de la Duca Vodă cel Bătrân înainte până unde s'a vedè*¹⁶⁾ *la domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat nici de pre un isvod*

12) *vel*, cuvânt de origine slavă, întrebuițat numai înainte de titluri ca „logofăt”, „vornic” etc., cu înțelesul de „mare”.

13) *a istovi* = „a dovedi”, „a isprăvi”, „a împlini”, „a duce la bun sfârșit”.

14) *biv*, cuvânt de origine slavă, întrebuițat numai înainte de titluri, cu înțelesul de „fost”: *biv vel logofăt* = „fost mare logofăt”.

15) *izvod* = „expunere”, „versiune”, „redacțiune”, „text”. Se numesc *izvoade* îndeosebi adnotările și amplificările sau întregirile adăogate de copişti cronicilor pe cari le transcriau.

16) *vedè*, moldovenism, = *vedea*. Terminațiunea -è pentru -ea se găsește la infinitiv foarte adese în uzul lui I. Neculce. Acest -è reprezintă un e deschis, o vocală intermediară între e și ea.

a nimărui, ce am scris singur dintru a mea știință, cât s'au tâmplat de au fost în v. afa mea. Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc și să scriu, că au fost scrise în inima mea. Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul meu, să priimiți¹⁷⁾, să nu gândiți că doară pe voia cuiva sau în pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat cu adevăr s'au scris. Doar niscai veleaturi¹⁸⁾ a anilor de s'or fi greșit, iară celelalte întru adevăr s'au scris.

Mai socotit-am¹⁹⁾ și din letopisețul lui Evstratie logofătul și a lui Simion dascalului și a lui Misail călugărului niște cuvinte câteva, de nu le-am lăsat să nu le scriu, ce le-am scris, macar că dumnealui Miron logofătul și cu Nicolai fiu-său nu le-au scris și-i ocărește. Și se cade să-i ocărească, unde face că sânt Moldovenii din talhari. Bine face că-i ocărește și zice că sânt basne. Iar pentru Dumbrava Roșie, cum că au arat-o Bogdan Vodă cu Leșii, Miron logofătul au lăsat de n'au scris, dar aceea zicu să nu fie basnă. Pentru neamul Movileștilor și cum li s'au numit acest nume, dintru²⁰⁾ Ștefan Vodă cel Bun, Moșhila,

17) priimiți nu este chiar cea mai potrivită expresie de care s'ar fi putut folosi autorul la locul acesta. Dânsul firește că nu are pretenția ca cetitorul să-i accepte și greșelile, este convins însă că a greșit cel mult la indicația vre unui an și își afirmă dragostea de adevăr, buna credință și sinceritatea. Cât despre cei doi *i* din tulpina formei *priimiți*, aci s'a păstrat ortografia obișnuită în limba slavă, din care a fost împrumutat cuvântul. Desigur că nu trebuie să cetim decât *primiți*. Pe calea unei analogii ortografice apare la I. Neculce și forma *triimes* (cfr. pag. 14) = *trimis* lat. *transmissus*.

18) *velet* = *velet* = „an”, „dată”.

19) *a socoti* = „a băga în seamă”, „a lua în considerare”.

20) *dintru* = „de”.

iar nu-i basnă. Și altele multe n'or fi știut istoricii să le pomenească toate. Deci o samă de istorii, mai ales, și noi nu le-am lăsat să nu le scriim. Inșă nu le-am scris la rândul lor, ce s'au pus de o parte; înaintea domniei Dabijej Vodă s'au scris. Ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum îi va ji voia, așa va face. Că mulți istorici străini de alte țeri nu le știu toate câte se facu într'alt pământ. Tot mai bine știu cei de loc decât cei străini, înșă ce se face în viața lor, iară nu în delungate vremi; iar istoriile cele vechi mai bine le știu istoricii, că le au scrise, iară nu auzite.

Deci, fraților cetitorilor, cu cât vă veți îndemna a cetire pre acest letopiseț mai mult, cu atâta veți ști a vă ferire de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oștire ori de voroave, la domni și la noroade de cinste.

IOAN NECULCE

biv vel vornic.

Cetatea Hotinului în 1788. Ocuparea ei de către Ruși.

După o stampă contemporană. Biblioteca Academiei Române. Colecția de stampe: Ist. milit. B. IX, 9.

O SAMĂ DE CUVINTE

ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețe nu sânt scrise, ce s'au scris aice după domnia lui Ștefăniță Vodă, înaintea domniei Dabije Vodă.

1. Ștefan Vodă cel Bun luând domnia Moldovii și viind Turcii în zilele lui, să treacă în Moldova la Galați, i-au bătut foarte rău pe Turci și au luat și Cetatea Albă și Chilia de la Turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat Turcii aceste două cetăți și în câteva rânduri s'au bătut Ștefan Vodă cu Turcii. Iară când s'au bătut la Războieni, atuncea s'au așezat Turcii cu Ștefan Vodă. Și le-au dat hotar și olat²¹⁾ Bugeacul și au făcut pace. Și Turcii apoi au adus Tătari din Crâm²²⁾ și i-au așezat în Bugeac. Carii stau și până astăzi, precum au așezat și la Hotin Lipcani²³⁾.

2. Ștefan Vodă cel Bun multe războaie au bătut. Și așa se aude din oameni vechi și bătrâni, că câte războaie au bătut, atâte mănăstiri cu biserică au făcut.

3. Ștefan Vodă cel Bun când s'au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan Vodă dintr'un vârnu de munte ce este lângă mănăstire; și unde au agiuns²⁴⁾ săgeata, acolo au făcut pri-

21) *olat* = „teritoriu cedat sau atribuit cuiva ca ținut supus puterii și administrației lui”.

22) *Crâm* = *Crimea*.

23) *Lipcani* = „seminție tatară”.

24) *agiuns*, formă mai veche, cunoscută și astăzi uzului dialectal, pentru *ajuns*. Alături de ea se găsesc și multe altele de felul acesta cu *gi* în loc de *j*.

stolul în oltar²⁵⁾. Și este mult loc de unde au tras până în mănăstire. Pus-au și pre trii boierinași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Deci unde au căzut săgeata vătavului de copii, au făcut poarta, iară unde au căzut săgeata unui copil din casă, au făcut clopotnița. Iar un copil din casă zicu să fi întrecut pe Ștefan Vodă și să-i fi căzut săgeata într'un delușel ce se chiamă Sion, ce este lângă mănăstire. Și este sămn²⁶⁾ un stâlp de piatră și zicu să-i fie tăiat capul acolo, dar întru adevăr nu se știe, numai oamenii așa povestesc. Fost-au și bisericuță de lemn întru acel delușel și s'au răsipit fiind de lemn. Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poliită zugrăvala, mai mult aur decât zugrăvală, și pre din lăuntru și pre din afară, și acoperită cu plumb. Zicu călugării să fi fost făcut și sfeșnicele cele mari și cele mici și policandru și hora²⁷⁾ tot prisne²⁸⁾ de argint, și pe urmă să le fi luat un domn și să fi făcut altele de spijă²⁹⁾, care le am apucat și noi. Iar stricându-se un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ștefan Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un păhar, ce vorbia³⁰⁾ călugării la mănăstire că este de iaspis — ce era în chipul marmurei albe și a far-

25) *oltar* = altar (cfr. v.-slav. *oltar*).

26) *sămn*: formă dialectală pentru *scmn*, cu *ă* în loc de *e* după *s*; cfr. *secara* și *săcară*.

27) *horă* = „naos”.

28) *prisne* = „curat”.

29) *spijă* = *schijă* = „tuciu”, „fier turnat”.

30) *vorbia*, formă mai veche pentru *vorbiau*, identică deci cu pers. a 3-a sing. Asemenea forme de imperfect cu terminațiunea *-a* pentru *-au* sânt cele obișnuite în graiul lui I. Neculce.

furiei³¹⁾ —, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Și arcul l-au fost trăgând³²⁾ cu vârtej.³³⁾ La vremea lui Constantin Cantemir Vodă, fiind răscoală, au venit niște Căzaci cu Leși și Moldoveni joimiri³⁴⁾, vrând ca să jăcuiască³⁵⁾ ce ar găsi în mănăstire. Deci fiind un turn cu bună fârie, nu putea să jăcuiască. Deci au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nimică, iar călugării necrezând, nu vroia să dea turnul. Iar acei Căzaci cu Leși și cu Moldoveni îndată au aprins mănăstirea, iar călugării văzând că aprindu mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunce îndată, având pușce³⁶⁾ de apă, acei Căzaci, Leși și Moldoveni au stins focul. Deci atuncea au jăcuit tot din turn ce au fost a boieri și a neguțitori, iar a mănăstirii nu au luat nimică, fără numai arcul lui Ștefan Vodă. Iară păharul au fost până la a tria domnie a lui Mihai Racoviță Vodă. Și scoțându-l din turn un egumen pre anume Misail Chisăliță și vrând să se fălească, au băut la masă cu acest păhar a lui Ștefan Vodă, cu niște slugi boierești ce era zlotași³⁷⁾. Și bând mult cu acel păhar, s'au îmbătat, și fiind beți au sricat un lucru scump domnesc și de minune ca acela.

31) *farfurie* = „porțelan”. Acesta este înțelesul mai vechiu al cuvântului, din care s'a dezvoltat apoi cel de „farfurie de porțelan” și apoi de „farfurie” din orice material.

32) *au fost trăgând* = „trăgea”.

33) *vârtej* = „un fel de scripete”, mecanism cu care se încordau arcurile prea mari ca să fie mânuite numai cu mâna goală.

34) *joimir* = „mercenar din serviciul armatei polone”, „soldat polon”.

35) *jăcui* = jăfui.

36) *pușcă de apă* = „un fel de tulumbă”.

37) *zlotaș* = „agent fiscal, însărcinat cu incasarea unui anumit impozit”.

4. Ștefan Vodă cel Bun, bătându-l Turcii la Războieni, au mers să între în Cetatea Neamfului. Și fiind mămă-sa în cetate, nu l-au lăsat să între și i-au zis că paserea în cuibul său piere: ce să se ducă în sus să stringă oaste, că izbânda va fi a lui. Și așa pe cuvântul mămă-sa s'au dus în sus și au strins oaste.

Iar împăratul turcesc au venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamfului. Și au suit pușcele³⁸⁾ deasupra unui munte pre despre Moldova și au început a bate Cetatea Neamfului foarte tare. Iar pre acea vreme era un Neamț închis în cetate. Și văzând că bată cetatea, au zis păzitorilor să spuie mamei lui Ștefan Vodă să-l sloboadă de la închisoare și temniță pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci slobozindu-l pre acel Neamț de la închisoare, s'au și apucat acel Neamț de au îndreptat pușcele din cetate asupra Turcilor unde sta acolo în munte, de avea nevoie³⁹⁾ cetatea. Și au și lovit în gura unei pușce turcești, de au sfărâmat-o, și au început a bate în corturile Turcilor, cât și boldul⁴⁰⁾ de la cortul împăratului l-au sfărâmat. Deci nu au mai putut sta Turcii într'acel vârf de munte, de unde avea cetatea nevoie. Ce numai le-au căutat⁴¹⁾ a se dare în lături de la acel loc.

Iar Ștefan Vodă mergând de la Cetatea Neam-

38) pușcă = „tun”.

39) a avea nevoie = „a fi strâmtorat”, „a fi primejduit”.

40) bold = „par ascuțit din vârful cortului”.

41) le-au căutat a se dare în lături = „le-a purtat grija”, „a stăruit”, „a făcut eforturi ca să se dea în lături”. Autorul vra să zică așa dară că numai de atâta a fost preocupat Neamțul din cetate, că nu s'a putut gândi să-i și înfrângă pe Turci și să le zdrobească puterea.

țului în sus pre Moldova, au mers pe la Voroneșu unde trăia un părinte sehastru pre anume Daniil. Și bătând Ștefan Vodă în ușa sehastrului să-i descuie, au răspuns sehastrul să aștepte Ștefan Vodă afară, până și-a isprăvi ruga. Și după ce și-au isprăvit sehastrul ruga, l-au chemat în chilie pe Ștefan Vodă. Și s'au ispoveduit Ștefan Vodă la dânsul. Și au întrebat Ștefan Vodă pre sehastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu Turcii: închina-va țara la Turci au ba? Iar sehastrul au zis să nu o închine, că războiul este a lui; numai după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo în numele sfântului Gheorghie, să fie hramul besericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pe la Cernăuți și pre la Hotin, și au strins oaste fel de fel de oameni și au purces în gios. Iar Turcii înfălegând că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugire spre Dunărea. Iar Ștefan Vodă au început a-i gonire în urmă și a-i batere, până i-au trecut de Dunărea. Și întorcându-se înapoi Ștefan Vodă, s'au apucat de au făcut mănăstirea Voroneșul și au pus hramul bisericii sfântul Gheorghie.

5. Ștefan Vodă cel Bun când s'au bătut cu Hroif Ungurul, precum zic unii la Cașin, iar letopișeșul scrie că s'au bătut la Șchee pe Siret, au fost căzut calul cu Ștefan Vodă în răsboiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu putea în grabă încăleca Ștefan Vodă, fiind om mic. Și au zis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voiu face o moviliță și vino de te suie pe mine și încălecă!” Și s'au suit pre dânsul Ștefan Vodă și au încălecat pre cal. Și-au zis atuncea Ștefan Vodă: „Sărace Purice, de oi scăpa eu și

tu, atuncea ți-ei schimba numele din Purice Movilă”. Și au dat Dumnezeu și au scăpat amândoi. Și l-au și făcut boier, armaș mare, pre Purice. Și dintru acel Purice aprodul s’au tras neamul Movileștilor, de au agiuns de au fost și domni dintru acel neam. Dar și aprozii atuncea nu era din oameni proști⁴²⁾, cum sânt acum, ce era tot feciori de boieri; și portul lor, era îmbrăcați cu șarvanale cu cabanițe. Așa trebuie și acum să se afle slugi să slujească stăpânului și stăpânul să miluiască pre slugă așa.

6. Când au așezat pace Ștefan Vodă cel Bun cu Leși, fiind Ioan Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la Leși. Și au dăruit craiul leșesc Tăutului aceste sate la margine: Câmpul-lung rusescu, Putila, Răstoacele, Vijnița, Ispasul, Milia. Vilavcea, Carapciul, Zamostia, Vascăuții, Voloca. Toate aceste le-au dăruit craiul leșesc Tăutului logofătului și au pus hotar apa Cirimușul întru o Duminică dimineața.

7. Ștefan Vodă cel Bun vrând să meargă la beserică într’o Duminică dimineață la liturghie în târgu în Vasluiu și ieșind în polimari⁴³⁾, la curțile domnești ce era făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Și mirându-se ce om este acela, că ară Duminica, îndată au triimes în toate părțile, ca să-l găsească pre acel om, să-l aducă la dânsul. Și l-au aflat pre om în sus pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce se chiamă acum Movila lui Purcel, că pe acel om încă îl chiama Purcel. Și ducându-l pre acel om la

42) *prost* = „simplu”, „de rând”, „din popor”.

43) *polimari* = pălimar = „cerdac”, „pridvor”.

Ștefan Vodă, l-au întrebat Ștefan Vodă, el au strigat așa tare și pentru ce ară Duminica? El au zis că au strigat el, să aducă boii la plug, și ară Duminica, că este om sărac și într'alte zile n'au vrut frate-său să-i deie plugul și acum Duminica i-au dat. Deci Ștefan Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac, să fie a lui.

8. Ștefan Vodă cel Bun și cu fiul său Bogdan Vodă de multe ori au avut războaie cu Leșii. Și multe robii au făcut în Țara Leșească, cât au pus pe Leși în plug, de au și arat cu dânșii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu se mai acolisească⁴⁴⁾ de Moldova: Dumbrava Roșie la Botoșeni și Dumbrava Roșie la Cotnar și Dumbrava Roșie mai gios de Roman. Și Leșii încă nu făgăduiescu, că scrie și în cronică lor. Numai mă mir de Miron logofătul cum au acoperit acest lucru, de nu l-au scris. Și așa vorbesc oamenii, că când au fost arând cu dânșii, cu Leșii, i-au fost împungând cu strămurările⁴⁵⁾, ca pre boi, să tragă, iar ei se ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciușcele⁴⁶⁾, iar când îi bătea cu biciușcele, ei se ruga să-i împungă.

9. Când au murit Ștefan Vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiului seu, lui Bogdan Vodă, să închine țara la Turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul Turcilor sânt mai înțelepți și mai puternici, că el nu o va putea ține țara cu sabia ca dânșul.

44) *a se acoli* de cineva = „a se ținea, a se lega de cineva”.

45) *strămurare* = „unealtă de înghimpat”.

46) *biciușcă* = „biciu”.

10. După ce au luat Bogdan Vodă domnia, au și trimis pre Tăutul logofătul sol la Turci. Când au închinat țara la Turci, așa vorbescu oamenii, că l-au pus vezirul de au șezut înaintea vezirului pre măcat⁴⁷⁾ și n'au fost având mestii⁴⁸⁾ la nădragi. Că trăgându-i cibotele, numai cu colțunii au fost încălțat. Și dându-i cafe, nu știa cum o va bea și au început a închinare să trăiască împăratul și vezirul. Și închinând au sorbit felegeanul ca altă băutură.

11. Când au pus țara întâi domn pre Petru Vodă Rareș, el nu era acasă, ce se tâmplase cu măjile⁴⁹⁾ lui la Galați la pește. Și au trimis boierii și mitropolitul haine scumpe domnești și caretă domnească cu slujitori, unde l-ar întimpina, să-l aducă mai în grabă la scaun, să-l puie domn. Deci el întorcându-se de la Galați, au fost agiuns la Docolina, de au mas acolo cu zece care, câte cu șese boi carul, pline de pește. Și peste noapte au visat un vis, precum dealul cel de ceea parte de Bărlad și dealul cel dincoace era de aur cu dumbrăvi cu totul și tot sălta, giuca și se pleca, se închina lui Rareș. Și deșteptându-se din somn dimineața, au spus visul argaților săi celor ce era la care. Iară argații au zis: „Bun vis ai visat, jupâne, că cum om sosi la Iași și la Suceavă, cum om vinde peștele tot”. Și au și îngiugat carele dimineața și au purces Petru Vodă înaintea carelor. Și când s'au pogorit în vadul Docolinei, l-au și întampinat gloata. Și au început a i se închina și l-au

47) *măcat* = „loc acoperit pe care se așează Turcii locul unde stau jos”, „plapomă cu care se acopere o sofă”.

48) *mestii* = „prelungire a pantalonilor de la genunchi în jos, din piele fină”.

49) *majă* = „cântar”.

îmbrăcat cu haine domnești. Iar el s'au zimbît a ride și au zis că „de mult așteptam eu una ca aceasta să-mi vie”. Și când au purces de acolo, argații lui i-au zis: „Dar noi ce om face, doamne, cu carele cu peștele?” Iar el au zis: „Să fie carele cu pește, cu boii cu tot, a voastre! Și veniți după mine, să vă fac cărți de scuteală, să nu dați nimică în zilele mele”.

12. Petru Vodă Rareș fugând pin târg pin Peatră și gonindu-l Petrenii, l-au fost agiungând un popă. Și au tras Petru Vodă înapoi în popă cu arcul și l-au lovit cu săgeata în obîlcul șelei și i-au zis: „Întoarce-te, popo, înapoi! Nu-ți lăsa liturghia nesfârșită!” Iar după ce au venit Petru Vodă domn cu a doa domnie, au scos ochii popii și Petrenilor acelor ce l-au gonit, și le-au făcut și blăstăm de afurisenie.

13. Petru Vodă Rareș când era închis în cetatea Ciceului în Țara Ungureană, avea nevoie de Nemfi și de Unguri. Iar fiind doamna lui Sârboaică de neamul Despoților, fată lui Despot-craiu, au scris o carte sârbească la împăratul turcesc și vezirul cu rugăminte. Și au slobozit cartea pre o fereastră gios din cetate și au învățat pre o slugă a lor, Sârbu, ce avea, să se ducă cu cartea la Poartă la vezirul. Și mergând sluga aceea la Poartă a lui Petru Vodă, au scris vezirul la Unguri să-l sloboadă pre Petru Vodă. Și după ce l-au slobozit, s'au dus la Poartă.

Iară după ce s'au dus Petru Vodă la Poartă, așa vorbescu oamenii că au grăit vezirul împăratului, să-l ierte și să-l puie iar domn în Moldova. Iar împăratul au răspuns că-i giurat, până nu va trece cu calul preste dânsul, să nu-l lasă. Deci vezirul au zis că-i „prea lesne a plini, mă-

ria ta, giurământul". Și l-au scos la câmpu și l-au culcat la pământ învălit într'un harariu⁵⁰⁾, și l-au sărit împăratul de trei ori cu calul. Iar alții zicu că au șazut supt un pod și împăratul au trecut de trei ori pe pod. Deci l-au îmbrăcat cu caftan, să fie iarăși domn în Moldova. Deci cum au slujit mai pre urmă Turcilor, scrie le-topiseșul.

14. Iliăș Vodă, feciorul lui Petru Vodă, după ce s'au turcit, zicu să-i fie rămas o față creștină după moartea lui. Și au luat-o un Grec mare bogat, vestit la Poartă, anume Scarlat, carele și sulgeria împărătească o ținea el. Și cine s'au născut dintru acea față, mai gios arată la rândul seu.

15. Alecsandru Vodă Lăpușneanul, fiind domn, au făcut mănăstirea Slatina. Și așa zicu oamenii, că trăind un sehastru acolo și fiind un paltin, copaciu mare, unde este acum prestolul în ol-tariu, vedea acel sehastru spre Duminici și spre alte zile mari multe lumini întru acel paltin la vremea slujbei bisericeii. Și i s'au arătat Maica Precistă în vis și i-au zis să meargă la Alecsandru Vodă, să-i zică să facă mănăstire. Și mergând sehastrul la Alecsandru Vodă, s'au îndemnat Alecsandru Vodă de sehastru, de au făcut mănăstirea Slatina întru acel loc unde au fost paltinul. Și au adus și capul sfântului Grigorie Bogoslov, de stă până astăzi la sfânta mănăstire, la Slatina, ferecat cu argint și cu pietre scumpe.

16. Inceperea lui Despot Vodă, cum au fost, de au agiuns de au fost domn: El nu au fost rudă

50) *harariu* = „pătură groasă”.

lui Despot cel mare, ce au fost slugă lui Despot. Și murind Despot, precum zicu unii la Veneția; iar alții zicu că au murit la Râm, s'au sfătuit cu cele slugi să zică că el este nepot lui Despot și să împartă ei averea lui Despot și să-i deie lui toate scrisorile câte au avut Despot cel mare și puțin din averea lui; iar cealaltă avere au împărțit-o celelalte slugi. Și așa mărturisind către Venețieni că este nepot lui Despot cel mare, au crezut Venețienii că este nepot lui Despot. Și n'au luat nimic din averile lui Despot Venețienii, ce toată averea lui Despot cel mare au împărțit-o slugile. Iar Despot ce au zis că-i este nepot, au luat numai scrisorile și hrisovul cel de la Carol împăratul nemțesc. Și cu acele scrisori au făcut meșterșug⁵¹⁾, de au agiuns de au fost domn, precum scrie letopisețul.

17. De la a doa domnie a lui Alecsandru Vodă Lăpușneanul au început domnii a se așaza mai cu femeiu în scaun în Iași. Și când au purces de la Poartă cu a doa domnie, zicu să-l fie învățat Turcii să taie boierii, să-i slăbească. Și pe cuvântul vezirului au tăiat atâta mulțime de boieri. Și au trimis și au ales din curteni de țară pre Racoviștești și pre Sturzești și pre Bălșești și pre alții mulți.

18. Ieremia Vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Sucevița într'un beciu supț curțile domnești, iară după moartea lui venit-au doamna cu ginerii ei din Țara Leșească și au luat aceea avere toată, de s'au dus cu dânsa de au făcut oaste în Țara Leșească și au venit în Moldova.

51) *meșterșug* = *meștesug*.

Care⁵²⁾ stau tainele⁵³⁾ și până astăzi deșarte, unde au fost acea avere.

19. Când au bătut Turcii pre Gașpar Vodă la Tușora, întorcându-se Leșii înapoi, tăiat-au un Tătar pre Jalcovschi hatmanul leșesc lângă Movilău, precum scrie și letopisetul. Numai Tătarul nu l-au știut că este Jalcovschi, hatmanul leșesc, ce după ce l-au omorît, au găsit ceasornicul în sin, de aur cu diamanturi. Si aflând Tătarul că au fost hatmanul leșesc, să fi zis Tătarul acela că nu trebuiește să trăiască omul în lume dacă nu va avè noroc, și să se fi junghiet singur.

20. Având Radu Vodă o fată din trupul lui, zicu să fi fugit cu o slugă, ieșind pre o fereastră din curțele domnești din cetatea Hârlăului. Și s'au ascuns în codru. Și au făcut Radul Vodă năvod⁵⁴⁾ de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce se chiamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorît, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie și au călugărit-o.

21. Radu Vodă făcând nuntă cu fiul său Alecsandru Vodă, domnul muntenesc, au luat pre fata lui Scarlat celui bogat de la Țarișgrad, care se pomenește într'alt rând mai sus că au ținut Scarlat fata lui Iliș Vodă celui turcit. Și având fata lui Scarlat albață pre un ochiu, nu au avut viață bună cu Alecsandru Vodă. Și au trimes Scarlat

52) *care* = „din care cauză”, „de aceea”, funcțiune pe care acest pronume relativ o mai are și astăzi adese în uzul popular. Câteodată, *care* îl înlocuiește la Neculce pe demonstrativul *acesta* sau pe *el*. În funcțiunile acestea, *care* introduce adese o propozițiune principală. luând locul la începutul frazei.

53) *taină* = „loc tănuit”.

54) Cu *năvodul* se prind peștii. Aci cuvântul este întrebuințat figurat, cu înțelesul de „poteră”.

ferman împărătesc, de și-au luat fata de după⁵⁵⁾, Alecsandru Vodă, de au dus-o la Țarigrad și au dat-o după un gramatic anume⁵⁶⁾ Mavrocordat. Și acel Mavrocordat au făcut pre Alecsandru, Țsaporitul, și Alexandru, Țsaporitul au făcut pre Nicolai Vodă, și Nicolai Vodă au făcut pre Constantin Vodă, carele au fost domn aice la noi în Moldova în anii de la zidirea lumii 7242⁵⁷⁾. Carele se trage de pre strămoașă-sa neam din domnii cei vechi moldovenești.

22. Barnovschii Vodă mergând cu multă gloată din țară la Poartă, cu mulți boieri și mazili și curteni și cu de ceilalți mai proști, și preuți și cu călugări, și mergând pe drum și poposind și șazănd la masă, au început a strănuta Barnovschii Vodă des și tare. Iar boierii carii era la masă cu Barnovschii Vodă, i-au zis după obicei: „Sănătos, doamne, și pre voia măriei tale!” Iar pre urmă văzând că tot strănută, un boier să fi zis: „Viermi, Doamne!” Și cum i-au zis „viermi, Doamne!”, au și tăcut de strănutat.

23. Când i-au tăiat capul lui Barnovschii Vodă, calul lui au și început a sări cât n'au mai putut să-l ție comisul în mână. Și scăpându-l din mână,

55) *de după* = „de la (soțul ei)”.

56) *anumie* = „cu numele”, acesta fiind înțelesul inițial al cuvântului. Il găsim la I. Neculce și cu nuanțe mai apropiate de uzul lui de astăzi.

57) Anii se indică după vechiul calendar bisericesc, numărându-se de la „zidirea lumii”. Găsim anul corespunzător zilelor noastre, scăzând din țifra indicată 5508 pentru lunile Ianuarie—August, iar 5509 pentru lunile Septembrie—Decembrie. Anul bisericesc începe anume cu 1 Septembrie. Constantin Mavrocordat a ajuns domn al Moldovei în Aprilie 1733, deci dacă adăogăm 5508 la 1733, la anul 7241. Neculce face așa dară aci o mică greșală cronologică.

pe loc ău căzut de au murit. Și văzând Turcii, mult s'au mirat și au zis: „Nevinovat au fost acest om”. Și au cunoscut pre Barnovschii Vodă Turcii că au fost drept, și s'au căit pentru că l-au tăiat și s'au giurat ca să nu mai taie de acum domn de Moldova. Numai letopiseșul de aceasta nu scrie nimică, iară oamenii așa vorbescu, că au apucat unii dintru alții.

24. Vasilie Vodă, după ce au luat domnia de la Tarigrad, s'au rugat vezirului să lase țara de bir trei ani, și în al treile an să deie birul ferii odată, și pre Turci, pre carii ar ave datorie în țară, să-i scoată, să nu supere oamenii. Și i-au făcut pre voie vezirul. Și după ce au venit el în țară la scaunul domniei, confăș cu soboli n'au îmbrăcat trei ani, ce numai cu hulpi⁵⁸⁾. Și pe zi numai o merță de pâne se mânca și doi berbeci și o ialoviță⁵⁹⁾ la curtea domnească. Cheltuială, pușin; mai mult doi galbini pe zi nu ieșia. Și au făcut cărți de slobozie în toată țara și nimică din țară nu au luat, până nu s'au plinit trei ani. Numai din desătină⁶⁰⁾ și din mortasipii⁶⁰⁾, din goștină⁶⁰⁾ și din vamă, ce lua, se chivernisia. Iar până în trei ani s'au împlut țara de oameni. Și au scos atunce pre țară fumărit⁶⁰⁾, câte un leu de casă. Și au plinit atunce tustrele birurile, de le-au trimis la Poartă, și încă ău rămas și lui Vasilie Vodă o mie de pungi

58) *hulpe*, formă dialectală pentru *vulpe*.

59) *ialoviță* = „vacă mare și îngrășată”, „bir plătit în vaci”.

60) Impozite: *desătină* = „10% din produsul stupilor”; *mortasipie* = „impozit pe mărfurile vii, pe vite, oi, etc.”; *goștină* = „impozit pe oi (și pe porci)”; *fumărit* = „impozit plătit de fiecare „fum”, adică de fiecare casă în care se făcea foc”.

de bani dobândă. Atunce au trimis la Poartă poclon, de au mulțămît împăratului și vezirului și altor Turci mari, blane de spinări de soboli, pentru binele ce au făcut de au așteptat țara. Care acest dar n'au fost nici de un folos țării, că au rămas obicei de dă țara baraimlâc⁶¹⁾ de atunce încoace în toți anii. De mirat lucru este că au fost domn străin și nu au fost grabnic la lăcomie.

25. Tot atunce când au venit Vasilie Vodă în scaun, era niște joimiri moldoveni în Țara Leșească și pradă în multe rânduri țara aceasta a Moldovei. Deci Vasilie Vodă scria la Leși să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Țara Moldovei, iară Leșii se mântuia de cătră Vasilie Vodă și zicea că nu sânt Leși, ce sânt Moldoveni acei ce pradă. Ce Vasilie Vodă văzând că-i dau acel răspuns de la Leși, au ales și el puține Moldoveni de ai lui și au strigat în lefe⁶²⁾ oameni de oaste slujitori, și i-au pornit a pradă în Țara Leșească. Deci Moldovenii cei din Țara Leșească ce strica și pradă aice în țară, văzând așa, au venit toți la Vasilie Vodă, de s'au închinat, și au început și ei a pradă în Țara Leșească. Apoi Leșii, văzând așa, au început a scrie cu bănat⁶³⁾ la Vasilie Vodă, iar Vasilie Vodă răspunzând: „Cei ce pradă țara mea, acei pradă și țara voastră”. Și nu au finit aicea prea mult acea gâlceavă. Și s'au așăzat⁶⁴⁾

61) *baraimlâc* = „darurile obișnuite a se da sultanului și altor dignitari turci de sărbătorile Bairamului”.

62) *lefe* = *lefuri*; *a striga în lefe oameni* = „a tocmi, a angaja oameni plătiți, a aduna mercenari, a chema mercenari subț steag”.

63) *bănat* = „măhnire, supărare, mânie, necaz, reproș, suspiciune”.

64) *a se așăza* = „a se pune la cale”, „a se aranja”, „a se învoi”.

că Leșii Vasilie Vodă și pre joimirii aceia i-au așăzat la margine slujitori. Numai pre doi frii ce erau mai căpitenii, neașăzându-i, i-au omorît. Și apoi s'au făcut bună pace.

26. La domnia lui Vasilie Vodă rămăsese o beizadè a Radului Vodă tânăr⁶⁵⁾. Și au fost avut Radu Vodă un Turc mare prietin la Poartă și se ruga acel Turc vezirului totdeauna pentru acel beizadè a Radului Vodă, să-l facă domn în Moldova în locul lui Vasilie Vodă. Și poroncind vezirul să-l aducă să-l facă domn în Moldova în locul lui Vasilie Vodă, au zis că-i prea tânăr, dacă l-au văzut vezirul. Și au zis Turcului să mai aștepte vro doi trei ani, și apoi l-a face domn la Moldova. Și au trimes pre acest Turc la Moldova vezirul cu o treabă și să vadă și pre Vasilie Vodă și țara cum este. Iară Vasilie Vodă oblicisă⁶⁶⁾ pentru acel Turc că-i este neprieten și-i este stricată⁶⁷⁾ domnia despre acel Turc, și au și răpezit la Galați. Și i-au ieșit mulțime de slujitori înainte și la Bârlad și la Vaslui și la Scânte, și la Iași încă și mai mulți slujitori. Și la drum au poroncit și i-au ieșit mulțime de pluguri și țară⁶⁸⁾ înainte, de-i vedea Turcul. Și cum au sosît la gazdă în Iași, cum i-au trimes Vasilie Vodă cinci mii de galbini de aur. Și apoi, după ce s'au îm-

65) *tânăr* se referă la *beizadè*. Deci construcția ai sensum. Cfr. în propozițiunea următoare *acel beizadè*, nu *acea beizadè*, deși mai întâi am dat de o *beizadè*.

66) *ă oblici* = „a prinde de veste, a iscodi, a înțelege”. Pentru *-ă* cfr. și nota 26 de mai sus.

67) *stricat* = „vicial”, „tulburat”.

68) *țără* = „popor, oameni”. Cfr. *s'a adunat țara*; de aceea continuă autorul cu *de-i vedea*, întrebunțând pronumele masculin al pluralului *i*. ca și când s'ar referi la „oameni”.

preunat⁶⁹⁾ cu Vasilie Vodă, poronca ce au avut acel Turc îndată au plinit. Și stând la vorbă cu Turcul, Vasilie Vodă au spus poveste cum că el știe că-i este domnia stricată despre dânsul. Și i-au mai dăruit și atunce la purces cinci mii de galbini de aur. Și după ce au purces Turcul pe drum, i-au mai trimes și alte cinci mii de galbini de aur, iar când au agiuns Turcul la Țarigrad, i-au mai dat alte cinci mii de galbini de aur. Care s'au făcut preste tot doăzeci de mii de galbini de aur. Iară după ce au mers Turcul la vezirul de s'au împreunat, întrebându-l vezirul de Vasilie Vodă, au început Turcul a-i zice vezirului: „Bine ai nemerit măria ta de nu te-ai grăbit să-l mazilești pre acest domn harnic și detreabă și putincios⁷⁰⁾, că este mulțime de oameni în țara lui. Și de l-ai fi mazilit, s'ar fi făcut mare greșală, că are slujitori mulți și țără cu putere mare. Și poate s'ar fi hainit⁷¹⁾ și ar fi venit și el la o peire. Și acmu el știe că vei maria ta să-l mazilești și să pui domn pre feciorul Radului Vodă, și este în grijă. Deci de vei socoti maria ta să faci surgun pre feciorul Radului Vodă, să audă Vasilie Vodă, și atunce îi va ieși grija”. Deci vezirul îndată au poroncit de l-au făcut surgun; și s'au tâmplat de au murit feciorul Radului în surgunie. Și s'au mântuit Vasilie Vodă cu doăzeci de mii de galbeni de aur și au rămas în pace. Așa ținu Turcii prieteșugul pentru voia banilor.

27. Vasilie Vodă aproape de mazilie au greșit lui Dumnezeu. Că i s'au întunecat mințea

69) *a se împreuna* = „a se întâlni”.

70) *putincios* = „puternic”.

71) *a se haini* = „a deveni necredincios, a se răzvrăți”.

spre lăcomie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, și n'au găsit. Și s'au apucat să o facă de nou, iarăși precum au fost, și nu i-au agiutat Dumnezeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie, din pământ până la ferestri, și i-au luat Dumnezeu domnia. Că s'au sculat Gheorghie Ștefan logofătul cu oaste asupra lui și l-au scos din domnie. Iar plumbul cu carele au fost acoperită mănăstirea Putna, l-au luat Căzaccii lui Timuș, a ginerului lui Vasilie Vodă, de l-au dus la cetate la Suceava, de au făcut glonțuri de pușcă, să apere cetatea Sucevei despre Gheorghie Ștefan Vodă. Ce știu că au apărat-o bine, că s'au osândit și Timuș pentru prada și jacurile ce au făcut pe la sfintele mănăstiri. Și și-au pus și el capul de glonț, precum scrie letopisețul. Și pre urmă au gătit mănăstirea Putna Gheorghie Ștefan Vodă, după ce o au luat domnia, de este zidită precum se vede acmu.

28. După ce s'au dus Vasilie Vodă la Poartă, l-au închis Turcii în Edecule. Și-l pâria domnul muntenesc și domnul moldovenesc și Racoți craiul unguresc și sta tare asupra lui, să-l omoare împărăția. Și giuruia trei mii de pungi de bani. Iar Vasilie Vodă își pierduse toată nădejdea de viață. Și și-au chiebat toate slugile câte avea pre lângă dânsul acolo la Edecule și și-au împărțit toată averea lor. Și le-au zis, de a peri, să fie averea aceea a lor, iar de nu va peri, să i-o deie iarăși înapoi. Și își aștepta numai ceasul să vie să-l omoare. Iară atunci vezirul au chiebat pre toți pașii ce era la Poarta împărătească și au sfătuit cu dânsii. Și le-au spus cum că dăruiescu trei mii de pungi de bani, ca să-l omoare pre Vasilie Vodă. Și toți au sfătuit să-l omoare,

numai unul dintre dânșii au zis că mulți bani sânt, dar la o împărăție o leafă nu agiungu bine⁷²⁾ și nu sânt mulți. Și acest om, poate fi, este trebuitor, de giuruiesc ei atâte pungi de bani să-l omoare. Că acest om se cunoaște că-i harnic. Și poate să vie o vreme să trebuiască și să slujească împărăției mai mult prețul de cât⁷³⁾ trei mii de pungi de bani, înzăcit de cât giuruiesc ei. Și grăind acel pașă acel cuvânt, au lăsat toți după cuvântul lui. Și l-au iertat împărăția pre Vasilie Vodă și l-au slobozit din Edecule. Și după aceea curând era să-l puie domn, iar n'au zăbovit și au murit.

29. Gheorghie Ștefan Vodă când era boier, murindu-i giupâneasa, au rămas văduvoiu. Și făl-nind o giupâneasă, săracă, frumoasă, tânără, a-nume Safta de neamul Boieștilor, au timpinat-o pe drum mergând cu rădvanul la Iași. Și au poprit rădvanul cu sila și s'au suit fără de voie în rădvan. Și au întors rădvanul înapoi la casa lui. Și pre urmă au priimit și ea și s'au cununat cu dânsul. Care au agiuns de au fost și doamnă.

30. Gheorghie Ștefan Vodă când era logofăt mare, au fost șazănd odată în divan cu toiagul în gură. Iar lordachi Cantacuzino cel bătrân, vel visternic: „Ce zici în fluier dumneta logofete?” Iar el au răspuns: „Zic în fluier, să mi se coboare caprele de la munte și nu mai vinu!” El au răspuns în pildă și alții nu s'au priceput că el aștepta oștile ungurești să vie de preste munte.

72) o leafă nu ajungu bine = „nu prea fac cât o leafă”.

73) mai mult prețul de cât = „mai mult decât pricepuesc”.

31. Gheorghie Ștefan Vodă trecând cu oastea ungurească prin Roman, să scoată pre Vasilie Vodă din domnie, iar un bivolar bătrân a lui au ieșit înainte dintr'o crâșmă, fiind bat, în mijlocul târgului. Și au început a ride și a bate în palme și a zice: „Dragul badei Ștefan Vodă, mai bine îți șede în domnie decât în boierie. Așa să mi te porți!” Iar Ștefan Vodă l-au întrebă: „Ce ți-i voia, măi?” Iar bivolarul au zis: „O bute de vin am neguțat și nu am bani să o plătesc, să beu pentru sănătatea măriei tale și a oștei măriei tale“. Atunce Ștefan Vodă s'au zimbă a ride și au zis la șoltuzul: „Pas să ți-o plătească“. Și au mers de au băut butea cea de vin toată cu soțiile⁷⁴⁾ lui, cu cine au fost, și au plătit șoltuzul butea cea de vin.

32. Gheorghie Ștefan Vodă după ce au luat pre doamna lui Vasilie Vodă din Suceava la mâna lui și pre Ștefăniță Vodă, pre fiul seu, l-au însămnat la nas pușintel. Și pre doamna au vrut să-și ridă de dânsa. Ce doamna lui Vasilie Vodă l-au probozit și au început a-l blăstăma și a-l sudui și a-i zice dulău fără de obraz, cum nu se teme de Dumnezeu, că i-au fost domnul seu stăpân și i-au mâncat pita. Și așa i-au dat pace și o au trimis la Buciuști, de au închis-o în curțele lui. Și i-au luat averea și multă spaimă i-au făcut.

33. Gheorghie Ștefan Vodă după ce au prins pre Toma vornicul Cantacuzino în Suceava, l-au îmbunat până a aduce pre fratele său Iordachi

74) *soție* = „soț, tovarăș“, acesta fiind înțelesul pe care cuvântul l-a avut mai întâiu și cu care se găsește adese în textele vechi.

Cantacuzino din Țara Leșească cu giurământ⁷⁵⁾, de la Cameniș. Și apoi prinzând pre amândoi frații, i-au închis pre amândoi frații, împreună cu doamna lui Vasilie Vodă, la Buciu-lești. Și acolo multă groază le făcea. Și îmbla noaptea cu luntre pre apa Bistriței, de-i spăria că-i vor răsturna în Bistriță. Și le-au luat tot ce au avut, și sate și haine și odoare și bucate și bani gata, noăzeci de mii de galbini de aur ungurești. Și au trimis pre armașul cel mare, pre Hăbășescul, să-i omoare. Ce Hăbășescul nu s'au grăbit cu moarte. Și au scris în două rânduri Gheorghie Ștefan Vodă numai să-i omoare, și tot nu au vrut să se grăbească să-i omoare. Iar al treilea rând scriind Gheorghie Ștefan Vodă la armașul Hăbășescul numai să-i omoare și stând cărțile⁷⁶⁾ gata pre masă, întru acel ceas au sosit un capitan din Țara Muntenească, anume Ușurelul, cu cărți de la Constantin Vodă Băsarab, domn nou, pofțind cu scrisoare pre Gheorghie Ștefan Vodă să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoare. Iar de-i va omori, vor strica prieteșugul și să fie gata de războiu. Și Gheorghie Ștefan Vodă nu știa nimic de moartea lui Matei Vodă. Că cum au murit Matei Vodă, au și rădicat domn pre Costantin Vodă slujitorii și boierii și țara. Întru acel ceas au căzut cu rugămintă Costantin postelnicul Cantacuzino, fratele Tomei vornicului și a lui Iordachi visternicului, de au scris Constantin Vodă Băsarab la Gheorghie Ștefan Vodă precum s'au pomenit mai sus. Și căpitanul acela ce au venit cu cărțile într'o zi și într'o noapte din București de au agiuns în Iași, i-au

75) cu giurământ = „jurând că nu i se va întâmpla nici un rău”.

76) carte = „scrisoare”.

pus Muntenii nume de atunce Uşurelul. Carele după aceea multă milă au avut de la Cantacuzineşti. Şi așa, cu această tâmplare, i-au iertat Gheorghie Ştefan Vodă pre acești doi boieri și le-au dat moșiile înapoi, iar altă nimică nu le-au dat ce le luasă.

34. Gheorghie Ştefan Vodă după ce s'au dus în Țara Ungurească, umblat-au pin multe părți de loc, ca să-i deie oaste, pe la Nemți, pe la Leși, pe la Moscu, pe la Şvezi⁷⁷⁾. Şi au dăruit împăratului moschicesc o cruce ferecată cu aur și cu petre scumpe de patru sute de pungi de bani, ca să-i deie oaste, să vie în Moldova. Şi tot l-au purtat cu voroave și nu i-au mai dat oaste, până ce i s'au tâmplat de au murit acolo la Moscu. Şi pre urmă i-au adus oasele lui în Moldova în mănăstirea lui la Caşin, de l-au îngropat.

35. Iară pre doamna lui Gheorghie Ştefan Vodă, pe Safta ce o luasă cu sila, precum s'au scris mai sus, o urisă Gheorghie Ştefan Vodă, împlând pin țări străine, și au trimis-o în țară aice până a nu muri el. Şi el și-au fost luat o slujnică fiitoare dintru acele țări străine. Iar doamna Safta au trăit aice în țară, cu multă vreme și după moartea lui Gheorghie Ştefan Vodă.

36. Fost-au luat Iordachi Cantacuzino și Toma fratele său toate moșiile Ceaureștilor, pentru aceea pradă ce le-au făcut Gheorghie Ştefan Vodă, cu dreptate și cu giudecată. Dar mai pre urmă s'au socotit Toma vornicul și cu frate-său Iordachi visternicul de voia lor și le-au dat iar la neamurile lui moșiile, la Ceaurești, să le stă-

77) *Sved = Svedez.*

pânească. Iară Racovițeștii nu se știe din ce pricină au fost luat și ei moșii de a Ceaureștilor atunce și nu le-au mai dat înapoi. Care moșii din neamul Racovițeștilor și astăzi le țin de le stăpânesc, satul Racovul și altele.

37. Ghica Vodă, de neamul lui fiind Arbănaș, copil tânăr au purces de la casa lui la Țarigrad, să-și găsească un stăpân să slujească. Și cu dânsul s'au mai luat un copil de Turc, iar⁷⁸⁾ sărac, din satul Chiupri. Și mergând amândoi dinpreună la Țarigrad, multe vorbe bune au vorbit: de vor găsi pîtă, să se caute unul pre altul. Și au zis Ghica Vodă: „Tu ești Turc. Poți să ajiungi să fii om mare. Și ce mi-i face pre mine atunce?” Iar Turcul au zis atunce: „De voiu fi eu om mare, te voiu face de vei fi mai mare în Chiupri giudecător”.

Și mergând în Țarigrad, s'au despărțit unul de altul, să-și caute stăpâni. Deci copilul cel de Turc au nemerit la un agă ce era de curtea împărătească. Și au slujit așa din stăpân în stăpân, până au ajiuns de era pașă. Și fiind pașă sărac, avea un prietin musaip⁷⁹⁾ împărătesc. Și mergea totdeauna la vorbă la acel musaip împărătesc. Și pre acea vreme se tâmpla de era multe zurbale la Țarigrad, de nu se mai putea așa Poarta. Deci Chiupruliul au zis cătră acel prietin musaip de casa împărătească: „De m'ar pune pre mine vezir, eu aș potoli zurbalele aceste”. Iar împăratului i se supăraseră cu zurbalele și se mira ce va face. Și întreba sfat și pre unul și pre altul. Și aflând vreme acel musaip împărătesc, au spus împăratului că „este un pașă sărac și

78) iar = „de asemenea”.

79) musaip = „curtean”. „consilier intim”, „om de deosebită încredere și hotărîtoare influență în deciziile domnitorului”.

el zice să-l pui măria ta vezir, că a potoli toate gâlcevile aceste, pre carele îl chiamă Chiupruliul". Deci împăratul îndată l-au adus și l-au pus vezir. Și cum l-au pus vezir, îndată au și pus și au strigat oaste, și pre altă parte au început a tăia capetele celor vicleni, până i-au spăriat, de au așăzat toate zurbalele. Și au rămas vezir lăudat la Turci, precum s'au văzut și se vede și până astăzi neamul lui.

Iară Ghica Vodă întrând în Țariograd, au nemerit la capichihăile moldovenești de au slujit. Apoi au venit la Moldova cu negușitorie. Apoi la Vasilie Vodă lipindu-se de curte, fiind și Vasilie Vodă tot de un neam, Arbănaș, și vrând și Dumnezeu, au agiuns de au fost capichihăie la Țariograd și vornic mare aice în Moldova.

Deci tâmplându-se atunce la vremea lui Gheorghie Ștefan Vodă de au fost la Poartă cu alți boieri, vezirul văzându-l, l-au și cunoscut cine este. Iar Ghica Vodă nu-l cunoștea pre vezirul. Deci vezirul Chiupruliul au și chiebat pre haznetarul lui și i-au zis în taină: „Vezi cel boier bătrân moldovan ce este la divan? Să-l iei și să-l duci la odaia ta, până s'a rădica divanul, și apoi să-l aduci la mine în taină, că-mi trebuiește". Iar Ghica Vodă, după ce-l luasă dintre ceilalți boieri, se spăriesă tare, că nu știa povestea ce este. Și după ce s'au rădicat divanul și l-au dus la vezirul, l-au întrebat vezirul ce om este și de unde este, și au zis: „Cunoște-mă pre mine, au ba?" Iar Ghica Vodă s'au spus de unde este de locul lui, iar a cunoaște pre vezirul nu-l cunoștea. Atunce vezirul Chiupruliul s'au spus și au zis: „Ții minte ce am vorbit când veniam amândoi pre cale?" Și au zis: „De ai uitat tu, dar eu n'am uitat. Și iată că te voiu face domn

în Moldova, numai să faci mulcum⁸⁰⁾“. Iar Ghica Vodă au și mers de i-au sărutat mâna și s'au rugat atunce pentru stăpănu-seu, să-l lase să fie domn, să nu-l mazilească. Iar vezirul au răspuns: „Acum de odată îl las să fie, iar mai pre urmă cu vântul meu gios nu-l voi lăsa, ce te voi face pre tine“. Și pre urmă chiemând la Poartă pre Gheorghie Ștefan Vodă și nevrând Gheorghie Ștefan să meargă, au pus pre Ghica Vodă domn în Moldova, după cum scrie letopiseșul.

Așa au fost povestea ieșirii acestor doi oameni, Chiupruliului vezirului și Ghicăi Vodă. Că unde este voia lui Dumnezeu, se biruiesc toate firile omenești.

38. Ștefăniță Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă, fiind domn tânăr, desmerdat și inimos, de multe ori ieșind cu boierii la primblări, puneă de lua frăile din capetele cailor boierilor și le da ghiont cailor, de cădea boierii gios, de-și sfârma capetele, cât se îngrozise boierii a mai mergere cu dânsul cu cai buni la primblare.

39. Ștefăniță Vodă vrând odată să scoată fumărit pe țară câte șese orți⁸¹⁾ de casă — și înainte vreme era obicei de da numai câte un leu de casă —, iar Toma vornicul și cu Iordachi frate-său, Cantacuzineștii, nu-l lăsa să-l scoată mai mult de cât un leu. Și-i zicea să nu facă obicei nou, că nu-i bine. Iar Ștefăniță Vodă îndată s'au mâniat și au scos hangerul și s'au răpezit să deje într'înșii și ei au fugit din casă afară. Măcar că acei boieri era Greți, dară se puneă tare pentru

80) *mulcum* = molcom = „liniștit”, „fără de a spune o vorbă”.

81) *ort* = „sfert”, „monedă în valoarea unui piasru sau de 10 parale”.

țară și pentru obicei nou să nu se facă, că obiceiurile cele nouă facu răsipa țărilor și peirea domnilor.

40. Auzind aceste fapte rele Vasilie Vodă tată-sau la Țarigrad, nu-i părea bine și-i scria de multe ori să se lase. Și de nu ar fi murit, era numai să-l scoată din domnie pre fiul său, să vie el domn în Moldova, că cunoștea că nu va propoși fiul său în domnie.

41. Era un boier anume Nicolai Milescul spatar, de la Vaslui de moșia lui, prea învățat și cărturar și știa multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește. Și era mândru și bogat și îmbla cu povodnici⁸²⁾ înainte domnești, cu buzdușane și cu palușe⁸³⁾, cu soltare tot sirmă la cai. Și lui Ștefăniță Vodă îi era prea drag și-l ținea prea bine. Și tot la masă îl puneă și se giuca în cărți cu dânsul, și la sfaturi, că era atunce gramatic la dânsul. Iar când au fost odată, nu s'au săturat de bine și de cinstea ce avea la Ștefăniță Vodă, ce au șazut și au scris niște cărți viclene. Și le-au pus într'un băț sfredelit și le-au trimes la Constantin Vodă cel bătrân Băsărab în Țara Leșească, ca să se rădice de acolo cu oști, să vie se scoată pre Ștefăniță Vodă din domnie. Iar Constantin Vodă nu au vrut să se apuce de acele lucruri ce-i scria, ce s'au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înapoi la Ștefăniță Vodă, de le-au dat. Deci Ștefăniță Vodă, cum au văzut bățul cu cărțile, s'au prea mâniat și l-au și adus pre acel Nicolai Milescu înaintea lui, în casa cea mică, și au pus pre călău de i-au tăiat nasul. Scoțind Ștefăniță Vodă în grabă hange-

82) *povodnic* = „cal dus de căpăstru”.

83) *paluș* = paloș.

rul lui din brâu, au dat de i-au tăiat calăul nasul. Și nu a vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuțitul lui calău, ce cu hangerul lui Ștefăniță Vodă i-au tăiat nasul.

După aceea Nicolai Cârnuț au fugit în Țara Nemțescă și au găsit acolo un doftor de-i tot slobozia sângele din obraz și-l boșia la nas, și așa din zi în zi sângele se încheaga, de i-au crescut nasul la locu, de s'au tămăduit. Iar când au venit aice în țară la domnia lui Ilieș Vodă, numai de abia s'au fost cunoscând nasul că-i tăiat. Numai tot n'au șazut în țară mult de rușine, ce s'au dus la Moscu, la marele împărat la Alecsii Mihailovici, la tatăl marelui Petru împărat, carele au venit la noi aice în Moldova. Și pentru învățatura lui au fost tergiman⁸⁴⁾ împăratului. Și învăța și pre fiul împăratului, pre Petru Alecsievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție. Și l-au trimis împăratul Alecsii Mihailovici sol la marele împărat al Chitailor⁸⁵⁾, de au zăbovit la Chitai vreo doi trii ani. Și au avut acolo multă cinste și dar de la marele împărat al Chitailor și multe lucruri de mirat au văzut la acea împărăție a Chitailor. Și i-au dăruit un blid plin de petre scumpe și un diamant ca un ou de porumbu. Și întorcându-se pe drum înapoi, s'au tîmplat de au muciț împăratul Moscului pre anume Alecsii Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au ieșit întru întâmpinare și i-au luat acele daruri, și tot ce au avut, și l-au făcut surgun la Sibir. Și au șazut câțiva ani surgun la Sibir.

Iară mai pre urmă rădicându-se Petru împărat, fiul lui Alecsii Mihailovici, carele au venit aice în țară în Moldova, de s'au bătut cu Turcii la Prut la Stăniliești, din gios de Huși în ținutul

84) *tergiman* = *terziman* = „dragoman, interpret”.

85) *Chitaiu* = „Chinez”.

Fălciului, ajiuns-au Cârnuł din Sibir cu cărți la dânsul, la împăratul Petru Alecsievici, de i-au făcut știrea de toate ce au făcut și cum este surgun. Atunce Petru Alecsievici împărat îndată au chemat senatorii și au întreat zicând: „Unde este dascalul meu cel ce m'au învățat carte? Acum curând să-l aduceți!” Și îndată au răpezit de olac și l-au adus la Petru Alecsievici împăratul Moscului în stoliță⁸⁶). Și l-au întreat ce au văzut și ce au pățit, și i-au plătit lucrurile toate acele de la senatori ce-i luasă, până la un cap de ață. Și diamantul cel mare, împăratul după ce l-au văzut, s'au mirat. Și l-au dat în hazneaoa cea împărătească, iar Cârnułui i-au dat optzeci de pungi de bani. Și l-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfetnic. Și când au ras barbele împăratul Moscalilor, atunce când și-au schimbat portul, atunce singur împăratul i-au ras barba cu mâna lui. Și au trăit Cârnuł până la a doa domnie a lui Mihai Vodă Racoviță și atunce au murit. Care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui și mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitor la acele vremi.

Rămas-au acelu Cârnuł feciori și nepoți și au ajiuns unii de au fost polcovnici spre slujba oștirea, că se însurasă el acolo, de luasă Moscalcă. Și s'au mai dus după dânsul de aici din Moldova trei nepoți de frate, de se așezase și ei pe lângă unchiul seu. Și acei avea milă de la împărăție și acolo au murit.

42. Ștefăniță Vodă zicu unii că pentru vrăjmășia lui și supărarea ce făcea boierilor atunce la Tighine, la Bender, când s'au bolnăvit, să fie murit de otravă. Dar adevărul nu se știe, că le-topiseșul nu scrie nimică de așest lucru.

86) *stoliță* = „loc de scaun, reședință, capitală”.

CAP I.

DOMNIA DABIJEI VODĂ

După moartea lui Ștefăniță Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă, în anul 7170⁸⁷⁾, au trimis boierii la Poartă pre Chirița Drace cu rugămintă⁸⁸⁾ de la boieri și de la țară, pre cine ar vroi ei, să le deie domn de țară. Și le-au ieșit răspunsul de la împărăție să meargă boierii toți la Poartă, și acolo pre cine or alege ei, pre voia lor vor face. După aceea mers-au toți boierii la Țarigrad după poronca vezirului. Și cu dânșii era și Evstratie Dabija vornicul și, dintre cei boieri, mulți carii trăgea nădejdea domniei. Numai Toma vornicul și cu frate-său visternicul Iordachi, Cantacuzineștii cei bătrâni, s'au agiuns cu nepotu-său, cu cupariul Ruset cel bătrân. Având cupariul trecere și cinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabija vornicul. Și ieșind boierii înaintea vezirului, se ținea cela de cela să-i aleagă de domnie. Iar Dabija vornicul nimică nu știa, nici în gând nu-i era. Ce cum înțără boierii în casă la vezirul, fiind lucrul focmit și așăzat de cupariul, și întrebă vezirul care este Dabija. Și arătându-l boierii, l-au și îmbrăcat cu caftan de domnie, iar alți boieri ce trăgea nădejde de domnie, au rămas numai cu nădejdea.

Venit-au Dabija Vodă în scaunul domnesc în Iași tuturor cu bucurie de bună părere pentru

87) 7170 = 1661.

88) *cu rugămintă*: substantivul rămâne adese, în opoziție cu uzul nostru literar, nearticulat și după *cu*, întocmai ca după celelalte prepozițiuni.

domn bun, de boier de țară. Și era tuturor cu bine și nu era nici un boier în prepus sau în minciuni la acest domn. Nici țara nu era împresurată cu dările pre acea vreme.

Acest domn avea obiceiul când ședea la masă și vedea niscaiva oameni săraci davorind⁸⁹⁾ prin ogradă, învăța de lua câte două trei blide de bucate din masa lui, și pâine și vin, și le trimetea acelor oameni, de mânca acei oameni în ogradă. Și zicea către boieri: „De mult or fi davorind ei și or fi flămânzit neavând de cheltuială”. Și făcea divanuri dese, ca să nu zăbovească oamenii mult, dacă or veni la Iași pentru nevoile lor. Și multe divanuri făcea și din ameazăzi în desară. Care acele divanuri din ameazăzi în desară nu cădea toate prea de laudă. Așijderea el bea vin mai mult din oală roșie de cât din păhar de cristal, zicând că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar. Și el era de locul lui din ținutul Putnii. Și știind el încă din boierie că au oamenii săraci dobândă bună din vii, din toate cele rele au scornit și el acest obicei rău de vii, de pogoșorul de vie câte un leu să deie. Care de atunce s'au tras multă vreme la mulți domni.

Având un hiastru⁹⁰⁾ al său pre anume Lupașco, făcut de doamna Dabijoia cu Buhuș, căci Dabijoia au mai avut și alți bărbați mai înainte până a o lua Dabija, făcut-au mare nuntă în curțile domnești cu acel hiastru al său, cu Lupașco. Care acel Lupașco au agiuns mai pre urmă spatar mare în Țara Muntenească. Și au luat o fată a lui Iordachi visternicul Cantacuzino. Și încuscrindu-se Dabija Vodă cu Iordachi, l-au

89) *a davori* = „a sta la ușă, a se înfățișa cu vr'un interes la pragul cuiva”.

90) *hiastru* = *fiastru* = „fiu vitreg”.

pus spatar mare. Și n'au spătărit vreme multă și au murit Iordachi spatarul. Care cu multă pohfală⁹¹⁾ și cu mare jale despre toți pământeni în mănăstirea Barnovschi l-au îngropat, că măcar că era Grec, om străin, dar era om bun. Se punea tare pentru pământeni la domnie.

Într'aceea vreme avea oștire Turcul cu Neamful și au venit poroncă la Dabija Vodă, de s'au gătit de oaste, de au mers la Uivar în Țara Nemțească. Și au trecut Dunărea pre la Rușava împreună cu Grigorie Vodă, feciorul Ghicăi Vodă, Domnul Țării Muntenesți. Și împreunându-se cu vezirul, au bătut cetatea Uivarul și au dobândit-o de la Nemți. Și s'au întors înapoi cu multă dobândă Moldovenii și Muntenii, aducând care încărcate de haine și de multe lucruri.

Iară la anul după această oștire iar au venit poroncă de la Poartă la Dabija Vodă și la Grigorie Vodă, de s'au gătit de oștire, de au mers în Țara Nemțească la Leva împreună cu oștile turcești cu vezirul. Au lăsat vezirul la Leva pre un sarascher cu oaste turcească și pre un sultan cu treizăci de mii de Tătari și cu domnii acestor țări, la cetate la Leva, să o dobândească. Iar vezirul se dusesă la altă cetate mai înlăuntru. Și l-au bătut pre vezirul Nemții de la aceea cetate. Și după ce l-au bătut pe vezirul Nemții, s'au dat vezirul cu oastea în laturi. Și s'au răpezit, cum mai de grabă, și oștile carele le lăsasă la Leva, să meargă la vezirul să-i deie agiutor. Ce n'au apucat să meargă la vezirul. Lovit-au Nemții și pre acea oaste de la Leva, de i-au bătut Nemții și i-au răspinsu. Că li se și supărasă Turcilor a mai oști, fiind vreme de toamnă pe la Sămetru. Și trăgând și nădejde ca doară îi vor slobozi să meargă pre la casele lor, și Dabija Vodă și cu Grigorie Vodă se sfătuisă

91) *pohfală* = „pompă”.

să fugă în Țara Leșească. Și cum au lovit Nemții acolo la Leva, fugând oastea turcească înapoi spre Dunăre, domnii acestor țări au și trecut Dunăre cu oștile lor fără de știrea vezirului și au venit prin Țara Muntenească. Iară Stamatice era postelnic mare la Dabija Vodă au zis Dabijei Vodă: „Să nu fugi, măria ta, ce să te întorci înapoi la vezirul, că apoi poate să vie din urmă poroncă la țară să te prinză. Ce să lași pre Grigorie Vodă să facă el ce știe”. Deci Dabija Vodă s’au întors și și-au focmit lucrul despre vezirul.

Grigorie Vodă neștiind nimică de întorsul Dabijei Vodă, și-au pornit doamna cu toată casa lui de au trecut în Țara Ungurească, iar el au venit prin Țara Moldovii, că să afle pre Dabija Vodă în țară, și au mers până la Suceava. Și neaflându-l pre Dabija Vodă, i s’au răzlefit și oastea sa ce avea de dânsul și au rămas numai cu cincizeci de oameni. Și temându-se să nu sară țara după dânsul să-l prindă, au purces noaptea de la târgul Sucevei spre Botoșeni. Și de acolo au lovit la Prut la Bogdănești, și de acolo au luat asupra Nistrului, și au trecut tocmai la Movilău. Și când au trecut dimineata pre o negură pre lângă Botoșeni, i s’au rătăcit un camaraș a lui, anume Iștoc, cu o păreche de desagi cu galbini. Și căzând pre mâna Jorăi, ce era atunce vornic în Botoșeni, au luat banii și l-au trimis pre Iștoc la Dabija Vodă și cu bani. Numai până a-l triimete, au despecefluit banii Jora și au luat câțiva galbini. Și au dat samă cătră Dabija Vodă că așa despecefluiți i-au găsit.

Grigorie Vodă nu au zăbovit mult în Țara Leșească și au trecut prin Țara Ungurească, de și-au luat doamna și au trecut cu foată casa lui la Beciu la împăratul nemțesc. Și au zăbovit acolo câțiva ani la Beciu.

Deci pre acea vreme auzind stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele lui Șerban Vodă, îndată s'au dus și el din Țara Muntenească la Beciu, de au făcut jaloabă la împăratul nemțesc pre Grigorie Vodă, precum când era Grigorie Vodă domn în Țara Muntenească au închis pre tată-său, pre Constantin postelnicul, la mănăstire la Sniagov, și i-au făcut acolo multe cazne și munci și i-au luat mulți bani și l-au omorit, și el n'au fost vinovat lui Grigorie Vodă cu nimică. Iar Grigorie Vodă tăgăduia, zicând că-l năpăstuieste înaintea divanului împărătesc. Iar Constantin stolnicul s'au agiuns cu o slugă a lui Grigorie Vodă, pre anume Ionașcu Capdeghindă, și l-au scos martur înaintea divanului împărătesc, de au mărturisit cum că l-au omorit stăpănu-său Grigorie Vodă fără de nici o vină pe Constantin postelnicul. Deci Grigorie Vodă dacă au văzut că mărturisește așa sluga lui, n'au avut ce mai răspunde, că se apucasă pe cap înaintea divanului că-i este năpaste. Și au rămas vinovat și au căzut la închisoare și în mare grije. Sfătuitu-s'au cu un prietin să se facă catolic, că într'alt chip nu va putè scăpa de moarte. Și așa priimind, și-au dat și un copil la împăratul de l-au botezat și i-au pus și nume copilului Leopold, pre numele împăratului.

Cătatu-s'au vreme Grigorie Vodă și au fugit de la Beciu la Veneția. Și așa i s'au trăgănat vreme de au zăbovit în străinătate șapte ani, până și-au făcut pace la Turci și s'au dus pre taină iar la Țarigrad. Și ședea în Țarigrad pre taină, de nu-l știa nime. Iară boierii muntenești rădicasă cap un domn în locul lui Grigorie Vodă pre un om prost, pre anume Antonie. Și-i da nafacă⁹²⁾ lui pre zi de cheltuială câte zăce po-

92) *nafacă* = „tăin, retribuție, leafă”.

tronici. Iar vezirul au trimis de au chemat pre acel domn la Poartă cu boierii dinpreună, zicând se le înnoiască domnia. Și îndată s'au rădicat pre poronca vezirului cu Antonie Vodă și au mers la Poartă, neștiind nimică de venirea lui Grigorie Vodă, că-l ținea vezirul tăinuit.

Deci împreunându-se boierii cu vezirul, rugatu-s'au vezirului să le puie un domn dintre dâșii, pre care și-ar alege ei, că acel domn ce-l rădicasă ei este un om prea prost. Atunce i-au întrebat vezirul pre boieri pentru Grigorie Vodă, unde se află; și de i-ar scrie, oare ar veni? Iar Muntenii îl suduia că-i om rău, și nici a mai veni de unde este dus. Zisu-le-au vezirul: „Alegeți-vă un domn dintre voi, pre cine vă va plăcea, și veniți mâne dimineață, să vi-l fac“. Iar Grigorie Vodă de după perdeaoa vezirului asculta toate. Ducându-se boierii la gazdă, sfătuitu-s'au și au ales dintre dâșii pre un frate mai mare a lui Șerban Vodă, anume Drăghici. Și cum au purces cu dânsul a doa zi la Poartă, să-i îmbrace caftan, și au intrat în casă la vezirul, iară vezirul au și scos pre Grigorie Vodă și l-au îmbrăcat cu caftan. Iar boierii muntenești dacă l-au văzut, numai ce au încremenit. Și i-au dat pre toți de grumaz⁹³⁾ pre mâna lui Grigorie Vodă. Numai ce au scăpat Șerban Vodă dintre dâșii. Că vrând să între și el în casă la vezirul după ceilalți, un prietin i-au spus în taină că Grigorie Vodă este în casă la vezirul. Și el n'au mai apucat să spuie celorlalți frați și îndată au fugit și s'au ascuns. Iar pre Drăghici Cantacuzino și pre frate-său Mihai și pre frate-său Constantin, carii îl părise pre Grigorie Vodă la Beciu, și pre frate-său Matei și pre lordachi,

93) *de grumaz* = „prins de grumaz, prizonieri“.

i-au luat pre acestii pre toți de grumaz, de i-au dus în Țara Muntenească. Deci pre Drăghici l-au omorît, iară pre ceilalți i-au închis în curțile domnești la siimeni. Și au răpezit Grigorie Vodă oamenii săi înainte cu schimni-aga⁹⁴⁾, de au prins pre giupâneasa lui Șarban și pre celalalte a celorlalți boieri, de le-au închis la siimeni. Și după ce au mers în București Grigorie Vodă, îi tot bătea și-i chinuia pre acei boieri și pre giupânese. Care lăsăm acum povestea lui Grigorie Vodă, de vom scrie mai înainte, când i-a veni rândul, și începem iară a Dabije Vodă la rândul nostru.

Dabija Vodă aice în țară domnind cu pace și cu domnie așezată cu țară întemeiată, era om bun și blând, fără de nici o răutate. Și neplinind bine patru ani a domniei lui, fiind și om bătrân, au plătit și el datoria cea de obște de au murit. Și l-au dus cu toată boierimea cu mare cinste de l-au îngropat în mănăstirea lui în Bârnova, care este de dânsul isprăvită. Iar din temelia ei au fost început-o Bârnovschi Vodă a o zidire și n'au apucat să o isprăvească, că au perit la Poartă, precum se pomenește mai sus.

CAP II.

DOMNIA ÎNTÂI A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN

Duca Vodă era de moșie din Țara Grecească de la Rumeli. Și viind aice în țară de copil, au slujit la Vasilie Vodă în casă și la alți domni, până au agiuns la boierie mare. Și s'au însurat

94) *schimni-aga* = *schemni-agasi* = „agent delegat al Porții, care înscăuna pe domnul numit de ea”.

alice în țară, de au luat o fată a doamnei Dabibijoaiei, anume Nastasia, ce era făcută cu Buhuș. Și au agiuns de au fost și visternic mare în zilele Dabijei Vodă. Ce după ce au murit Dabija Vodă, au mers doamna Dabijoaia în Țarigrad cu Duca visternicul gineri-său, având pre Cupăreștii cei bătrâni în Țarigrad purtători de grijă de trebile domniei la vezirul și la alte căpitenii a Porții împărătești. Scris-au și Toma vornicul Cantacuzino la nepoții lui, la Cupărești, ca să fie nevoitori⁹⁵⁾ pentru Duca visternicul. Și așa i-au isprăvit de l-au îmbrăcat cu caftan de domnie în Țara Moldovei în locul Dabijei Vodă.

Deci viind Duca Vodă în scaunul domniei în Iași, le era tuturor cu bine, fiind și el din boierii Țării Moldovei domnit, cât nu se plângea nimeni de o strimbătate. Dar numai giumătate de an au domnit și i-au și venit mazilie pentru povestea unei cărți ce au scris el la hanul tătäesc.

Zicu că atunci se cercă acel han să se închine la împărăția Moscului și să lipsască de supt împărăția Turcului. Și înfălegând împărăția de povestea aceasta, n'au crezut-o, ce au scris vezirul la Duca Vodă aice în țară, să caute numai să adeverească acest lucru, să-i facă știre. Și vezirul din Țarigrad au purces la oaste. Iar Duca Vodă vrând să ispitească pre hanul, să afle adevărul, pre poronca vezirului au scris și el la hanul cum și el este rob și plecat supt puterea hanului și altele multe ca aceste. Și mergând omul Ducăi Vodă pre la cetatea Vozia, la trecătoarea Niprului, l-au prins pașa de Vozia. Și fiind pașa neprieftin Ducăi Vodă, i-au și trimis cărțile la Țarigrad la caimacamul. Și caimacamul neștiind povestea, îndată au arătat cărțile îm-

95) *nevoitor* = „stăruitor”.

părăției. Și împărăția au trimis de l-au mazilit pre Duca Vodă. Și era să-și puie și capul. Atunce în grabă au pus împăratul pre Iliș Vodă, feciorul lui Alecsandru, domn.

Numai norocul Ducăi Vodă ce au fost, de nu și-au pus capul, că caimacamul au trimis acele cărți a Ducăi Vodă la oaste, la vezirul, de le-au văzut. Deci vezirul au scris la împărăție cum că Duca Vodă cu poronca lui au scris la hanul, ca să-l ispitească, și nu-i vinovat. Și așa au scăpat Duca Vodă cu zile, de n'au perit. Iar mazil tot au rămas, că apucasă împărăția de pusăse pre Iliș Vodă domn. Și au domnit Duca Vodă numai șese luni întru această domnie dintâi.

Și când i-au venit mazilia, era ieșit Duca Vodă la primblare cu toată casa și boierii pre Prut în sus la Berehoești, de-și lua sama oilor ce avea din boierie. Și acolo fără de nădejde i-au venit mazilia. Și de acolo luându-l aga împărătesc cu toată casa lui, l-au dus la Țarigrad.

CAP III

DOMNIA LUI ILIAȘ VODĂ, FECIORUL LUI ALECSANDRU VODĂ

La vremea ce au venit cărțile Ducăi Vodă la Poartă, care le scrisăse Duca Vodă la hanul și le prinsăse pașa de Vozia, precum arată mai sus, s'au tulburat tare împărăția. Și au întrebat împăratul: „Ce domn se află aice la Țarigrad mazil?” Și tâmplându-se de murise Alecsandru Vodă, tatăl lui Iliș Vodă, rămâind sărac și la mare lipsă și cu datorii multe, duple cum este obiceiul domnilor celor mazili, de rămănu săraci după ce se mazilesc din blăstămul cel

mult al oamenilor, mergea și Iliș Vodă după oasele tătâne-său la îngropare, cu multă grijă și frică de datornicii tătâne-său, se nu-l prinză să-l închiză. Și tâmplându-se întru acest ceas de l-au întimpinat cu oasele ducându-se la gropniță un om împărătesc, și tâmplându-se la acea întrebare a împăratului de domnii mazili de Moldova, iară acel om împărătesc, cine ar fi fost, au dat samă că au văzut acum pre Iliș mergând după oasele tătâne-său. Și așa îndată au răpezit împăratul un ceauș, de l-au luat de la îngroparea tătâne-său și l-au dus la saraiu, de l-au îmbrăcat împăratul cu caftan de domnie, de l-au pus domn în Moldova în locul Ducăi Vodă, precum se pomenește mai sus. Iar până a-l îmbrăca cu caftan, foarte rău se spăriesă, că nu știa la ce îl duce și la ce. Ce mila dumnezeiască este mare, de bucură pre om când nu gândește.

Și după ce au venit Iliș Vodă domn în țară, pre acea vreme era pace. Și acest domn era bun țarei și boierilor. Ii avea în cinste pre boieri, numai fiind născut, crescut în Țarigrad, nu știa limba țarei, ce grăia cu tălmăciu la divan. Și multe giudețe⁹⁶⁾ a lui, fiind cu tălmăciu, nu se giudeca bine și câteva ispisoace⁹⁷⁾ au ieșit pre urmă rele. Așijderea pre o samă de boieri ce era de casa Ducăi Vodă, i-au pus câțiva bani de au dat împrumutare. Și pre carii boieri îi aflasă că au fost sftnici la rădicarea țarei asupra tătâne-său, lui Alecsandru Vodă, încă nu le prea căta bine.

Tâmplatu-s'au pre acea vreme de au venit și un fecior a lui Batiște visternicul cu domnia

96) *giudeț* = „judecată” lat. *iudicium*.

97) *ispisoc* = „zapis, uric, document”.

din Țarigrad. Și aflând pre un Orheean, anume Bosie, care au fost ucis pre tată-său, Batiște visternicul, l-au fost închis pre acel Orheean în vartă⁹⁸⁾ fără de știrea domniei. Iară după ce au văzut alții că l-au închis, pre afară au început a striga și a gălcevi ce poate să fie acest lucru. Deci domnia înțălegând, îndată au poroncît de l-au slobozit, și poroncînd să nu se teamă nime de nimică, că acele lucruri toate le-au iertat. Și încă au ținut și pre feciorul lui Batiște rău.

Și Țara era împresurată cu dările, că se făcea cheltuiele mari la visterie. Și era și darnic. Bacșișuri da mari, că era om bun. Și așa se pomește, că după ce s'au mazilit și au trecut Dunărea, n'au fost având de cheltuială. S'au fost îndatorînd la boierinași de bani, de au fost cheltuînd pe drum. Și puțin n'au plinit trei ani cu domnia, și s'au mazilit. Și fiind Duca Vodă domn mazil la Poartă, au ieșit domn al doiele rînd cu a doa domnie în anul 7177⁹⁹⁾.

CAP IV.

DOMNIA A DOA A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN

Viînd Duca Vodă cu a doa domnie în țară, arătă-se la fire mai aspru de cât cum era cu domnia dintâi. Și și începu a zidi mănăstirea Cetățuia, că era țară plină de oameni și cu hrană și cu agonisită bună.

Iară în al triele an al domniei lui, în anul

98) *vartă* = „corp de gardă”, „localul corpului de gardă”.

99) 7177 = 1668.

7180, rădicatu-s'au Hânceștii cu toți Orheenii și Lăpușnenii cu oaste asupra lui, pentru urăciunea Grecilor, ce adusăse pre mulți de la Țari-grad, și mai ales pentru Cupărești ce era aice în țară. Deci viind Hâncul și cu Durac sardarul aice în Iași cu toate oștile, striga să-i prinză pre Greci, să-i omoare. Fugit-au toată boierimea, care încotro au putut. Iară Duca Vodă văzând că s'au rădicat atâta țară asupra lui, au ieșit din curtea domnească cu toată casa lui și au purces în gios pre iaz. Iară Hânceștii au intrat în curtea cea domnească și pin casele boierești și negușitorești pin târg, stricând și jăcuind și prinzând pre Greci. Pre câți i-au găsit, pre toți i-au omorit.

Duca Vodă au trecut de odată preste Dunăre și cu o samă de boieri, iară o samă trecusă în Țara Muntenească. Și isprăvindu-și Duca Vodă de la Poartă, și și-au luat Tătari câți i-au trebuit, de i-au trimis cu Alecsandru Buhuș, ce era pre aceea vreme sardar, de au lovit pre oastea Hânceștilor la Epurenii. Și i-au bătut pre Hâncești și i-au împrăștiet.

Iară Tătarii după ce au bătut pre Hâncești, pre mulți oameni au robit dintru acele ținuturi. Și pre mulți din căpitenii, căpitanii, hotnogi, prinzându-i i-au spânzurat. Și pre unii i-au înfăpat Duca Vodă, după ce s'au întors de preste Dunăre.

Iarna era mare atunce. Hânceștii atunce, nu știm, n'au vrut au n'au îndrăznit să facă vre un rău domnului. Ce pentru doi trii vinovați au perit mulți nevinovați și s'au potolit toți. Numai numele Hânceștilor au rămas întru pomenirea oamenilor de atunce până astăzi.

Iară după aceste zărve¹⁰⁰⁾ cât s'au făcut vară, s'au gătit împărăția Turcului și au purces cu oști să vie asupra Țărei Leșești, să dobândească vestita cetate Camenița. Și au trimis poroncă la Duca Vodă să-i trimită chip și starea cetății Cameniții, să vază ce loc și ce țarie ar avè. Duca Vodă au trimis pre un nemiș din ținutul Hotinului, pre anume Grigorie Cornescul, ce era foarte meșter de scrisori și de săpături la petre și la alte lucruri, de au făcut chip cetății Cameniții de ceară, cu toate tocmelele ei din lăuntru și din afară. Și o au trimis la împărăție, de o au văzut. Și mult s'au mirat de mărirea ei, ce era din singură starea locului¹⁰¹⁾, cu apă și cu stinci de piatră împregiur. Minunat loc! Și mai mult aceasta au îndemnat pe împărăție de au venit la Cameniță.

Vezir era atunce Chiopruliul și nu-i era cu voie să vie împărăția la Cameniță. Și au scris și la Duca Vodă, cât or putè să puie pedică, arătând că este prea tare Camenița și n'a putè-o lua. Dar nimică n'au putut isprăvi. Numai ce s'au pornit împărăția la Oblucița, sosind au găsit podul gata preste Dunăre și au trecut cu oștile sale. Leșii neștiind nimică nici având veste, nu se gătisă nimică de oaste.

Duca Vodă gătind conace și poduri preste toate părăile cu multă grijă, să nu-i afle împărăția vre o pricină să-și puie capul, venit-au și Grigorie Vodă, domnul muntenesc, cu oastea sa, după poronca împărăției, de era de agiutor împreună cu Duca Vodă.

↳ Intru acest an făcutu-s'au și o minune mare

100) *zărve*, plural al lui *zarvă*.

101) *din singură starea locului* = „chiar din natură”.

arătare la Hotin, într'o mănăstire mică, ce este supt cetate. Au lăcrămat icoana Maicei Preciste, cât se răsturna lacrimile pre chipul icoanei, de le vedea toți oamenii. Și pica într'o tîpsie ce era pusă supt icoană, de era de mirare a privi arătare și sămn ca acela. Carele au fost adevărat sămn de peire a mulți creștini în Țara Leșească și începătura durerii și stricării țării noastre, că de atunce din an în an tot rău și amar de creștini. Și pustiuri au rămas locurile pre acolo.

Trecut-au împărăția Dunărea și de acolo au purces spre Prut cu multă oaste și cu multe tunuri grele și mari. Și la un tun punea câte optzeci de bivoli. Unele era și mai mici, feluri de feluri de harmate¹⁰²). Și sosind la Țuțora, au șezut cu toată oastea, de au odihnit opt zile. Țara era bejănită numai din șleahul¹⁰³) oștii, iar în laturi sta toți cineși¹⁰⁴) pre la casele lor. Nu avea nime nici o nevoie, nici la mers, nici la întors.

Venit-au în primblare împărăția¹⁰⁵) de la Țuțora în Iași. Și s'au scoborit pre la Necoriță în Căcaina și s'au suit prin târgul boilor și au descălecat în câmp supt saivan¹⁰⁶), de la deal de târgul boilor. Și Duca Vodă mergea cu toți boierii pre gios pre lângă împărăție. Și s'au întins câteva bucăți de atlazuri și de tăfți pre îmbe părțile de uliță, pe unde mergea împărăția. Iară dacă au descălecat împăratul supt saivan,

102) *harmată* = „tun”.

103) *șleah* = „drum mare”. Populația s'a refugiat deci numai de pe unde trecea oastea.

104) *cineși* = „fiecare”, „toți”.

105) *împărăție* = „maiestate imperială”, „împărat, sul-tan”.

106) *saivan* = „cort”.

Duca Vodă i-au închinat multe daruri: câțiva cai turcești cu podoabe scumpe și lighean cu ibric de argint și alte lucruri scumpe. Și de aci iar s'au întors împăratul la urdie¹⁰⁷), la Țuțora. Și iar după aceea au mai venit împăratul în primblare și s'au suit în deal la mănăstire la Cetățuie, de au văzut-o și privind locul în toate părțile. Și iar s'au întors la urdie la Țuțora. Zicu atunce să fie strigat și hoga în clopotniță la Sfântul Nicolai în Iași. Și au stătuț beserica pecetluită până la venirea cu domnia lui Antonie Vodă.

Deci boierii atunce aflând vreme, au jăluit pre Duca Vodă la împărăție foarte tare, mai cu deadinsul Ursachi cel bătrân. Și era atunce să-l mazilească la Țuțora, numai vezirul au grăit împăratului că nu-i bine să-l mazilească pre cale, ca să nu facă sminteală pentru cele ce trebuiescu, să grijască conace, poduri și de alte ce trebuiescu pentru treaba împărăției până la Nistru. Și așa l-au îngăduit împăratul, precum au zis vezirul, până la Nistru, și l-au mazilit acolo.

Purces-au împărăția de la Țuțora pe Prut în sus, fiind boieri orânduți, de purta grijă ce era treabă¹⁰⁸): pâne, orzu, lemne, fărușe de corturi, ialovițe, berbeci, unt, miere, și de alte multe ce trebuie la conace. Acest împărat era călăreț bun și vânător. Mergea tot pre câmp cu pușintei oameni de curtea lui până la conac.

Și întru acest an era mare belșug în țară de toate. Și ducea oamenii la urdie, de vindea fără de nici o grijă, ialovițe, miere, unt, poame de tot felul, cine de ce avea, de se împlușă oamenii de bani.

107) *urdie* = ordie = „oaste”, „tabără”.

108) *treabă* = „trebuință”; *era treabă* = „era de trebuință”.

Când au sosit la Nistru, era podul gata preste Nistru, din gios de Hotin, la un sat anume Bârnovița. Și trecând împărăția, iar Duca Vodă sta la capul podului de cea parte de Nistru. Aștepta pentru slujba să-l îmbrace cu caftan. Iară împăratul având pre dânsul măraz¹⁰⁹⁾ și gând să-l mazilească, cum au trecut, au și făcut sămn, de luară pre Duca Vodă, de l-au dus de l-au închis la baș-ceauș¹¹⁰⁾. Atunce s'au văzut Duca Vodă că este mazil. Și i-au scris tot ce au avut la împărăție, și din pâra lui Ursachi l-au bătut împărăția. Și au cheltuit mulți bani și era să piară. Numai norocul lui s'au tâmplat o blană de hulpe de Mosc neagră, prea bună și scumpă, și aceea i-au scos capul. Că ducându-o la vezirul, vezirul au arătat-o împăratului, care s'au mirat și împăratul de acea blană. Și atunce au găsit vreme vezirul, fiindu-i prietin, de au grăit, de n'a fi apucat a peri, să fie milă împărăției, să-l ierte. Și atunce împăratul l-au iertat de cap. Și l-au dat pre mâna unui agă, de l-au adus prin Iași, de l-au rădicat cu tot ce au avut și l-au dus la Tariograd. In loc de milă și cinste ce aștepta să aibă, ei l-au mazilit.

Ieșit-au răspuns boierilor, pre cine vor alege domn dintre dâșii, să meargă să-l îmbrace cu caftan de domnie. Sfătuit-au cu toții și au ales dintre dâșii pe Petriceico clucerul. Și l-au dus la cortul vezirului, neavând el nici un cuget al său să iasă la domnie. L-au îmbrăcat cu caftan de domnie. Apoi și Petriceico Vodă ce l-au ales boierii, vedè-veși la câtă stingere și robie au adus țara cu faptele lui, precum vom scrie pe rând mai gios.

109) *măraz* = „năcaz”, „supărare”.

110) *baș-ceauș* = „ofițer superior”, cu diferite atribuții.

Leșii neavând grijă de venirea Turcului la Camenița așa fără de veste, nici oaste au gătit împotriva Turcului, nici Camenița au întărit-o cu niscaiva oști, să se sprijinească de Turci, că pre acea vreme avea gălceavă cu Svezii. Nici țara lor nu se bejenise prin pălanci¹¹¹), neștiind nimică.

Craiu leșesc era atunci Mihail Vișnovetchi și hatman Sobiețchi, carele pre urmă au fost și craiu. Sta satele pre marginea Țării Leșești pline de oameni și le spunea Moldovenii: „Fugiți, fugiți, că vinu Turcii în țara voastră!”. Ei nu credea, sta pre loc. Turcii cum au trecut Nistrul, cum au început a prădare și a robire și a dare foc, cât au putut agiunge prin Țara Leșească fără de nici o grijă de Leși.

În Camenița era numai vreo șese mii de drăgani de paza porților și târgoveții. Și cum au agiuns Turcii supt Camenița, trei patru zile au bătut din pușce, și s'au și închinat cei din cetatea Camenița, adevărindu-le Turcii milă, dacă se vor închina. Și deschizând porțile, au intrat Turcii. Și au făcut dova¹¹²) în limba lor și veselie mare de isbândă, că au luat cetate ca aceea vestită Camenița așa pre lesne, fără de nici o scădere de oști și vărsări de sânge. Așa da din tunuri, cât se cutremura locul. Și au ieșit toți lăcuitorii Cameniții pre porți afară cu tot ce au avut, și i-au așezat pre toți pre dinafară, pre lângă cetate, să lăcuiască.

Iară Volodiovski starostele de Camenița, dacă au văzut că închinu cetatea, el au intrat în ierbărie¹¹³), de au dat foc, de au ars și el cu iarba¹¹³), socotind mai bine să-și facă moarte

111) *palancă* = „întăritură”.

112) *dovă* = „rugăciune, serviciu divin”.

113) *iarbă* = „praf de pușcă”; *ierbărie* = „pulberărie”.

cu mânele sale, de cât să încapă în mânele păgânilor rob.

Deci Turcii întărind cetatea cu pușce și cu zaherè¹¹⁴⁾ și cu oaste, au așezat și pașă. Și prădând cât au putut agiunge oștile turcești în sus prin Țara Leșească, au purces împărăția în gios, iar pre acel șleah ce au venit. Și au trecut Dunărea la Obluciță, cu mult plean¹¹⁵⁾ de robi și de duium¹¹⁶⁾. Iară pe Petriceico Vodă l-au lăsat cu oastea sa cu Moldoveni în Hotin, ca să fie de paza țarei și a șleahului Cameniții, ca să nu închidă Leșii drumul negușitorilor, să nu flămânzească oastea din Cameniță.

Trimis-au vezirul la Petriceico Vodă, când era împărăția la Nistru, să aleagă pre un boier care-i mai de treabă, să-l trimață la cortul său, că-i trebuiește. Ales-au Petriceico Vodă din toți boierii țarei mai de treabă la voroavă pre Miron Costin, care au fost mai pre urmă și logofăt mare. Și mergând Miron Costin la cortul vezirului, pusu-l-au vezirul de au șăzut înaintea lui. Și i-au zis vezirul să-i spuie drept, pare-le lor bine că au luat împărăția Camenița au ba. Iară Miron au răspuns că se teme a spune drept. Vezirul s'au zimbît a ride și i-au zis să grăiască, să nu se teamă. Atunce Miron au zis: „Sântem noi Moldovenii bucuroși să se lățească împărăția în toate părțile cât de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească”. Atunce vezirul iar au ris și i-au zis: „Drept ai grăit”. Și apoi l-au întrebat cum socotește, lăsa-o-a oaste turcească la Hotin cu Petriceico Vodă, să fie de paza țarei și a Cameniței până în primă-

114) *zaherè* = *zaherèa* = „proviant”.

115) *plean* = „pradă de războiu”.

116) *duium* = „bogăție de tot felul, lucruri și bucate”, „pradă de războiu”.

vară, și nu va avè vre o primejdie de Leși. Iară Miron au răspuns că nu-i bine să lase oaste turcească, că este vreme de iarnă. Și să șază oaste de iarnă la un loc, nu o va putè birui țara de fân și de grăunțe și de alte bucate, că este țara săracă și a flămânzi oastea. Să o răschire¹¹⁷⁾ pin sate, satele sânt rare și ar lovi podgheazuri¹¹⁸⁾ din ceea parte, astăzi într'un sat, mâne într'altul, și până în primăvară a peri oastea împărătească toată. Și pintre oastea turcească ar strica podgheazurile și țara. Numai oastea turcească să se ducă în gios. Numai să le deie voie împărăția să scrie Moldovenii la Leși cu rugăminte și cu îmbunături, fiind tot de o lege; or crede Leșii și or lăsa de nu vor face stricăciune Moldovei, și or chivernisi și cetatea de bucate până în primăvară.

Și așa au lăsat vezirul după sfatul lui Miron. Iar unii din boieri, după ce le-au spus Miron sfatul, zicea că-i mai bine să lase Turcii să ierneze, că potu pre dâșii să-i prăde Leșii și Țara. Iară Miron zicea că n'or prăda-o, iar de or și prăda-o, nimică n'a hi de cât să le ia inicerii muierile și copiii și să rămâie și așazători, să nu se mai ducă.

CAP V.

DOMNIA LUI PETRICEICO

STEFAN VODĂ

Stătu domn Ștefan Petriceico Vodă la anul 7180. Și dacă s'au așăzat domn, au rămas cu oastea sa la Hotin, pentru grija podului și a Camenișii, până în postul Crăciunului. Apoi au

117) *răschiră* = răsfire.

118) *podgheaz* = „expediție, incursiune”.

venit la Iași în scaun. Iară în primăvară au venit împărăția până la Obluciță și au trimis pre Husain pașa cu oști la Hotin. Mers-au și Petriceico Vodă, cu oaste și cu toți boierii săi, și domnul muntenesc Grigorie Vodă, iarăși cu oastea sa, la Hotin. Iară la Țuțora au stătut caplan-pașa.¹¹⁹⁾ cu oaste turcească.

Atunce Leșii, gătindu-și oaste, au venit asupra Turcilor la Hotin cu Sobiețchi, hatmanul corunii, carele pre urmă au fost și craiu, cu Sinavschi hatman-polnii¹²⁰⁾, cu frumcasă caste, iar Mihail craiul leșesc Vișnovețchi era cu toată puterea sa la Liiov. Turcii văzând că vine oaste asupra lor, făcut-au șanțuri pre lângă cetatea

119) *caplan* = „un fel de turban”, „soldat turc care purta caplan”; *caplan-pașa* = „căpetenia caplanilor”. Asemenea titluri, pe cari cronicarii le găsesc în izvoarele lor, adese n’au mai fost înțelese și greșit interpretate de ei. În cazul de față d. p. cuvântul *pașa* fiindu-le un termen curent, elementul celălalt de compoziție, *caplan*, având o înflăcășare mai exotică, putea fi luat și drept nume propriu. În ipoteza din urmă ar trebui să cetim și să scriem deci *Caplan pașa* nu *caplan-pașa*. De fapt în multe cazuri de felul acesta este greu de hotărît care a fost interpretarea cronicarului. Când ne găsim în fața unor nedumeriri de așa fel, sântem, oricum, în desăvârșit acord cu intențiunea autorului de a fi pe cât se poate de exact, dacă alegem forma care corespunde realității istorice, oricât de nelămurită ar fi fost pentru el. Poate că nici nu și-a pus problema dacă trebuie cetit d. p. *caplan-pașa* sau *Caplan pașa*, mai ales că în transcrierea lui cirilică imaginea grafică rămânea aceeași și într’un caz și într’altul. Atunci am fi cu atât mai îndreptățiți să ortografiem cuvintele așa cum trebuiau înțelese. Când însă nu încapă nici o îndoială asupra felului în care cronicarul înțelegea asemenea titluri, fi respectăm forma, chiar dacă ar fi greșită. Cfr. notele 145, 120, 243.

120) *hatman-polnii* = „ajutor de hatman”. Polonii deosebiau între *hetman wielki* „mare hatman” și între *hetman polny* „ajutor de hatman” sau „al doilea hatman”. Cuvântul *polny* derivă din *pole* „câmp”. Cât despre interpretarea acestui *polnii*, vezi nota precedentă.

Hotinului și au intrat în șanțuri, iar Moldovenii și cu Muntenii osăbiți într'alte șanțuri încungiurați. Ce ei, ca cei cu nevoie, s'au sfătuit ei în de ei, Grigorie Vodă cu Petriceico Vodă, să se închine la Leși, să steie cu toții să bată pre Turci, ca să nu apuce a se așaza în cetatea Hotinului pașă, pe cum se așezasă în Cameniță. Că așezându-se în Hotin pașă, de-aci în Moldova n'are de ce mai domni domn. Și agiungându-se cu Leșii, ei îi chiema să vie mai curând, că ei încă vor ține cu dânșii asupra Turcilor. Deci Leșii au priimit cu bucurie și îndată s'au pornit asupra Hotinului.

Husain pașa, ce era sarascher, cu alți pași ce era în Hotin, înțelegând că vine oaste leșească asupra lor, se sfătua cum or tocmi oaste acolo în șanțuri pedestrime și cum or tocmi călărirea afară din șanțuri, să se bată cu Leșii. Au chiebat și pre domni, pre Grigorie Vodă și pre Petriceico Vodă, la sfaturi, să vadă cum or socoti și ei. Deci Grigorie Vodă și cu Petriceico Vodă ruga pre Dumnezeu și aștepta să vadă cum mai degrabă izbânda Leșilor asupra Turcilor, ca să nu se poată așeza Turcii în Hotin.

Zis-au pașa acestor domni, după ce au venit la dânșii: „Marele și puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin, cu puterea sa cea nebirită, să ținem locul și cetatea aceasta și să purtăm de grijă și de aret¹²¹⁾ să fim cetății Cameniță, care este de curând luată din norocită prîmblare a împăratului nostru, ce s'au primblat până aici, ca să fim rajalii Țării Moldovei ce este supț ascultarea împărăției de aret și de apărare despre Leși, aflându-se neprietini împărăției despre această margine. A-

121) aret = „pază”.

cum cum socotiți să tocim oaste pedestrima și călărima, să putem lua isbânda neprietinilor celor ce vinu acum asupra noastră cu oști?”. Iară Grigorie Vodă au răspuns pașii și au zis: „Eu de aceasta nu pot sfătui într’alt chip, fără numai oastea puternicului împărat, fiind deprinsă la loc larg, călărește a dare războiu foarte este tare și cu nădejde de isbândă, fără de nici o sminteală. Iar din șanțuri este cu grijă a se luptare cu neprietinii cei din afară, că de multe ori se prilejește că cei din afară încungură pre cei din lăuntru și-i ținu închiși și-i flămânzesc, și pre urmă de nevoie se închină și cadu în mânele vrăjmașilor săi fără de nici un războiu. Ce eu socotesc să ieșim de aice cu oaste, să lăsăm cetatea Hotinului și să ne porogim în gios pre Prut, unde vom alege loc larg și bun de bătălie. Și de vom vedè că nu putem sta împotriva neprietinilor, vei trimete măriia ta de-a veni și caplan-pașa cu oastea de la Tuțora și-i vom bate”.

Iară sarascher pașa dacă au auzit pre Grigorie Vodă zicându-i să lase cetatea, să iasă la loc larg cu oștile, s’au mâniat prea tare pre Grigorie Vodă, cât au scos hangerul să-l lovească, să-l omoare. Și au răcnit de i-au zis că pentru cetatea aceasta l-au trimes pre dânsul împăratul. Iar Grigorie Vodă cu Petriceico Vodă s’au îngrozit și de sârgu au ieșit de supt cort afară. Și cum s’au dus la otacul¹²²⁾ lor, îndată au trimes la Leși să vie mai curând, să nu zăbovească.

Venit-au oastea leșească aproape de Hotin. Tăbărându-se, și-au tocmit oastea pre orânduiala lor de războiu. Ieșit-au și Turcii oaste a-

122) *otac* = „bivouac”.

leasă călărime din șanțuri, și Petriceico Vodă cu Moldovenii și Grigorie Vodă cu Muntenii. Și începând războiul, mergea Turcii cu năvală asupra polcurilor leșești. Iar Leșii încet pășind, sprijinea¹²³⁾ năvala Turcilor, până au venit aproape de șanțurile Turcilor. Și stând Leșii ve-tejește, s'au și închinat Petriceico Vodă și Gri-gorie Vodă împreună cu oștile lor la Leși. Și s'au amestecat cu Leșii și au și început cu toții asupra Turcilor a-i tăiere.

Deci călărimea Turcilor văzând așa, n'au mai avut vreme să facă năvală asupra Leșilor, ce numai le-au căutat de au intrat în șanțuri la ceea pedestrimă a lor, ca să se apere. Iar stea-gurile husărești pășind înainte, au intrat în șan-țurile turcești, și după dâșii cealaltă oaste. Și au și început a-i tăiere pre Turci, cât n'au mai putut să se mai îndrepte Turcii și au și purces în răsipă. Unii au apucat pre pod, ce era preste Nistru supt cetatea Hotinului, alții pin Nistru da de se îneca, alții pre subt cetate de stâncă da de se sdrobia. Și podul încă s'au rupt de năvala Turcilor la mijlocul Nistrului, de s'au înecat mulțime de Turci. Numai câți au apucat cu pașa înainte, de au trecut asupra Camenișii, atâța au hălăduit. Perit-au optspre-zece mii de Turci. Umplutu-s'au Leșii și Moldo-venii și Muntenii de cai turcești și de arme și de haine, și de bani și de alte lucruri bune.

După ce au făcut Leșii această isbândă, chie-mat-au pre acești domni, de s'au sfătuit să pur-ceadă în gios, să treacă Dunărea în Țara Turcească. Și au orânduie pre Moldoveni și pre Munteni să meargă înainte pre Prut, să le fie de strajă și să stringă oștii zaherè. Și cu acea socoteală

123) *a sprijini* = „a înfruntă”, „a rezistă”.

au purces domnii în gios pre Prut, iar Leșii, așteptând să le mai vie oaste pre urmă, au luat de la Hotin pre supt codru asupra Toporăușilor întru întimpinarea ceilalte oști ce venia despre Snetin, ca să se împreune cu toată oastea la un loc, să porceadă în gios, precum le era sfatul.

Deci domnii au trecut Prutul pre la Zalucea în ceasta parte și de acolo s'au despărțit. Petriceico Vodă au mers la satul lui la Tătărășeni și de la Tătărășeni au luat pre supt codru asupra Iubăneștilor întru întimpinarea Leșilor, iar Grigorie Vodă au luat în gios, că nu avea într'alt chip cum face, că-i era doamna și conzii în Țarigrad în mâna Turcilor. Deci hatmanii leșești văzându-l pre Grigorie Vodă că au luat în gios, și calea nu-i era într'acolo, au trimis un domn să-l întrebe pre Grigorie Vodă de ce merge pre acolo, că calea oștii nu-i într'acolo. Iar Grigorie Vodă au dat samă cătră acel domn că merge să deie știre țarei, să nu fugă nici să se bejânească, și să orânduiască conace pentru treaba oștii; că într'alt chip n'are pre unde merge, că se vor spărie oamenii și se vor bejeni, și nimică nu vor găsi hrană de treaba oștii. Și acest răspuns au luat acel domn leșesc și s'au întors înapoi la hatmani. Grigorie Vodă, după ce au purces acel domn leșesc înapoi la hatmani cu acel răspuns, scris-au o carte la hatmanii leșești și au trimes-o pre de altă parte, să-l ierte și să primească de la dânsul acea slujbă cu isbânda ce au făcut. Că atâta au putut, iar mai mult nu poate, fiindu-i doamna și copiii în Țarigrad în mâna păgânilor.

Și au purces cum mai de grabă în gios Grigorie Vodă, de au trecut Dunărea pre la Galați. Și au trimes de au dat știre vezirului la Obluciță că și

el au scăpat cum au putut și vine la poala împărăției. Deci vezirul dacă au auzit că vine Grigorie Vodă, s'au mirat, știindu-l că s'au închinat la Leși, având vezirul veste de la Husain pașa că s'au închinat la Leși. Nu credea vezirul că vine și tot trimetea, ni pre unul ni¹²⁴⁾ pre altul, înaintea lui, să vie mai curând.

Sosind Grigorie Vodă la Obluciță, au mers la vezirul. Și l-au întrebat cum au fost lucrul lui Husain pașa sarascherul la cetatea Hotinului, de au prăpădit oastea. Atunce având cale Grigorie Vodă cuvintelor sale, au spus vezirului cum au sfătuit pre Husain pașa să iasă din șanșuri cu oastea împăratului, pentru căci că oastea împăratului este deprinsă a dare războiu neprietinilor la loc larg, iar nu la strimtoare. Și Husain pașa s'au mâniat și au scos hanșgerul să-l omoare. Și i-au făcut de au intrat în șanșuri și pre Moldoveni și pre Munteni. Și viind oastea leșească, i-au încungiuat din toate părțile și numai pașa au scăpat pre pod preste Nistru, iar pre dâșii pre toți i-au prins Leșii. Ce pre urmă el au făcut cum au putut și și-au adus capul la poala împărăției. Deci vezirul, dacă au auzit așa, au zis că „bine ai fost sfătuit și nu te-au ascultat”. De care lucru așa și-au tocmit lucrul, că au adus și marturi Grigorie Vodă. Înaintea vezirului, de au arătat. Deci vezirul au trimes de au tăiat capul lui Husain pașa.

Și pre Grigorie Vodă, de bucurie mare ce avea vezirul că au venit de s'au închinat de la Leși la dânsul, i-au dat iară domnia în Țara Muntenească, să fie domn. Că înșălegând că este hain, pusăse domn pre Duca Vodă în locul lui,

124) ni... ni = „când... când”.

fiind Duca Vodă mazil la Țarigrad. Și luase și pre doamna lui Grigorie Vodă cu cuconii la saraiul împărătesc să-i turcească. Deci vezirul îndată au răpezit la Țarigrad, de au slobozit pre doamna lui Grigorie Vodă și pre cuconi și au oprit și pre Duca Vodă să nu meargă în Țara Muntenească. Deci Grigorie Vodă s'au rugat vezirului să-l lasă să meargă pre la Țarigrad, să-și vază casa și copiii, că i se și supărasă cu oaste.

Și mergând la Țarigrad, apucatu-l-au Muntenii cu multe pâri, mai vârtos Postelniceștii, fiind și cu a Ducăi Vodă îndemnătură, temându-se să nu-i smintească domnia ce-i didese. Și Postelniceștii fusăse ieșiți de la închisoarea lui Grigorie Vodă mai înainte vreme. Că după ce au venit Duca Vodă mazil de la Moldova în Țarigrad, — și Șerban logofătul, carele pre urma au fost și domn, au scăpat de nu l-au fost prins la mână să-l ieie, precum au fost prins pre ceilalți frați a lui, precum se pomenește mai sus, la ceialaltă poveste a lui — au fost isprăvit Șerban logofătul, cu mijlocul¹²⁵⁾ Ducăi Vodă, de au fost mers un capegi-bașă de au luat pre toți frații lui Șerban și neamul lui din închisoarea lui Grigorie Vodă din București. Și mergând Grigorie Vodă la Țarigrad, s'au tâmplat și ei acolo și și-au aflat vreme a-l pârre feluri de feluri de pâri pentru cazne și răutăți ce le-au făcut.

Ce Grigorie Vodă era un om harnic și tare și sumeș și gata la răspuns și la toate socotelele. Și se pâria ei față în față înaintea divanului împărătesc cu Postelniceștii, cu Șaitaniceștii, cărrora le zicu și Cantacuzineștii. Și mai vârtos

125) *mijloc* = „mijlocire”.

giupânesele lor îl pârea înaintea divanului împărătesc, că le-au fost puind pe giupânese de au fost cărând var și piatră împreună cu țișanii cei de dărvală¹²⁶⁾ la curțile domnești. Ce Grigorie Vodă au mijlocit cu prietenii lui, și iară i-au dovedit și i-au pus iară pre toți la popreală. Și Șerban logofătul iară prinsăse de veste și se ascunsăse ca și întâi. Ce ceaușii împărătești l-au găsit ascuns în casa lui Duca Vodă în pod și de acolo l-au luat. Și l-au făcut surgun la Crit. Și mult muștra Grigorie Vodă și se ciortia¹²⁷⁾ cu Duca Vodă ce se punea pentru niște oameni răi ca aceia.

Și Grigorie Vodă se gătia să purceadă cu mare vâltă de al triile rând în Țara Muntenească cu domnia. Numai Dumnezeu este mult milostiv, iar apoi de sârg întoarce mila sa. Că îndată s'au războlit Grigorie Vodă și au murit. Norocul Cantacuzineștilor! Zicu unii să se fie agiuns Cantacuzineștii cu un doftor și să-l fie otrăvit.

Și apoi, murind Grigorie Vodă, au purces Duca Vodă cu domnia în Țara Muntenească. Și mai cu vreme, după ce au mers Duca Vodă în Țara Muntenească, au stătut cu mare cheltuială, de au scos și pre Șerban din surgunie de la Crit. Și l-au adus în Țara Muntenească și l-au făcut logofăt mare.

De aice înainte lăsăm pentru Țara Muntenească să scrie Muntenii și noi iară ne întoarcem la urmă, să scriem pentru țara noastră.

Petriciceico Vodă era om bun și slab; prost. N'au cutezat să facă ca Grigorie Vodă, să meargă la

126) *de dărvală* = „de muncă proastă și istovitoare”, „de ocară”.

127) *a se ciortia* = „a se certa”.

Turci. Și de la Tătărășeni s'au dus la Iubănești, așteptând pre Leși să se scoboare în gios și gândind că se vor mai stringe Moldoveni, să-și îmmulfească oaste, să stringă zahară, ca să fie de treaba oștii leșești. Iară boerii moldoveni carii era cu dânsul, văzând că Grigorie Vodă s'au despărțit și s'au dus la Turci, sfătuitu-s'au și ei în de ei și s'au agiuns și cu toate capetile, căpitanii slujitorilor, să fie la un cuvânt. Și s'au dus cu toții la Petriceico Vodă și au început a se rugare lui Petriceico Vodă să-i lasă pe acasă, să-și ieie femeile și copiii, să-i deie în laturi, să nu-i ieie Tătarii, și iarăși or veni întru întimpinarea lui Petriceico Vodă. Ce Petriceico Vodă, neștiind că și slujitorii sânt cu dânsii la un cuvânt, oarecum cu sumeție le grăia și nu-i credea și nu vrea să-i sloboază, zicând că și oaste leșească vine multă. Iară Miron Logofătul au răspuns: „Ori să fie voia măriei tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ieie Tătarii”. Și s'au închinat și i-au zis: „Să fii măria ta sănătos”, și au ieșit afară. Și așa toți boierii și căpitanii au purces ceta după ceta pre rând a se închinare și au ieșit afară. Și cum au ieșit afară, au început a încălecare pre cai și au purces cu toții în gios. Iară Petriceico Vodă au rămas numai singur, numai cu Hăbășescul hatmanul și cu casa lui. Și au început a plângere și a blăstămare pe Miron și pe alții și a zicere la ce l-au adus. Și au trecut codrul întru întimpinarea Leșilor de la Iubănești spre Cernăuți. Iară boierii după ce au purces și au mers la Căcăcenii, s'au sfătuit și au scris cărți la boierii cei de țara de gios, la Gavriliță și la Buhuș și la alții, precum ei și cu toată oastea s'au despărțit de Petriceico Vodă și vinu în gios la dânsii. Ce să

facă știre vezirului, să poftească domn dintre dânșii, să-și puie pre cine vor socoti, și fără zăbavă; și ei își vor alege domn și vor merge cu toții la vezirul. Și au dat cărțile la Gheorghită Mitre, se le ducă la boierii carii sânt pomeniți mai sus. Deci când au mers Gheorghită, au găsit pre toți boierii în Galați și pe Dimitrașco Vodă Cantacuzino pus domn de la împărăție. Și cum au văzut pre Gheorghită Mitre că au venit cu cărțile, l-au și chemat, de i-au spus de toate. Și s'au bucurat și l-au boierit. L-au pus postelnic al doiele. Și au și păzit de au scris, de au făcut știre vezirului cum că toți boierii și toată slujitorimea și țara s'au lăsat de Petriceico Vodă și au venit și și-au adus capetele supt mila împărăției.

CAP VI.

DOMNIA LUI DIMITRAȘCO VODĂ CANTACUZINO ÎN ANUL 7182 ¹²⁸⁾,

Auzind vezirul, fiind la Obluciță, de lucrurile ce s'au făcut la Hotin și cum s'au hainit Petriceico Vodă, de s'au închinat la Leși, acolo în grabă nici un domn sau fecior de domn mazil nu era nime. Numai ce s'au aflat Dimitrașco Vodă, care era capichiaie lui Petriceico Vodă și fusăse mai înainte vreme și visternic mare în Țara Muntenească la Grigorie Vodă. Și era Grec țarigrădean de felul lui, neam de împărat creștinesc, de Cantacuzinești, și știa rândul acestor țari. Și neaflându-se nime atunce, precum se pomeneste mai sus, l-au pus pre dânsul vezirul domn în Moldova în locul lui Petriceico

128) 7182 = 1674.

Vodă. Și luând caftan de domnie, au mers în târg în Galați. Și s'au strins toată boierimea la dânsul și oaste ca pui de pătrâniche, după cum s'au scris mai sus. Și au orânduit vezirul și un pașă cu câțeva oaste turcească și pre un sultan cu douăzeci de mii de Tătari, ca să-l ducă în scaun în Iași și să se bată și cu acei Leși ce or veni asupra lui.

Deci Leșii dacă s'au tâlnit cu Petriceico Vodă spre Cernăuți, au purces în gios tot dinpreună. Apoi s'au despărțit și au trecut obuzul leșesc în gios până lângă movila Răbăiei. Dimitrașco Vodă din Galați au pornit pre acel pașă cu Turcii și pre sultanul cu douăzeci de mii de Tătari și cu oaste moldovenească și o samă de boieri moldoveni, anume Alecsandru Buhuș hatmanul și cu Constantin Cantemir sardarul, carele au fost pre urmă și domn, și cu Ștefan Cercezul comisul și cu Mitre și cu frate-său Gheorghită și alții mulți, și au purces întru întimpinarea Leșilor. Și era în obuzul leșesc cap hatmanul Sinavschi. Și după ce s'au tâlnit acolo la Răbăia, le-au dat răsboiu prea tare și s'au bătut toată zioa. Iar când au fost noapte, au făcut Leșii mulțime de focuri, un om câte cinciseșe focuri. Deci pașa au chemat pre Buhuș și pre Cantemir și i-au trimes să ieie limbă¹²⁹). Și când au mers, au găsit numai locul și focurile, iar obuzul leșesc se întorsăse înapoi, că fusăse de toți șese șapte mii de Leși. Deci spuind Buhuș pașii, s'au bucurat. Și au mai mers o samă după dânșii, până au trecut de Iași Leșii.

Turcii și cu Tătarii s'au întors înapoi, că era în postul Crăciunului, vreme de iarnă, și Leșii s'au tot dus în țara lor. Și Petriceico Vodă încă s'au

129) *limbă* = „veste, informații”; *a lua limbă* = „a lua informații, a iscodi” sau „a pune mâna pe un dușman de la care să se poată lua informații”.

dus cu dâșii, și hatmanul Hăbășescul împreună cu dâșul. Numai ce au lăsat o samă de Nemți în Cetatea Neamțului și în Suceava, carii s'au tâmplat de au șezut acei Nemți mai bine de un an. Și era acele cetăți pline de odoare și de haine a toată țara, boierești și neșugitorești, după cum este obiceiul la vreme de răscoale, de-și punu oamenii cine ce are mai bun prin cetăți și prin mănăstiri. Iar în Hotin, după ce au bătut Leșii pre Turci, n'au mai lăsat nici oaste, ce l-au lăsat pustiu.

Dimitrașco Vodă după ce au văzut că s'au curățit de Leși, rădicatu-s'au cu toată boierimea și s'au dus la scaun în Iași și s'au așezat la scaun. Deci Dimitrașco Vodă temându-se de Leși să nu sloboadă niscaiva podgheazuri cu îndemnarea lui Petriceico Vodă, să-l ieie, scris-au la vezirul, de i-au făcut știre de toate de aceste, precum s'au tâmplat. Deci vezirul au poroncit să ierneze Tătarii în țară, pentru să-l apere și pre dâșul și raiaoa. Iar mai mult au fost socoteala Turcilor pentru ca să slăbească raiaoa, să nu se poată haini lesne. Zicu să fie zis vezirul lui Dimitrașco Vodă, când l-au pus domn la Obluciță, de se vor apuca boierii să facă zapis la mâna vezirului cum că nu vor veni podgheazuri să strice țara și domnia, va trăi cu pace în Iași; vor rădica să nu ierneze Tătarii în țară. Deci o samă de boieri s'au fost apucând să facă zapis, dar Miron logofătul zic să nu fie priimit¹³⁰⁾ la acel sfat, zicând că s'au făcut multă vrajbă cu Leșii și știind și pe Petriceico Vodă că-i dus cu dâșii: Nu se vor putè răbda să nu se sloboază podgheazuri, să strice țara, și pre urmă a cădè greu în ca-

130) *a primi la* = „a adera la, a-și da asentimentul la”.

petele lor. Iar așa, de or ierna Tătarii în țară, mai bine va fi, că vor apăra și țara de podgheazuri. „Că și în Țara Leșească văzu că iernezează joimirii, și nu mai este nimică”. Și așa au socotit și n’au vrut să facă zăpis, și au lăsat de au iernat Tătarii în țară.

Dară aceste voroave nu sânt nimică, fără de cât Dimitrașco Vodă fiind prea telpiz¹³¹⁾ și fricos, și neavând nici o milă de țară, punea pricini asupra boierilor și lui Miron, că sfătuiescu ei și-i bine¹³²⁾ să ierneze Tătarii în țară, și ei n’au priimit să facă zăpis. Dar lui îi era voia¹³³⁾ și silia pre acela lucru, că se temea să șază în Iași, să nu vie niscaiva podgheazuri să-l ieie din Iași. Deci intrat-au Tătarii în țară ca lupii într’o turmă de oi, de s’au așăzat la iernatic pin sate pe oameni, din Prut până în Nistru și mai sus până în apa Jijiei, nemărui nefiind nici o milă de săraca de țară, cum ar fi fost țara fără de domn. Așa era jac într’însa, cum ar fi fost ei¹³⁴⁾ săracii pricină răutății, cum ar fi ei săracii sfătuit să vie Leșii cu oaste la Hotin. Cum s’au îndurat a da țara în pradă fără nici o nevoie? Numai pentru frica cea blăstămățească și chivernisala lui¹³⁵⁾ au socotit de au iernat Tătarii în țară până în primăvară! Joimirii, în Țara Leșească, ce mănâncă gospodarii casei, mănâncă și ei, și au frică și strinsoare¹³⁶⁾

131) *telpiz* = „prefăcut, șiret, viclean”.

132) *și-i bine*: este bine după sfatul și chibzuiala boierilor. Obiecțiunile lui Dumitrașco nu sânt sincere, ci doar un pretext de muștrare adresată boierilor în scopul justificării lui înaintea țării, precum arată autorul în continuare.

133) *îmi este voia* = „îmi place, îmi convine”.

134) *ei* = Moldovenii (constructio ad sensum).

135) *lui* = al lui Dumitrașco Vodă.

136) *stinsoare* = „înfrânare”.

de rohmistrii¹³⁷⁾ lor, de nu potu face oamenilor răutăți, iară Tătarii sânt lupi apucători, pradă, robescu, batu și căznescu pre creștini, neavând grijă nici strinsoare de mârzacii¹³⁸⁾ lor. Și Tătarii nu mănâncă ca joimirii ce mănâncă gospodarii casei, ce mănâncă tot carne de vacă și de oaie, de nu-i poate să-i biruiască cu hrana pre dânșii și pre caii lor. Că un sac de orz da pe zi unui cal. Și cât nu putea să mănânce un cal într'o zi, îl deșărta din traiste și-l stringea deoșabi. Și dacă își sfârșia bietul om orzul din groapă, iar Tătarul îl făcea pre om de cumpăra orzul cela ce stringea el din traiste. Mâncat-au tot, și pâne și dobitoc, și au jăcuit tot până la un cap de ață. Pre mulți au și robit furis, femei, fete, copii. Rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuti și struncinați precum era mai rău și mai amar, cum nu se poate nici a se scriere, nici a se povestire caznele și ucisurile lor ce au avut de Tătari.

Deci viind primăvara, s'au rădicat Tătarii din țară. Iară Nemții tot ședea prin cetăți, în Neamț și în Suceavă, și jăcuia ce putea prin pregiurul cetăților pentru mâncare. Și Moldovenii sta cu oaste prin pregiurul cetăților, ca să-i scoată, și nu-i putea. Și sta prin pregiurul cetăților și totdeauna avea cu dânșii bataie. Și boierimea de prin pregiur era bejenifi de răul lor.

Purces-au, la al doiele an a domniei lui Dumitrașco Vodă Cantacuzino, vezirul cu oaste în

137) *rohmistru* = rotmistru, cuvânt aparținător terminologiei militare polone, în care a intrat de la Germani (germ. *Rottmeister* = *Rotte* + *Meister* = „fruntașul unei coloane”). *Rohmistrii* sânt așa dară un fel de subofițeri sau, să zicem, de „vagmiștrii”.

138) *mârzac* = „nobil tătar”, „căpetenie tătarească”.

Țara Leșească pre Nistru, pre de ceea parte, tot stricând și arzind prin Podolia cetățile și târgurile cu balimezurile¹³⁹⁾ și pușcele cele mari, și hanul cu Tătarii robind toată Podolia în sus, până au agiuns la Jeravna. Iară aice au orânduît pre caplan-pașa cu oaste turcească și cu Moldovenii, de au stătut prin pregiurul cetății Sucevii câtăva vreme. Și nu putea scoate pre Nemții ce era în cetate, până au flămânzit și s'au închinat de bună voie, și viindu-le și poroncă de la Leși să iasă din cetate. Iară cei din Cetatea Neamțului neavând bucate, n'au zăbovit mult, ce au ieșit legând tabără¹⁴⁰⁾, de au mers la Suceava, la ceilalți Nemți.

Era atunce Alecsandru Buhuș hatman. Și cum i-au întimpinat hatmanul Buhuș la Podișoare, aproape de târgul Sucevii, și dându-le năvală vitejește acolo la Podișoare cu slujitorii săi, au rumpt tabăra Nemților în două. Atunce au lovit dintr'un sineț¹⁴¹⁾ calul de supt hatmanul Buhuș și căzusă hatmanul într'un răzor cu fața în sus, de nu se putea îndată să se scoale. Și Nemții năvălia să-l apuce, iar un căpitan moldovan, anume Decusară, au grăbit cu calul asupra-le. Și s'au apucat hatmanul de coada calului lui Decusară și, fiindu-se bine, l-au scos din năvala Nemților. Deci hatmanul încălecând și pre alt cal, le-au mai dat năvală în câteva rânduri. Și mulți din Nemți au perit, iar pre unii i-au prins vii. Iar o samă s'au tot apărat, până au intrat în cetatea Sucevii la ceilalți Nemți. Trimis-au Nemții cei vii ce i-au prins în războiu și capetele celor morți în Iași la Dimitrașco Vodă și Di-

139) *balimez* = „tun de calibru mare”.

140) *a lega tabără* = „a închiega rândurile în ordine de apărare”.

141) *sineț* = „pușcă”.

mitrașco Vodă i-au trimes la împărăție. Și ședea pregiur cetăței Sucevii oaste și nu-i putea scoate. Și doi ani tot au ținut Nemții cetatea Sucevii; nu i-au putut scoate.

Tâmplatu-s'au de au murit și craiul leșesc Mihai Vișnovețchi și era multă amestecătură între Leși, că nu-și putea alege craiu. Și din sus cu Șvezii nu era bine așezați. Din gios îi bătea Turcii și cu Tătarii, precum s'au pomenit mai sus. Deci Leșii au agiuns¹⁴²⁾ la toată creștinătatea căți sânt în Europa, și la Neamț, și la Mosc, și la Franțuz, și la Venețian, și la papa. Toate craiile câte sânt creștinești au scris cărți la împăratul turcesc și la vezirul, să deie pace Leșilor, să nu se mai atingă de dânșii, că apoi ei cu toții se vor scula asupra lor.

Deci vezirul atunce era la Jeravna. Și era hanul pre de altă parte și alți pași pre alte locuri, de tot strica zidurile cetăților și ardea și prăda. Deci atunce la Jeravna cum au venit acele cărți de la creștinătate, au și stătut vezirul cu Leșii la pace, că acolo la Jeravna era strinsă și oaste leșească. Și așa s'au așezat: Să deie Leșii toată Podolia olat cetății Cameniță, din Nistru de la Buceci pe la Satanova și până la Nejiboje și pe la Leticiova, cât cuprinde Podolia toată și Ucraina. Și să iasă și Nemții de pin cetăți din Moldova și podgheazuri în Moldova să nu mai facă. Și Camenița să aibă pace de podgheazuri. Și să coronească și pre hatmanul Sobiețchi, să le fie craiu, pentru căci hatmanul Sobiețchi avea prieteșug bun cu hanul și au stătut hanul la mijloc cătră vezirul, de au așezat să-l puie pre

142) *a agiunge la cineva* = „a se adresa cuiva, a face apel la cineva”.

dânsul Leșii craiu. Și așa așezându-se de îmbe părțile, s'au întors vezirul înapoi pre Nistru, pre la Tighinea, de s'au dus la Poartă.

Scris-au atunce vezirul la Dimitrașco Vodă, ieșind Nemții din cetățile Țării Moldovei, să trimiță se le strice toate, ca altă dată să nu mai vie oști să între într'insele. Așa se vorovește, că mai mult sfatul și îndemnătura lui Dimitrașco Vodă au fost decât voia vezirului.

Triimes-au Dimitrașco Vodă pre Panaitachi ușerul Morona cu un agă turc, pentru să strice cetățile, și cu alți boieri. Și atunce ieșind Nemții din Suceava, au întraț acel Panaitachi și cu acel agă, tălmaciu fiind Panaitachi agăi, și au spart săcriile și lăzile unora și altora carii au fost pus acolo. Și multe lucruri scumpe și odoare au luat, de s'au umplut de avere. Iară mai pre urmă i-au rămas feciorul de muria de foame a lui Panaitachi. Deci atunce au stricat cetatea Sucevii și a Neamțului și a Hotinului.

Pre hatmanul Buhuș îl ținea la mare cinste Dimitrașco Vodă pentru vitejiile ce făcuse acolo la cetăți. Când au venit de la oaste la Iași, făcutu-i-au mare cinste și alaiu cu toți slujitorii curții, cu dobe, cu surle, ca unui hatman ce era vestit, de slujia domnului cu dreptate și țarei.

Făcut-au acest domn Dimitrașco Vodă un obicei reu și spurcat în țară, care n'au mai fost până atunce, de au dat hârtii¹⁴³⁾, de scriu fețele oamenilor, de la mic până la mare. Care au rămas pomană lui, de nu o mai lasă nici un domn să se uite acea pedeapsă a săracilor.

S'au scornit și o ciumă mare în toată țara în

143) *hârtie* = „foaie personală de impunere cu semnalmente contribuabilului; servia titularului ca dovadă că e trecut între contribuabilii dintr'o anumită localitate”, „birscos pe temeiul acestor hârtii”.

Antonie Vodă Rusăt (1675-1678).

După o fotografie de frescă din colecția de stampe a Academiei Române.
Portrete de Domni moldoveni : A, II, 19.

zilele acestui domn, în anul 7183, de la luna lui Iunie, și au ținut până la Ghenar¹⁴⁴). Și au murit mulți oameni, cât nu-i putea îngropa și-i arunca prin gropi, de-i năruia. Iară Dimitrașco Vodă văzând atâta omor, au ieșit în deal la Galata cu boierii și acolo ședea.

Și atunce s'au tîmplat un pașă, anume Caplan¹⁴⁵), fiind la Tușora cu oaste. Petrecînd haznelele ce mergea la Cameniță, i-au venit ferman de la Poartă să mazilească pre Dimitrașco Vodă. Deci caplan-pașa, cum i-au sosit fermanul, au și trimis la Dimitrașco Vodă, de l-au chemat la Tușora și i-au arătat fermanul cel de mazilie. Și de acolo nu l-au mai lăsat să se mai întoarcă la Iași, ce l-au și pornit în gios la Țarigrad. Numai ce au trimes la Iași, de și-au luat agărlăcul¹⁴⁶), că doamna lui era la Țarigrad. Iar în locul lui au pus domn pre Antonie Vodă Rusăt.

CAP VII.

DOMNIA LUI ANTONIE VODĂ RUSĂT ÎN ANUL 7184.¹⁴⁷

Dacă au mazilit caplan-pașa pre Dimitrașco Vodă la Tușora, au venit domn Antonie Vodă Rusăt, iară Grec țarigradean, rudă cu Dimitrașco Vodă Cantacuzino. Acesta dacă au venit în scaunul domniei, fiind bun și milostiv, s'au apucat a face lucruri dumnezeești, beserici, să-i rămâie

144) *Ghenar* = „Ianuarie”.

145) *Caplan*: confuzie pe urma căreia acest titlu a fost luat drept nume propriu. Cfr. nota 119.

146) *agărlăc* = „calabalăc, bagaj”.

147) 7181 = 1675.

pomană. Au dres clopotnița la Sfântul Nicolai și au șindilit preste tot și au făcut zid împregiur și au zugrăvit pristolul, precum se vede, și au adus și apă pre oale¹⁴⁸⁾ până în zidul acestei biserici. Care pre urmă cu vreme s'au astupat, nefocmindu-o nime. Zidit-au și la mănăstirea Sfântului Sava zidul împregiur, ce n'au apucat să-l istovească.

Iar al doiele an al domniei lui i-au venit poroncă de au mers la oaste cu vezirul la Cehrin. Mers-au și Duca Vodă, domnul muntenesc. Și băfând cetatea Cehrinului câteva săptămâni, și viind și oastea moschicească cu un cneaz, anume Ramadan, au bătut pre Turci. Și mulți Turci s'au înecat în apa Tesmenul.

La Antonie Vodă era hatman Gavriliță. Iar dacă au mers oaste la Cehrin, fiind știind Halep pașa pre Buhuș hatmanul, carele¹⁴⁹⁾ au mers cu zaharaoa la Cameniță și Buhuș hatmanul făcea pod preste Nistru. Și viind oaste leșească, ținea cale să nu lase zaharaoa să o treacă la Cameniță. Și s'au făcut un rășboiu mare, unde sta Buhuș vitejește. Și acel pașă întrebându-l pre Antonie Vodă Rusăt unde este Buhuș hatmanul, iar Antonie Vodă au dat samă că au bolnăvit și n'au putut să vie în oaste. Și au făcut pre Antonie Vodă de au trimes cum mai de sârg, de l-au adus pre Buhuș tocma acolo la Cehrin. Și mergând Buhuș cu slujitorii ce avea pre câmp pusfiu, au dat preste niște Căzaci ce ținea șleahul Turcilor la niște stinci de piatră, și nime nu le putea strica nimică. Iar lovindu-i Buhuș, i-au luat pre toți de grumaz, până au apucat ei să

148) *oală* = „burlan de lut ars”.

149) *carele* (subst. nu pron.) = pluralul articulat al lui *car*.

între în stincă. Și mergând Buhuș la adunare, i-au închinat la pașa pre Căzaci. Pentru care slujbă au dobândit cinste și nume bun de la pașa. Și îndată au porocit pașa lui Antonie Vodă Rusăt de l-au pus hatman pe Buhuș, și au zis să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie. Deci pentru Buhuș era și Duca Vodă, domnul muntelesc, îndemnător la pașa ca să-l puie hatman, fiindu-i cumnat. Dar și hărnicia lui îl arăta la stăpâni vrednic, cum și atunce n'au mers cu mânele goale la pașa.

Iară la anul după aceasta au mers Turcii cu oaste și cu domnii acestor țări la Cehrin. Și au dobândit Cehrinul cu viclesugul lui Ramadanovschi. Zicu să fie căzut în robie la Turci un fecior a lui Ramadanovschi, dintr'un podgheaz ce au fost mers Moscalii spre Crâm mai înainte de oștirea Tucilor la Cehrin. Și l-au fost și turcit pre acel fecior a lui Ramadanovschi. Și auzind el că este tată-seu cu oștile moschicești acolo la Cehrin, au spus Turcilor să-l ducă și pre dânsul acolo, că dacă îl va ști tată-seu, el va închina cetatea. Deci mergând Turcii a doă oară cu oști la Cehrin, au dus și pre feciorul lui Ramadanovschi. Și au scris la tată-seu să silească să-l scoată din robie. Și agiungând Turcii și cu bani la Ramadanovschi, el au făcut viclesug, scofindu-și feciorul din robie. Au îmbătat cu holercă¹⁵⁰⁾ pre Căzacii cei din cetate și, dormind beți, au dat știre Turcilor. Și au intrat Turcii în cetate și au prins pre toți Căzacii. Și au ars și cetatea până în pământ, că era de lemn și de pământ. Iar Ramadanovschi s'au făcut a fugire. Și timpinându-se cu oastea moschicească ce venia asupra Turcilor la Cehrin, dacă au înțales că au

150) *holercă* = *horilcă* = „răchiu”.

luat Turcii Cehrinul, s'au întors înapoi în deșert. Pre urmă înfălegând Moscalii de viclesugul lui Ramadanovschi, l-au prins împăratul moschicesc. Și au topit banii ce au fost luat de la Turci și i-au turnat în gura lui Ramadanovschi. Și așa și-au luat plata după fapta lui.

Iară la Poarta împărăției turcești pre acea vreme îmbla Dimitrașco Vodă Cantacuzino să mazilească pre Antonie Vodă Rusăt din Moldova, și Șerban Cantacuzino logofătul din Țara Muntenească îmbla pentru domnia Țarei Muntenești, să mazilească pre Duca Vodă, domnul muntenesc. Că pe Șarban logofătul îl lăsase Duca Vodă caimacam în București și ispravnic să facă curțile domnești acolo în București. Și dacă au gătit curțile, el n'au mai așteptat pe Duca Vodă să vie de la Cehrin. Că atunci au găsit vreme bună de fugă și s'au dus cu toată casa lui și cu tot neamul lui, Cantacuzineștii. Că avea mulți și mari neprieteni la Duca Vodă, de sta în tot ceasul să-i mănânce capul: pe toți Cupăreștii și pe alți boieri de Țara Muntenească tovarși cu Cupăreștii. Și sta tot de-l pâria și în două rânduri l-au adus Duca Vodă pe gurele lor la București, să-i taie capul. Numai se punea doamna și cu fratele doamnei Lupașco spatarul, cumnat fiind lui Șerban logofătul, de-i scotea capul. Iar pe urmă tâmplându-se de au murit Lupașco spatarul, au văzut Șerban logofătul că n'are cine se mai pune pentru dânsul, și numai ce i-au cătat de au fugit.

Deci Duca Vodă, dacă au înfăles de la Cehrin că au fugit Șerban logofătul la Udriiu și cu tot neamul lui, s'au mâhnit. Chiebat-au atunci pre Costantin stolnicul, fratele lui Șerban logofătul, și pre nepotu-său Constantin Brâncoveanul postelnicul, de le-au giurat Duca Vodă pentru Șer-

ban logofătul cum că nu va avea nici o nevoie, numai să se întoarcă înapoi. Că pe stolnicul Constantin îl credea Duca Vodă, că-i era cumnat și se apuca că va întoarce pe frate-său de la Udriiu înapoi. Și așa au amăgit și ei pe Duca Vodă, de i-au trimes și pe dâșii de la oaste tocma la Udriiu, la ceilalți. Deci Șarban logofătul, dacă au văzut și pe frate-său scăpat de la Duca Vodă, n'au cătat să se mai întoarcă înapoi, ce având prieteni la Poarta împărăției, au făcut cum au putut, cu cheltuială, și au luat domnia Țării Muntenești. Inșă pe Duca Vodă nu l-au putut mazili, ce au mazilit pre Antonie Vodă Rusăt din Moldova. Și au venit Duca Vodă din scaunul muntenesc domn aice în Moldova în locul lui Antōnie Vodă.

Deci întorcându-se Antonie Vodă de la Cehrin, au venit până la Soroca. Și-l pârisă o samă de boieri pe Antonie Vodă și Antōnie Vodă cheltuisă o sută de pungi de bani și mai bine atunce la vezirul. Și știa că și-au așăzat lucrul, și au mers de și-au luat zioa bună de la vezirul și au îmbrăcat caftan, să meargă la Iași cu domnia în Moldova. Iară Buhuș și alți boieri carii îl pârisă, dacă au văzut că au îmbrăcat caftan de la vezirul, au început a-și prinde caii, să fugă carii încotro or putè. Mers-au Antōnie Vodă și la chihaiaoa să-și ieie zioa bună. Iar atuncea au și nemerit un agă de la împărăție cu mazilie și acolo, de la chihaiaoa vezirului, i-au luat caftanul din spate și l-au pus în hierie. Și l-au dus la împărăție la Udriiu. Și au pus caimacam până a socoti împărăția să puie domn. Atuncea au zind boierii cei ce era să fugă, s'au bucurat și au dat laudă lui Dumnezeu.

Iară pe Duca Vodă atuncea nu l-au mazilit. Și au mers de la Cehrin la București. Și în Bu-

curești dacă au mers, au trimes împărăția de l-au mazilit. Și au venit cu mazilia Constantin Brâncoveanul postelnicul în București, cu cealma în cap, fără de veste — și nimică nu știa Duca Vodă — și împreună cu schimni-aga, să-l ducă în Țara Moldovii și în locul lui în Țara Muntenescă să vie să fie domn Șerban logofătul.

Vrut-au atunce Constantin Brâncoveanul postelnicul, nepotul lui Șerban Vodă, și au umblat ca să prinză pre toți neprietenii lui Șerban Vodă, să-i fie la închisoare, până a veni Șerban Vodă cu domnia de la Țarigrad. Deci pe Cupărești, fiind Greci, nu i-au putut lua de la mâna Ducăi Vodă, iar pe boierii muntenești, carii era dușmani lui Șerban Vodă, Stoica paharnicul și cu alții, dacă au prins de veste, au făcut cum au putut și au fugit și acei în Moldova. Iar pre Hriză și pre alți mulți boieri muntenești i-au prins. Și după ce au venit Șerban Vodă, pre toți i-au omorît cu grele și cumplite morți. Iar Duca Vodă au purces la scaunul său în Moldova în postul Crăciunului.

Iară la vremea lui Antonie Vodă, după ce s'au întors de la Jeravna vezirul și cu hanul, coronit-au Leșii atunce pre Ioan Sobieșchi, să fie craiu în Țara Leșească. Și după ce l-au coronit, stătut-au cu toată recipospolita¹⁵¹⁾ și au ales pre un domn mare leșesc și l-au trimes sol la Poartă pentru întemeiere și așăzământul păcii ce au fost făcut la Jeravna. Și au trecut pin Moldova, pin Iași, cu mare și multă pohvală. Și i-au ieșit Antonie Vodă înainte și i-au făcut mare cinste și pohvală. Și au făcut multă zăbavă la Țarigrad și târziu s'au întors la țara lui.

151) *recipospolita* = „stat, reprezentanța statului”. Cuvântul este chiar cel întrebuințat în acest înțeles de Poloni.

Antonie Vodă macar că era Grec și străin țărigrădean, dar era mai bun domn decât un pământean. Că nici un obicei rău în țară în zilele lui n'au făcut, ce încă și câte au găsit de alții rele, multe au lăsat. Numai la toți domnii se află câte un musaip om rău. Așa și la Antonie Vodă era o rudă a lui, anume Alecsandru Ramandin, postelnic mare, Grec de neamul lui, sumeț, mândru, nebun¹⁵²), lacom. Trecea preste toți, nu cunoștea pre nime, având trecere și cinste de la Antonie Vodă. Dar încăși¹⁵³), precum văd, acum musaipii la domnul, nu numai străini, ce și de ai noștri, carii au cinste și sânt apropri¹⁵⁴) la domni, au întrecut cu zece părți cu răutate și neomenie pe Ramandin! Că Ramandin nici un obicei reu n'au îndemnat pre domn să facă nici au făcut, iar acești de pre acum, câte ciume rele și răutăți, toate le-au scornit și le-au făcut, precum l'ești¹⁵⁵) vedè la rândul lor înainte, că s'au însămnat tot anume la ce domn s'au făcut și cine au fost musaiپی.

Fost-au și feciorii lui Antonie Vodă desmerdași, fără de frică. Imbla pin țară cu mulți feciori de mazili nebuni, strânși cu dânșii, de făcea multe jocuri și beșii și nebunii prin târguri și prin sate boierești, de lua femeile și fetele oamenilor cu deasila, de-și ridea de dânsele; ce nu numai a oameni proști, ce și a oameni de frunte și de cinste. Și de și oblicia Antonie Vodă, încă nu le zicea nimică și nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era. Și pentru

152) *nebun* = „care nu-i bun, netrebnic”.

153) *încăși* = „chiar încă”.

154) *aproape*, care în uzul nostru poate fi și substantiv (d. p. în *iubește aproapele tău*), este întrebuințat aci ca adjectiv, în forma de plural masculin *apropi*.

155) *l'ești* = le vești.

aceea poate în osindă mai pe urmă Antonie Vodă au agiuns. Că au mers boierii la Poartă de l-au pârit prea tare cu multe năpăști. În loc de bine ce au făcut Antonie Vodă țarei, de n'au scos nici un obicei rău, cu acest fel de mulțămită boierii i-au mulțămit. Că l-au închis Turcii și l-au bătut și l-au căznit cu fel de fel de cazne; până și tulpanuri suptiri îl făcea de înghiția și apoi le trăgea înapoi, de-i scotea mațele pe gură. Și l-au făcut de au dat o mie de pungi de bani și mai bine. Și după ce l-au slobozit Turcii să meargă la casă-și și apropiindu-se de casă-și, numai ce au văzut că-i arde și casa. Și puținele odoare ce-i mai scăpasă, mistuite în casă au ars și acele.

Vedeți păcatul și osinda la ce aduce pe om la vreme de bătrânețe: sărăcie și cazne. Și cât au mai trăit Antonie Vodă, cu milostenie își ținea viața lui. Și feciorii lui la mare lipsă au agiuns. Se hrănia cu pascăria în Tariğrad. Dar și boierii cei ce l-au pârit, încă nimică nu s'au mai ales de casele lor. La Alecsandru Buhuș hatmanul nimică nu i s'au ales de casa lui și de feciorii lui, care se vede și până astăzi. Așijdere și Miron Costin logofăul, când au pus Constantin Cantemir Vodă de i-au tăiat capul în Roman, care este povestea scrisă la rând înainte, zicea și striga în gura mare că nu este vinovat cu nimică lui Cantemir Vodă, și pere pe dreptate¹⁵⁶): numai osinda lui Antonie Vodă îl gonește, și pentru aceea pere, că l-au pârit cu strimbătate. Și alți mulți ca acesta.

Deci bine ar fi, fraților, să nu vă îndemnați

156) și pere pe dreptate: este nevinovat față de Cantemir Vodă, care l-a osândit la moarte, dar ispășește un păcat comis față de Antonie Vodă.

a pârire pre domni, că sânt stăpâni și pomăzanici¹⁵⁷⁾ a lui Dumnezeu. Macar de v'ar și poronci domnul carele va fi atunce în scaun stăpânitor, încă din cele drepte să le mai împuținași, iar năpăști să nu puneși. Că osinda nu se iartă, nici trece pre om. Incă pe mulți am văzut, îndesindu-se pentru cinste să dobândească, de pârlesc domnii și se laudă între dânșii că se temu domnii de dânșii și zicu că știu bine a pârire. Iar pre urmă, cu acel fel de hârnicie, nici pre unul n'am văzut viind la vre o pricopsală.

CAP VIII.

DOMNIA A TRIA A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN ÎN ȚARA MOLDOVII.

Venit-au Duca Vodă cu a tria domnie în Tara Moldovii din Țara Muntenească în anul 7187¹⁵⁸⁾ și au intrat în Iași, la scaunul domnesc, Dechemvrie în șese zile, în zioa Sfântului Nicolai. Venit-au și câțiva boieri muntenești aice în țară în Moldova cu Duca Vodă, de frica lui Șerban Vodă, precum s'au scris mai sus. Atunce era greu în țară, pentru zaherele și meziluri¹⁵⁹⁾ la drumul Cameniței, și cheltuială cu schimbatul pașilor de Cameniță. Și din Iași până în Cameniță era locul pustiu încă din iernatul Tătarilor din zilele lui Dimitrașco Vodă Cantacuzino. Și așezând slujitori în tabără și în Ștefănești, Antonie Vodă ținea mezilul din Ștefănești până în Cameniță, iar mai pre urmă au așezat oa-

157) *pomăzanic* = „uns, miruit”.

158) 7187 = 1678.

159) *mezil* = „poștă, stațiune de popas”.

meni în Hotin și în Perirâta. Atunce vinea podgheazuri din Țara Leșească la drumul Cameniței, de lovia pe Turci și pe negușitorii carii mergea la Cameniță și le făcea multe pagube și stricăciuni.

Iară după ce s'au întors solul cel leșesc de la Poartă, ce trecuse în zilele lui Antonie Vodă, au ales loc Cameniței și au hotărit toată Podolia să fie olat Cameniței. Din Nistru de la Buceci până în Ucraina și cu Ucraina cu tot până în Cehrin și până în Vozia în gios au rămas să fie tot supt ascultarea Turcilor. Și au ieșit mulțime de Ruși din lăuntru din Țara Leșească și s'au așezat în olatul Cameniței, de s'au făcut sate și raië. Și au pus Turcii pin sate subași¹⁶⁰⁾ după obiceiul lor. Și îmbla Turcii la Leși și Leșii la Turci fără de nici o grijă. Atunce și în Moldova s'au așezat slujitori pre la meziluri și pre la margini și au început a se face și slobozii¹⁶¹⁾, pre la Cernăuți și pre la Hotin.

Iară în al doiele an a domniei lui au tăiat Duca Vodă pe trei boieri, anume pre Vasilie Gheuca vel visternic și pre Gheorghie Bogdan vel jicnicer și pre Lupul sulgerul, carii au fost făcut cărți hiclene cu iscălitura lui Dimitrașco Vodă Cantacuzino la Orheeni și la Lăpușneni, să se rădices cu oaste să meargă să prindă pre Duca Vodă cu toată casa lui și pre o samă de boieri ai lui, și cu izvod cu ce morți să-i omoare pre toți. Și trimeșind cartea aceea cu Lupul sulgerul, ca cum ar fi fost de la singur¹⁶²⁾ Dimitrașco Vodă, la căpitanii de la acele ținuturi, iar un căpitan, anume Decusară, dacă au înfăles ce

160) *subaș* = „intendant, șef de poliție”.

161) *slobozie* = „sat de coloniști”.

162) *singur* = „însuși”.

scrie întru acea carte, s'au făcut a triimete poronca la alți căpitani, iar pre de altă parte au și purces de au venit la Iași cum mai de grabă și au mers la Buhuș hatmanul, de l-au întreat cu a cui știre este. Iar Buhuș hatmanul neștiind nimică de aceste, îndată au mers la curtea domnească și au spus Ducăi Vodă. Și Duca Vodă au trimes pe Gheorghifă Ciudin sardarul și au prins pre Lupul sulgerul cu acea carte hicleană. Iar Gheuca și Bogdan nu știa nimică. Ce cum l-au adus pre Lupul sulgerul la Duca Vodă, l-au întreat Duca Vodă pre Lupul sulgerul cu a cui învățătură au făcut aceste, iar el au spus că l-au trimes Gheuca și Bogdan. Și îndată Duca Vodă au trimes niște bulubași¹⁶³⁾ cu siimeni, de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închis. Și a doă zi i-au scos la divan între toată boierimea. Și nimică n'au mai putut să tăgăduiască faptele lor și i-au spus drept Ducăi Vodă că sânt vinovași. Deci Duca Vodă mult i-au muștrat și au orânduif pre Toader Fliondor vel armaș, poroncindu-i de le-au tăiat capetele a tustrii, zioa ameazăzi, la fântâna denaintea porții curților domnești. Și în locul Gheucăi au pus visternic mare pre Toderășcu Cantacuzino feciorul lui Lordachi celui bătrân. Fost-au jupâneasa Gheucăi vară primare cu doamna Nastasia a Ducăi Vodă, dar nimică nu i-au putut folosi.

Iară după ce s'au plinit doi ani de domnia Ducăi Vodă, au mers la Țarișgrad la împărăție, având pâra cu Stefan beizadê, fecior Radului Vodă, pentru logodna ce au fost făcut cu fiică sa Catrina. Că fiind feciorul Radului Vodă grozav la față, punea pricină Duca Vodă și nu vroia

163) *bulubașă* = „comandarul ur. ui buluc”.

să i-o dea. Deci au rămas¹⁶⁴⁾ feciorul Radului Vodă pre Duca Vodă de la divanul împărătesc.

Atunce au cheltuit Duca Vodă mulți bani la Poartă, aproape de o mie de pungi de bani, și i-au dat Turcii și hătmănia Ucrainei, caftan și șlic¹⁶⁵⁾ și buzdugan și un tuiu¹⁶⁶⁾. Și au purces din Țarigrad dinpreună cu feciorul Radului Vodă, ginere-său, cu trii tuiuri și cu buzdugan, de-l ducea înaintea lui, cu mare alaiu întrând în Iași.

Indatăși s'au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă. Triimes-au în toată țara de au poftit pe toată boierimea și mazilimea, de la mic până la mare, și de alte căpitenii. Ce nu poroncă, ce cu poftă. Și după ce s'au strins cu toții la Iași, făcutu-le-au oboroce¹⁶⁷⁾ tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuia, de nu cheltuia nime nici un ban. Așijdere mai adus-au opt soli, doi din Țara Muntenească și doi din Țara Ungurească și doi din Țara Leșească și doi din Țara Căzăcească cea mare de peste Nipru. Și au adus solii multe daruri și frumoase, de au închinat Ducăi Vodă. Și s'au veselit două săptămâni cu feluri de feluri de muzici și de jocuri și peilivani și cu pușce. Și giuca două danțuri pin ograda curților domnești și pre ulițe cu toți boierii și giupânesele, împodobiți, și toți negușitorii și tot târgul. Și un vornic mare purta un cap de danț și alt vornic mare

164) *a-l rămânea pe cineva* = a-l lăsa pe cineva în urmă, a-l întrece, a-l dovedi, a-l birui”.

165) *șlic* = *ișlic*.

166) *tuiu* = „coadă de cal purtată în felul unui steag înaintea dignitarilor mari ai împărăției otomane”. Sultanul avea șeasă tuiuri, pașalele, după rangul lor, unul până la trei.

167) *oboroc* = „tain”.

purta alt cap de danț, îmbrăcați cu șarvanale¹⁶⁸⁾ domnești. Numai mirele și mireasa, fiind feciori de domni, nu giuca în danțuri pe afară, ce numai în casă. Iar la danț numai ce giuca boierii, cât nu era nuntă și era minune. Și după ce au nuntit, au mulțămît solilor și s'au dăruit bine și i-au dus la fările lor.

Pe urmă s'au gătit și au purces la Ucraina la Nemirova. Și s'au strins toată Căzăcimea acolo la Duca Vodă, la Nemirova, și au ales din capete dintre dânșii. Și au pus giudecători și polcovnici și sofnici. Și le-au pus și în locul lui namesnic¹⁶⁹⁾ în loc de hatman, ca să le poarte de grijă lor, anume Eni Gredinevici, om slujit, știind și limbă căzăcească, de neamul lui Grec fiind. Și au făcut și curți lângă Nemirova, în marginea Buhului. Și au făcut și alte curți în marginea Nistrului la Țicanovca, împotriva¹⁷⁰⁾ Sorocii. Și de acolo s'au întors în toamnă la Iași. Și stăpânia Duca Vodă și Ucraina și Țara Moldovii, domn fiind cu trii tuiuri. Și acolo când au fost la Ucraina, multă cinste au făcut Căzacilor.

După aceea mers-au în primblare la un sat a lui ce este în ținutul Neamțului, anume Prăjăstii, având și curți acolo, cu toată casa lui, cu ginerii și cu feciorii lui, și cu toată boierimea și curtea lui. Și au zăbovit acolo vro două trei săptămâni, împlând pre la vânaturi și pre la alte safe a lui. Chiematu-l-au în cinste și un boier, pre anume Constantin postelnicul Ciobanul, la un sat a lui, anume la Săliște, de l-au cinstit două zile. Și așa iarăși s'au întors la Iași la scaun.

168) *șarvana* = „un fel de anteriu”.

169) *namesnic* = „locțiitor”.

170) *împotriva* s. *împotriva* = „în față”.

Duca Vodă vrând să-și scoată banii ce au cheltuit la Poartă pentru hătmănia Ucrainei și având și casă grea cu mare cheltuială—și nu cheltuia ca un domn, după puțința țării, și vrea să cheltuiască ca un craiu—și văzând și hicleșugul boierilor celor ce i-au tăiat, de cum era rău de felul lui, încă și mai rău s'au făcut și mai groznic asupra boierimei și asupra țării. Scos au niște hârtii pe țară mari, câte de șese, câte de opt ughi¹⁷¹⁾ (galbini), și câte n'au îmbrăcat pre fețe, le-au dat năpăști prin sate. Și după ce au dat tablele în visterie, au aruncat orânduielele pe hârtii de un galbăn șaisprezece galbeni; și carii luasă hârtie de șese galbeni, li se făcea mai bine de sută. Și dacă nu găsia cu ce plini de la om, lua a altuie pentru acela. Și pre unde era pustiu, făcea pre zloțașii de plătia de la casele lor. Și bătea pre zloțași cu buzduganul, de au omorit vro doi trei. Deci văzând că moru zloțașii de buzdugan, au făcut un băț în opt muchi, de bătea pre boieri și pre zloțași cu bățul. Și punea pe boieri dăjdi și împrumute¹⁷²⁾ peste puțința lor, cât nu se mai putea plăti. Că era boul doi galbini și vaca un galbăn și istovia zloțașii tot. Și nici cu odoarele ce le zălogia pre la negușitori nu se putea plăti. Ce era pline închisorile de boieri și grosurile¹⁷³⁾ de cei săraci, de-i bătea și-i căznia, cu capetele în garduri și leșinați de foame, și bărbați și femei. Și muria prin grosuri. Și pre giupânese sărace încă le lega la pușce și le închidea la siimeni pentru bani. Pentru acea vrăjmășie și groază

171) *ughiu* = „galben”.

172) *împrumute* = *împrumuturi*.

173) *gros* = „scândură cu găuri în cari se puneau picioarele celor arestați, închizându-le și încuindu-le cu lacăt”. „închisoare în care se întrebuintează asemenea grosuri”.

ce îi împlusă inima diavolul, de lăcomie ce avea, uritu-l-au toți pe Duca Vodă. Și se ruga toți lui Dumnezeu să-i mântuiască din mânele lui și-l blăstâma de la mic până la mare, de auzia slugile lui cu urechile.

Atunce fugit-au mulți boieri și mazili de groaza lui printr'alte țeri, de și-au pusteit casele, anume: Tudosie Dubău vel spatar au fugit într'o noapte din târg din Iași în Țara Leșească; așijdere și Savil Zmucilă vel medelnicer și cu frate-seu Gheorghită postelnicul, și i-au agiuns gonacii lipcanii în codrul Herșii și s'au bătut cu dânsii, și nu le-au putut strica nimică; și Moțoc și alții mulți.

Iară în anul 7191¹⁷⁴⁾ gătitu-s'au vezirul de oaste, să meargă asupra Nemților. Veni-au poroncă și la Duca Vodă să meargă în oaste. Făcut-au atunce Duca Vodă mare gătire de oaste și au adus și câteva polcuri de Căzaci de la Ucraina și călărășimea și lefecii și curteni și hânsari¹⁷⁵⁾. Și pe țară au orânduit oameni de oaste, și boieri și mazili câte cu zece doăsprezece slugi, și au pus și pre un Brahă căpitan de au făcut un steag de oameni tot din vătăjii¹⁷⁶⁾ boierilor și a giupâneselor celor sărace.

Și au purces cu toată oastea sa de aice din Iași în douăzeci de zile a lui April. Boierii și țara, toți era bucuroși să purceadă Duca Vodă în oaste, să se mântuiască și să hălăduiască de vrăjmășia lui. Și-l blăstâma toți să nu se mai întorcă de unde mergea. Că și atunce la purces multă strinsoare făcea pentru rămășia banilor

174) 7191 = 1683.

175) *hânsar* = membru al unui corp de trupă, asupra organizației căruia nu sântem încă lămuriti.

176) *vătav* = vătaf, *vătăji* = vătafi.

birului să istovească boierii, și nu putea istovi, că bani nu era nicăire, vânzare în vite nu era. Ce și pre cale până la Focșeni mergând cu oaste, tot zapciituri era. Mergea încet și făcea oturace¹⁷⁷⁾ câte cinci șese zile și mai mult la un loc.

Atunce trecând hanul cu Tătărimea pre la Fălciu în oaste, multe jacuri au făcut pin țară, slobozindu-se Tătarii prin sate și pre la casele bcieresti, de au făcut multă stricăciune, pân'au trecut în Țara Muntenească, mergând la oaște. Și dacă s'au strecurat Tătărimea de prin țară, și apoi au trecut și Duca Vodă pre la Focșeni cu toată oastea lui. N'ar hi făcut Tătarii atâta stricăciune prin țară trecând, de ar hi dat Duca Vodă poclon deplin, precum cerea. Numai Duca Vodă n'au vrut să dea.

Rămas-au atunce căimacam în Iași Nicolai Racoviță logofătul și Paladi spatarul și Tode-rașc visternicul. Cariu la purcesul Ducăi Vodă s'au sfătuit cu o samă de boieri de cei ce au mers cu domnia în oaste, ca, de s'ar mai întoarce Duca Vodă, ei să nu vie cu dânsul, că nici ei nu-l vor mai aștepta în Iași, ce se vor duce să-și prinză capetele printr'alte țeri, că nu-l mai pot sătura.

Mergând Duca Vodă cu oastea prin Țara Muntenească, au trecut preste munte. Și au mers alături cu Țara Ungurească pre la Sibiu, pre la Logoj, pre la Temișvar, pre la Sarvaș, pre la Sonoc ce este la apa ce se chiamă Tisa, și de acolo la Dunăre la cetatea Buda. Și au trecut Dunărea pre pod din gios de Buda și acolo într'un câmp au agiuns pre Șerban Vodă cu oaste. Și au venit Șerban Vodă de s'au adunat

177) *oturac* = „popas”.

Aseziul Vienei în 1683.

După o acvaforte de Romein de Hooghé, gravată de Nicolae Vischer, Amsterdam.

Fragment reprezentând tabăra turcească.

Biblioteca Academiei Române, Colecția de stampe: Ist. milit. C, XV, 29.

cu Duca Vodă, iar vezirul cu oaste și cu hanul cu Tătărimea era înainte la Ston-Beligrad.

Atunce vezir era Cara Mustafa pașa. Și cu acea gătire¹⁷⁸⁾ mergea, anume să dobândească cetatea Enâcul, ce este în marginea Țării Nemțești, cu îndemnarea lui Tiuchil grof și altor domni ungurești, ce îndemnasă pe vezirul să meargă. Deci Nemții având veste de venirea oștilor turcești la Enic, au grijit cetatea cu oaste și cu bucate. Iar vezirul sosind cu oaste la Enic, au prins limbă care au spus că cetatea Enicul este grijită foarte bine și cu tărie mare. Nu o vor pute dobândi. Iar cetatea Beciuul este fără de nici o grijă, nici oaste, nici bucate nu au și sânt numai cei de loc în cetate. De va merge, prea lesne o va dobândi. Vezirul luând această veste, nimic lângă Enic n'au zăbovit, ce au și purces cu oaste în sus, pre lângă Dunăre la Beciu. Și au tăbărit lângă Beciu și în cinci zile a lui Iulie au început a batere cetatea din tunuri.

Impăratul nemțesc era atunce cu oști într'altă parte, de se bătea cu alți megieși ai săi, iar în Beciu era numai un ghegeneral anume Sterimberg cu douăzeci și cinci de mii de Nemți. Și au zăbovit Turcii pregiur cetatea Beciuului din cinci zile a lui Iulie până în două zile a lui Septemvrie. Și nepărăsit da din tunuri, cum și cei din cetate se apăra bărbătește. Și era în mare strinsoare cei din cetate, cât era în cumpână de peire, neviindu-le agiutor nici de o parte, până ce au venit Ioan Sobiețchi craiul leșesc cu oaste și au bătut pe Turci și au mântuit cetatea Beciuului de năvala Turcilor. Și întorcându-se vezirul fără de nici o izbândă, l-au zugrumat în Beligrad și

178) *gătire* = «plan».

i-au dus capul la împărăție. Că el se apucasă că va aduce cheile cetății Enicului la împărăție, apoi și a Beciului, iar Dumnezeu nu i-au agiutat după sumeția lui. Ce au rămas Țara Nemțească prădată și arsă, cât numai pământul au fost rămas pe urma lor.

Dacă s'au întors oastea turcească de la Beciu, au venit la Buda. Și pogorindu-se și oastea leșească pe Dunărea în gios la Ostrogon, iar Turcii s'au sumețit și s'au întors înapoi și au lovit pre Leși. Și Leșii fiind negățiți, nu i-au putut sprijini pre Turci, ce au îndărăptat înapoi a fugire. Atunce au perit feciorul hatmanului-polnii și alți mulți, și nu era mult să piară și craiul Sobiețchi. Numai norocirea lui au fost că l-au întimpinat niște polcure de husari, de l-au mai rătuțit¹⁷⁹⁾, până au agiuns și pedestrimea, Nemții. Deci iar i-au înfrânt pe Turci și au rămas isbânda la creștini, iar cu mare scădere a oștii leșești.

Și până a veni peirea vezirului, și zăbovind la Buda, nici pre domnii acestor țări nu vrea vezirul să-i lasă. Pârîtu-s'au atunce Duca Vodă cu Șerban Vodă la vezirul pentru o samă de bani, ce au fost rămas la Duca Vodă, a Țarei Muntenești, când au fost domn în Țara Muntenească. Și au rămas Șerban Vodă pre Duca Vodă, să plătească toți banii la visteria împărătească. Deci luându-și zioa bună Duca Vodă de la vezirul, să vie în țară, au lăsat zălog la vezirul pentru acei bani pre Apostol Catargiu vel comis și pre Tănasiu de Soroca, până a trimete banii. Și Duca Vodă au purces în gios, de au venit la ținutul Putnii, la sat la Domnești, iar pre doamna cu casa lui au lăsat-o în Focșeni. Că fugisă doamna din Iași mai înainte, de Leși, la

179) a rătui = „a scăpa, a mântui, a salva, a scuti”.

Brăila și i-au ieșit Duca Vodă înainte la Focșeni. Vezirul încă dacă au purces Duca Vodă, încă i-au venit sconcenie¹⁸⁰), precum s'au scris mai sus, de au perit. Iar boierii carii era zălog atunce, perind vezirul, au fugit. Ce n'au venit la Duca Vodă, ce s'au dus în Țara Ungurească, că le-au fost casele acolo cu alți boieri ce pribegisă din Moldova.

Iar Duca Vodă de la Domnești scrisă la caimacami, la Nicolai Racoviță vel logofăt și la Toderășc vel visternic, și la altă boierime, să iasă din Hangu din bejenii, să meargă la dânsul la Domnești. Să nu se teamă de Leși, că Leșii sânt niște tâlhari. Iar boierii cum i-au văzut cartea, îndată au făcut pătășci¹⁸¹) și au fugit pre potică în Țara Ungurească, în Giurged, cu toate casele lor, ca să nu mai deie într'ochi cu Duca Vodă.

Iar când și-au luat zioa bună Duca Vodă și cu Șerban Vodă de la vezirul și i-au îmbrăcat vezirul cu caftane, au fost zicând Șerban Vodă Ducăi Vodă: „Iacă, în Țara Moldovii se aude că au ieșit Leșii. Blemi¹⁸²) pe la mine, că îți este și doamna la Brăila și-i ședè câtăva vreme acolo. Și te voiu griji de conace, și până vei vedea cum a mai fi. Și de acolo te vei putè chivernisi și vei merge cu femeiu”. Iar el n'au vrut să facă așa precum îi zicea Șerban Vodă și au trecut Dunărea în ceasta parte, de au venit drept prin Țara Ungurească, de au mers pe la Apafi Mihai craiul unguresc la Beligrad. Și i-au făcut craiul masă frumoasă Ducăi Vodă și l-au cinstit tare. Și au giucat amândoi și cu toți boierii. Și craiul unguresc încă îi spunea Ducăi Vodă

180) *sconcenie* = „sfârșit”.

181) *pătășcă* = „targă”.

182)) *blemi*, vechiu imperativ dela *umbla* \angle *umblare*, = „mergi, du-te, haide”.

să nu vie în Țara Moldovii, că au venit în țară alt domn de la Leși, ce să aștepte acolo la dânsul și-i va da de toate ce i-a trebui; sau, de a vra, să-i deie câteva mii de cătane să-l petreacă până la scaun. Și el nici așa n'au priimit. Și purcegând de acolo și agiungând la Cotele lângă Brașov, o samă de boieri a Ducăi Vodă, cărora le era giupânesele în Țara Muntenească cu doamna—și era la un sfat¹⁸³⁾ cu ceilalți boieri din Moldova, cu caimacamii—, sfătuia pe Duca Vodă să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, gândind că-și vor apuca giupânesele și se vor închina la Leși cu ceilalți boieri ce era caimacami.

Iară Miron logofătul și cu Buhuș hatmanul și cu Constantin postelnicul Ciobanul, fiind mai aproape de casa Ducăi Vodă, n'au priimit acel sfat, să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, zicând: „Dacă n'am mers pîn Țara Muntenească când ne îmbia Șerban Vodă, iar de aice ce să cătăm? Ce mai bine este să mergem drept pe Oituz. Și dacă om vedea că n'om pufea merge la Iași de reul Leșilor, noi om lua pe Trotuș în gios și om merge la Focșeni”. Și pe acel sfat au purces și au ieșit pe Oituz. Deci oastea Ducăi Vodă, fiind supărată¹⁸⁴⁾ de la Sfântul Gheorghie până la sfântul Nicolai, s'au și răsipit carii în cotro au putut, pre la casele lor, și au rămas numai două steaguri de Lipcani și puțini siimeni. Deci la Iași n'au avut cu cine merge și au luat în gios, de s'au dus la Domnești.

Boierii carii sfătuia pe Duca Vodă de la Bra-

183) *a fi la un sfat cu cineva* = „a fi de aceeași părere ca cineva, a avea aceleași vederi și aceleași intențiuni, a fi înțeles”.

184) *a supăra* = „a molesta, a deranja, a căzni”.

șov să meargă pin Țara Muntenească, dacă au văzut că nu le ascultă sfatul lor, ei s'au răslețit de Duca Vodă de la Brașov și s'au coborît în Țara Muntenească, de și-au găsit giupânesele acolo, după cum le era sfatul cu ceilalți boieri, când au purces din Iași la oaste, ca să-l părăsească pre Duca Vodă, să nu-l mai vază în ochi. Anume Gavriliță Costachi vel vornic și Ioan Racoviță vel paharnic și Gheorghică trefilogofăt, și alții, s'au dus în Țara Muntenească, precum mai sus s'au scris.

Vîind veste în Țara Leșească precum craiul Sobiețchi și cu Nemții au bătut pe Turci la Beciu, au și început a se slobozire podgheazuri în Podolia, în raiaoa turcească, a tăiare și a robire pre Turci. Deci Turcii, căți au putut prinde de veste, au fugit și s'au închis în cetate în Cămeniță, iar prostimea, satele, s'au răsipit carii în cōtro au putut. Și au început a se slobozire tălharit în Moldova și Brăneștii de la Cernăuți, și au început oamenii de la cîmp a se bejănire spre munte.

Atunce boierii caimacami își făcea spaimă mai mult ei de cît alții. Își găsise vreme de au spăriat pre doamna Ducăi Vodă, de au fugit în gîos la Brăila. Și au fugit și boierii la munte, să nu mai dea ochi cu Duca Vodă, să-și mai deie sama de atîta mulțime de rămășiță ce le era asupră, precum mai sus s'au scris. Atunce și oamenii carii era închiși cîte de un an și mai bine, pe la tîrguri și grosuri, s'au slobozit și au dat laudă lui Dumnezeu.

Rădicatu-s'au Petriceico Vodă din Țara Leșească cu boierii carii era pribegi cu dînsul și au venit cu oaste în Moldova. Și s'au coborît Petriceico Vodă la Suceava cu Demidețchi și cu Conețchi și cu pușintea oaste căzăcească, să ieie

Moldova, să meargă să bată Bugeacul, fiind Tătarii duși în oaste la Beciu. Și de la Suceava s'au coborât Petriceico Vodă la Iași. Și au trimis pe Savil medelniceriul Zmucilă, carele pe urmă au fost și ban, și pre alții prin bejării, de scofea oamenii la oaste, pe Moldoveni, pe unii de voie, pe alții de nevoie. Și s'au dus împreună cu Căzacia și cu Coneșchi în Bugeac, iar Petriceico Vodă au rămas în Iași. Deci tot tăia și ardea Bugeacul. Tătarcele cele burduhoase le spinteca și puneau copiii pin pari, și slobozia robii de pin obeze¹⁸⁵) și-i lua cu bucatele cele tătărăști, și aducea duimuri multe, cât nu mai putea să le ieie samă, că nu avea cine să le steie împotrivă. Și așa au îmblat câtăva vreme, arzind și stricând Bugeacul.

Duca Vodă, dacă s'au așăzat în Domnești, au trimis pe Buhuș hatmanul de au bătut pre niște adunături ce era cu Vasilie Hăbășescul. Se strinsăse multe căpitenii și oameni de țară la Mcvileni în malul Siretiului, despre Tecuci, și era și acei mergători la Bugeac. Și i-au răsipit, cât nu s'au putut apuca de nimică.

Petriceico Vodă dacă au sosit în Iași, îndată au slobozit podgheazuri, Căzaci și Leși, cu Demideșchi și cu Constantin Turculeț polcovnicul și cu Bainschi sardarul, să meargă să lovească pre Duca Vodă la Domnești. Și purcegând podgheazul din Iași, au mers pre Siretiu în gîos, și luând mazili și căpitanii și slujitori și pre cine afla pin țară, să se înglotească¹⁸⁶) cât de mulți.

Duca Vodă înțelegând că vine podgheaz pe

185) *obadă* = „cătușă, lanț”.

186) *a se îngloli* = „a intra în gloată, a forma o gloată, a se aduna (grămadă), a forma rânduri compacte”.

Siretiu, s'au sfătuit cu boierii cum vor face. Buhuș hatmanul sfătua să se coboare Duca Vodă din Domnești la Focșeni la margine, că este mai fără de grijă și se vor găsi și slujitori în lefe, dacă or trebui, că în Domnești este cu grijă. Doamna Ducăi Vodă încă venisă de la Brăila în Focșeni. Iar Miron logofătul au sfătuit să nu se clintească nicăiri din Domnești, că acei ce vin sânt niște tâlhari: „Ce putere au ei să vie asupra marelui tale? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și a strămoșilor nostri!” Și cu acest sfat înșălător nu s'au clătit Duca Vodă din Domnești, ce au făcut căutare slujitorilor, siimenilor, și s'au aflat numai șesezăci de siimeni. Și i-au băgat în curte, că până atunci era din afară. Era și Lipcani, optzeci de oameni la două steaguri.

Aceasta au fost Luni, în zioa de așunul de Crăciun. Și au trimis Duca Vodă doisprezece Lipcani cu Muharecico, căpitanul lor în sus spre Răcăciuni de strajă, și a două zi era să meargă și hatmanul, în zioa de Crăciun, cu ceilalți Lipcani într-o împinarea podgheazului. Iar sosind podgheazul la Răcăciuni într-o sară, au prins pre Lipcani acolo în Răcăciuni și i-au tăiat pre toți. Numai unul au scăpat. Și viind noaptea să deie știre, au dat peste niște oameni la Copăcești pe apa Troțușului. Și dându-i un om să-l ducă la Domnești, el l-au dus pintr'o dumbravă rătăcindu-l până în zioă. Și când au sosit Lipcanul drept Domnești pin Dumbravă, atunci și podgheazul au fost așunând la curte în Domnești fără de veste. Și încungiurând curtea, era să între pe poartă un rohmistru ce venia înainte. Ce întâmplându-se în poartă un bulușă, anume Cerchez, au văzut că sânt Leși

și au dat cu pușca și au lovit pre acel rohmistru, de nu s'au mai clătît¹⁸⁷⁾. Și au apucat poarta de o au închis siimenii cu mare greu, că năvălisă Leșii la poartă să între.

Duca Vodă atunce șezuse la masă. Lipcanii luând banii de lefe, era toți la gazda căpitanului, de le împărția lefile. Au plecat fuga cine în cotro au putut, să scape cailor lor pre la gazde prin sate; n'au apucat să se încălăreze¹⁸⁸⁾. Miron logofătul ședea cu Duca Vodă la masă și cu Constantin postelnicul. Iar Buhuș hatmanul era la o casă departe de curte mai în gios. Și dacă au auzit gălceava la curte, numai cu Dediul sardarul și cu vreo cinci șese Lipcani, ce scăpasă călări, au purces spre curte. Ce timpinându-se cu Căzaci și cu Leși, n'au putut răzbi spre curte, știind că în curte era slujitori siimeni și curtea lui Vodă tare și se vor apăra. Ce și-au întors giupâneasa, de au fugit în luncă cu sania, iar el hărăfindu-se oarece¹⁸⁹⁾, au dat dos¹⁹⁰⁾, oarece sprijinindu-se și Leșii cu Moldovenii a-i gonire. Și nimică nu le-au stricat, că nici gonașii nu prea îndrăsnia.

Au trimes hatmanul în Focșeni la doamna pre Manolachi sulgerul, să deie bani să facă oaste de acolo din Focșeni și să vie la dânsul, să meargă să se bată cu Leșii, să poată face vreo izbândă. Și dacă au mers Manolachi la doamna, n'au pus să strige în lefi niscai slujitori, ce au și călecat Ștefan Vodă, ginerile Ducăi Vodă, cu niște siimeni și cu slugi de pre la boieri ce era cu doamna, și întru acea noapte au venit la hatmanul în Zăbrăuți la Șoldești. Iar hatmanul

187) *a clătî* = „a clătina, a mișca”.

188) *a se încălăra* = „a încăleca”.

189) *oarece* = „câtva, puțin”.

190) *a da dos* = „a apucă-o la fugă, a se retrage”.

dacă au văzut pre ginerile Ducăi Vodă, numai ce s'au ciudit¹⁹¹⁾ pentru ce au venit, că el vra să meargă cu gloata ce era să deie războiu cum ar fi putut, iar cela vrea fi stătit¹⁹²⁾ în lături, și lângă dânsul vrea rămâne cei ce venisă hatmanului întru agiutor.

Purces-au cu toții din Zăbrăuți și au mers de noapte în cornul dumbrăvei drept Domnești. N'au vrut să lovească noaptea, temându-se să nu răpuie¹⁹³⁾ oamenii, ce au socotit să aștepte până în zioă, să vadă cine sânt. Iar neîndrăznindu-le¹⁹⁴⁾, să va întoarce și va stringe oaste, știind că în curte era șesezăci de siimeni și boierinași de curte și altă gloată. Se vor apăra câteva zile, că și bucate și hrană de cai și iarbă de pușcă de agiuns avea. Și dacă s'au făcut zioa, s'au apropiat prin arini lângă sat, pre din gios de curte, într'o ripă, și au ieșit de au prins limbă pre un celednic¹⁹⁵⁾ Leah. Și acela au spus câte steaguri sânt de Căzaci și câte sânt de Leși și de Moldoveni, de toți ca cinci sute de oameni. Leșii sta dinaintea porții curții fiind caii de frâu, că avea grijă de Buhuș hatmanul, să nu vie cu Tăfarii să-i lovească. Hatmanul Buhuș văzindu-i că stau stoliți¹⁹⁶⁾, au scos pre Dediul sardarul cu vreo douăzeci de slujitori ai lui, de au mers spre oastea Leșilor, ca doar ar încăleca Leșii și s'a slobozi asupra lor. Și

191) *a se ciudi* = „a se mira, a se minuna”.

192) *cela vrea fi stătit* = „cela (adecă Ștefan) ar fi stătit”.

193) *a răpune* = „a pierde”.

194) *neîndrăznindu-le* = dacă hatmanul va înțelege că nu trebuie să aibă îndrăzneală ca să se încaiere cu ei, dânsii fiind prea tari.

195) *celednic* = „servitor, slujitor”.

196) *a stoli* = „a așeza rânduri”, „a așeza în ordine de bătaie”.

atuncea depărtându-se Leșii de curte, să deie năvală și hatmanul cu ai săi, să apuce despre curte. Și ieșind și cei din curte, se vor bate cu Leșii, că cealaltă gloată de țară ce era luată cu deasila în podgheaz era toți gata de fugă, cât or vedea pre hatmanul.

Ce mergând Dediul sardarul până aproape de dâșii, au încălecat numai trii inși din gloata Leșilor și le-au ieșit înainte, întrebându-i ce caută. Dediul sardarul au răspuns în limbă turcească, iar ei au zis că „știm noi cine sânteși; mai bine să veniți să fim tot de unii¹⁹⁷⁾”. Și s’au întors înapoi la ai săi, iar temeiu¹⁹⁸⁾ lor, a Leșilor, sta neclintit dinaintea curței. Hatmanul încă s’au dat în gios spre gârle, triimeșind să-i mai vie agiutor și deaci¹⁹⁹⁾ să vie asupra Leșilor, anume²⁰⁰⁾ că siimenii din curte vor sta pentru domn. Iar ei cum s’au clătit hatmanul de acolè, au și deschis porțița, de s’au închinat la podgheaz un bulubașă, anume Dediul, nici de o nevoie, nici de o strinsoare, numai de viclean ce era. Și întrând Leșii și Căzaccii și Moldovenii, au luat pe Duca Vodă și pre alți boieri pre toți. Desbrăcându-i, i-au lăsat cu peile goale. Și s’au întors podgheazul cu dobândă.

Și au dus pe Duca Vodă în Țara Leșească și acolo au murit. Când îl ducea pe drum, îl pusăse într’o sanie cu doi cai, unul alb și unul murg, și cu hamuri de teiu, ca vai de dânsul. Ocări și sudălmi, de auzia cu urechile. Și agiungând spre Suceava la un sat, au poțit puțintel lapte să mănânce, iar femeia gazda i-au răspuns:

197) *a fi tot de unii* = „a fi una, a fi solidari, a-și coordona eforturile, a fi tovarăși”.

198) *temeiu* = „centrul armatei, trupa de bază”.

199) *deaci* = *deci* = „apoi”.

200) *anume* = „subt pretext, în supoziție, presupunând”.

„N'avem lapte să-ți dăm, că au mâncat Duca Vodă vacile din țară. De l-ar mânca viermii iadului cei neadormiți!” Că nu știa femeia aceea că este el singur Duca Vodă. Iar Duca Vodă dacă au auzit așa, au început a suspinare și a plângere cu amar. Că el se ținea și vorovia în casa lui și se ispitia să fie craiu în Țara Ungurească, și un fecior a lui în Țara Moldovii domn și alt fecior domn în Țara Muntenescă și gineri-său hatman în Ucraina. Că el își ținea lucrul pre sus²⁰¹): curtea lui, masa lui, cheltuiala lui ca un craiu ținea. Și când ieșia afară în norod, tot posomorit căuta, ca să ieie oamenii de frică. Că el apucasă învățătură de la Vasilie Vodă, fiind camarăș mare la Vasilie Vodă. Era om nu prea înalt și gros, burduhos și bătrân. Numai își cernia barba. Pe atâta se cunoștea că nu avea acătare²⁰²) minte sau frica lui Dumnezeu. Și ce gândia el să facă și la ce se ispitia, și la ce l-au adus păcatul și osinda de la Dumnezeu! Și așa l-au dus pe Duca Vodă în Țara Leșească, de au murit acolo. Așa și-au agonisit de lăcomia banilor ce avea!

Era un boier anume Ursachi, bogat întru această țară a noastră. Deci când venia birul de la împărăție, de multe ori când era în grabă, îl încărca de la casa lui și-l pornia la Poartă, și mai pe urmă își lua Ursachi banii de la țară. Și nu l-au putut să-l rabde Duca Vodă pre acel boier, precum sânt mulți pintr'alte țări boieri bogăți. Ce din domnia a doa au început a se acolisire de dânsul și a-l prădare. Și neputând răbda acel boier Ursachi pe Duca Vodă, l-au pârît

201) *a-și ținea lucrul pre sus* = „a da vieții sale, prin pretenții, fast și cheltueli, aspecte cari trec dincolo de situația socială deținută de fapt”.

202) *acătare* = „de seamă”.

și la Poartă, precum mai sus s'au scris. Iar mai pe urmă, acmu știind Duca Vodă pe Ursachi că au avut gălceavă și pâră cu un negușitor mare din Țara Leșească, anume Balaban, — și au avut și giudecată acolo în Țara Leșească mult, pentru niște bude²⁰³), — trimese-au Duca Vodă la acel Balaban, de au venit în țară aice, de au pârît pre Ursachi. Și i-au făcut strimbătate lui Ursachi Duca Vodă, că l-au dat rămas pre Ursachi să deie lui Balaban vro patru cinci sute de pungi. Și așa i-au luat tot lui Ursachi și l-au închis în temniță cu talharii. Și-l scotea în toate zilele de-l bătea la talpe, până ce i s'au stârcit vinele și au rămas olog până la moartea lui. Și la moartea lui, din cea bogăție multă ce avusăse, n'avea cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântănelele, de l-au grijit. Așa au făcut Duca Vodă lui Ursachi, și pe urmă i-au plătit Dumnezeu și Ducăi Vodă.

Fost-au și trei semne mari în zilele Ducăi Vodă, când au purces la oaste la Beciu. Că s'au arătat o stea pe cer cu coadă, de s'au văzut multe zile. Mânca și lupii oameni. Fost-au și cutremur prea mare; căzut-au atunce și turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i zicea oamenii turnul Nebuisăi.

Iară doamna Nastasia a Ducăi Vodă, după ce au luat Leșii pe Duca Vodă, au rămas de odată în Țara Muntenească. Și au umblat mult pentru Duca Vodă, ca să-l răscumpere de la Leși. Și-l negușasă cu Leșii drept șeptezeci de pungi de bani, să deie Leșilor și să-l lasă. Și trimițând bani din Țara Ungurească, i-au poprit Ungurii, cu îndemnarea lui Șerban Vodă, temându-se că va ieși și-l va sminti din domnie.

203) *budă* = „prăvălioară de lemn”.

Duca Vodă atunci era în Liiov slobod. Și oblicind că au poprit Ungurii banii, l-au lovit cataroi²⁰⁴) de voie ră²⁰⁵) și au murit în loc. Iară doamna Ducăi Vodă văzând așa, s'au dus cu toată casa ei la Țarigrad. Și așa au început a o apucare datornicii, unii de o parte, alții de alta, cu feluri de feluri de pricini, și a o îngrozire și a o închidere și a o jăcuire, carii cum putea, agiungându-o osinda creștinilor. Care mai pre urmă au venit și la mai mare osindă și ocară, că au amăgit-o un Grec, de s'au măritat după dânsul. Având ea doi feciori și patru fete, n'au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână de cât tânără. Și după ce au mers după acel Grec, au amăgit-o, de au dat bani și odoare câte au mai avut, de au dat Turcilor de l-au pus beiu la Mania. Și au mai șezut vr'o săptămână cu dânsa, până și-au făcut cheful, și s'au dus la Mania, zicând că o va duce și pre dânsa. Și așa vro doi trei ani au șezut acolo și n'au mai trimes la dânsa sa o ieie, până s'au hainit și el de la Turci. Iar ea la bătrânețe au rămas și săracă și ocărită de voroava oamenilor și cu o casă plină de copii. Așa au plătit și Dumnezeu Ducăi Vodă, precum au făcut și el altora.

CAP IX.

DOMNIA A DOA A LUI PETRICEICO VODĂ DE LA LEȘI²⁰⁶).

Petriceico Vodă dacă au înfăles că au bătut pe Turci la Beciu, s'au coborît și au venit cu Moldovenii pribegi și cu pușintei Leși în târg în Suceavă. Și au început a stringere pe boieri,

204) *cataroiu* = „dambla”.

205) *ră* = *rea*.

206) *de la Leși* = „din puterea și din voința Leșilor, așezat de Leși”.

pre unii de nevoie, iar alții venia de bună voia lor. Și de acolo s'au coborît de au mers la Iași. Și au trimes podgheaz de au luat și pe Duca Vodă. Și au trimes și Moldoveni în Bugeac cu pușintei Căzaci cu Coneșchi a prădare și a stricare, după cum le este obiceiul Moldovenilor, gata la jacuri, după cum mai sus s'au scris la domnia Ducăi Vodă.

Deci în scurtă vreme au nemerit și Tătarii din oaste de la Beciu la Bugeac. Și văzând de atâta stricăciune ce le-au făcut Moldovenii și Căzaccii, datu-le-au mare răsboiu Moldovenilor și Căzaccilor. Deci Moldovenii cum sânt gata la jac, sânt gata și la fugă. Și în scurtă vreme au început a se răsipire în fugă, de au perit ca vai de dânșii și în Prut s'au înecat. Iar Căzaccii cu tabăra legată au trecut peste Nistru. Deci Tătarii au prădat și au tăiat în țară cât le-au fost voia.

Iară Petriceico Vodă văzând că n'are cu cine să steie, s'au întors din Iași iar la Suceava. Și înfălegând că au pus Turcii domn pe Dimitrașco Vodă Cantacuzino, luat-au și el miere și vin, vaci și boi și turme de oi, ce au putut apuca, și s'au dus în Țara Leșească. Și au stăpânit și el de la Leși de la Noemvrie până la Fevruarie. Bogat bine și folos au rămas țarei și de la Petriceico Vodă: pradă și foamete mare. Și s'au dus și din boieri cu dânsul, Miron Costin vel logofăt și Apostol Catargiul vel comis și Ilie Drăgușcul sardariul și Savil Zmucilă medelnicer și cu frate-său Gheorghifă și cu alții.

CAP X.

DOMNIA A DOA A LUI DIMITRAȘCO VODĂ CANTACUZINO LA VELET 7192 ²⁰⁷⁾.

Înălțându-se Turcii de ce se lucrează în Moldova, cum au luat pe Duca Vodă Leșii, au pus pe Dimitrașco Vodă Cantacuzino. Și viind la Galați, răpezit-au cărți în toate părțile, să vie cineși la locurile sale, că de la puternica împărăție sânt toți iertați, oricine ce greșală ar fi făcut. Deci cine de pe unde au fost și au auzit, de prin Țara Ungurească și din Țara Muntenească, toți au venit, fără cât numai Buhuș hatmanul au rămas în Țara Muntenească. Și cei din Țara Leșească n'au venit; au mai zăbovit și au venit la domnia lui Cantemir Vodă.

Deci viind domnia în Iași și așezându-se în scaun, era mare foamete. Că fusese țara toată bejănită și nu putuse oamenii ara și nu se făcuse pâne. Era oamenii tot leșinați și morți pe drumuri și pe ulițe, cât se mânca om pe om. Și podgheazuri din Țara Leșească totdeauna se slobozia de strica și prăda. Tălăhărit mult era, și de la Cotnar în sus era țara pustie. Peste Prut păzia joimirii drumul Cameniții, de jăcuia, și Tătarii încă făcea mari gâlcevi pentru prada lor. Și viind ferman de la hanul de la Poartă, s'au așăzat. Pâne aducea oamenii de pin Țara Ungurească și de la Tătari câte pușintea. În Iași era mare nevoie, că trecea pași la Cameniță cu haznele și cu zaherele, și nu era harnici să-i grijească de bucate și de cai. Și îmbla Turcii singuri pre la gazdele boierilor de lua cai. A-

207) 7192 = 1684.

tunce domnul Muntenesc Șerban Vodă au încărcat pâne de a lui, arată cu plugurile lui, câteva sute de care, de au dus-o la Cămeniță, având poroncă de la împărăție. Oamenii în târg în Iași încă ardea curțile boierilor și ogrăzile, și a altora, de arsăse târgul mai giumătate, că nu era cine să aducă lemne. Vitele era scumpe, miere era scumpă, găinele mai nu era în țară. Găina era câte un leu, oul câte un potronic (zece bani), oca de unt câte doi orfi bătuși, și era și câte un zlot, oca de brânză era câte doi potronici (doăzeci bani), iar bani ieșisă mulți în țară, dar bucate nu era.

Iară când au fost în al doiele an a domniei, început-au a venire mulțime de tabere de care tătărești cu malaiu de vândut în Iași. Deci Dimitrașco Vodă pus-au de au făcut merța²⁰⁸⁾ mare și au pus de au strigat crainicul să nu cumpere nime până în trei zile, că-l va învăța pre carele va cumpăra. Și așa au rumpt prețul merței câte un leu bătut și peste doă trei săptămâni s'au coborît merța și la zlot. Deci au început săracii oameni a se săturare, numai era greu, că muria, că era hămesii de foame.

Chiebat-au Dimitrașco Vodă atunce de câteva ori pe Buhuș hatmanul să vie în țară, fiind om harnic la oștire și trebuitor la acea vreme, dar Buhuș văzând vremile neașezate în Moldova, și fiind și bolnav, n'au vrut să vie. Care i s'au fâmplat așa și moartea acolo, în sat în Ruși. Iară Dimitrașco Vodă văzând că nu va să vie Buhuș, au căutat în pismă și au ales pre un boier care era mai sărac și mai prost, anume Zosin Bașotă. Macar că era de neam vechiu, dar

²⁰⁸⁾ merță = mierță = „măsură de capacitate pentru cereale”.

nu era el harnic de acea boierie la acele vremi. Nici el nu avea acea nădejde, nici în gând nu-i era. Și așa numai fără de veste din târg l-au luat și l-au dus la curte, de l-au îmbrăcat cu caftan și l-au pus hafman.

Dimitrașco Vodă era un om bătrân, Grec țărigrădean de neamul lui, de Cantacuzinești, și mai înainte vreme fusese visternic mare în Țara Muntenescă la Grigorie Vodă Ghica. Și era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cai de la Fanar din Țarigrad. Și după aceste după toate era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice își luasă o fată a unei rachierite²⁰⁹) de pe Podul Vechiu, a nume Arhinoaie, iar pre fată o chiema Anița. Și era fiitoarea lui Dimitrașco Vodă și o purta în vedea în între toată boierimea și o ținea în brațe, de o săruta. Și o purta cu sălbi de galbini și cu haine de șahmarand²¹⁰), și cu șlic de sobol și cu multe odoare împodobită. Și era tânără și frumoasă și plină de suliman, ca o fată de rachierită. Și o trimitea cu careta domnească, cu siimeni și cu vornici și cu comiși, zioa amează mare pe uliță, la feredeu și pe la mănăstiri și pe la vii în primblări, și făcea și pre boieri de-și trimetea giupânesele cu dânsa. Și după ce venia de la primblări, trimetea giupâneselor daruri, canavițe²¹¹), belacoase²¹²), căci i-au făcut cinste de au mers cu dânsa în primblare. Și după ce s'au mazilit, au luat-o cu dânsul și au dus-o în Țarigrad, și au măritat-o după o slugă a lui, după un Grec.

Căutați, frați iubiți cetitori, de vedeți ce este

209) rachierită = „fabricantă s. vânzătoare de rachiu”.

210) șahmarand = „brocard”.

211) canaviță = „un fel de stofă”.

212) belacoasă = „stofă de mătăasă, prețioasă”.

omenia și curvia grecească. Că el de bătrân dinfi în gură nu avea; dimineața îi încliea, de-i punea în gură, iar sara îi descliea cu uncrop și-i punea pe masă. Și carne în toate posturile cu Turcii dinpreună mânca. Oh, oh, oh! săracă țară a Moldovii, ce norocire de stăpâni ca acesta ai avut! Ce sorți de viață ți-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce se trașu până astăzi în tine, Moldovă! Și din vreme în vreme tot s'au mai adaos spurcatele de obiceiuri, care mai înainte se vor scrie, cineș la rândul lor.

Tâmplatu-s'au atunce de s'au găsit câteva mii de galbini în mănăstire în Râșca, puși de ctitori pentru treaba mănăstirii. Și i-au luat toți galbenii Dimitrașco Vodă și nimică n'au lăsat mănăstirii de chiverniseală, sau să tocmească ceva, fiind mănăstirea săracă. Așijdere feciorii lui Chiriac Sturzii vornicului, Ioan și cu Sandul, care acel Ioan au agiuns mai pe urmă și vornic mare la alți domni, acești boieri pâria pe o maștihă²¹³⁾ a lor la Dimitrașco Vodă, zicând cum că ar fi rămas mulți bani de la tatăl lor Chiriac Sturza și lor nu va maștiha lor să le facă parte. Deci Dimitrașco Vodă, cu meșteșugurile lui, au aflat unde era banii și au trimes și i-au luat toți. Și nimică nu le-au mai dat acestor boieri, nici lor nici maștihei lor. Și după ce s'au mazilit Dimitrașco Vodă, s'au dus maștiha acestor boieri, vorniceasa lui Chiriac Sturzii, la Țarigrad, de au zăbovit giunărate de an și și-au aprins ro-

213) *maștihă* = „mamă vitregă”.

gojini²¹⁴) în cap, de l-au pârît la împăratul pe Dimitrașco Vodă. Și nimică n'au putut face să isprăvească ceva și au mâncat banii toți Dimitrașco Vodă. Iară boierilor celor mari le arăta dragoste și cinste, că nici prea mult n'au domnit a doa domnie, nici vremile nu-i slujia. Ci nu avea într'alt cum face, ce numai îi căuta se le arăte dragoste, că nu-i da mâna într'alt chip să facă.

Șerban Vodă fiind domn în Țara Muntenească, era veri primari cu Dimitrașco Vodă, de pe Cantacuzinești, și avea vrajbă și pismă între dânșii încă de când era tineri, de pre la Grigorie Vodă. Și tot se pâria la Poartă unul pre altul. Atunce au chemat Șerban Vodă pe Buhuș hatmanul și l-au învățat să meargă la Focșeni și să se agiungă cu boierii moldovinești și să le zică să fugă la dânșul în Țara Muntenească, că el le va purta de grijă. Să nu șadă în Moldova, că Dimitrașco Vodă au făcut ferman să-i taie pre toți boierii din Moldova, zicând că boierii au adus pre Leși de au luat pe Duca Vodă și au prădat Bugeacul, și ține acel ferman ascuns gata. Deci Buhuș hatmanul pe poronca lui Șerban Vodă s'au dus la Focșeni și au spus lui Gavriliță vornicul. Deci Gavriliță vornicul cum au înțales, s'au și rădicat cu feciorii lui și cu alți boerii din țara de gios, cu câțiva, și au fugit în Țara Muntenească la Șerban Vodă. Iar Șer-

214) *a-și aprinde rogojini în cap*: după un vechiu obicei, de origine orientală, oamenii își aprindeau paie sau rogojini în cap pe unde trecea domnul sau sultanul, ca să-i atragă atenția și să-i poată prezenta jalbele lor. Adesea provocau astfel supărări cari aveau urmări neplăcute pentru ei. De aceea locuțiunea *a-și aprinde paie în cap* a putut primi înțelesul de „a da de belea, a provoca mânia cuiva, a provoca atacuri împotriva sa, printr'un gest ale cărui intențiuni erau cu totul, altele.

ban Vodă, după ce i-au văzut că au venit la dânsul, tare s'au bucurat și au și repezit la Poartă arzuri²¹⁵⁾ de la boieri cu pâră asupra lui Dimitrașco Vodă. Și cu silința și cheltuiala lui, Șerban au isprăvit să meargă boierii la Oblucifă la Suliman Pașa, fiind sarascher acolo, să le ieie samă cu Dimitrașco Vodă, să-i giudece.

Deci Șerban Vodă, având prieteșug cu Suleiman pașa și având nădejde pe dânsul, au chie-mat pre boieri de au sfătuit pre cine vor ră-dica domn dintre dâșii, după ce or isprăvi. Și au socotit cu toții pre Constantin Cantemir clucerul, fiind om bătrân, ca de șeptezeci de ani, și om prost mai de gios, că nici carte nu știa, socotind boierii că-l vor purta precum le va fi voia lor. Și de va fi și reu, încă nu va trăi mult, că era bătrân. Că alții mai de cinste și mai de neam nu primia să fie domn.

Și au giurat Constantin Cantemir clucerul lui Șerban Vodă că din cuvântul lui nu va ieși, ce-i va poronci pe voie i-a face de toate. Și i-au zis Șerban Vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creștinilor, că el încă nu este, căci Șerban Vodă avea bună nădejde că va desbata²¹⁶⁾ toată creștinătatea din Țarigrad încoace de supt mâna Turciilor. Că pe aceea vreme se bătea sultan Mehmet cu Nemții, cu Leopold împăratul nemțesc, și-l tot bătea Neamțul pe Turc și luasă mult loc Neamțul de la Turc. Și se agiunsăse Șerban Vodă și cu Nemții și cu Moscul și cu Leșii. Și Moscalii încă bătuse la acea vreme cetatea Azacul și era să meargă și la Crâm. Și gândul și gătirea lui Șerban Vodă era să fie el împărat în Țarigrad. Și cu acel mijloc²¹⁷⁾ silia să facă pe Cantemir

215) *arz* = *harz* = „plângere, jalbă”, „petiție, cerere”.

216) *a desbata* = „a scoate dintr'o legătură oarecare, a desface, a elibera”.

217) *mijloc* = „scop”.

domn în Moldova, coborându-se și Leșii să se împreune, să se facă tot unii asupra Turcilor. Și iarăși au mai giurat Cantemir lui Șerban Vodă pentru doi boieri Greci ce era în Moldova trăitori frați, pre anume Iordachi și Manolachi, fiind de neamul lor acești doi boieri Rusătești, cum a merge Cantemir cu domnia, să-i și prinză să-i omoare. Și mai avea acești doi boieri încă trii frați la Țarișgrad, pre anume Lascarachi și Mihalachi și Șcarlatachi, cinci feciori a Cupariului celui bătrân, tot de un neam de pe maică cu Șerban Vodă. Numai se apucasă de se învrăjbisă de la vremea Ducăi Vodă, când era domn Duca Vodă în țara Muntenească. Așijdere au mai giurat Cantemir și lui Gavriliță, luând domnia Cantemir să nu se atingă sabia lui de dânsul sau de vre un fecior a lui, pentru căci el vedea și cunoștea Gavriliță pe feciorii lui că nu sânt toți așezați la minte, ce o samă sânt și cam zlobivi²¹⁸).

Și cu aceste lucruri, după ce s'au sfătuit și le-au așezat, au purces cu toții la Obluciță la Suleiman pașa. Deci și Dimitrașco Vodă despre partea lui au ales boieri de cinste și de frunte și i-au trimes acolo la Suleiman pașa, să steie la pâră cu ceilalți boieri. Și au șazut acolo la pâră câteva zile. Și într'o zi numai ce au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir și au gătit pe Husain beiul de la cetatea Vozia, de l-au trimes cu mazilia înainte la Dimitrașco Vodă, să-l ieie din Iași, să-l ducă la Țarișgrad. Iară boierii cei trimeși despre partea lui Dimitrașco Vodă, dacă au văzut că au îmbrăcat pe Cantemir cu caftan de domnie, s'au închinat lui Cantemir Vodă. Deci Cantemir i-au și pus pe dânsii, pe acei

218) *zlobiv* = zglobiu = „impulsiv, irascibil, nemișant, zburdalnic”.

boieri, pe Balș vornicul și pe alții, de au scris cărți cu vicleșug lui Dimitrașco Vodă, pe cum au isprăvit ei caftan pe voia lui Dimitrașco Vodă. Și l-au trimis înainte pe Husain beiu de la cetate de la Tighine cu caftanul înainte, împreună cu armașul Toader Fliondor. Că armașul Fliondor încă fusese pribag cu ceilalți boieri, numai ceilalți boieri a lui Dimitrașco Vodă scria bine de dânsul, cum nu-i nici un vinovat, că nu s'au amestecat cu ceilalți boieri pribegi. Iar pre acei boieri, pe Cantemir și pe Gavriliță, i-au pus Suleiman pașa tot în here²¹⁹⁾ și i-au dat pe mâna lor, să-i aducă cum mai de sârg la Dimitrașco Vodă.

Deci Dimitrașco Vodă cum au văzut cărțile boierilor lui, a lui Balș vornicul și a celorlalți, îndată au crezut. Și s'au bucurat și s'au gătit cu mare alaiu, de au ieșit întru întimpinarea lui Husain beiu la Valea Adâncă, după obicei. Și întimpinându-se cu Husain beiu, acolo s'au împreunat cu dânsul. Și nimică nu i-au spus, nici Dimitrașco Vodă n'au priceput de mazilie. Și acolo și Toader Fliondor s'au împreunat cu dânsul, și-l căia²²⁰⁾ Dimitrașco Vodă pe Fliondor și arăta dragoste și milă cătră dânsul. Și de acolo s'au întors înapoi, după ce s'au împreunat cu alaiul, și cu caftanul înainte, până ce au intrat în Iași în curțile domnești. Și așteptând Dimitrașco Vodă să-i puie caftanul în spate Husain beiu, iar el i-au cetit ferman de mazilie. Și au pus caftanul în spatele lui Ioan Racoviță vornicului, să fie căimacam până a veni Cantemir Vodă în scaunul domniei.

219) *here* = fiare. În cronică aceasta se mai găsesc vro câteva forme dialectale de felul acesta cu *h* pentru *f*.

220) *a căi pe cineva* = „a-l compătimi”.

Iară Toderășc visternicul, feciorul lui Iordachi Cantacuzino celui bătrân, fiind văr primare cu Dimitrașco Vodă, era în mare cinste la Dimitrașco Vodă. El era alfa și omega atunce în Țara Moldovii. Pusu-l-au pre dumnealui Husain beiu în here și l-au dus la gazda lui, ca să-l puie la popreală, până a veni Cantemir Vodă, să deie sama de răsipa țării. Deci mai pe urmă au stătut boierii caimacami, și cu pușintea cheltuială, la Husain beiu și l-au dat pe chizășia lor să steie față. Iar Dimitrașco Vodă, văzând aceste, plângea de se răsipia înainte a tot norodul. Și s'au gătit a treia zi și au purces la Țarișgrad, precum este obiceiul domnilor mazili.

Și la purcesul lui Dimitrașco Vodă din Iași s'au făcut mari gâlcevi și calabalâc. Fliondor armașul și cu frate-său Gheorghifă Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Mileștii și cu alții, au burzului tot târgul și slujitorimea asupra Grecilor, tot cu petre și cu bețe, de era curtea domnească plină de oameni. Și pe ziduri sta oameni. Iar Grecii tot în casă ședea lângă Dimitrașco Vodă și se ascundea carii pe unde putea. Și mai vartos căuta un Grec, pre anume Saraeni, carele au fost de au fost bătut stupii²²¹⁾ lui Gavriliță vornicului și au fost dat știubeelor toc. Și oblicind Husain beiu de la gazdă, au alergat mai degrabă cu câțiva Turci slujitori ai lui și au început a batere și a împrăștiere norodul. Și au prins pe fratele Milescului, de l-au bătut prea reu cu buzduganul Husain beiu. Și purcegând din Iași Saraeni și alți Greci, tot dinaintea lui Husain beiu mergea, ca să nu-l poată lua Moldovenii. Că se agiunsăse Dimitrașco Vodă cu

221) *au fost bătut stupii*: stupii se bat, ca să iese albinele.

Husain beiu, de ținea cu dânsul. Și la ieșitul din curtea domnească arăta fantazie²²²⁾, de zicea surlele și trâmbițele și bătea tobele, dar noroadele tot îl suduia și îl hâtcăia²²³⁾ și arunca cu petre și cu lemne după dânsul. Și cu această cinste frumoasă au ieșit Dimitrașco Vodă din Moldova. Și i s'ar fi căzut pre cale și mai mare cinste să petreacă, că de la dânsul s'au scornit hârțiile, el le-au scos întâi, de este acel madem²²⁴⁾ bun și până astăzi în Moldova.

Așijdere la acea gâlceavă prins-au Fliondor armașul la gazdă pre un Grec anume Mavrodin paharnic și l-au bătut și l-au desbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeșa. Și l-au legat și l-au pus pe un cal, îndărăpt cu fața spre coada calului, și-i didese coada în mâni, de o ținea în loc de frâu. Și-l ducea prin mijlocul târgului la Copou la primblare și-l privea tot norodul zioa amezăzi mare. Și-i zicea feciorii ce-l ducea: „Zi, Grece, cal murg la fântâna Bordii!”, iar el nu putea zice cal murg la fântâna Bordii, ce zicea: „Alogo murg sto funtina Bordi”. Iar slugile lui Fliondor îi da palme și-i zicea: „Zi, Grece, bine, nu zice așa!” Acest fel de zeefet²²⁵⁾ frumos i-au făcut. Și după ce au venit Cantemir Vodă, iar l-au mai bătut și l-au surgunit. Iar apoi la Constantin Duca Vodă iar au venit în țară, de au fost visternic mare. Și mai pe urmă iar l-au prins Antioh Vodă Cantemir și l-au jăcuif și l-au pus și în ocnă. Și la Mihai Vodă iar au venit în țară, de au trăit până ce au murit de

222) *fantazie* = „joc cu tot felul de evoluții, cu descărcări de arme și muzică”.

223) *a hâtcăi* = „a huidui”.

224) *madem* = „metal, mină”, „mină, sursă de venituri”.

225) *zeefet* = *ziaget* = „bancl et”; prin urmare cuvântul e întrebuințat aci în sens ironic.

bătrân și nu s'au putut curăți țara de dânsul.

Așijdere tâmplatu-s'au și alt Grec, la mazi-
lia lui Antonie Vodă Rusăt, anume Palaloga,
de l-au luat cu pelea gol din fereceu și pre
acela, de se pomenește până astăzi. Și la Ale-
csandru Vodă Iliăș, iar, ce au păfit Batiște și
alți și la alți domni! Și în Țara Muntenească
de câte ori, în câteva rânduri, s'au tâmplat Gre-
cilor de au păfit necinste și răutate. Și nu s'au
mai putut curăți aceste doue țări de dânșii.

Așa socotesc eu cu firea mea această proastă:
Când a vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină
pe her și Turci în Țarigrad să nu fie și lupii
să nu mănânce oile în lume, atunce poate nu vor
fi nici Greci în Moldova și în Țara Muntenească,
nici or fi boieri, nici or putè mânca aceste doue
țări cum le mănâncă. Iar alt leac n'au rămas cu
condeiul meu să mai pomenesc, ca să pot găci.
Focul îl stingi, apa o iezești și o abași pe altă
parte, vântul când bate, te dai în lături într'un
adăpost și te odihnești, soarele întră în nouri,
noaptea cu întunerecul trece și se face iar lumină,
iar la Grec milă sau omenie sau dreptate sau
neviclesug, nici unele de aceste nu sânt, sau frica
lui Dumnezeu. Numai când nu poate se facă rău,
se arată cu blândețe, iar inima și firea tot cât
ar putè este să facă răutate. Cătași de cetiți la
hronograful grecesc, de vă încredințați și mai
bine, pe când au fost Grecii puternici și împă-
răția era a lor, ce făcea pre atunce și ce lu-
cra! ²²⁶⁾

226) Această caracterizare a Grecilor, pe care patriotica
amărăciune a autorului prea o generalizează, firește că nu
privește decât elementul grec parazită, pentru că istoria
principatelor românești știe și de Greci cari s'au distins
la noi prin activitatea lor și s'au identificat chiar cu înte-
resele noastre. Neculce însuși are, precum am văzut și până
aci, cuvinte de neprecupețită recunoștință și laudă pentru cei
utili nouă și țării în care s'au adăpostit.

După ce au venit Cantemir Vodă la scaunul domniei în Iași, trimis-au boieri de țară la Poartă după Dimitrașco Vodă, de l-au pârît la Udriiu. Și au trimes și pe vâru-seu Toderășc visternicul Cantacuzino împreună cu ceilalți boieri, de l-au pârît tot la ochi. Și l-au închis pe Dimitrașco Vodă și l-au făcut de au cheltuit bani mulți. Numai norocirea lui, au scăpat cu zile, că au apucat de au dăruit un hanșer de mare preț vezirului. Și așa au hălăduit cu viață. Și după aceea n'au prelungit fiind mazil acolo, și au murit. Și i-au rămas casa în multă și mare sărăcie.

Ășijdere și Toderășc visternicul, după ce s'au pârît cu Dimitrașco Vodă acolo la Udriiu, s'au războlit și au murit. Și fiind Șerban Vodă cu dânsul văr primare, au trimes cu mare cheltuială de i-au luat oasele de la Udriiu. Și le-au adus prin Țara Muntenească și le-au adus în Moldova, de le-au îngropat feciorii lui în mănăstire în Bisericanî, fiind ei ctitori, acești boieri Cantacuzinești, la acea sfântă mănăstire. Și au rămas dator din visternicie, ce au fost visternic mare la Duca Vodă, cu vreo douăzeci și mai bine de punși de bani. Așa sânt de bune boierile în Țara Moldovii de la Vasilie Vodă încoace.

CAP XI.

DOMNIA LUI CONSTANTIN CANTEMIR VOIEVODA ÎN ANUL 7193 ²²⁷⁾ IUNIE 10.

Venit-au domn Țării Moldovii Constantin Cantemir Vodă, pre carele l-au ales la domnie boierii Țării Moldovii în locul lui Dimitrașco Vodă, cu nevoința și cheltuiala lui Șerban Vodă, do-

227) 7193 = 1685.

mnul muntenesc, precum mai sus s'au scris. Acest domn Cantemir Vodă au fost de oameni proști, de la ținutul Fălciului. Și dacă s'au rădicat la vârstă, s'au dus în Țara Leșească, de au slujit la oaste, până au agiuns de au fost rohmistru. Apoi viind în Moldova, s'au dus cu Grigorașco Vodă Ghica în Țara Muntenească și au fost acolo ceauș spătăresc. Și era om viteaz și cu sfat bun. După aceea viind aice în țară în Moldova și slujind bine, l-au pus căpitan mare, și apoi au fost și sardar și mai pe urmă au fost și clucer mare. Fost-au și capichiaie la Poarta împărăției, știind limbi și fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boierilor ce era pribegi în Țara Muntenească l-au rădicat domn, cu cheltuiala lui Șerban Vodă, domnului muntenesc, precum mai sus s'au scris. Și titlușul lui nu scria Cantemir Voievoda, ce numai Constantin Voievoda.

Carte nu știa, ce numai iscălitura învășă de o făcea. Practică²²⁸) bună avea la voroavă, era sănătos, mânca bine și bea bine. Semne multe avea pe trup de la răsboaie, în cap și la mâni, de pe când fusase slujitor în Țara Leșească. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumân la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăia bine până la o vreme, pentru că era om de țară și-i știa pre toți, tot anume, pre carele cum era. Și nu era mândru, nici nu făcea cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă. Și avea doi feciori beizadele, pre Antiohie și pe Dimitrașco. Și acesta era zălog la Poartă și cu alți feciori de boieri.

Și era bine în țară dintr'alte, numai nu putea trăi oamenii de podgheazuri leșești, că era țara pustie din Iași în sus. Din toți boierii era mai

228) *practică* = „experință, iscusință”.

ales²²⁹⁾ la acest domn Gavriliță vornicul și cu feciorii lui. Era el boier și chivernisia precum îi era voia. Și era o samă din feciorii lui cam fără de ispravă, zlobivi: Lupul și Solomon și Costachi. Avea slugi tâlhari la casele lor, de ținea drumurile, de ucidea Turcii și fura bucate din Bugeag, cai, iepe. Și să făcea farmutale²³⁰⁾ totdeauna și slimuri²³¹⁾ cu Tătarii pentru faptele lor, și nu putea să zică nime nimică de frica lui Gavriliță. Și domnul de și știa, răbda.

Venit-au atunce și Miron logofătul din Țara Leșească, foarte scăpat, și l-au avut Cantemir Vodă în milă și în cinste. Și având trei feciori, i-au boierit. Pe Ioniță l-au făcut sardar, pe Nicolai logofăt al treiele, pe Patrașco camaraș mare, și și-au logodit Cantemir Vodă și o fată cu dânsul, pre anume domnița Saffa, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna.

Pre aceea vreme pusăse Cantemir Vodă hatman pe Velicico, ce era frate cu Miron logofătul. Și într'acea vreme ieșit-au hatmanul Velicico cu pușintea oaste ce avea spre ținutul Sucevii împotriva a multe podgheazuri leșești ce îmbla de strica în țară. Găsit-au atunce un podgheaz mare la Baie. Și s'au lovit hatmanul Velicico cu dâșii prea tare, cât l-au lovit pe hatmanul dintr'un sineș, de i-au rupt zaoa de pe lângă grumaz. Velicico năvălia în războiu singur cu sulița a mână, și altul²³²⁾ l-au lovit de i-au rupt spogârniciala²³³⁾ de la frâul calului și altul²³²⁾ i-au

229) *ales* = „distins”, „preferit”.

230) *farmută* = „ordin”.

231) *slim* = „sfat tălărăsc, adunare de Tătari”.

232) *altul*... *altul* = „unul... altul”.

233) *spogârnicială*, cuvânt al cărui înțeles nu este destul de lămurit. Ar putea să însemne „dârlog”, cuvânt pe care Neculce îl întrebuințează în alt înțeles. Cfr. nota următoare.

lovit din sineț dârlogul²³⁴) de la șea. Și n'au putut să izbândească și au purces Moldovenii în răsipă și au fugit hatmanul Velicico. Și multă stricăciune au făcut acel podgheaz leșesc. Și alte multe podgheazuri leșești lovia pe alte locuri de strica în țară. Mai lovit-au un podgheaz leșesc pe Velicico hatmanul între vii la Copou, de l-au gonit până în Iași. Velicico hatmanul era un om de fire și de treabă la toate socotelele lui și îndrăzneț bun, numai neavând nici cu cine, au doară nici noroc la răboiu n'avea să-i slujească, că pe unde mergea îl tot bătea.

Atunce având Nemții oaste cu Turcii încă de pe când s'au fost bătut la Beciu — și tot bătea Nemții pe Turci și se lăția —, deci și Leșii era la un cuvânt cu Nemții. Și da lefe Moldovenilor și se dusăse mai toți Moldovenii la Leși, boiere-nași, slugi boierești, slujitori, și venia de jăcuia în țară în Moldova.

Venisă trii Sârbi la Duca Vodă, aice în țară să slujească, carii acei Sârbi mai înainte vreme fusăse chesăgii²³⁵), anume Ilie și Stanciul și Dimaiuruc. Ispovediți-s'au la un călugăr Grec, la Galați, trecând Dunărea. Și acel călugăr i-au pârît la Duca Vodă, de le-au luat Duca Vodă șeptezăci de pungi de bani și multe odoare scumpe. Și pe urmă și-au găsit vreme acei Sârbi de s'au dus în Țara Leșească. Și acei au bătut pe hatmanul Velicico la Baie și făcea multe pod-

234) *dârlog* se numește de altfel cureaua cu care se conduce calul, deci una din părțile frâului. Pe alocuri i se zice *dârlog* și curelei care pornind de la chingă trece printre picioarele de dinainte ale calului și se bifurcă, cele două capete fiind legate apoi sus de marginea anterioară a șelei. Piesa aceasta împiedecă șovăirea șelei. d. p. când calul se ridică în două picioare.

235) *chesăgiu* = „pungaș, hoț”.

gheazuri și răutăți fărăi, că era oameni foarte harnici. Și așa s'au tâmplat într'un podgheaz de i-au împresurat mulțime de Tătari. Stanciul au perit acolo în războiu, iară ceilalți au scăpat cu multe rane. Deci dintru acele rane s'au spăriat și s'au dus în Țara Nemțească, de au agiuns acolo Ilie și cu Dimaiuruc²³⁶) de era capete mai mari la împăratul Neamfului, pe doăzăci de mil de Sărbi. Iar Dimaiuruc mai pe urmă și-au făcut pace și au venit aici în țară în Moldova, de au fost bașbulucbaș²³⁷) la Constantin Duca Vodă. Și au perit și el de foc împreună cu Totoiescul vel căpitan, când s'au aprins ierbăria în Iași. Vedefi acum ce au făcut acel duhovnic Grec. Drept dragul să te ispoveduiești la dâșii!

Coboritu-s'au atunce și doi hatmani leșești cu oști pe Prut în gios până la sat la Boian. Ieșitu-le-au Suleiman pașa sarascherul înainte și cu Cantemir Vodă. Și le-au dat Leșilor răsboiu prea tare și frumos. Cari Leșii n'au putut ține răsboiul și peste noapte pîntregu au tăiat lunca și au trecut peste Prut și au fugit. Iară Suleiman pașa și cu Tătarii și cu Cantemir Vodă s'au întors înapoi. Care Cantemir Vodă de atunce au dobândit de la Turci mare cinste și laudă și credință, căci mergea prea bine și frumos la răsboiu. Că așa mergea în frunte, de nu se putea ține cei fineri de dânsul.

Deci Leșii dintr'aceea au prins și mai mare pismă pe dânsul, de slobozia podgheazuri în toate părțile de strica țara. Și țara era tot be-

236) În edițiile lui M. Kogălniceanu se găsește în locul acesta numele *Dimitrașco*. L-am înlocuit prin *Dimaiuruc*, greșala fiind evidentă.

237) *bașbulucbaș* = „căpetenia bulubașilor, care, ca șef al gardei domnești, supraveghia închisorile curții, având pe seimeni sub comanda sa”.

jenită. Lipsă de pâne, că nu putea ara oamenii, iară stupii și vinul se făcea, că era om norocit. Țara bir nu da, că era iertat birul țării de la Poartă. Numai nu putea trăi de vrajbă, că și caii lui Cantemir Vodă din ceair i-au luat Crupențchi cu un podgheaz leșesc. Care pe urmă acel Crupențchi au agiuns de au fost jignicer mare. Și domnia în Iași, după ce i-au luat caii, n'au putut șede, ce s'au mutat în Cetățuie. Că de nu s'ar fi mutat în Cetățuie, când au bătut podgheazul pe Velicico hatmanul la Copou, l-ar hi luat și pe Cantemir Vodă din Iași.

După voroava ce au avut Șerban Vodă cu Cantemir Vodă, prins-au Cantemir Vodă pe Iordachi postelnicul Rusăt de l-au închis și l-au muncit. Că i-au cetluit²³⁸⁾ capul și l-au făcut de au dat vreo triizăci patruzăci de pungi de bani. Și pe urmă l-au luat Gavrilică vornicul și cu Velicico hatmanul în chizășie, cum că nu va fugi din Moldova, și l-au slobozit. Iar mai pe urmă i-au dat veste lui Iordachi Velicico hatmanul că-i stă cu price²³⁹⁾ Șerban Vodă și este să peie; și înțelegând Iordachi Rusăt postelnicul, au fugit în Țara Ungurească.

Atunce când au mers Suleiman pașa cu Cantemir Vodă înaintea Leșilor la Boian, venit-au și Șerban Vodă cu oaste din Țara Muntenească până în Iași și au descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron Vodă. Și au șazut vreo patru cincii zile și și-au isprăvit de la Suleiman pașa, având grijă de Nemți, de s'au întors înapoi.

238) *a cellui* = „a lega butuc”; *a cellui capul cuiva* = „a pune pe capul cuiva instrumentul de tortură numit ce aflău, probabil un colac de fier înfierbântat”.

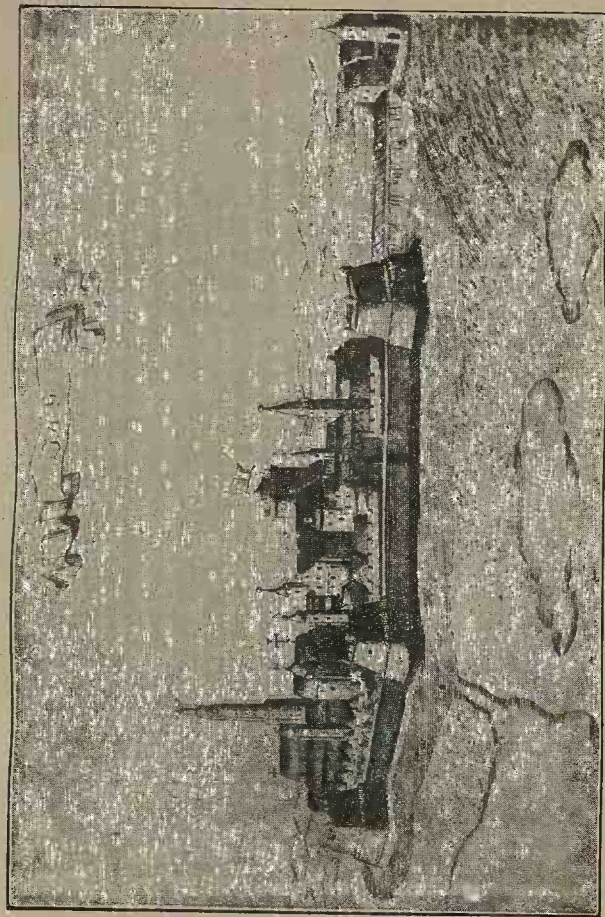
239) *price* = „ceartă, adversitate”; *a-i sta cu price cuiva* = „a-l dușmăni pe cineva, a-i fi cuiva un contrar neimpăcat, a-l prigoni pe cineva”.

Și au mers pe Bârlad tot vânând vânături și pește.

Iară în al doile an a domniei lui Cantemir Vodă coboritu-s'au craiul leșesc Sobieșchi cu toată puterea sa și cu toți hatmanii Țării Leșești și cu toată recipospolita și cu multe podgheazuri în toate părțile, în toată Țara Moldovii, pre la Ocnă, pre la Bârlad, pre la Bujoreni, de n'au rămas un loc neprădat și nestricat. Tăiat-au atunce Leșii și cu Căzaccii pre doamna Rucsanda, fata lui Vasilie Vodă, la cetate la Neamț, și pe Andrieșoaiie și pre Enachi gramaticul, fiind camarăș la ocnă, și pre alți mulți. Că se făcuse tâlhari nu numai de la oastea leșească, ce și din munții unghurești ieșia tâlhari de jăcuia mănăstirile, și alți tâlhari despre Bugeac. Incotro căutai, tot tâlhari era în toate părțile. Atunce mulți boieri și giupânese sărace și-au lăsat casele și au fugit în Țara Muntenească de răul tâlhăritului.

Atunce craiul Sobieșchi s'au coborît în gios pin târg pin Iași și au mers în gios pe Prut până la Pagul. Și de la Pagul n'au putut merge mai înainte și s'au întors înapoi, că i-au ieșit Turcimea și cu Tătărimea înainte. Și s'au întors încunghiurat de Tătari. Carele cum ieșia din obuzul leșesc, cum îl și lua Tătarii de grumaz. Și s'au întors iară pin Iași înapoi. Și era și Petriceico Vodă cu dânsul. Și au lovit²¹⁰⁾ pe la Târgul Frumos și n'au agiuns cailor obuzului leșesc apă hăleșteul cel mare de la Prigoreni. Și au luat Siretul în sus și au lovit pe la Cernăuți la Snefin în țara lui. Iar Cantemir Vodă l-au gonit pe craiul cu Tătarii până la Hărmănești pe Siret.

240) a lovi = „a da, a innemeri, a abate”.

Reședința domnească din Iași în 1686.

După o stampă germană din 1701, Augsburg. Biblioteca Academiei Române.
Colecția de stampe: Ist. milit. B. IX, 24.

Atunce au ars Leșii și Tătarii multe curți boierești la țară și la Iași. Ars-au în Lungani, în Obrejeni, în Popi, în Dorocșani, la Leca, în Căcărăzeni două părechi²⁴¹), în Podobiți, într'alți Lungani, în Albești, în Brăiești, în Prigoreni, în Gănești, în Târgul Frumos, în Crivești, în Petriș, în Hălăștieni, în Hăbășești, în Ruginoasa, în Hălăucești, în Cozmești, în Purcelești, în Stolniceni, în Pașcani și pe alte locuri multe. Tot curți șindilite boierești au ars atunci, fiind oamenii închiși pin mănăstiri de frica Leșilor și a Tătarilor. Era în Golia atunci oca de apă un potronic.

Atunce au luat craiul și pe Dosoftei mitropolitul din Iași cu toate veșmintele și odoarele sfintei mitropolii. Și au luat și moaștele sfântului Ioan Novii ce au fost la Suceavă, care au fost adus aceste sfinte moaște din Țara Turcească Alecsandru Vodă cel Mare și Bun. Și le-au dus acele sfinte moaște împreună cu Dosoftei mitropolitul în Țara Leșească la un târg a craiului Sobieșchi, anume Jolcfa, de stau acolo și până în ziua de astăzi. Și Dosoftei mitropolitul încă acolo au murit.

Acest Dosoftei mitropolitul nu era om prost de felul lui; era neam de mazil. Prea învățat, multe limbi știa: elinește, lătinește, slovinește și alte. Adânc din cărți știa și deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel. În țara noastră pre aceste vremi nu se află om ca acela. După ce au mers la Jolcfa, îl puneau craiul Sobieșchi de se îmbrăca cu veșmintele cele scumpe și odoarele mitropoliei țării noastre și slujia litur-

241) *Căcărăzeni două părechi*, adică „două părechi de Căcărăzeni, două localități cu acest nume”; cfr. „două părechi de case”.

ghie la zile mari și Iordan la Bobotează, cu țere monie după obiceiul țării noastre. Și se mira craiul și toți domnii leșești și lauda frumoasa țere monie ce era în biserica țării noastre.

Cantemir Vodă s'au fost mâniat foarte rău pre acel mitropolit și i-au fost făcut afurisenie de la patriarși. Dar nimică de dânsul nu s'au atins, că zicu oamenii că-i sfânt. Iar de Cantemir Vodă zicu oamenii că s'au atins, că l-au găsit legat. Ce nu se știe dintru aceea pricină au dintr'altă pricină.

Cantemir Vodă, când au venit craiul leșesc Sobieșchi, rămăsăse mai singur. Boierimea, slujitorimea, fugisă carii încotro au putut. Numai prea cu pușintei oameni de curte rămăsăse. Și-l îndemna o samă de boieri să se închine la Leși. Și-i scria și Șerban Vodă să se închine, că s'a închina și el, să se scoboară și Nemții despre Țara Nemțească, și Moscalii încă mergu la Crâm, și se vor face tot una. Iară Cantemir Vodă nu s'au potrivit, una că știa rândul Leșilor, că slujisă la dânsii, a doa îi era feciorul la Poartă zălog, Antioh beizadè. Ce nu-i da mâna într'alt chip. Ce el, cu cine au avut pe lângă dânsul, s'au tras spre Fălciu, asupra Tătarilor, precum mai sus sus s'au scris. Și cu aceasta au nemerit bine, că i-au ieșit mare laudă de la Turci.

Pre acea vreme era vreo patruzăci și mai bine de Codreni tâlhari, de ținea drumurile în țara de gios. Agiuns-au acei Codreni la Cantemir Vodă de i-au iertat. Și au venit toți în Iași și i-au dus pre toți în mănăstire în Galata, de au jurat cum vor sluji lui Cantemir Vodă și țării cu dreptate. Și le-au dat leafă câte patru lei de lună. Și au pus capete dintre dânsii pe Zaharia și pe Sandul și le-au dat cărți de volnicie să stringă oameni de oaste cât de mulți. Și au purces spre

munte și, cum au sosit la Peatră, au găsit un podgheaz de Leși și cu Căzaci, vreo două sute și mai bine. Și așa i-au lovit fără de veste pe o negură, de i-au spart și i-au spârcuit²⁴²). Și i-au prins pre unii și vii, de i-au adus la Cantemir Vodă, de i-au înfăpat și i-au spânzurat. Deci dintru acea izbândă au început Cantemir Vodă a facere steaguri de lefecii în Roman și în Cozmești și în Târgul Frumos, în Hârlău, la Podul Iloaei, în Iași. Și au început a-i biruire pre tâlhari și a-i prindere, de-i ducea la Cantemir Vodă de-i tot omoria cu fel de fel de cazne.

Așijdere și Miron logofătul, fiind staroste la Putna, au făcut siimeni și hânsari și au început și dintr'acolo a răsipire tâlharii. Că numai odată la o bătaie au prins patruzăci de tâlhari și i-au tot tăiat câte în patru bucăți și i-au pus prin prepelece pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de au lărgit și drumul la Lunca Mândrușcăi, că fiind drumul strimt, nu putea oamenii să îmble de răul tâlharilor. Și așa cu aceste au început a se mai stârpire tâlharii, că de ce omoria, de ce se făcea mai mulți în zilele acestui domn.

Așijdere atunce când au venit craiul Ieșesc Sobietchi mai înainte, după ce au făcut Cantemir Vodă slujitori, văzând Șerban Vodă că îmblă tâlharit mult în Moldova și n'are cine să le steie împotrivă — și Cantemir Vodă n'au ținut parola, cum s'au apucat când l-au pus domn, să omoare pre Iordachi Rusăt și Iordachi Rusăt au fugit în Țara Ungurească —, trimis-au și el pre

242) *a spârcui* = „a face bucăți, a risipi”.

Mănăilă căpitanul cu saragele²⁴³), să prinză pe giupâneasa lui Iordachi Rusăt. Deci aflându-se giupâneasa lui Iordachi Rusăt cu multe bejării pe Oituz, la un sat anume Grozești, de frica unui podgheaz leșesc ce venia din sus, au apucat numai ea Iordăchioaie singură cu rădvanul numai de au fugit. Și au scăpat de n'au prins-o saragele, iară altă ce au avut agărlâc, i-au luat tot saragele. Și peste noapte s'au întors saragele peste munte în Țara Muntenească. Și bejării, cine au fost acolo, au sărit după dâșii a doua zi pe șleah, de i-au gonit și nu i-au putut a-și ajunge. Și s'au dus cu pace.

Trimes-au pe Gavriliță vornicul în Țara Muntenească, la Șerban Vodă, Cantemir Vodă, că văzuse că s'au mâniat Șerban Vodă pentru Iordachi și pentru căci nu s'au închinat la Leși, după cum se adevărează²⁴⁴) când l-au pus domn. Și întorcându-se Gavriliță vornicul înapoi, îndată au și murit. Zicu să-l fie otrăvit Șerban Vodă.

Caută de acum înainte, de vezi ce s'au lucrat din zavistie și din răutate în Moldova și în Țara Muntenească, din pisma lui Șerban Vodă și a Cupăreștilor, ce au avut pismă veche de demult.

Indatăși au făcut pace cu Cantemir Vodă, de

243) *saragea* = soldat, om de trupă asupra căreia nu putem face precizări.—Soldați numiți așa se găseau numai la Turci și în Țara Românească. Neculce însuși pare că n'a mai prea înțeles cuvântul și că l-a luat drept nume propriu. Astfel se explică probabil că în cele ce urmează nu-l articulează, întrebuițând forma *saragele* ca subiect, în loc de *saragelele*. Lui Neculce i se mai întâmplă să facă asemenea greșeli. Undeva mai sus îl ia pe *caplan* (cfr. notele 119 și 145) drept nume propriu și vorbește de un *pașă*, anume *Caplan*, în loc de *caplan-pașă*.

244) *a se adevărează* = „a se angaja, a se obliga”, „a făgădui, a promite”.

au venit de la Țarigrad în Iași Cupăreștii. Și au pus pe Iordachi visternic mare, de i-au dat Cantemir Vodă cheia țării în mână. Și i-au dat și o samă de bani pentru cei ce-i luasă, iar pentru o samă de bani ce i-au fost mai rămas, i-au dat târgul Șcheea și satul Drăgășanii. Și pe fratele său Manolachi l-au pus staroste la Putna, pentru ca să se mai adaogă vrăjbele cu Muntenii. Pus-au și pe frații lor, acestor doi boieri, pe Scarlatachi și pe Lascarachi și pe Mihalachi, să fie capichihăi²⁴⁵) la Țarigrad.

Ține-te săracă țară, Moldovă, de acum înainte de jacurile și de mâncăturile a toți acești tuscinci feciori a Cupariului celui bătrân, carii nu se sătura unul câte cu o sută sau și două sute de pungii! Dat-au toată taina Cantemir Vodă, ce au avut cu Șerban Vodă, Cupăreștilor, bucurat-au Cupăreștii pe Cantemir Vodă că l-or face Domn în Țara Muntenească. Și așa tot se pâria și se mânca unii pre alții.

Murind Gavriliță vornicul cel bătrân, pus-au Cantemir Vodă vornic mare pre fiul său Vasilachi. Dar nu avea trecere la domnie ca tată-său. Și pe ceilalți frați ai lui au început a-i mai scădere din volnicia²⁴⁶) ce avea când trăia tată-său. Scos-au atunce și pe Velicico din hătmănie și l-au pus vornic mare de țara de sus. Și hatman au pus pre ginere-său Bogdan. Deci Iordachi vornicul au și legat frăție cu Bogdan hatmanul, văzând că este ginere lui Cantemir Vodă, de finea la un cuvânt. Și pe ceilalți boieri au început a-i călcare din obiceiurile lor. Și scotea mulțime de orânduiele pe țară, și pe mazili dăjdi

245) *capichehaie* = „representant al domnului pe lângă Poarta otomană”.

246) *volnicie* = „libertate (de acțiune)”.

grele, și pe breslași greutate, de s'au sfîns de atuncea, că era breslași mulți în țară atuncea cu mii de stupi.

Și Cantemir Vodă carte nu știa. Sama nime nu le lua — că-i supusăse pe ceilalți boieri — că birul țării era iertat de la împărăție. Iar Lascarachi capichiaia, tot trimitea la sute de pungi de bani, de lua ni cu o pricină, ni cu alta. Oarece sta împotriva pentru²⁴⁷⁾ fără Miron logofătul și cu frate-său Velicico vornicul. Ii zicea lui Cantemir Vodă la masă: „Mai des cu păharele, maria ta, și mai rar cu orânduielele, că birul țării este iertat de la Poartă. Și-i vra să-ți dai maria ta samă odată și nu-i pute”. Și Velicico și mai tare totdeauna se sfădia cu Cantemir Vodă și cu Iordachi visternicul. Carii dintru acele voroave având frică, au căzut la prepus, de și-au pus și capetele²⁴⁸⁾.

Șerban Vodă făcuse gătire mare de oști în Țara Muntenescă. Și făcuse câteva vase, șeice²⁴⁹⁾, la Argeș cu zaherè, de sta gata să se scoboare pe Dunăre. Și se agiunsăse cu toate capetele Sirbimei pe de ceea parte de Dunăre și trimesăse și la Nemți pe frate-său Iordachi spatarul și preșineri-său aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă de oaste nemțească. Agiunsăse și la Moscu să se scoboare, Moscalii să meargă la Crâm. Și stînd împotriva sfatului un cneaz mare la Moscu, cheltuit-au Șerban Vodă, de l-au otrăvit ca să nu mai fie protivnic sfatului. Agiunsăse și cu craiul Sobiețchi, ca să se scoboare în gios la Bugeac. Și așa și el să porceadă cu această gătire, să apuce Țari-gradul, când or fi Turcii la Beligrad la Nemți.

247) pentru țară = „în interesul țării”.

248) a-și pune capul = „a-și pune viața în joc, a se prăpădi”.

249) șeică = „vas, barcă de transport”.

Numai era piedecă Cantemir Vodă și cu Cupăreștii, că-l tot pâria la Poartă. Deci Șerban Vodă, văzând împedecarea lui Cantemir Vodă, au strins câțiva boieri moldoveni ce era în Țara Muntenească pribegi, unii de frica lui Cantemir Vodă, alții pentru frica podgheazurilor leșești. Strinsu-i-au pre toți la dânsul la sfat la București și au ales pre Ilie Drăguțăscul să-l facă domn în Moldova, cu toată cheltuiala lui, ca să se mântuiască de Cantemir Vodă, să nu-i mai fie pedică. Și n'au zăbovit după acesta sfat prea mult Șerban Vodă și au și murit.

Zicu unii să-l fie otrăvit frații lui, stolnicul Constantin și spatarul Mihai. Că era un om groznic: nu veghia nimărui voia. Era om mare de stat, cu ochii ca de bou, harnic și darnic; milă făcea mare la cei străini și la slujitori. Cheltuia mult, ca să-și facă nume, iar nu să stringă.

Cantemir Vodă încă de aceste oblicind de toate, pârise la Poartă pe Șerban Vodă. Și Turcii nu putea să-l mazilească, că se temea de numele lui Șerban Vodă. Ce scrisăse la hanul să se găteze să meargă să ierneze în Țara Muntenească, să prinză pe Șerban Vodă. Ce gătindu-se hanul, i-au și venit veste că au murit Șerban Vodă. Ce gândește omul, nu dă Domnul. Că cine știe la ce cumpănă ar fi venit și Țara Muntenească, de n'ar fi murit Șerban Vodă atunce.

Rădicat-au frații lui Șerban Vodă, Constantin stolnicul și cu Mihai spatarul, domn atunce pre un nepot a lor de soră, anume Constantin Brâncovanul Băsărab, în locul lui Șerban Vodă. Avea Șerban Vodă fecior mare și n'au vrut frații lui Șerban Vodă să-l puie pe dânsul, pentru că nu trăia bine cu doamna.

După ce s'au așezat Brâncovanul Vodă în scaun, în București, gâlceava și zavistia cu Cu-

păreștii tot au rămas și la Brâncovanul Vodă, cum era și la Șerban Vodă, de se tot pâria unul pre altul la Poartă, de se tot făcea cheltuială amânduror țărilor.

Inceput-au Brâncovanul Vodă a supărare pre doamna lui Șerban Vodă cu feluri de feluri și a-i luare banii de pe unde era mistuiți²⁵⁰). Că fiindu-i nepot lui Șerban Vodă și în cinste la dânsul, îi știa banii pre unde era. Deci aga Bălăceanul, ginerile lui Șerban Vodă, dacă au înțales de acea supărare, n'au vrut să vie de la Nemți și au rămas acolo la Beciu. Iar Iordachi spatarul, fratele lui Șerban Vodă, au venit la Brâncovanul de la Nemți, de unde îl trimesăse Șerban Vodă. Deci doamna lui Șerban Vodă căzusă în mare prepus, văzând²⁵¹) că au rămas gineri-seu aga Bălăceanul la Sibiiu. Și pusăse trei steaguri de lefecii moldoveni cu căpitanii lor, pre anume Beșleaga și Vicol și Tatul, de o păzia pre dânsa și pre feciorul ei, pre Gheorghie beizadè, la saf la Drăgănești, să nu fugă la gineri-seu la Nemți.

Iară după ce au trecut un an a domniei Brâncovanului Vodă, coboritu-s'au aga Bălăceanul cu oști nemțești și cu Heizer ghenearul, de au venit în târg la București. Dar feciorul lui Șerban Vodă, cum au înțales că au trecut Nemții în Țara Muntenească, de vinu la București, într'o sară s'au îmbrăcat în haine proaste și au ieșit prin straja de la Drăgănești ce-l păzia, necunoscându-l străjerii, și s'au dus înaintea oștii nemțești. Și au rămas numai doamna singură la Drăgănești în pază.

Brâncovanul Vodă, dacă au văzut că se apropie oștile nemțești de București, au lăsat Bucu-

250) *a mistui* = „a ascunde”.

251) *văzând* Constantin Brâncoveanu.

reștii și s'au coborît la sat la Ruși cu toată casa lui și boierii și boierinașii din curte și slujitorii. Și au șezut acolo la Ruși vro două trei săptămâni. El ședea în Ruși și Nemții în București, cale de opt noă ceasuri unii de alții. Și purta de grijă Brâncovanul Vodă de zaherè, de le da tot de agiuns de ce le trebuia, iar pe de altă parte au făcut știre la Poartă și la Tătari să vie.

Trimis-au atunce ghegeneralul Heizer pre un colonel cu vre o sută de Nemți la Drăgănești, de au luat pre doamna lui Șerban Vodă, de au dus-o în București. Cu voia Brâncovanului Vodă era, că Drăgăneștii de Ruși nu sânt departe, cale de doă ceasuri. După ce au rădicat pre doamna din Drăgănești, venit-au numai singur ghegeneralul Heizer, cu capul lui²⁵²⁾, cu vro sută de oameni de la București la Drăgănești, și s'au sculat și Brâncovanul Vodă, de s'au dus la ghegeneralul în Drăgănești, de s'au împreunat cu dânsul. Și au mâncat și au vorovît cinci șese ceasuri ce le-au trebuit. Și așa s'au întors ghegeneralul iarăși la obuzul²⁵³⁾ lui în București și Brâncovanul Vodă s'au întors la obuzul lui la Ruși. Țara nu o lăsa să se bejenească, că pe cine îi prindea, le tăia nasul și urechile, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaherelei oștilor.

Atunce toți boierii muntenești îndemna pre Brâncovanul Vodă să se închine la Nemți, numai unchiu-său stolnicul Constantin n'au primit acest sfat și nu l-au lăsat să se închine. Când va Dumnezeu, și omul nemerește sfatul.

Atunce fiind domnia nouă și viind oști și nevâând cu ce se chivernisi, în grabă trebuind bani, au scos vâcărit întâiaș dată, un tult²⁵⁴⁾ de vită și

252) *cu capul lui* = „în persoană”.

253) *obuz* = „tabără”, „oaste”.

254) *tult* = „monedă în valoare de cam 15 parale”.

doi orfi de cal, de au rămas obicei, de au fost în mulți ani. Și de acolo de la Munteni peste câțiva ani, la domnia lui Constantin Ducăi Vodă au sărit scânteia și la noi în Moldova, de s'au aprins acest pojar de obicei rău.

Deci în scurtă vreme au purces și Tătarii a venire în Țara Muntenească. Brâncoveanul Vodă îndată atunce au dat știre țarei să se dea în laturi la munți. Și și-au trimes doamna la mănăstire la Brad, la munte, și el au purces întru întâmpinarea sultanului la Buzău. Și numai într'acea zi să nu se fi timpinat cu sultanul, era să prăde țara. Iară Nemții, dacă au înțales că vinu Tătarii, s'au rădicat cu doamna lui Șerban Vodă și cu toți din București și au trecut munții la Brașov. Și Tătarii cu Brâncovanul Vodă i-au gonit până au trecut munții, și nemică nu le-au putut strica. Iar pe țară au stricat-o foarte rău Tătarii, că numai căci n'au luat robi, iar altă ce au găsit tot au luat. Că acolo sânt munții goli, nu potu să se ascunză oamenii și dobitoacele, și era vreme de iarnă. Ce au rămas oamenii numai cu sufletele. Iară de vară după ce s'au făcut, trecut-au Tătarii doă trii rânduri pin Țara Muntenească. Și la mers și la întors tot pin Țara Muntenească trecea, de mergea la Beligrad, unde se bătea Turcii cu Nemții, de făcea bogată stricăciune Țării Muntenești.

În al doiele an a domniei Brâncovanului rânduit-au împărăția turcească pre Munteni și pre Moldoveni și pre Tătari și pre un șarascher²⁵⁵) cu Turcii, o samă să ducă pre Tiuchel grof să-l puie craiu în Țara Ungurească. Deci de aice din Moldova au mers hatmanul Bogdan cu o samă de Moldoveni și un sultan cu Tătarii, și Brâncovo-

255) *sarascher* = „șef comandant turc al unei armate”.

vanul Vodă cu capul său cu Muntenii. Și agiungând la marginea Țării Muntenești unde se chiamă Câmpina, ieșitu-le-au Heizer ghegeneralul înainte și cu aga Bălăceanul și cu câteva mii de Nemți. Și și-au dat războiu foarte tare de îmbe părțile și groznic câteva ceasuri, și pe urmă au spart pe Nemți și au purces Nemții în răsipă. Și atunce au prins pre Heizer ghegeneralul la mâna lui Tiuchel grof și aga Bălăceanul au perit în războiu, dar au perit și sarascherul turcesc, că l-au lovit un glonț tocmai în gură. Zicu că la acel războiu să fie fost mai mult izbânda despre partea Căzacilor Brâncovanului, căror le era cap un Moldovan, anume Costin căpitanul de Focșeni, feciorul Nenului.

După ce au aflat Brâncovanul Vodă pe aga Bălăceanul mort în războiu, trimesu-i-au capul la București, de l-au pus într'un prepeleac în mijlocul ogrăzii lui, de i-au șezut vrun an capul în prepeleac. Și au învățat de i-au răsipit și curțile și ograda, de au rămas numai jăriște²⁵⁶).

După isbânda ce au făcut acolo, întrat-au Tiuchel grof în Țara Ungurească, cu toate oștile ce scriu mai sus, și au început a stricare și a ardere și a robire pre care nu vrea să se închine lui. Și așa au îmblat câteva zile stricând pin Țara Ungurească, până ce s'au rădicat altă oaste nemțească și au purces asupra lor. Deci groful cu Turcii și cu Tătarii n'au cutezat să stea împotrivă-le și au fugit preste munți înapoi în Țara Muntenească. Iar Bogdan hatmanul vrând să iasă drept pe Oituz la Țara Moldovii, ieșitu-i-au fărănimea Săcuii înainte la Oituz la strimtoare, de i-au dat războiu tot noaptea. Și cu mare greu au scăpat de au ieșit din mânele lor, că era

256) *jăriște* = „loc pustiit de pârjol”, „scrum”.

să peară cu toții. Iar Tătarii s'au dus în Bugeac acasă. Iar Tiuchel grof, cu oastea lui cu Ungurimea, au rămas în Țara Muntenească, de au iernat și au vărat. Și multă stricăciune făcea fării. Numai până a se rădicare Tiuchel grof, de s'au dus în Țara Turcească, foarte cu puștea oaste, curuși de ai lui, rămăsăse. Că pusăse Brâncovanul Vodă oameni de ai lui, pre care curuș îl găsia în laturi, pe taină îl și ucidea.

Făcut-au Leșii atuncea la Zvancea ocop²⁵⁷), den sus de Zvancea, de au așezat oaste. Trimes-au și în cetatea Sorocii pre un polcovnic iar cu oaste. Așezat-au și în ținutul Cernăușului în câteva locuri, de au făcut parcan²⁵⁸), de au așezat oaste, joimiri moldoveni și leși: în Vasileu pe Nistru drăgani²⁵⁹), în Orășeni pe Zaharovschii cu Leși, în Coțman pre Dobravschi tij²⁶⁰) cu Leși, în Bănila pe Turculeș cel mare cu Moldoveni, în Hlinișă pe Botez tij cu Moldoveni, în târgul Cernăuși pe Brănești, în Cuciur pe Turculeș cel mic cu Moldoveni. Și așa cuprinsăse tot ținutul Cernăușilor, de-l ținea și altă treabă nu avea. In toate zilele se bătea cu Turcii supt Camenișă, ce păzia drumul Camenișăi. Deci cine trecea, tot îi lua de grumazi și-i robia. Și se slobozia furiș în Moldova și în Bugeac, de apuca herghelii a cui găsia și lua și limbă. Și când ducea Turcii zaherele în Camenișă, le ieșia înainte ori la dus ori la întors, de-i lovia și de bogate ori îi și smintea. Așijderea și Lipcanii din Camenișă și cu Turcii ieșia și lovia pre joimiri, pre unde era așezăți, fără de veste. Și de bogate ori se tâmpla de-i și strica. Tătarii din

257) *ocop* = „șanț de întăritură”.

258) *parcan* = „întăritură, fortificație”.

259) *drăgan* = dragon.

260) *tij* = (cuvânt slav) „de asemenea”.

Bugeac, hanul, sultanii, câte de trei patru ori pe an mergea în Țara Leșească de pradă cât le trebuia. Și la întors slăbindu-le caii, fiind une ori iarnă, ieșia joimirii de pen zămce²⁶¹⁾ de-i lovia. Pe urmă și scotea duiumuri²⁶²⁾ și robi, iar une ori îi lovia Tătarii pe dânșii.

Odată ieșind Turculeț cel mare la Ștefănești la drumul Cameniții să ia limbă, au văzut vreo patruzeci de Turci pe șleah viind de la Cameniță. Deci Turculeț trecând Prutul pe ghiață, să meargă la dânșii să-i lovească, au apucat de au trecut numai vreo triizeci de joimiri și s'au și rupt ghiața, că era primăvară. Și au rămas oastea cè multă a lui Turculeț de ceasta parte, nepuțând trece Prutul, că se rupsăse ghiața. Deci Turculeț au ieșit înaintea celor patruzeci de Turci și așa s'au bătut față la față vreo două ceasuri, că nu putea cea oaste să treacă, să le dè agiutor. Și i-au înfrânt Turculeț pe Turci și i-au prins vii carii n'au perit la bătălie. Numai doi au scăpat, iar pre ceilalți i-au luat robi de grumazi, de i-au dus în Țara Leșească. Pre unii i-au trimes la craiul, de și-au făcut nume și cinste, pre alții i-au ținut la dânsul la Bânila, de s'au răscumpărat. Și au găsit atunce la acei Turci negușitori cînzeci de pungi de bani, fără de odoare și haine și cai.

Iară în al șesele an a domniei lui Cantemir Vodă coboritu-s'au craiul leșesc Șobiețchi cu oști grele iar în Țara Moldovii, fiind îndemnat și de Munteni, de Brâncovanul Vodă, după cum era învățat ca să facă rău acestii țări, de se tot acolisia de dânsa totdeauna, precum și mai pe urmă,

261) *zâmcă* = „fortificație care înconjură o tabără”, „redută”.

262) *duium* = „pradă de războiu”.

de au adus și pe Moscali cu faptele lui. Care Dumnezeu pentru suspinurile săracilor i-au plătit, de s'au stins pomenirea lui cu totul. Și au venit craiul cu obuzul pe la Botoșeni și pînă Cotnar pînă la Târgul Frumos, și de la Târgul Frumos iar s'au întors la țara lui, că era vreme de toamnă. Și atunci întorcându-se, au lăsat oaste cu bucate în cetate în Neamț și în Suceava, în mănăstirea arminească, și în mănăstire în Agapie și în Săcul și în Câmpul-lung și în Hanġu. Și cînd au agiuns craiul cu obuzul lui pe Siret pe la Ropce, așa i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel viscol vreo trii patru zile, de au murit oastea mai bine de jumătate înghiețată și leșinată, că era pe la Noemvrie. Iar caii le-au murit toți din obuz, de le-au rămas carele și carățele și pușcele cele mai mari toate la Ropce. Zicu că nici craiul mai n'au fost avînd cal să încalece. De abia au mers pînă la Sniatin, că i-au fost lovit mînia lui Dumnezeu, de nu era numai viscolul, ce-i lovisă și o boală, de muria și oamenii și caii. Și la anul de primăvară au trimis din Țara Leșească de au luat pușcele de la Ropce.

Tătarii și cu Cantemir Vodă n'au vrut să meargă mai înainte după dînșii de la Crivești, ce s'au întors înapoi. Îndemnatu-i-au Cantemir Vodă pe Tătari să meargă înainte, că de ar hi mers, i-ar hi luat pre toți de grumazi. Numai Tătarii n'au vrut să meargă.

Zicu unii că Sobieșchi s'au fost agiuns cu Tătarii, de au fost tot una. Numai în vedeala Leșilor se arăta neprieten. Că odată s'au fost tâmplat într'o noapte de au tăiat pre niște Tătari prea rău Turculeș al nostru cu Moldovenii, și a doa zi văzînd Sobieșchi, au fost jăluind pe Tătari. Și au fost zicînd: „Păcat că au perit atîța

veteji", și au fost zicând lui Turculeț, pentru ce i-au lovit noaptea furis. Că el avea prieteșug cu dânșii încă din hătmănie.

După ce s'au dus craiul în țara lui, scris-au cărți la împăratul Neamțului și la papa de Râm, de se fălia pre cum au luat atâte cetăți din Țara Moldovii. Și pre acele scrisori papa de Râm tot îl credea și-i trimetea bani, să facă oaste asupra păgânilor, pentru că așa era voroviți și cu împăratul Neamțului, el să meargă pe de o parte și celalalt pre de altă.

Trimes-au Cantemir Vodă o samă de Tă'ari și cu Moldoveni lefeci în Câmpul-lung și în Hangu, de au prădat și au ars, ca să scoață pre joimiri, și nu i-au putut scoate. Iar duium și robi au luat mult Tătarii. Și întorcându-se înapoi pe la Iași, zică²⁶³⁾ le-au dăruit Cantemir Vodă tuturor mărzacilor postavuri și atla-zuri, și s'au dus în Bugeac.

În al șeptele an a domniei lui gătitu-s'au Cantemir Vodă cu oastea lui, de au mers să ia cetatea Sorocii împreună cu Daltaban pașa, sarascherul Obluciții, și cu hatmanul Stef, a Ucrainii hanului, și cu câteva mii de Tătari. Și au stătut pin pregiurul cetății câteva săptămâni, de au bătut cetatea și au făcut meterezuri și lagumuri²⁶⁴⁾. Și au dat năvăli prea mare și n'au putut lua cetatea. Și au perit multă oaste atunce când năvălise Turcii și Moldovenii. Și nu era atâta oaste în cetate, ca două trii sute de dragani și Căzaci. Numai ei din cetate nemeria tot în om, iar cei din afară nu putea să le strice nimic. Și s'au întors înapoi la Iași fără nici o izbândă și cu multă pagubă de oaste.

263) zică = zic(u) că, cfr. „cică”.

264) lagum = „mină”.

Tot întru acel an, mai înainte de ce au mers la Soroca, strinsu-s'au toți feciorii lui Gavriliță și cu alți boieri mulți de țara de gios la nunta lui Ioan Păladi, la Băcani din sus de Bărlad. Și acolo au fost și vornicul Velicico, fiind cunmat lui Paladi. Și stringându-se acolo la acea nuntă, au sfătuit și s'au giurat cu toții, ei în de ei, să fugă în Țara Muntenească la Brâncovanul Vodă, să le dea agiutor de cheltuială, să meargă la Poartă să pârească pe Cantemir Vodă, să-l scoată din domnie, să rădice domn dintre dâșii pe Velicico vornicul.

Deci s'au sculat un boier dintre dâșii, anume Ilie Țifăscul, pre carele îl poreclia mai pe urmă de-i zicea Frigi-vacă, și i-au pârit la Cantemir Vodă pe boieri, de le-au spus tot sfatul lor. Că era boierii de la o vreme prea supărați de Cantemir Vodă, că era la curtea domnească boierinași tot feciori de mojiți, Codreni și Gălățeni. Și zicea Cantemir Vodă că domnul face neamurile, domnul le stinge. Si-i era urîți feciorii de boieri, să nu-i vază în ochi, după cum îi era nătura lui. Și era în cinste numai hatmanul Bogdan, ginere-seu, și cu Iordachi visternicul Rusăt. Acești doi schivernisia și mânca țara cum le era voia. Deci boierii pre acea vreme nu mai putea suferi să fie călcați de acei doi boieri și de mojicia celorlalți mai mici de curte. Că când ieșia la țară cu slujbe boierinașii, făcea multe necazuri caselor celor mari a boierilor.

Deci Cantemir Vodă, cum au înțales acel sfat a boierilor, din Ilie Frige-vacă, au și răpezit într'o noapte boierenași de ai lui și cu slujitori, să-i prindă pre toți pre acia²⁶⁵). Deci unii au scăpat în Țara Muntenească, iar pre carii i-au

265) *acia* = *accia*.

prins, i-au dus la Iași. Și pre Velicico vornicul după ce l-au dus la Iași, era zavistia mai mare despre Cupărești, împoncindu-se²⁶⁶) cu vorba mai dinainte vreme. Și avea și sială²⁶⁷) de dânsul, pentru că era mai om decât toți. Atunce în grabă Cantemir Vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul și l-au închis în beciu. Deci neprietenii lui Velicico atunce au și aflat vreme de au zis lui Cantemir Vodă: „De vreme că te-ai grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzește de-l omoară, că de va scăpa viu, mâne poimâne el ne va omori pre toți”. Și el încă îndată au ascultat și l-au scos noaptea, de i-au tăiat capul denaintea porții. Pentru binele ce au făcut Velicico, de au dat știre lui Iordachi visternicul, de au fugit în Țara Ungurească, când vrea să-l omoare Cantemir Vodă, acum i-au mulțămît și Iordachi întru acest chip ca un Grec. Și aflară²⁶⁸) atunce neprietenii vreme de ziseră lui Cantemir Vodă: „Acum, de vreme că ai omorît pe Velicico, trimete de prinde și pre frate-seu Miron logofătul, de-l omoară. Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, că apoi încă a hi mai rău și de tine și de noi.” Deci Cantemir Vodă nu și-au socotit viața lui, că era trecut cu bătrânețile, om de șeptezăci de ani, de numai cât nu-i sosisă ceasul morții și lui, ce s'au potrivit neprietenilor și nu și-au cruțat sufletul seu. Ce ca un tiran au trimes pe Macri vătavul de păhărniceii cu slujitori din Roman,

266) *a se împonci* = „a se certa, a se combate, a se dușmăni”.

267) *sială* = „sfială, jenă, deranj, supărare”.

268) Tipărit, în ediția lui M. Kogălniceanu din 1845, *aflără*. Se mai găsesc în ediția aceasta și vro câteva alte forme de felul acesta cu terminațiunea *-ără* în loc de *-ară*. Despre formele acestea în *-ără*, datorite probabil unei inadvertențe oarecari și înlocuite de noi prin formele corespunzătoare în *-ară*, vezi mai pe larg nota 294, cfr. n. 341.

de l-au luat de acolo, de la casa lui, de la Bărboși, de l-au dus până în Roman și i-au tăiat capul.

Și când l-au găsit Macri acolo la Bărboși, atunce îi murisă și giupâneasa. Și nimică nu știa de sfatul frăține-său sau de a celorlalți boieri, că nu era amestecat cu ceilalți boieri la sfat. Că el pornisă atunce pre un fecior a lui, pe Nicolai, să ia fata Ducăi Vodă de la Țari-grad, și se gătisă și cu celalalt fecior, cu Pătrașco cămărașul, să ia fata lui Cantemir Vodă, să se încuscreze, și nici cu gândul nu gândia că i-a veni o fortună²⁶⁹⁾ ca aceea. Zisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboși, să fugă, că nu-i departe în Neamțu, iară el n'au priimit, știindu-se drept. Gândia că l-or duce la Iași și se va îndrepta. Iar după ce au venit Macri și viind zapciu după zapciu să peară, nu i-au mai îngăduit. Și au pus de l-au tăiat în Roman. Și mult s'au rugat lui Macri să-l ducă până în Iași, iară Macri, ca un om rău și de nimică, nu i-au fost milă de sufletul stăpănu-său. Și s'au grăbit de l-au omorît. Că de l-ar fi dus în Iași, poate s'ar fi îndreptat și n'ar fi perit. Că multe slugi se tâmplă la domni vrede-nice, de nu se grăbesc și ferescu pre stăpânii de păcat, și mai pe urmă cadu la laudă, și despre oameni, și despre stăpâni, și despre Dumnezeu. Iar acesta ca un varvar, nefiind de nimică, n'au socotit. Cantemir Vodă după aceea mult s'au căit ce au făcut. Și de multe ori plângea între²⁷⁰⁾ toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat. Că după aceea n'au trăit un an nici Cantemir Vodă, și au murit.

269) *fortună* = „soartă rea, ursită rea, nenorocire”.

270) *între* = „înaintea, în față”.

Iară pe Vasilie vornicul, feciorul lui Gavri-liță, și pe frate-său Solomon, și pe frate-său Costachi, și pe Gheorghică Mitre, și pe Dediul spătar arbanas, și pe tustrei feciorii lui Miron logofătul, pre toți pre acestii i-au prins și i-au închis, pre unii în turn la curtea domnească, pre unii la siimeni, pre alții prin beciuri. Și pe Nicolai feciorul lui Miron logofătul, mergând să se însoare la Țarigrad, l-au întors de la Bârlad, de l-au închis și pe dânsul. Iară Lupu, feciorul lui Gavri-liță, și Constantin cumnatu-său paharnicul Lambrino, și cumnatu-său Ivașcu, și Antioh Jora și Bujorăneștii și alții din Bujorănești, au scăpat în Țara Muntenească, la Brâncovanul Vodă, și de acolo s'au gătit și s'au dus la Udriiu la Poartă, să pârească pe Cantemir Vodă.

Și le-au zis atunce Brâncovanul Vodă să nu se grăbească să meargă atunce la Poartă, că este vezirul prieten Cupăreștilor, și ei n'au ascultat și au păzit de au mers. Iară Cantemir Vodă, după ce au înțales, au răpezit și el pe Bogdan hatmanul și pe Iordachi Ruset visternicul cu alți boieri mulți de țară, de s'au pârît cu toții la divan. Și i-au dat pe toți de grumazi, de i-au pus în obezi și i-au adus la Cantemir Vodă în Iași. Deci Cantemir Vodă, după ce i-au adus, i-au pus la închisoare. Și nu i-au omorit, că au poroncit Poarta să nu-i omoare și și-au adus aminte și de giurământul ce au giurat Cantemir Vodă lui Gavri-liță vornicul celui bătrân, să nu-și atingă sabia lui de neamul feciorilor lui. Ce au pus bani pe toți, să-i întoarcă cheltuiala de la Poartă. Și i-au pus pre unii câte zece pungi de bani, pre alții câte cinci, pre alții câte cum au socotit. Și după ce și-au plinit banii, i-au dat pe chizășie și i-au slobozit. Deci carii au avut puțință și prieteni, mai curând au dat,

și i-au slobozit, iar carii au fost mai neputincioși, au șezut mult închiși, și pre unii i-au și bătut până și-au plătit banii. Iar feciorilor lui Miron logofătul nu le-au luat nimică și i-au dat pe chizășie și i-au slobozit.

Din toți boierii rămăsese Dediul spătar Arbănașul închis în turnul clopotniței la Triisfetițele. Și-l pusăse zece pungi de bani și nu avea cu ce plini, că era un om mai scăpat. Și poate avea și pismă pre dânsul, că-l scosăse în două rânduri să-i taie capul. Deci el într'o noapte au îmbătat pre siimeni, pe străjării ce-l păzia, și s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn până gios. Și au apucat de au încălecat pre cal, și cu doi feciori, și au fugit. Dar Cantemir Vodă, a două zi, dacă au oblicit că au scăpat, au poroncit să nu-l mai caute nimea, nici să-l mai gonească, zicând că de vreme că au apucat de au încălecat pre cal, nu este nime harnic să-i stea împotivă sau să-l prindă pre om pre acela. Că-l știa ce viteaz bun este, că au fost cu dânsul la răsboiu. Și când alerga pe cal cât putea, săria de pe un cal pe altul, și punea trei cai alătura și de pe gios se răpezia și-i săria pe tustrei pe sus. Nu era alt om în țară ca dânsul harnic și viteaz pre acea vreme. Și n'au zăbovit prea mult și și-au făcut pace, și au venit în țară și l-au iertat Cantemir Vodă.

După aceea Cantemir Vodă au stricat logodna cu Pătrașco cămărașul, feciorul lui Miron logofătul, și și-au ales din toți feciorii de boerii pre Mihălachi, feciorul lui Ioan Racoviță vornicul, de l-au luat ginere. Care acela mai pe urmă au agiuns de au fost și domn, căruia îi zicu Mihai Vodă. Și au făcut nuntă cu dânsul domnească și l-au și boierit. L-au făcut comis mare, iar mai pe urmă l-au făcut stolnic mare. Numai

n'au avut parte de dânsul, că n'au trăit mult cu dânsa și i-au murit fiică-sa, domnița Safta. Căci Cantemir Vodă era cumătru cu cuscru-său Ioan Racoviță vornicul, că-i botezasă Cantemir Vodă un copil lui Ioan Racoviță, mai mic decât gineri-seu Mihalachi, și pentru aceea poate fi n'au răbdat Dumnezeu. Numai Mihalachi mai pe urmă, la domnia lui Antioh Vodă, au luat altă fată de boieriu, a Dediului spatarului de la Galați, și cu aceea au viețuit, de au făcut cuconi și au fost și domn.

Cantemir Vodă cu Cupăreștii s'au mai apucat și de alt danț, asupra Muntenilor și Muntenii asupra lor. Țineți-vă, săracilor țări, dacă sânteți putincioase, de acum să biruiți nevoile din pismele vechi, la ce s'au început să se lucreze!

Era un boier de mult pribag din Țara Muntenească în Țara Ungurească, pre anume Stoico păharnicul, și cu alți mai mici, iar munteni pribegi, încă de pe când au fost luat domnia Serban Vodă. Chiematu-i-au Cantemir Vodă de la Brașov, de au venit aice la dânsul în Moldova și au început a facere pâră și harzuri la Poartă, a pârîre pe Munteni cu feluri de feluri de pâre, cum sânt haini și bogăți. Ce Poarta dintâi i-au îmbucurat. Și i-au trimes Cantemir Vodă la Poartă la Cupărșeti, la spătarul Lascarachi, fiind capichihaia lui Cantemir Vodă, să pârască pre Munteni și să isprăvească domnia lui Cantemir Vodă în Țara Muntenească.

Deci știi că au isprăvit Cantemir Vodă bine! Că după ce au oblicit Muntenii, au cheltuit Brâncovanul Vodă la Poartă o mie de pungi și au luat Brâncovanul Vodă pe boierii acei munte-nești pribegi, ce-l pârîsă la Poartă, pre toți de grumazi, și pe spatarul Lascarachi, fratele

lui Iordachi visternicul, l-au făcut surgun la Rodos. Și era să mazilească și pe Cantemir Vodă, numai au sosit vestea la Poartă atunce că au murit.

Dusu-l-au pe Stoico la Brâncovanul Vodă în București cu o lacată cât un șlic de mare la grumaz. Și l-au scos la divan înaintea a toată țara ce s'au aflat în București și apoi l-au purtat tot târgul cu lacata de-a grumazii. Și apoi l-au spânzurat, îmbrăcat, încălțat, la târgul de afară. Și și pe cele soții ai lui, pe unii i-au spânzurat și pe alții i-au iertat.

Intr'acea vreme coborit-au tustrei feciorii lui Miron logofătul, și cu Vasilașco spatarul Cantacuzino și cu frate-său Ilie și cu Dimitrașco Ursachi, să fugă din țară de grele dăjdi și prepusuri, că nu mai putea birui de răul lui Iordachi visternicul. Că se învățasă Iordachi de le tot cumpăra odoarele și satele fără de preț, că-i tot îngreuia cu dăjdiile. Iar Cantemir Vodă oblicind că vor să fugă, trimes-au steaguri de slujitori, să-i prinză. Deci feciorii lui Miron logofătul au prins de veste și au scăpat la comendantul de Cetatea Neamțului, iar pe ceilalți boieri, neavând veste, i-au prins lefecii și le-au jăcuit casele și i-au pus în here și i-au pornit la Iași. Și când au agiuns în valea Lețcanilor, i-au și întimpinat vestea — norocul lor — că au murit Cantemir Vodă, și i-au slobozit din here.

Deci au mers în Iași slobozi, de au fost și ei la îngroparea lui Cantemir Vodă. Și s'au împreunat cu beizadea feciorul lui Cantemir Vodă, anume Dimitrașco, și i-au îmbunat Dimitrașco cu cuvânt bun, zicând că de va da Dumnezeu să fie pe voia lui de la Poartă, i-a milui și i-ar boieri. Se ruga și ei să ierte pe tată-său, și i-au slobozit să meargă acasă. Și cum au mers acasă,

cum au și fugit în Țara Muntenească la Brâncovanul Vodă, că le era rudă. Și au și răpezit Brâncovanul Vodă la Poartă pentru Constantin Vodă, feciorul Ducăi Vodă celui Bătrân.

Cantemir Vodă după ce au murit, ținutu-l-au mort tănuț o zi și o noapte, până s'au gătit cărțile, de au făcut harzuri de la țară la Poartă, de poftia să puie pe un fecior a lui Cantemir Vodă domn în locul lui. Și au răpezit pe vâfăvul Pârful și cu Ștefăniță Rusăt, fecior lui Manolachi postelnicul. Și după ce au pornit cărțile, a două zi s'au agiuns Bogdan hatmanul și cu Iordachi visternicul și cu toți slujitorii, să rădicesc pe Dimitrașco beizadea feciorul lui Cantemir Vodă domn în locul tătâne-său. Deci au gătit divanul cel mare și s'au strins toată boierimea și mitropolitul și slujitorii la curte. Și au adus la curte și pre un agă a vezirului Turc, ce era venit cu trebi împărătești în Iași. Atunce au spus la tot nărodul că au murit Cantemir Vodă. Ce slujitorii au și început a strigare că altul nu le trebuie să fie domn, ce numai Dimitrașco beizadea, feciorul lui Cantemir Vodă. Ce boierii și țara nu cuteza să zică într'alt chip, că se temea de slujitori, ce numai le căuta să priimească și să zică cum zicea slujitorii. Turcul aga, văzând că strigă cu toții într'un cuvânt, au luat un cașan și au pus în spatele lui Dimitrașco beizadea, și beizadea au îmbrăcat pe Turc cu un contăș cu soboli. Și au șezut amândoi în scaune și au început a slobozire pușcele cele mari și a zicere surlele, trâmbițele și a batere dobele pe obiceiul tabulhanaua²⁷¹). Și toți boierii și slujitorii, căpiteniile, cineși după rânduiala sa, au purces a sărutare poala Turcului și a lui Di-

271) *tabulhana* = „muzică (militară)”.

mitrașco beizadea. Și după aceea au încălecat cu alaiu domnesc și au purces de au mers la Sfântul Nicolai, de i-au cetit molifta cea de domnie după obicei.

Scos-au oasele lui Cantemir Vodă boierii cei mari afară sub cort în ogrăgioara cea mică la curtea domnească. Și l-au ținut trei zile, până au grijit ce au trebuit, și apoi l-au adus la Sfântul Nicolai, de l-au îngropat în gropnița lui Antoni Vodă. Și s'au tâmplat atunce la prohodul lui patru patriarhi, unul de Ierusalim și altul de Antiohia și altul de Alecsandria și unul mazil de Țarigrad, Iacob. Și au domnit Cantemir Vodă puțin, nu deplin opt ani, și și-au plătit și el datoria după obiceiul acestii lumi.

După ce au îngropat pe Cantemir Vodă, au șezut în scaunul domnesc fiu-seu Dimitrașco beizadè, de au domnit trei săptămâni, și au venit un capegibașa de la Poartă, de au luat pe Dimitrașco Vodă beizadea. Iar Bogdan hatmanul și Iordachi visternicul întru acele trei săptămâni n'au dormit, ce s'au gătit și au pus străji din Galați până în Iași. Și când au sosit capegibașa în Iași, să ia pe beizadea și pe dânșii, ei au fugit din Iași.

Pentru că atunce mergând veste la Poartă că au murit Cantemir Vodă, Brâncovanul Vodă domnul muntenesc au apucat înainte și au isprăvit²⁷²⁾ domnia lui Constantin sân²⁷³⁾ Duca Vodă celui Bătrân, de au îmbrăcat caftan de la Poartă de domnia Moldovii. Atunce au făcut și pe Lascarachi spatarul surgun la Rodos și au luat și pe Stoica de grumazi. Tot odată atunce s'au

272) *a isprăvit* = „a pune la cale, a izbuti, a dobândi”;
a isprăvit domnia lui Constantin = „a izbutit să fie făcut domn Constantin”.

273) *sân* = *sin* = „fiul lui”.

tâmplat de au trimis și la Dimitrașco beizadea sân lui Cantemir Vodă, să-l ducă la Poartă, și să prindă pe Bogdan hatmanul și pe Iordachi visternicul, să dea samă pentru ce au mâncat țara. Deci Bogdan și Iordachi au fugit în Țara Leșească, precum mai sus se pomeneste. Pre aceste lucruri poate și alții să se încreze cu Poarta turcească, că unele se gătia, și altele s'au făcut!

Acel capegi-bașa ce au venit cu mazilia, ce au luat pe Dimitrașco Cantemir beizadea din Iași, au fost bun prietin mai înainte vreme lui Cantemir Vodă și de neamul lui era Cerchez. Și fără zăbavă după aceea au căzut de au fost și pașă și musaip la împăratul. Căruia îi zicea mai pe urmă Cerchez Mehmet pașa imbrihorul. Era și un boier atunce aice la Moldova în Iași, Stefan comisul, Cerchez. Deci atunce Stefan comisul Cerchez mult s'au rugat acelu capigi-bașa pentru Dimitrașco beizadea, zicându-i să-i fie milă de dânsul, că este un copil, având el cunoștință cu acel capegi-bașa încă de la domnia lui Cantemir Vodă, fiind ei și de un neam amândoi Cercheji. Iar după ce l-au dus la Poartă pe Dimitrașco beizadea, stătut-au Muntenii și cu Constantin Duca Vodă cu multe pricini asupra feciorilor lui Cantemir Vodă, de le cerea multe sume de bani. Ci nimică nu le-au putut strica, că s'au pus tare acel capigi-bașa pentru dânsii. Și mai pe urmă, după ce au agiuns mai la mare cinste acel capigi-bașa, au făcut și au isprăvit și alte lucruri mari, care la rândul lor se vor scrie.

De la Cantemir Vodă niscaiva avere nu le-au rămas beizadelelor, pentru că ce era venitul, îl mânca alții, precum mai sus s'au scris. Atunce, la moartea lui Cantemir Vodă, cinzeci de pungi

de bani le-au dat la patriarhul de Ierusalim, să le mistuiască. Și patriarhul, pentru voia Muntenilor, a Brâncovanului Vodă, le-au spus Turcilor și le-au luat, și copiilor nu le-au rămas mai mult decât vro zece cinsprezece pungi de bani. Ce Dumnezeu unde vra, nu trebuiescu bani. Că acel Cerchez Mehmet pașa, fiindu-le prietin, le-au prins mai bine de cât mii de pungi de bani. Că unde vra Dumnezeu, sânt și bani și prietini și de toate. Că nime nu mai gândia că vor mai ieși feciorii lui Cantemir Vodă la domnie, precum se va vedea înainte. Acestui Cantemir Vodă i-au rămas în urmă doi feciori beizadele, anume Antioh și Dimitrașco, care mai pe urmă au ieșit amândoi domni în Moldova, precum li se va arăta înainte la rândul lor istoria lor.

CAP XII.

DOMNIA LUI CONSTANTIN VODĂ, FECIOR DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN, ANUL 7199 ²⁷⁴⁾, MARTIE 17.

Imbrăcând caftan de domnie Constantin Vodă, feciorul Ducăi celui Bătrân, era om tânăr, ca de șesprezece șeptesprezece ani, când au luat domnia. Atunce era și niște boieri de aici de fără la Poartă, trimiși de Cantemir Vodă cu trebile țarei. Deci văzându-l pe Constantin Vodă că au îmbrăcat caftan, s'au dus la dânsul, de s'au închinat după obicei. Așijderea și de aice Lupul fecior lui Gavrilică vornicul și alții, înfălegând de domnie nouă, au alergat la Constantin Vodă, și mulți feciori de boieri. Că nu avușăse milă și căutare de la Cantemir Vodă pe

274) 7199 = 1691. De fapt domnia lui Constantin Duca începe în Martie 1693.

vina lor, că-l ocăria și nu vrea să-i slujască ca unui domn, ce pentru aceea miluia pre cii proști.

Trimes-au Brâncovanul Vodă pe Mihai spatarul și cu alți boieri ce se tâmplase acolo pribegi, de s'au dus la Țarișgrad, de au așezat loșodna cu fiica Brâncovanului Vodă, anume domnița Maria, cu Constantin Vodă, feciorul Ducăi Vodă. Și stringându-se atâta boierime acolo atunce, la Poartă, au făcut mare cheltuială țării cu multe podoabe și cam fără de treabă, precum era țara atunce slabă: cai, rafturi²⁷⁵), corturi, două sute de siimeni cu haine și cu lefe, și alte multe cheltuieli fără de treabă și fără de ispravă. Și zăbovind acolo atunce cu atâta boierime și oameni de la Mart până la Iunie, deci au făcut multă cheltuială. Ce Constantin Vodă fiind tânăr și neștiind rândul, îl bucura Lupul feciorul lui Gavriliță. Ca un bezmetic ce era la minte, zicea că este țara bogată și sânt mulțime de bucate a boierilor pribegi, a lui Bogdan și a lui Iordachi; are de unde scoate să plătească datoria ce făcea. Deci și lui Constantin Vodă nu-i era urită datoria și-i era dragă și mândria. Și avea casă grea și maică-sa, dcamna Nastasia. Cu atâte fete au încărcat mulțime de datorii. Așijderea Lupul Gavriliță pâria la Poartă pe feciorii lui Cantemir Vodă că au luat tată-său din țară o mie de punși de bani, și birul țării au fost iertat de la împărăție. Deci Turcii sta de asculta acele voroave ce grăia din gura lui. Și feciorilor lui Cantemir Vodă nu le-au putut strica nimic, iară țării au făcut mare stricăciune, că de aice înainte nu vrea Turcii să mai ierte birul țării și-l cerea deplin. Și din cea laudă mare de bucatele boierilor pribegi, a lui

275) rafturi = „hamuri (de lux)”.

Bogdan și Iordachi, dacă au început a le stringere, n'au găsit atâta pe cât socotia că vor găsi. Și au făcut datoria și au rămas neplătită.

Deci sosind Constantin Duca Vodă la Galați cu atâța oameni—și au adus și câțiva Greci cu dânsul din Țarigrad—cu mare alaiu în postul Simpetrului, ieșitu-i-au toată boierimea și mazili-meia înainte cu mare bucurie, știindu-l că este fecior de domn și va căuta neamurile boierești.] Și viind la scaunul domnesc, pus-au boieri pre toți Gavrilifeștii și pre toți Mironeștii și pre alți dintr'alte neamuri, mai mult tineri decât bătrâni. Și se apucă de făcu nuntă cu o soră a lui, anume domnița Elena. O deade după Nicolai Costin sin Miron logofătul și-l pusă și hatman. Și făcu nuntă frumoasă domnească, că era și maică-sa cu dânsul, doamna Nastasia, a răposatului Ducăi Vodă celui Bătrân, cu alte fete mai mici.

Atunce nu s'au aflat în visterie mai mult de cât o sută de pungi de bani gata, strinși de boierii caimacami. Că la moartea lui, Cantemir Vodă scosese niște hârtii și nu apucasă Cantemir Vodă a luare banii. Deci puind Constantin Duca Vodă pe Lupul Gavrilică visternic mare, n'au agiuns acei bani două trii luni de cheltuială visteriei. Care apoi mai pe urmă l-au și scos din visternicie, cu mare bănat pentru acea slujbă curată. Pus-au atunce pe mazili și pe țară banii steagului trei bani. Inceput-au a prindere pe boierinașii lui Constantin Vodă, cei rădicați din neamuri proaste, ce zicea Cantemir Vodă că i-a face neamuri, și începură a-i batere și a-i închidere pin temnițe și pe la siimeni. Și-i sărăciră, de rămasără, precum le-au fost poștri-

gul²⁷⁶⁾, mojici. Iar unii dintre acele bătaï au și nebunit, de au rămas nebuni. Și pe cale²⁷⁷⁾ le-au făcut, că vai de boierul ce se roagă moji- cului.

Așijdere au trimes la casele boierilor celor fugiți, anume a lui Bogdan hatmanul și a lui Iordachi Rusăt visternicului, de i-au luat tot ce au găsit. Și le adusără și giupânesele în Iași și le prindea vătavii, de-i muncia. Și femeile și fetele, slujnicile din casă, le bătea. să spuie bani și odoare și haine mistuite și bucate ce avu- sese. Și se aflară multe mistuite și ascunse pin țară pe la prieteni, după cum este obiceiul celui fugar a ascundere, și luară tot ce găsiră. Și pe urmă le făcură pe giupânesele lor surgune la Focșeni și de la Focșeni le-au dus cu căruțe și cai răi și cu podvozi²⁷⁸⁾ pin munți, până în Hangu, și le-au trecut la Neamțu în cetate, la boierii lor, cu bogată lipsă și nevoie. Iși risă după cum îi venia la minte și mai mult era acest sfat de boierii cei mari și de Munteni îndemnarea. Osindă pe casele lor pentru vârsarea sângelui lui Miron și a lui Velicico, ce făcuse Cantemir Vodă cu sfatul acestor doi boieri pribegi! Și după aceea scrisă Constantin Duca Vodă la Poartă că au trimes Bogdan și Iordachi pod- gheaz din Țara Leșească, de și-au luat giupâne- sele și au făcut mare stricăciune țării, pentru ca să strice pe copiii lui Cantemir Vodă Turcii și pe Cupărești. Dar Turcii fiind înfălepti și cuprinși la minte, nu s'au potrivit scrisorilor lui, că au priceput că scrisorile lui sânt deșerte și pe pismă.

276) *postrig* = „situație socială, stare de care e legat cineva”.

277) *pe cale* = „după merit, cum se cuvine”.

278) *podvoadă* = „care, trăsuri de rechiziție”.

Bogdan și Iordachi din Țara Leșească nu dormia, nici le ședea scrisorile; trimetea la Cameniță la Caraiman pașa, că era prietin vechiu lui Cantemir Vodă, și la Daltaban pașa, sarascherul de Obluciță, și la Țarișrad, de jăluia la Poartă și înștiința de toate faptele lui Constantin Ducăi Vodă ce făcea. Ce nu le-au putut strica nimică feciorilor lui Cantemir Vodă; mai mult își strica numele lui cu aceste lucruri.

Iară când fu de toamnă întru acel an a domniei lui, se apucă de făcu nuntă șieși. Și trimisă Brâncovanul Vodă pre fiică-sa domnița Maria cu unchiu-seu stolnicul Constantin Cantacuzino și cu maică-sa doamna Stanca și cu mulți alți boieri și giupânese, rudenii de a lor din Țara Muntenească, de veniră în Moldova, în târg în Iași. Și le dede tuturor gazde prin curți boierești și negușitorești, și grijă de toate, să nu le lipsească nimică. Iar mireșii îi dede gazdă în casele vornicului Vasilie Gavriliță. Și acolo făcea nunta mireasa, iar domnia în curțile domnești. Și boierimea a două țări nuntiră trei săptămâni cu mare pohvăli și podoabe și cu feluri de feluri de muzice și cu pehlivăanii de mirare în târg în Iași. Că era să facă nunta la Focșeni, numai fiind toamna vreme de iarnă, au făcut nunta la Iași. Și încălecă singur domnul ca un mire împodobit și cu surguciu în cap și cu mare alaiu, de au mers la gazda mireșii de au luat-o. Și după ce au luat-o de la gazdă, au mers la mănăstire la Golia. Și acolo fiind un patriarh de Țarișrad mazil, anume Iacov, îl cunună acolo în Golia. Și de acolo au purces cu mare alaiu prin mijlocul târgului de sus și prin târgul de gios până la curțile domnești. Atunce pre acea vreme și eu Ioan Neculcea vel vornic eram tânăr postelnic și mergeam cu alți postel-

nici împreună cu toiage a mână pe gîos înaintea domnului. Și după istovul nunții petrecu domnia pre boierii muntenești pînă la Valea Adîncă cu mare cinste. Și își luară zioa bună de acolo.

După aceste începură a venire datornicii de la Țarigrad și a-și cerere datoriile, că li se plînisă zioa. Și începură a venire și poronci de la Poartă havalele²⁷⁹⁾, a cerere obiceiiu de la țară, că nu vrea să le ierte ca la Cantemir Vodă. Că laudasă Lupul Gavrilică la Poartă că au luat Cantemir Vodă mulți bani, și Turcii, știind aceea, nu ierta. Atunce s'au cunoscut ce au grăit Lupul la Poartă. Țara era puțină și boierii era fineri; nu știa cum vor chivernisi-o. Ce învăfară de scoaseră și aice obiceiul cel rău ce l-au scornit Brâncovanul Vodă în țara lui — aflară-se și aice sfetnici fără de lege și tirănească zavistie, rană fără de leac, ce se chiamă lepra sau fistula în pînțece —, văcărit, de vacă un zlot și de cal un leu să dea tot omul, de se trage acest obiceiiu rău și spurcat pînă astăzi în pământul nostru a Moldaviei. Că orice domn vine în țară, îi drag acel obiceiiu și nu-l mai lasă.)

Și dintr'acel ceas ce au scos văcăritul, se și cunoscă că nu va lungi cu domnia, nici va pricopsi casa lor, de lacrimile cele multe a săracilor. Și în scurtă vreme agiunsă blăstămul mai degrab pe Dimitrașco Ciaurul vel logofăt, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnezeu viața, că muri cumu-i mai reu, în dubu²⁸⁰⁾, frențit²⁸¹⁾. Și i se istovi și casa lui și trii feciori ce au avut. Se stînsă pomenirea lui cu sunet și moșiile lui căzură la

279) *havalea* = „ordin, mandat de plată, ordin de contribuție”.

280) *în dubu* = „închis, izolat”, cfr. *dubă*.

281) *frențit* = „sifilitic”.

mâni străine. Sfetnicul de domn rău pentru cinstea ce are, orbit fiind de răutate, gândește și-i pare că nemerește, și pe urmă mai reu se greșește, că pe urmă răul cel mai mare și osinda cade în capul lui. Că lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca, după cum zice și Isus Sirah, că ruga smeritului nourii în cer pătrunde.

Iară de vară în al doiele an a domniei lui, văzându-l Muntenii de lucruri slabe ce avea de la Poartă, îl tot grăbia de bani ce era ei chizeși pentru dânsul, ce luasă în datorie. Și el fiindu-le ginere, se nu-i mânie, silia să le facă voia, să se plătească. Și au scornit un obicei nou pe țară, de au scos de pogonul de popușoiu și de păring²⁸²), ce-l făcea oamenii cu sapele prin curături²⁸³), să nu moară de foame, — el le lua câte un zlot, și de pogonul de tutun câte patru lei. Lucruri deșerte și fără nici o socoteală sau vre un spor, să poată să rădice nevoia! Imbla ca niște oameni hămesiți, neajungându-i mintea să chivernisească, că stupii și vinul se făcea bun și mult, că avea noroc la belșug. De ar fi avut noroc și la boieri să fie cu minte și cu sfat, cum era norocul la sporul hrănei, că era belșug de toate în zilele lui, ar fi fost lăudat numele lui; numai cu aceste obiceiuri își stricase numele de la țară și de la prieteni. Și-l smintia și Muntenii mult, că vrea să-l stăpânească și să facă precum le era voia lor. Și câți bani cerea Muntenii, el tot le da; mai că nu știa ce le-au dat și cu ce le-au mai rămas dator. Și la sânge încă nu era lacom vărsător întru acel rând a domniei lui întâi, că mai

282) *păring* = „meiu”.

283) *curătură* = „pământ desțelinit”.

mult de doi oameni în zilele domniei lui întâi n'au perit: un tâlhar pe vina lui și un rezident a lui Tiuchel grof, care acel rezident pe dreptate au perit. Numai de frica lui Tiuchel grof, că îl închisăse, și la mazilie temându-se să nu-l pâriască Tiuchel grof, au trimes pe Irimia Jora de l-au zugrumat la Trotuș. Că era închis acolo la mâna lui Buhuș cămărașului de ocnă, precum i se va spune povestea înainte la rând. Și era domn cu înfălepciune, și la mânia lui tot cu cinste grăia și cu îngăduială, nu cu răstături prostatic. Și era un om învățat foarte bine la carte. Și măcar că era învățat, dar spor în casa lui nu era. Deci iarăși și întru al doiele an a domniei lui au mai scos și al doiele văcărit de vite.

Când fu al treile an al domniei lui, venit-au Daltaban sarascher-pașa de la Obluciță cu oaste la Tușora și au pornit zahereoa din țară. Și o dede pe mână lui Constantin Duca Vodă, să-i poarte de grijă, să o trimiță la Cameniță cu oastea lui și cu un sulfan cu Tătarii, precum purta mai înainte de grijă și Cantemir Vodă. Deci Constantin Duca Vodă aleasă oaste și trimisă cu zahereaoa, iar Daltaban sarascherul-pașa se întoarsă iar la Obluciță înapoi. Și cât zăbovi la Tușora, până a se pornire zahereaoa, cinci șesă zile, i-au și luat joimirii un haznetar²⁸⁴⁾ limbă, de la Cupărești mergând la Iași, și-l duseră în Țara Leșească la hatmani. Deci hatmanii leșești și repeziră un reimentar²⁸⁵⁾ cu câtăva samă de oaste și loviră zahereaoa lângă Nistru și o sparseră și o jăcuiră. Deci Constantin Duca Vodă și căzu în prepus mare despre Daltaban sa-

284) *haznetar* = „vistier, tezaurar”.

285) *reimentar* = „comandant de regiment”.

rascher-paşa. Şi se mâniă foarte rău pe Constantin Duca Vodă. Şi scrisă reu la Poartă de Constantin Duca Vodă, că nu este om harnic de domnie, nici este cu dreptate Porţii, că din chiverniseala lui cea proastă au luat Leşii zahe-reaoa. Ce atunce nu-i putu strica nimică Dal-taban sarascher-paşa, că sta socru-său Brâncovanul Vodă, de-l sprijinia tare despre Poartă.

Pări-l şi Caraiman paşa din Cameniţă şi cu tot culucul²⁸⁶⁾ Cameniţei că-i lipsită cetatea de bucate, şi havalelele ce sânt orânduite la Cameniţă nu le da, şi este cetatea flămândă. Şi acea îndemnătură de pâră era mai mult despre boieri pribegi, Bogdan şi Iordachi, că se agiunsesse cu Caraiman paşa din Cameniţă. Şi oblicind Constantin Duca Vodă, dat-au otravă unui buluc-başa din Cameniţă, anume Tepec, ce îmbla din Cameniţă la Poartă cu trebile paşei. Ce s'au priceput acel buluc-başa şi au băut doftorii împotriva otrăvii şi n'au murit. Ce încă şi mai tare şi mai mare pâră şi-au scornit Constantin Duca Vodă asupra-şi.

Constantin Duca Vodă avea un Grec din Țara Francească, pre anume Nicolai Deport, pe lângă dânsul, om învăţat şi telpiz, de ştia despecetlui cărţile. Şi pe acea vreme scria Tiuchel grof de la Poartă la Franţuji şi le trimetea cărţile pin Iaşi, pe la Constantin Duca Vodă, şi Constantin Duca Vodă le da la un rezident a lui Tiuchel grof, ce şedea în Iaşi, şi rezidentul le trimetea la Franţuji. Numai le tot despecetluia Duca Vodă cu acel Nicolai Deport, de le cetia şi le izvodia, să ştie ce scrie, şi apoi le pecetluia iară şi le da la rezident, de le trimetea la Franţuji. Până odată tot așa făcea. Iar când au

286) *culuc* = „garnizoană”.

fost odată, au priceput Franțujii ca li s'au despecfluit cărțile și au scris lui Tiuchel grof. Deci Constantin Duca Vodă simțind și temându-se, au luat pre acel rezident a lui Tiuchel grof și l-au trimes într'o noapte la cămărașul de ocnă, la Ioan Buhuș, vărul lui Constantin Vodă, de-l ținea la Trotuș închis cu taină. Și când i-au venit mazilia, au trimes pe Irimia Jora, de l-au sugrumat, temându-se să nu-l apuce Antioh Vodă la mână, precum mai sus s'au scris. Atunce avea pâră la Poartă Duca Vodă și despre Tiuchel grof, pentru că nu-i este omul și au perit din Iași. Și s'au boșit²⁸⁷) toate aceste până odată, ce scriu mai sus, asupra lui Constantin Duca Vodă la Poartă.

Deci atunce în grabă nu l-au mazilit, că au purces împărăția la oaste, ce au trimes un capegi-bașa foarte om mare și de credință, să plinească banii birului deplin de la Constantin Duca Vodă. Și l-au învățat vezirul pe taină să cerce pentru pâră ce-l pârîsă Daltaban și Carmenîenii și Tiuchel grof: este adevărat așa au ba și cum chivernisește țara? Și aflând că este cu adevărat așa, când se va întoarce împărăția de la oaste, să-l mazilească, luând și banii birului deplin. Și cu aceste poronci au mers acest capegi-bașa în Iași.

Iară împăratul sultan Mehmet singur cu capul seu, împreună cu vezirul și cu Tiuchel grof, au purces la oaste prin capul Țării Muntenești, de au intrat în Țara Ungurească. Și nu prea mult stricară Turcii în Țara Ungurească și le-au ieșit Nemții înainte și i-au bătut prea rău. Și așa în grabă au trecut munții înapoi împărăția în Țara Muntenea-

²⁸⁷) a (se) boși = „a (se) inghesui, a (se) îngrămădi, a (se) aduna”.

scă, precum n'au gândit. Deci atuncea Brâncovanul Vodă n'au mai putut într'alt chip să facă alte vicleşuguri, ce i-au căutat numai de au ieşit înaintea împărăţiei. Şi așa fără veste fiindu-i, nimică gătire de zaherele n'avea ce trebuia conace împărăţiei, ce cu multă grijă și frică i-au căutat numai a ieşire înainte. Și au apucat numai de au luat în niște cuhnii²⁸⁸⁾ cu cai ai lui vro sută de chile de orzu și au luat și trei sute de pungii de bani cu dânsul. Și agiungând la împăratul cu acei bani, au astupat gurile tuturor cine ce cerea. Orzul l-au dat vezirului, iar vezirul l-au împărțit cu caili împăratului.

Fost-au prins atuncea doi Nemți Turcii și i-au fost fiind aproape de cortul vezirului legați. Și au fost spuind Turcilor acei Nemți că Brâncovanul Vodă au făcut știre Nemților că întră Turcii în Țara Ungurească. Și se temea prea rău Brâncovanul Vodă pentru aceea. Deci buiuc-imb-rohorul, fiind prietin Brâncovanului Vodă, au zis vezirului pentru acești doi ghiauri Nemți ce stau legați acolo: „Să poroncești măria ta să-i taie, să nu fugă la noapte, să dea știre Nemților unde sântem, și a fi mai rău”. Deci vezirul îndată au poroncit de i-au tăiat și s'au mai curățit Brâncovanul Vodă de grije. Atuncea au zis imb-rohorul Brâncovanului Vodă: „Acum să mă cunoști că-ți sânt prietin”.

Brâncovanul Vodă mergea tot înaintea împăratului pe drum. Și au trimes împăratul de l-au întrebat cum de nu sânt oameni pe cesta loc, iar Brâncoveanul Vodă au dat samă că de când îmblă oștile, au muțat oamenii mai în gios den șleah. Iar împăratul i-au zis: „Bine și cu socoteală ai făcut”. Și așa mergând până la Dună-

288) *cuhnie* = „bucătărie (de campanie)”.

rea, când au șezut împăratul în șeică, să treacă Dunărea, i-au pus și Brâncovanului Vodă caftan în spate, de s'au întors înapoi la București iarăși domn. Când este mila lui Dumnezeu, slujește și mintea omului și banii folosesc, iar când este mânie de la Dumnezeu, atunce nici mintea nu slujește, nici prietenii, nici banii, precum înainte la rând va arăta istoria.

Cașegî-bașă care mersăse în Iași pentru banii birului și pentru alte pricini, care mai sus s'au pomenit, era în gazdă în casele postelnicului Constantin Ciobanul. Și au zăbovit mult în Iași și se mira cum ar face, că banii birului nu-i da Constantin Duca Vodă. Și adevărul nu știa pentru acele pricini de pâră ce-l pârăse de la Cameniță și Daltaban sarascherul și Tiuchel. Ce au chiebat cașegî-bașă pe Tudosie Dubău vel logofăt și pe Panaitachi Morona vel postelnic și au început a-i întrebare cu taină și a-i ispitire pentru acele lucruri, și le-au spus că are ferman și de mazilie. Deci acei doi boieri îndată au spus taina Turcului lui Constantin Duca Vodă. Ce Constantin Duca Vodă îndată se spăriă și nu-l mai lăsă frica să se sfătuiască cu socru-său Brâncovanul Vodă sau cu alți boieri de sfat a lui, să vadă cum ar face să se mântuiască de acel lucru. Ce-și chiebat pe cumnatu-său Nicolai Costin hatmanul și feceră sfat numai amândoi. Și alesară sfatul rău și fără socoteală, că trimisă la Moisei sârdarul la cetate la Neamț, de au venit cu vro trei patru sute de joimiri într'o noapte. Și în faptul zilei au lovit pe cașegî-bașă în Iași, de i-au tăiat capul, și au prădat cărvăsăria²⁸⁹⁾ turcească. Și pe unii Turci i-au tăiat,

289) *cărvăsărie* = „edificiu în care se afla vama turcească, unde trăgeau în gazdă negustorii turci cu mărfurile lor”.

iar pre unii i-au luat robi, carii n'au putut scăpa, și pre balci-bașa aga hanului l-au luat rob de la gazdă. Și s'au dus la Neamț cu pace, iar Constantin Duca Vodă s'au făcut a sărire după dânșii. Pe urmă și s'au dus până la Valea Leșcanilor și s'au întors înapoi.

Acest Moisei sardarul era de casa lui Cantemir Vodă. Și fugisă în Neamț de frica unor Tătari, ce-l pusăse Cantemir Vodă la vremea lui de-i tăiasă la Prut, viind Tătarii din sus cu robi. Și mai pe urmă oblicind Tătarii, îl cerea, și el de frică au fugit în Țara Leșească. Deci Moisei sardarul cum au sosit în Neamț, cum au și împlut locul că l-au chiebat Constantin Duca Vodă să facă acea faptă. Deci Bogdan și Iordachi era atunce în Neamț. Văzând acel lucru, tare s'au bucurat, că una ca aceea să se facă de mult o așteptară.

Căutați de vedeți ce sfat și lucru de nimică! Nu socotia că-i va veni asupră mai mare lucru. Trei patru sute de oameni, ce taină, va să fie, că un om și nu poate ținea taina, dar atâța oameni! Au stins bine focul cu paie.

Deci Iordachi și Bogdan din Neamț în toate părțile au răpezit, la Cameniță și la Daltaban sarașcher de la Obluciță, și la Poartă au dat știre ce au făcut Constantin Duca Vodă. Și Turcii din cărvăsărie au jăluit de jac și de peire ce au tras, și hanul pentru omul lui ce era balci-bașa iar au jăluit, de au împlut urechile Porții. Caută acum de vezi telpizlicul la ce cinste aduce pre omul mare!

Deci împărăția tot nu sosisă în Țarigrad din oaste, precum mai sus s'au scris. Constantin Duca Vodă pe urmă văzând că au greșit prea rău, sfātu mult în gânduri, cum ar face să potolească sunetul oamenilor de greșala ce au făcut.

Că se împlusăse locul pretutindene că au chiebat el pre Moisei sărdarul, de au lovit Iași. Ce scrisă el la Poartă că au trimes Bogdan și Iordachi din Neamț joimiri, de au tăiat pe capegi-bașa și și-au luat și giupânesele din țară, de le-au dus la Neamț, cum scrisese și altă dată. Ce acum nu i se trecu scrisoarea ca întâi, că după ce au sosit împărăția la Udriiu, au și trimes un capegi-bașă, de l-au mazilit.

Ce până a venire mazilia, se mâniă pe cumnatu-său pe Nicolai Costin și-l scoasă din hăt-mănie și pusă hatman în locul lui pre Antioh Jora. Și se apucă și de alt sfat, ca să-și poată acoperi greșala, să-și facă nume bun la Poartă. Și strinsă oaste pe taină și trimisă într'o noapte pre hatmanul Antioh Jora, de au lovit păr-canele de supt Cetatea Neamfului, fără de veste, să prindă pre Bogdan și pre Iordachi, că le era gazdele gios. Deci cum au sosit într'o noapte, au și spart o bucată de părcane, și i-au dat foc și au făcut oarece și stricăciune. Numai pre Bogdan și pre Iordachi nu i-au putut prinde, că le-au făcut un prietin din Iași veste și întru acea sară s'au mufat în cetate.

Apoi oastea hatmanului Antioh s'au și simțit și s'au dus la mănăstire la Agapia și la Săcu și la schit ce este în Hangu. Și au tot bătut și au scos pre joimiri și pre drăgani de pin mănăstiri. Și au început a se înglotire oastea hatmanului Antioh. Ca la patru cincii mii se făcuse. După cum este obiceiul norodului omenesc, unde audu și vădu dobândă, aleargă din toate părțile, așa și acolo se strîngea, dacă au auzit, unii din Bugeac, unii de la Munteni, Turcii din cărvăsărie. Joimirii dacă se închina, le da cărți de iertare și lefe. Și pe zi ce trecea, tot se înglotia oastea moldovenească.

Deci dacă au înfales Iablonovschi, hatmanul leșesc, de această socoteală ce începuse Constantin Duca Vodă, îi păru de odată că-i o basnă, pentru că Constantin Duca Vodă purure avea respundenție²⁹⁰⁾ și prieteșug cu hatmanul Iablonovschi. Trăia bine, nu ca Cantemir Vodă; podgheazuri în țară nu îmbla prădând și în tot ceasul trimetea Constantin Duca Vodă vești de la Poartă; și când mergea ceambururi²⁹¹⁾ tăărăști în Țara Leșească să prăde, el da știre la Leși să se păzească. Deci hatmanul Iablonovschi nu se tulbură prea rău, ce scrisă la Turculeț reimentarul, ce era pe margine pe Ciri-muș, să ia vro zece doăsprezece steaguri, să iasă înaintea hatmanului Antioh, să vadă ce sânt acele lucruri și pentru ce facu aceste socotele, pentru că ei au legătură bună de prieteșug.

Deci Turculeț luând oaste și mergând întru timpinarea hatmanului Antioh, începură întâi să vorbească. Joimirii ocăria pre Moldoveni întâi, de le zicea epași, ai noștri, Moldovenii, le zicea gligani²⁹²⁾, cum este rândul norodului prost. Și sta de o parte reimentarul Turculeț cu Melenti stegarul hatmanului Antioh, de vorovia de pace, iar un Câmpulungean din oastea reimentarului Turculeț au și slobozit un sineț în Melenti stegarul. Deci oastea moldovenească cum au văzut așa, au și năpustit asupra joimirilor. Și puțină bătălie au avut și au și început joimirii lui Turculeț a fugire și Moldovenii cu Turcii cu Lipcanii a-i spargere și a-i tăiare. Și așa prinsă și pre reimentarul Turculeț viu supt Cetatea Neamfu-

290) *respundenție* = corespondență.

291) *ceambur* = „detășament de trupe, trimis în țară străină să prăde; podgheaz”.

292) *gligan* = „porc sălbatec, om crescut mare și cam prost”.

lui, unde era numai să saie peste parcanе. Se bofîsă oastea fugând la strimtoare și Turculeț răstăind oastea lui denapoi, l-au bofît la un gard și l-au prins viu Taful căpitanul, fratele lui Vicol, și l-au oborît cu sulîța de pe cal.

Deci hatmanul Antioh, după acea izbândă ce au făcut, au trimes pre Costachi sîn Gavriliță cu veste la Constantin Duca Vodă că au prins pe Turculeț. Ce Constantin Duca Vodă se împlu de mare bucurie, unde auzi acea veste, gândind că-și va astupa greșala lui ce făcuse de la Poartă cu capegi-bașa²⁹³), prinzând pe Turculeț, căci la Poartă se știa numele lui Turculeț, că de multe ori avea bătaie cu Tătarii, și la Cameniță, precum mai sus s'au scris. Și îndată învățară²⁹⁴) de gătiră pușcele și surlele, să facă Constantin Duca Vodă șinlic²⁹⁵) de bucurie, după ce au spus Costachi vestea aceea.

293) *capegi-bașa* = „căpetenia capegiilor, adică a porțarilor seraiului; un fel de mare-șambelan, care se trimitea în principatele noastre să întervie în numele Porții la inaugurarea unei domnii noi, sau ca să îndeplinească actul de mazilire a domnului.

294) *învățară*: tipărit în ediția I a lui M. Kogălniceanu *învățără*. Și înainte de (cfr. n. 268) și după locul acesta dăm mai adese de terminațiunea *ără* pentru *-ară*. Ediția II a lui M. Kogălniceanu nu mai are decât forme în *-ară*. Formele în *-ără* se datoresc, pe cât se pare, unor greșeli de scris sau de tipar. În consecință l-am înlocuit pe *-ără* la verbele de conjugarea I regulat pr'n *-ară*. Trebuie relevată însă împrejurarea că în ediția I a lui M. Kogălniceanu, de care ne-am folosit, greșelile de tipar sînt destul de rare. Dăm d. p., ca să citez și alte exemple, cu câteva rînduri mai jos de forma *stăpîna-său* pentru *stăpînu-său* sau ceva mai încolo de *ășezară* pentru *ășezaru* pentru *Brîncovanul* pentru *Brîncovanul* (pag. 207), de *cumnatã-său* pentru *cumnatu-său* (pag. 209) etc. Verbul *învăța* are la locul acesta, ca și de altfel mai adese, înțelesul de „a da ordine, a dispune”, iar forma *învățară*, mai probabil, funcțiune de persoana a 3-a singular, cfr. n. 241.

295) *șinlic* = manifestare publică serbare de bucurie”.

Îndată ce găti Constantin Duca Vodă aceste toate, numai cât să înceapă a zicere surlele, trâmbițele și se bată dobele și se sloboadă pușcele cele mari și mici, atunce numai capegi-bașa și întră pe poartă cu mazilia. Și învățară să prindă porțile, că este mazilie, că este domn Antioh beizadea sân Constantin Cantemir Vodă. Deci îndată se schimbă bucuria în scârbă, că se strică giucăria, de nu dediră nici pușcele, nici ziseră surlele, și începură siimenii²⁹⁶⁾ a închidere porțile. După cum zice Sfânta Scriptură, că cine sapă groapa altuia, cade el într'înșă, așa dă Dumnezeu: că paserea vicleană dă singură în laț.

Iar boierii lui Constantin Duca Vodă, până a venire Dubău logofătul, de-l pusă capegi-bașa caimacam, au ieșit despre doamna și au fugit în Țara Muntenească, că nu avea cine îi goni, că slujitorii era cu Antioh hatmanul în oaste. Și au fugit anume Nicolai Costin hatmanul și frate-seu Ioniță sardarul, și frate-seu Pătrașco logofătul al treile, și Vasilașco Cantacuzino vel spătar, și alții mulți mai pe gios. Și mai pe urmă, după ce au venit și Antioh Vodă, au fugit și hatmanul Antioh și Mavrodin, de se făcuse o ceată mare în Țara Muntenească de boieri din Moldova, de au șezut vro patru ani în Țara Muntenească în zilele lui Antioh Vodă, de făcea multe mestecătură la Poartă și cheltuială țării. Și nimică n'au putut isprăvi, precum se va arăta mai înainte la rând.

Deci Constantin Duca Vodă văzându-se că este mazil, trimisă pe taină la Antioh hatmanul la Neamț, ca să aducă mai degrabă pe Turculeț, să-l dea pe mâna lui capegi-bașa, să-l ia să-l ducă la Poartă împreună cu dânsul. Iar boierii

²⁹⁶⁾ *siimean* = *seimean* = „soldat de trupă pedestră”. La noi seimenii erau însărcinați cu paza închisorilor.

caimacami, Dubău logofătul și cu Manolachi Rusăt, înțelegând că au trimes Constantin Duca Vodă să apuce pe Turculeț, au și răpezit caimacamii și l-au timpinat la Podul Iloaei și l-au luat pe Turculeț din mâna hatmanului Antioh. Și l-au dus la Galata, și peste noapte din mânele slujitorilor caimacamilor au și fugit Turculeț iar la Neamț. Deci Antioh hatmanul mergând cu oaste la Iași și spuind lui Constantin Duca Vodă că au luat caimacamii pe Turculeț din mâna lui, și-au făcut mare voie rea. Și s'au agiuns cu capegi-bașa, de au trimes noaptea un steag de Lipcani să ia pe Turculeț din mâna oamenilor caimacamilor, să-l ducă la Iași, iar până a mergere Lipcanii, Turculeț au apucat de au scăpat.

Ăgiungând veste la Neamț la hatmanul Bogdan și la Iordachi Rusăt visternicul de mazilia lui Constantin Duca Vodă, ei îndată au purces de la Neamț și au mers la Iași și au apucat pe Constantin Duca Vodă nepurces din Iași. Și mergând la curte, de s'au împreunat cu Constantin Duca Vodă și cu capegi-bașa, era atuncea mare calabălăc de slujitori în curte, de-și cerea lefele de la Duca Vodă. Inceput-au atuncea și Bogdan și cu Iordachi a se pricire tare cu Duca Vodă, înaintea capegi-bașei și înaintea a toată boierimea, pentru ce le-au prădat casele și le muncisă slugile și slujnicile din case și le purtase giupânesele pe la Focșeni și pe la Hangu și le trimesăse în Neamț, și scrisă la Poartă că au trimes ei podgheaz leșesc de le-au luat, și pentru ce trimesăse la Moisei sârdarul, de au venit cu jimirii din Neamț la Iași, de au prădat cărvăsăria și au tăiat pe capegi-bașa, și pentru ce despecetluisse cărțile lui Tiuchel grof și-i omorise omul. Toate aceste și mai multe decât aceste

i le zicea față, și spunea și capegi-bașei celui ce venise cu mazilia și înaintea Turcilor din cărvășărie ce era prădați de Moisei. Iar Duca Vodă nu putea nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimba fețe. Une ori se făcea roșu, une ori galbăn. Și-i era mai mare ciuda cum că-i știa toate tainele ce le făcuse și i le zicea față în vedea. Precum zice Sfânta Scriptură, că nici o taină nu poate să nu se știe, dar încă care este și cu vărsare de sânge și mai tare și mai degrabă curând se ivește, că sângele cel nevinovat cere judecată de la Dumnezeu și nu lasă!

Deci a doua zi îl gătiră de-l porniră, cu mult calabălăc despre slujitori pentru lefe și blăstămuri multe de la oameni, de auzia cu urechile, pentru văcărit. Iar Doamna lui, fata Brâncovanului Vodă, fiind tânără și desmerdată de tată-său, se bocia în gura mare munfenește, de zicea: „Aolio, aolio, că va pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad și zeu nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt”. Iar după ce au agiuns la Țarigrad, n'au avut acel noroc să se mai întoarcă, că au trăit numai vro două trei luni și au murit de ciumă. Și se și cunoscă schimbat cu slăbiciunea norocul lui Constantin Duca Vodă și de la Brâncovanul Vodă mai puținel agiutor și șilintă a-i arăta.

În zilele acestui Domn măcar că nu era pace, au trecut un sol leșesc pin Iași la Poartă și fără zăbavă vreme s'au întors înapoi, fără de nici o ispravă, anume Reușchi. Acest Reușchi peste puțină vreme au căzut în Țara Leșească și hatman coronii.

Pre acest domn Constandin Duca Vodă, întru această domnie dintâi era numai cu numele domn,

că-l stăpâna Muntenii. Și pe cine zicea Munte-
nii să-i boierească, pe acia îi boieria. Și ce
zicea Muntenii, aceea făcea. Și era și măsa,
doamna Nastasia a Ducăi Vodă celui Bătrân,
și se amesteca și ea la răutăți. Și boierii încă era-
tineri și nu se mai știa ce mai este de chi-
verniseala lor.

Boierii lui Constandin Ducă Vodă cine au fost:
Dumitrașco Ceaurul, vel logofăt; Tudosie Dubău,
biv vel logofăt, l-au pus ban, iară după ce au
murit Dumitrașco Ceaurul, l-au pus iar pe Tu-
dosie Dubău vel logofăt și, fiind om de treabă,
era dvoreală după vel logofăt; Vasilie Costachi,
vel vornic; Neculai Donici, vel vornic; Neculai
Costin, hatman; Vlasto, vel postelnic; Vasilașco
Cantacuzino, vel spatar; Antioh Jora, vel pâhar-
nic; Lupul Costachi, vel visternic; Iordăchiță
Cantacuzino, vel stolnic; Ilie Cantacuzino, vel
comis.

Incălecat-au un sultan cu câțava Tătărime, în
al doiele an a domniei Ducăi Vodă, de au lovit
fără de veste pre Oituz în Țara Ungurească, iarna,
de au prădat trei zile cât au putut și s'au în-
tors înapoi cu pace, iar în țară la noi ce au găsit
în calea lor, au mâncat și au stricat tot. Acest
sultan s'au rădicat și asupra Turcilor, de au
ars Chilia și Smilul și Renii.

CAP XIII.

DOMNIA DINTEI LUI ANTIOH VOIEVOD SÂN CANTEMIR VODĂ, ANUL 7204 ²⁹⁷.

După ce porniră pre Constantin Duca Vodă
la Poartă, rămaseră caimacami în Iași, de An-
tioh Vodă, Tudosie Dubău logofătul și Bogdan
hatmanul și Iordachi Rusăt visternicul. Și din
rămășițele ce au găsit de la Duca Vodă în țară,

297) 7204 = 1695.

stringându-le Bogdan și Iordachi, și-au mai întors oarece din paguba ce i-au jăcuit Duca Vodă, precum mai sus s'au scris.

Viind Antioh Vodă cu domnia la scaunul domnesc în Iași, era om tânăr ca de douăzeci de ani, om mare la trup, cinstit, chipeș, la minte așezat, judecător drept. Nu era prea cărturar, numai nici era om prost. Minciunile și telpijicurile nu le iubia, la avere nu era lacom, obicei nouă nu primia să le facă prea peste samă. Era vânător și slujitor bun după firea tătâne-seu; spre partea celor răi era srașnic, să nu greșească fiește cine și fără de vreme cu dânsul. Și era și credincios la jurământ, își ținea cinstită horba²⁹⁸), și boierii în curtea lui, precum i se va arăta viața lui înainte la rând, tot cu cinstă îmbla. Mânie avea srașnică; de multe ori răcnea tare cam cu grabă și de aceea se depărta inimile boierilor de dânsul.

După ce-și așeză la domnie boierii după obicei, iar boierenașii tătâne-seu, a lui Cantemir Vodă, vrea să se bucure de domnia fiului tătâne-seu, dar nu putea la focul să fie inima, să se bucure, că așa era de bătuși și de stălcăși și de jăcuși, cât rămăsese cu peile, de nu avea cu ce ieși înaintea stăpânu-său. Alții fiind pedepsiți de închisoare, își perdusă și mintea. Deci Antioh Vodă după ce i-au văzut întru acesta chip, se mira și el ce va mai face cu dânsii.

Atunce și Lascarachi Rusăt, fecior cuparului Rusăt celui bătrân, încă au ieșit din surgunie de la Rodos. Numai nici de un folos nu fu lui Antioh Vodă, că veni de la Rodos în Țarișgrad bolnav de dropică²⁹⁹) și peste pușnă vreme au

298) *horbă* = vorbă.

299) *dropică* = „hidropică”, „hidropizie”, „boala-de-apă”.

murit. Și nu-i era lui Lascarachi atâta jăle de moarte, cât îi era jăle că îi venisă zamanul³⁰⁰⁾, de îi era pe voia lui, și nu putea să-și răsplătească reutatea ce trăsăse de către Munteni.

Ce Antioh Vodă pusă capichiaie la Poartă pe un frate a lui Lascarachi, anume Chiriță Mihălachi, și cu frate-seu beizadè Dumitrașco, să-i poarte de grijă trebilor. Și atunce la luarea domniei n'au cheltuit mult la Poartă, nici pe drum n'au făcut atâta cheltuială, că mai mult de cât cu vro treizeci patruzeci de oameni n'au venit de la Țarigrad. Și boieri pre acești boieri — boierii lui Antioh Vodă —: Nicolai Donici, vel loğofăt; Vasilie Costachi, vel vornic; Dumitrașco Mitre, vel vornic; Lupul Bogdan, hatman; cumnatul lui Antioh Vodă, Manolache Rusăt, vel postelnic; Mihălachi Racoviță, vel spatar, tij cumnat, pe urmă au căzut și domn, de-i zicu Mihai Vodă; Ioan Buhuș, vel paharnic; Iordachi Rusăt, vel visternic; Ilie Țăfăscul, vel stolnic; Ștefan Cerchez, vel comis.

Și așa se așezară și se tocmiră boieriile la toate trebile, de chivernisia cum se cade. Că era Bogdan și Iordachi mai aleși și capete bune, de-i agiungea la toate socotelele, de domnia Antioh Vodă cu cinste și cu pace.

În scurtă vreme se tâmplă de muri sora lui Antioh Vodă, ce o ținea Mihălachi Racoviță spatar, anume domnița Safta. Și avu mare jăle și părere de rău Antioh Vodă după dânsa. Și pe Mihălachi spatarul după aceea nu l-au mazilit din boierie. Tot în boierie au fost și la cinste cât au fost domn Antioh Vodă. Și încă i-au dat voie de s'au și însurat în zilele lui, de au luat altă fată de boier, anume a medelnicerului De-diul de la Galați.

• 300) *zaman* = „vreme, prilej”.

Sfătuitu-s'au Antioh Vodă cu boierii, de au făcut prieteșug cu Leșii. Și trimiseră cărți cu rugămintele la craiul și la hatmani, să nu posvolescă³⁰¹⁾ să sloboadă podgheazuri în țară să o strice, că-i păcat, că sânt creștini: „Și când s'a tâmpla să meargă ceambururi tătărești în sus în Țara Leșească, om face și noi știre Leșilor, să se păzească”. Deci craiul Sobiețchi și cu hatmanul Iablonovschi îndată cu bucurie primiră că nu vor mai trimite podgheazuri și se așeză lucrul mai cu pace a trăire despre Leși. Nu fece ca tată-seu Cantemir Vodă, să se puie împotriva unei crăii cu o mână de oameni slabi. Paza bună trece primejdia răă, mielul blând sugă la două maice, capul plecat nu-l prinde sabia. Așa bună chiverniseală fece și Antioh Vodă atunce.

Antioh Vodă era logodit cu o soră a lui Constantin Duca Vodă încă din vremea tătâne-seu, încă când era la Țarișgrad, anume domnița Maria, și gândisă să trimită să o aducă să-i fie doamnă. Ce-i veni veste precum au murit și avu mare părere de rău de acea veste.

Trimisă Antioh Vodă sol pre Bogdan hatmanul în Țara Muntenească la Brâncovanul Vodă pentru așezarea păcei, să nu se mai pârască la Poartă aceste două țări, să se strice. Și cerșu și o fată să-i dea să-i fie doamnă. Deci Brâncovanul Vodă pentru pace i-au adeverit, și pentru fată numai îi răspunse să omoare pre Iordachi Rusăt visternicul și să se lepede și de ceilalți frați a lui Iordachi, de Cupărești ce-i sânt capichiaie la Țarișgrad. Deci Antioh Vodă nici cum acel lucru nu vru să primească și se lăsă de prieteșugul lui. Și își aleasă doamnă fată de boier de țara

301) *a posvoli* = „a permite”.

noastră, fata logofătului Dumitrașco Cîaurului, anume Ecaterina. Și făcu cu dânsa nuntă domnească în târg în Iași, după obiceiul acestii țări, în al doiele an a domniei lui.

Brâncovanul Vodă, văzându-l pe Antioh Vodă că-i mergu lucrurile cu întemeiere bună, începu în sfaturi cu boierii pribegi și cu Constantin Duca a amestecare tare pe Antioh Vodă și pe Cupărești prea mult la Poartă. Așijderea și Dumitrașco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, și cu Cupăreștii dinpreună, pre de altă parte, amesteca și ei pe Brâncovanul Vodă și pe Munteni. Precum place Turcilor, așa făcea ei, de îmbe părțile, și nu-și putea strica unii altora nemică, fără de cât cheltuia sute de pungi de bani la Poartă. Și la acele cheltuieli mari scoasă și Antioh Vodă de la țară obiceiul Ducăi Vodă, văcărit în doue erni, însă și mai greu, doi lei de cal și un galbăn de vacă, ca să se apere de dușmani, iar dușmanii nu-i da răzbun³⁰²⁾ nici odată. Și văzu Antioh Vodă că nu este obiceiul bun de țară, că se face mare pustiire țării, și făcu mare legătură, cu blăstăm de la patriarși, și-l lăsă ca să nu mai fie acel obicei rău și spurcat aice în țară. Și cât au fost el Domn, nu l-au mai scos, nici în a doua domnie.

Constantin Duca Vodă au pârît la Poartă pe Antioh Vodă, zicând că la mazilia lui au fost prins pe Turculeț, hainul cel mare a împăratului, carele ținea drumul Camenișei; și era să-l aducă la Poartă, iar Bogdan și Iordachi, oamenii lui Antioh Vodă, au venit din Neamț și l-au luat din mâna oamenilor lui și l-au slobozit, de s'au dus iar în Țara Leșească. Deci atunce s'au tîmplat și doi boieri moldoveni la Poartă, trimeși

302) răzbun = „liniște, răgaz”.

de Antioh Vodă cu trebi, anume Dabija clucerul și Silion medelnicerul, și au dat samă acei boieri înaintea vezirului că nu este așa cum pârăște Duca Vodă, că nu i-au slobozit Bogdan și Iordachi; numai au fost pe mâna unui căpitan de țară, de-l păzia, anume Cernat, și den paza aceluși căpitan într'o noapte au fugit.

Poroncit-au vezirul să aducă pre acel căpitan față, să spuie. Deci aducând pre acest căpitan față, n'au spus precum au fost drept, că l-au scăpat el, ce au spus pe pâra lui Duca Vodă, că i l-au luat Bogdan și Iordachi din mâna lui, de l-au slobozit. Deci acel căpitan era de casa Mironeștilor și se agiunsesă cu dânșii, de grăia pe voia lor. Atunce se mâniase și au poroncit să taie pre acei doi boieri, zicând că au grăit minciuni. Atunce Dumitrașco beizadea și cu Cupăreștii au cheltuit vreo șesezeci șeptezeci de pungi de bani, de au scos pre acei doi boieri de la moarte. Și au dat vezirul de grumazi și pe Cernat căpitanul, în mâna lui Dumitrașco beizadea. Și n'au zăbovit două trii zile, și au fugit Cernat căpitanul de acolo din Țarigrad în Țara Muntenească, iar peste două trii luni de zile și-au făcut pace Cernat căpitanul de greșala ce au făcut și au venit în țară. Ian căutați acum greșala lui Cernat și căutați și mila și bunătatea lui Antioh Vodă, cum au fost de bun și de milostiv!

Dumitrașco beizadea văzând neașezarea Muntenilor asupra frăține-său, începu și el a amestecare prea tare pre Munteni, să ia domnia în Țara Muntenească. Că căzuse la mare cinste Cerchez Mehmet pașa imbrihorul, carele era mare prietin cu Dumitrașco beizadea de la moartea tătâne-seu, lui Cantemir Vodă, când au venit cu mazilia de l-au luat. Și era acel pașă și mu-

saip la împărăție și alți Turci mulți prieteni Cupăreștilor, și spăria pre Munteni prea tare, că mai în toate lunile cheltuia Brâncovanul Vodă câte cinci șese sute pungi de bani. Și nu era nici de o laudă, nici Moldovenilor nici Muntenilor, de atâta cheltuială. Atunce Iordachi visternicul Ruset, întru acele vremi de vrăjbe, slăbisă tare din prilej, cu dăjdile, mănăstirile și breslașii.

Logodise-se Dumitrașco beizadea cu o fată a lui Șerban Vodă, ce era atuncea în Țara Ungurească cu taină. Și prinseră Muntenii de veste și-i sta pedecă despre Nemți, că nu lăsa pe doamna lui Șerban Vodă să i-o dea. Și încă mai mare vrajbă dintr'aceea se făcea.

După poronca de la Poartă, trimis-au Antioh Vodă pre Bogdan hatmanul dinpreună cu un sultan cu Tătarii, de au dus la Cameniță iarna zaherea și haznè³⁰³). Iar în al doiele an a domniei lui, venit-au poroncă de la Poartă lui Antioh Vodă să se găteze să ducă zeherea și haznè și mai mare la Cameniță. Și până a sosi hazneaoa și Turcii și Tătarii, venit-au cărți de la Caraiman pașa din Cameniță la Antioh Vodă, să păzească cu zahereaoa, până în două săptămâni să sosească în Cameniță, că nesosind, n'are putere să fie Camenița de foame, că-și mâncasă și caii și tot ce avusăse, și hazneaoa și oastea de la Poartă încă nu sosisă. Deci în grab' au gătit pre Moisei sărdarul cu trei sute de slujitori și cu trei sute de cai în povod³⁰⁴), și tot calul câte două chile de pâne, și au trimis pe furiș, cum au putut, de au dus acea pâne în Cameniță, de le-au mai prins foamea de o dată

303) haznè = hazna = „tezaur de bani destinați pentru întreținerea unei garnizoane, cheltuielile unei expediții etc.”.

304) în povod = „povodnic” v. 82.

cu acea pâne. Că lui Moisei sardarul îi făcuse
Ăntioh Vodă ferman de la Poartă de pace, pen-
tru capegi-başa ce-l tăiasă şi pentru cărvăsăria
ce o prădasă în zilele lui Constantin Duca Vodă,
de nu-i zicea nime nimică. Iar mai pre urmă
au sosit şi un paşa cu o mie de iniceri şi cu
opt sute de pungii de bani, hazneaoa, şi chi-
haeaoa lui Iusuf paşa, sarascherul de Obluciţă,
cu şese sute de spahii şi cu un boier sardar
muntenesc cu şese sute de slujitori munteni, şi
Elaşasi din Bugeag cu douăsprezece mii de Tă-
tari, şi Ăntioh Vodă cu toată oastea sa, ca la
o mie şi cinci sute de slujitori. Şi așa cu toții
au purces cu zahereaoa şi cu hazneaoa. Şi se
făcuse care la o mie şi cinci sute cu pânea şi cu
cele negușitorești, şi cu cirezi de vaci şi cu multe
turme de berbeci negușitorești.

Şi au purces cu aceste cu toate, de le-au dus
în cetate în Cameniță. Şi pe multe locuri la
drumuri se făcea spaimă de Leşi, iar Tătarii
mergea tot înainte, de apuca limbi de pe unde
putea din sus. Iar când au ağıuns la Nistru
Ăntioh Vodă cu zahereaoa, Tătarii era trecuți
peste Nistru şi slobozise ceambururi în toate
părțile mai sus de Cameniță, cale câte de o
zi, de prăda. Numai ce se auzia tunurile dând
din ocopuri şi de pin zămci dând. Ce Ăn-
tioh Vodă întru acea seară păzi de trecu
cărușile cu banii. Şi-i trimise pre³⁰⁵⁾ Bogdan
hatmanul, cu o samă de oaste, de apucă de
întră în Cameniță. Iar Ăntioh Vodă şi cu ceea-
laltă oaste şi cu Tătarii ce-i rămăsese la coş³⁰⁶⁾,
au şezut şi a doua zi până a treia zi, de au
trecut şi ei cu zahereaoa şi cu tot argălăcul³⁰⁷⁾.

305) *pre* = „prin, subt paza lui”.

306) *coş* = „tabără, bivuac”.

307) *argălăc* = *agărlăc*, v. 146.

Și fiind Nistrul mare, da Tătarilor de tot carul cu pâne câte doi zloși, de lega boii din car de codele cailor, de trecea Nistrul înnot. Și cum au trecut Nistrul, cum au și trimis de grab' înapoi, de au făcut veste la Poartă că au băgat zahereaoa în Cameniță. Și își făcu Antioh Vodă de la Poartă mare cinste și laudă pentru aceasta. Așijderea și în Cameniță, după ce au mers, i-au făcut mare cinste Caraiman pașa. Și o săptămână au zăbovit acolo la Cameniță, până au descărcat zahereaoa, și s'au întors înapoi.

Atunce Muntenii se agiunsăse cu Iusuf pașa sarascherul și sta chihaeaoa lui cu pricini, numai să întoarcă zahereaoa și hazneaoa, zicând că vinu Leșii și vor lua zahereaoa și hazneaoa, iar Antioh Vodă au luat asupra lui și n'au primit să o întoarcă. Și au dus-o în Cameniță pe poronca împărătească, iar Muntenii, văzând așa, numai se trântia și plesnia de ciudă că nu putea să strice nimică lui Antioh Vodă.

Tot întru acest an, de cu iarnă, murit-au și craiul Sobiețchi. Și au avut craiul Sobiețchi trei feciori și nu s'au învoit Leșii să puie dintre feciorii lui Sobiețchi nici pe unul craiu. Și au pus om străin, pre Avgust, prințipul de Sacsonja, bucurându-se domnii leșești la soma de bani mulți ce le-au dat. Bucurându-se la bani, au gândit că-i vor mânca banii și pe urmă l-or goni și se vor mântui de dânsul, precum le va fi voia, precum mai făcuse și altă dată lui de Condé, craiul de la Franțuji. Ce acestuia, lui Avgust, după ce l-au pus craiu, n'au putut să-i facă așa, precum i se va arăta istoria la rând înainte.

După ce l-au pus craiu pre acesta Avgust, au și început a arătare lucruri mari și vestite. Și au adus oaste multă din Sacsonia și s'au gătit

și Leșii, și au purces în gios cu mare găfire, cu două obuzuri, unul leșesc, șeptezeci optzeci de mii și mai bine de oaste, și alt obuz a craiului Avgust cu Nemții, iar cu cinzeci șesezeci de mii de oaste. Și așa le era sfatul, să meargă să ia Țara Moldovii și Bugeagul până în Dunărea. Atunce înfălegând Antioh Vodă de cea găfire bună a lor, trimis-au și el pre Eni parcalabul și pre Vargalovici și pre Mihuleț cu cărți înainte la craiul Avgust, și cu daruri, pofind pe craiul, pogorindu-se în țară, să nu facă stricăciune fărăi și să nu vie pin țară, ci să meargă pe Prut drept asupra Bugeagului. Și dând Dumnezeu să bată pre Tătari și luând Bugeagul, atunce și el cu foată țara i se va închina. Atunce craiul tare s'au bucurat și i-au priimit darurile cu cinste, un cal turcesc foarte frumos cu toate podoabele lui, ce-i trimesăse. Și craiul încă i-au trimis lui Antioh Vodă alte daruri și s'au adeverit că nu va face stricăciune în țară nimică și va merge tot pe Prut drept asupra Bugeagului. Numai l-au pofit pentru zaherea, pâne, bucate, să-i scoată înainte drept Iași, să-i scoată să cumpere cu bani, iar nu în dar. Și câte ponturi³⁰⁸⁾ trimisăse Antioh Vodă de poffia la craiul Avgust pentru așezământul domniei și a fărăi, cum va fi după ce a birui pre Turci, toate pre voia lui Antioh Vodă le-au lăsat craiul; după cum este așezată Litva³⁰⁹⁾, așa să fie și Țara Moldovii.

Deci au venit craiul Avgust cu acele două obuzuri de oaste până la un sat, anume Cernelița, ce este din sus de Horodincea pe Nistru cale de un ceas. Și Leșilor nu le era cu voie să vie craiul,

308) *pont* = punct. „condițiune”.

309) *Litva* = Lituania.

ce îmbla cu feluri de feluri de meșteșuguri și de pricini, ca să strice acea cale. Ce după ce au sosit obuzurile la Cernelița, au învățat capetile cele mari leșești pre unul mai tânăr din neamul Potoceștilor, anume pisar coronii, de au făcut pricină cu un ofițer nepot a craiului Avgust, de i-au dat palme subt cortul craiului și de acolo au fugit în obuzul leșesc. Și trimețând craiul să-l ia din obuzul leșesc, să vie la giudecată, Leșii cei mari n'au vrut să-l dea. Deci craiul Avgust, văzând acea socoteală a lor, așa s'au mâniat tare și a două zi s'au și întors cu obuzul înapoi la Liov. Leșii dacă au văzut așa, ei încă s'au întors cu obuzul lor și au început a se răsipire cineși pre la casele lor. Și s'au stricat acea oștire.

Atunce într'acea vară gătitu-s'au și sultan Mehmet, împăratul turcesc, singur cu capul lui de au mers la cetatea Varadinului. Și atunce au mers și Dumitrașco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, la oaste cu împărăția. Numai până a purcede împărăția de la Udriiu, iar el au venit în cai de olac³¹⁰⁾ de la Udriiu aice în Iași, la frate-său, cu trebi împărătești. Și au șezut aice în Iași numai patru cinci zile, și iar s'au întors în cai de olac înapoi, de au purces cu împăratul la oaste. Iar Brâncovanul Vodă era în mare grijă pentru acel olac a lui.

Atunce pre acea vreme era un fecior de mazil, de-l chiema Davidel. Slujisă în Țara Leșească, de agiunsese rohmistru și era la cinste mare. Avea citeală³¹¹⁾ pravilă mare și nu se știe ce i se părea lui, că îmbla pentru domnia Moldovii.

310) *de olac* = „de poștă”; *olac* = „drum făcut cu schimb de cai din poștă în poștă”.

311) *citeală* = „carte de lectură”.

Întâi au scris la Nemți de închina țara, apoi au fugit de la Leși în Cameniță și din Cameniță s'au dus cu cărți la hanul. Și au zis cătră hanul că de-i va da oaste să meargă cu dânsul, s'a închina; câtă țară și cetăți a Moldovei au luat Leșii, toate se vor închina la dânsul. Și au mers hanul singur cu dânsul, de au prădat în Țara Leșească, și nimică din câte au zis n'au fost. Ce mergând și hanul cu împărăția la oaste la Varadin, au mers și el. Și au grăit hanul vezirului, și era numai să-l puie domn în Moldova. Numai prinzând de veste Dumitrașco beizadea, au spus vezirului, zicând că acela este un om nebun, nu este de domnie. Și așa au lipsit, de n'au luat domnia, cât s'ar rumpe un păr.

Iar după ce au agiuns împărăția la cetate la Varadin, s'au și auzit că vine prințipul Evghenie cu oaste nemțească. Deci împăratul turcesc au lăsat cetatea și au purces înapoi la pod să treacă apa Tisei, să nu le apuce Nemții podul. Deci mergând asupra podului, Nemții încă au sosit cu tabăra lor. Și silia carii de carii oastea să apuce mai curând la pod. Și nu se bătea temeiu oștilor, numai aripile se hărăția. Și tot mergea alătura obuzurile, până ce au însărat, iar peste noapte au fugit Turcii, de au apucat la pod, de au păzit de au trecut împăratul și cu curtea lui. Iar Nemții dimineăța, văzând că nu sânt Turcii, au și purces după dâșii în goană; și pre carii cum îi agiungea, îi tăia și-i jăcuia. Și așa s'au făcut un hreamăt³¹²⁾ mare și o spaimă denapoi în Turci, de trecea om peste om, cât s'au rumpit și podul de la o vreme. Și așa sosind temeiu Nemților, i-au luat pre Turci pre toți de grumazi. Vezirul și enicer-aga au perit în războiu

312) *hreamăt* = freamăt.

și toți inicerii acolo, în metereze la capul podului. La două sute de mii de oaste peste tot s'au potopit. Treizeci de pași fără de alți agalari³¹³), o sută douăzeci de tunuri mari și toată urdia, carele și mulțimea de bucate negușitoarești au luat atunce.

Tisa este o apă măloasă pe margine și Turcii, carii cum săria în apă cu calul, se și îngloda. Și așa tot om peste om cădea de se înneca. Dintr'o sută de scăpa unul, era bine. Și se tăia ei în de ei. Iar împăratul turcesc cu câți au scapat salt³¹⁴), noaptea și a doa zi au tot fugit până au agiuns la cetate la Beligrad și acolo s'au propit.

Tătarii văzând așa, n'au mai stătut la bătaie și au luat în gios pe malul Tisei, până au găsit un vad, de au trecut înnot cu pace. Atunce și agărlâcul lui Dumitrașco beizadea și a capi-chihaielor acolo s'au prăpădit. Numai ce au scăpat ei cu capetele.

Iar în al freile an a domniei lui Antioh Vodă trimis-au Turcii sol la Nemți, pre Rami Reiz-e-fendi și pre Alecsandru terzimanul Mavrocordat, ce-i zicea și Ecsaporitul, la Nemți să steie să facă pace. Și au mers și vezirul până la un loc, cu oaste gata, de au stătut acolo. Că se spăriese Turcii a se mai batere cu Nemții și s'au dus solii la Carloviță. Așijderea și Nemții s'au gătit cu oaste de au mers până la un loc și au trimes și ei solii la Carloviță. S'au strins din toate țările acolo la Carloviță solii Evropii, de la Leși, de la Franțuji, de la Venetia, de la Anglia, de la Olandia, de la Moscali și de

313) *agalari* = agale, agi: forma întrebuintată aici de Neculce este pluralul luat din turcește al cuvântului *agâ* = *agă*.

314) *salt* = „singur(i), fără tovarăși, fără de trupă”.

pintr'alte țeri, de au șezut acolo la Carloviță două frei luni, toată vara de și-au așezat păcile cu toții. Numai cu Franțujii Nemții nu s'au putut așeza și au rămas tot să se bată. Pentru crăiea Țării Ispaniei nu s'au putut învoi. Moscalul încă au dat cuvânt să-și așeze pace în al doiele an.

Turcii cu Nemții s'au așezat într'acest chip: cât loc au luat de la Turci, luat să fie. Încă opinția Nemți să fie Dunărea hofar, dar n'au primit Turcii. Și s'au apucat Turcii să le dea bani, câte opt sute de pungi de bani pe an. Până în douăzeci și cinci de ani să fie pace pentru cheltuiala și stricăciunea ce au făcut Turcii Nemților în șeptesprezece ani ce au avut tot bătaie, pentru că începătura bătăliei au fost întâi despre Turci, când au mers la Beciu. Și le-au tot dat Turcii Nemților această somă de bani, cât au trăit acest împărat sultan Mehmet.

Leșii încă cerea tare Țara Moldovii, dar Turcii au răspuns pentru Țara Moldovii zicând că Țara Moldovii nu pot să o dea, să le fie lor podană³¹⁵⁾, că este volnică³¹⁶⁾, că Turcilor este închinată, nu este luată cu sabia. Deci Leșii văzând așa, s'au așezat într'acest chip: Cetățile din Moldova și mănăstirile câte au luat și cât loc, tot să le dea înapoi Moldovenilor, și Turcii să dea cetatea Camenița Leșilor, cu tot olatul ei și Ucraina. Și pre Nohai să-i rădicese pre toți din Bugeag, să se ducă la locul lor peste Don, să rămâie numai Bugegenii. Și Hofinul să nu-l tocmească Turcii nici odată, nici altă cetate să nu facă în Moldova Turcii, nici pașă să nu puie. Așijdere și în Țara Muntească cetăți să nu facă, nici pașa să puie.

Așa s'au așezat cu toții și de toamnă s'au în-

315) *podan* = „supus, rob”.

316) *volnic* = „liber, autonom”.

tors solii fiecare la stăpânii sei.

Atunce pe acea vreme împăratul Moscolui, anume Petru Alecsievici, s'au dus singur cu capul lui la împăratul Neamfului, anume Leopold, și mult s'au rugat împăratului nemțesc să nu facă pace cu Turcii, pentru că atunce se apucase să facă și el orânduială de oaste ca la Nemți, precum pre urmă au și făcut. Dar împăratul nemțesc n'au putut să-i facă pe voie, să nu facă pace cu Turcii, că slăbisă tare. Și-i zicea împăratului Moscolui: „Măcar că te apuci că mi-i da câțiva ani cheltuială oștii, dar nu pociu, că acmu el mă roagă, dar pe urmă cine știe, s'a mai ruga sau ba, că poate să se lungească mulți ani înainte bătaia. Și eu am slăbit, că eu nu mă bat numai cu Turcii, și mă bat și cu Franțujii. Și acolo am mai mare bătaie decât cu Turcii”. Deci împăratul Moscolui întorcându-se înapoi la țara lui îndată atunce, s'au și apucat a radere barbele boierilor și a slujitorilor și le-au schimbat și hainele. Și fece obiceiuri și orânduială tot nemțească și au dus și câteva capete Nemți, de-i învăța pre Moscali precum sânt până astăzi.

Tot într'acel an, de primăvară în postul cel mare, trecut-au un sol mic de la Leși la Poartă, iară Reuțchi, carele trecusă și mai înainte vreme, și la Constantin Duca Vodă, pentru trebile păcii. Și după ce și-au isprăvit trebile, de toamnă s'au întors iară înapoi pin Iași. Și l-au cinstit Antioh Vodă ca pe un sol, și mergând la Poartă și viind.

Antioh Vodă atunce tot într'acea iarnă tremis-au pe Vasile Purice vornicul despre doamna, cu taină, în Țara Ungurească la doamna lui Șerban Vodă, de au dat doamna pre fiică-sa domnița Casandra, de au adus-o, să o ia frate-seu

Dumitrașco beizadea, că era logodită cu dânsul. Era și cu știrea ghegeneralului de Brașov; numai ghegeneralul se feria, că se temea de Brâncovanul Vodă, că Brâncovanul Vodă avea mare cinste și trecere la Leopold împăratul nemțesc și nu-i era cu voia Brâncovanului să o ia Dumitrașco beizadea. Și după ce au adus-o la Iași, i-au dat gazdă la Iordachi Rusăt visternicul, fiindu-i neam. Și au trimis Antioh Vodă la Țarigrad, de au făcut știre, de au venit frate-seu Dumitrașco beizadea. Și după Ispas atunce, în al patrule an a domniei lui Antioh Vodă, în anul 7208, au făcut nuntă domnească în târg în Iași, după obiceiul domnilor. Și au șezut în Iași în niște curți a lor, ce le cumpărase tată-seu Cantemir Vodă de la Ghiculeasa visterniceasa. Și acolo au șezut în gazdă până s'au dus mai pe urmă la Țarigrad cu doamna lui și cu tot agărâcul ce au avut.

Deci atunce în scurtă vreme, tot întru acea vară, al patrule an a domniei lui Antioh Vodă, i-au și venit ferman să se gătească să meargă să rădice Turcii din Camenița, și să dea Camenița pre mâna Leșilor, împreună cu un pașă și cu oastea și cu câteva părechi de bivoli pentru rădicarea balimezilor și cu un sărdar cu oaste de la Munteni. Și purcesă Antioh Vodă voios și se învoieșia toată țara de acea veste, unde se rădică acea nevoie deasupra țării și a creștinilor. Și dederă slavă lui Dumnezeu. Și atunce eram și eu, vel vornic, pe acea vreme vatav de aprozi.

Deci dacă sosi Antioh Vodă la Camenița, îndată se apucă și făcu pod mereu³¹⁷) peste Ni-

317) *mereu* = „neîntrerupt, întins dealungul timpului sau spațiului”: *pod mereu* = „pod construit dintr'un mal într'altul, spre deosebire de pod umblător”.

stru în gura Smotriciului, la un sat anume Bârnovița. Și șezu acolo câtăva vreme, de aștepta să aducă Leșii ferman de la Poartă la pașa din Camenița, să iasă, că era și comisarii leșești acolo, anume hatmanul Litvii și Adam Sinavschi voievoda Belschii, carele mai pe urmă au agiuns de au fost hatman mare de corona leșească, și Stanislav voievoda Posnavschi și Stefan Potofchi strajnic coronii și alții cu oaste ca la zece mii. Sta cu obuzul din ceea parte de Nistru, și Antioh Vodă sta din ceasta parte de Nistru, și ferman nu le mai trimitea Leșilor solul lor Reuțchi, carele era la Poartă. Că ponturile de pace iscălisă, numai craiul Avgust nu iscălise, și Turcii poftia să iscălească și craiul Avgust și toată recipospolita. Și aceea era pricina zăbăvei. Deci s'au apucat chizeș la Poartă solul Inglezului, precum că va iscăli craiul Avgust și toată recipospolita, și au trimes ferman pe omul Inglezului, de l-au dat la comisarii leșești. Și comisarii l-au dat în mânele lui Cahreman pașei, să iasă din Camenița și să dea cheile cetății Cameniței în mânele Leșilor, iar omul Inglezului s'au dus în sus la craiul Avgust cu ponturile păcei, să iscălească craiul Avgust și toată recipospolita. Deci apoi pașa au și început a deșertare cetatea Camenița. Tâmplatu-s'au multă zăbavă de ședere acolo la Nistru, până s'au așezat aceste trebi.

Atunce s'au făcut mare eclipsis, întunecare de soare, cât nu se vedea om cu om. Intunecasă lumea în anul 7208, Septemvrie în douăsprezece zile, într'o zi Marți.

Gășitu-s'au atunce și un urs mare groznic și sărisă toată oastea și moldovenească și munte-nească, și nu-l putea ucide. Și au dat în câteva rânduri în Nistru, și iară ieșia afară. Și gonin-

du-l pe Nistru cu un pod, se suisă în pod și oamenii au sărit din pod în Nistru, și multă grozăvie făcea. Câțiva oameni s'au împușcat; slobozind focul să-l lovească, și îmbulzindu-se oamenii, se lovia ei în de ei. Nu era curat. Trei patru ceasuri toată oastea l-au gonit și de abia l-au ucis. Și era prea mare, de mirare.

Apoi gătindu-se și scoțând tot din cetate din Cameniță, într'o zi tot deodată s'au rădicat Leșii a mergere la Cameniță pe de o parte și Antioh Vodă pe de altă parte. Și s'au întimpinat la poarta de sus, ieșind și pașa din Cameniță numai cu curtea lui. Și așa se întâlniră tustrei odată la un loc, ca când i-ar fi tocmit cineva. Și mersără așa cu toții la un loc cât o pestreală³¹⁸⁾ de săgeată, până la un săivan a pașei ce era întins, de descălecară cu toții, și pașa și Antioh Vodă și Leșii, iar agărlâcul pașei și cu Turcimea toată ce era în cetate în Cameniță trăitori tot păzia cu care, cu căruțe, cine cu ce avea, de ieșia din cetate pe altă poartă din gios. Apoi, după ce descălecară Leșii, dederă fermanul de la Poartă în mâna pașei, de-l ceti, și pașa dede în mânele Leșilor trei pungi de urșenic³¹⁹⁾ cu trei chei a porților cetății Cameniții. Iar Leșii începură a ridere și a vorovire voroave de glume cu pașa și întru acele vorbe de glume vorbiră și altele mai de treabă. Și-i cinsti pașa cu cafe și cu cerbet³²⁰⁾, după cum este cinstea turcească. Și-și luară zioa bună de acolo unii de la alții și purceasă pașa și cu Antioh Vodă în gios.

Iar Leșii cei mari sfătură pre loc afară, de nu întrară degrab' în cetate, temându-se să nu fie

318) *pestreală* = *pistreală* = „distanță de o împușcătură”.

319) *urșenic* = „stofă scumă (de mătasă)”.

320) *cerbet* = șerbet.

pus Turcii vre un lagum în cetate. Și apoi înțară și Leșii cei mari în cetate în Cameniță și o curățiră de toată scârnavia. Și desgropară pe pași de pin beserici, ce le făcuse mețeturi³²¹⁾, și făcură osfeștenii³²²⁾ de le sfințiră. Și așezară pușce mari a lor Leșii și oaste leșească cât au trebuit.

Iară pașa și cu Antioh Vodă, dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, purceasă înainte la Tighinea, pașa cu carele lui și cu curtea lui, iar Antioh Vodă cu pușcele cele mari în urmă. Și pusă pre geabhană³²³⁾ și pe iarba cea de pușcă cu carele pre Mihălachi Racoviță vel spatar, carele fusese cumnat cu Antioh Vodă, iar pe Nistru cu podurile au pus cumbaralele³²⁴⁾ și glonțurile cele de pușce și cu multe fere mănunțușuri, și plute și șeici pe apa Nistrului le-au pornit. Și au fost ispravnic pe aceste cumnata-său Lupul Bogdan hafmanul, de au mers cu oaste până în Tighine pe malul Nistrului.

Și atunce au dat și Leșii agiutor lui Antioh Vodă poduri de a lor de pe Nistru, pentru mai degrab' deșertarea. Și pașii încă i-au dăruit două mii de galbini Leșii, să iasă mai degrab' din Cameniță, pentru că pașa mai zăbovia vreme, pentru să se găteze, și Leșii cu un ceas mai înainte era bucuroși să iasă Turcii din Cameniță, ca să nu mai puie vre o pricină Turcii.

Și făcusă Leșii comisari și zăpis la mâna lui Antioh Vodă pentru moaștele Sfântului Ioan cel Nou, ce au fost la Suceava, să le dea să vie iară aice în țară, cu odoarele toate și veșmintele

321) *mecet* = „geamie”.

322) *osfeștenie* = „sfintire”.

323) *geabhană* = *geabhană* = „munițiuni de războiu constând mai ales din materii explozive.

324) *cumbara* = *combara* = „bombă, granată”.

mitropoliei. Numai, poate fi, voia lui Dumnezeu n'au fost, că s'au tâmplat acel zapis de s'au răsărit³²⁵), și când au trebuit să-l scoată, nu l-au găsit. Și așa au rămas moaștele Sfântului Ioan iar în Țara Leșească.

Și aleasă Antioh Vodă pre Lupul Costachi, fecior lui Gavriliță vornicul, și-l făcu comisar, dimpreună și cu alți boieri, și-l trimise la Suceavă și la Neamț, de scoaseră pre toți Leșii din țară. Și viind Antioh Vodă la Iași, la scaunul domnesc, după ce duse toate lucrurile în Tighine, rămasă țara toată în mâna lui Antioh Vodă — Hotinul, Suceava, Cernăuții —, cât stăpânise Leșii. Și au mai făcut Antioh Vodă ferman de la Poartă și au isprăvit de au luat și ținutul Orheiului în mâna lui, că era Ucraină pre atunce, de-l stăpâna hanul. Și se făcu bună pace de toate părțile ca de mulți veci și nu se simția nimică nicăire de tâlhari.

Deci atunce în scurtă vreme au trecut, după ce au dat Camenița Turcii Leșilor, și solul cel leșesc de la Țarigrad, anume Reușchi, și s'au dus în țara lui, precum mai sus s'au scris. Iară de iarnă, tot într'acel an, venit-au alt sol din Țara Leșească, mai mare, pre anume Leșcinschi voievoda Poznavschii, ce era ginere hatmanului Iablonovschii, a căruia un fecior, anume Stanislav Leșcinschi, au agiuns de au fost craiu în Țara Leșească, ce l-au pus Carol craiul Șvedului mai pe urmă, precum i se va arăta istoria la rând înaintea. Deci acel sol mare venia cu multă pohvală și podoabe și cu mulți feciori de domni leșești. Și i-au ieșit Antioh Vodă înainte pe Bahliu, cale de un ceas, și așa tot alături au venit cu dânsul până la gazda lui. Și apoi a doua zi

325) *răsări* = „rătăci”.

*Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino și Doamna
lui Dimitrie Cantemir († 1713).*

După o fotografie din Biblioteca Academiei Române.

Antioh Vodă l-au poftit pe sol la curtea domnească la cinste. Deci acel sol se ținea prea mare, după cum li se și cade să se fie, că n'au călcare de nime și sânt nelipsiți de cele trebuitoare ce le trebuiescu și nu știu pedeapsa sărăciei acestei lumi ca noi. Și i-au răspuns lui Antioh Vodă, de-i va ieși înainte să-l timpine la giurăfate de scări a cerdacului, va veni la cinste, iar de nu-i va ieși înainte așa, nu va veni. Deci așa s'au așezat, să se scoboare Antioh Vodă până la trei scări și solul să suie iar până la trei scări, și la al șeptele scară, unde este giurăfate, să se închine unul altuia, și așa alătura să meargă până în casă și la băut tot odată să bea amândoi. Iar la acea vreme fiind eu Ioan Neculce vel agă, eram rânduit de domnie de grijiam pe sol la gazdă de cele ce-i trebuia.

Deci i-au făcut Antioh Vodă mare cinste solului. Și au purces după aceea solul, de s'au dus la Țarigrad pentru întărirea păcii, pentru ca să fie pace vecinică Leșii cu Turcii. Deci noi Moldovenii ne bucuram, unde auziam că este să se facă pace vecinică, fiind pământul nostru supărat de podgheazuri și de pustietate. Dar nu ne pricepeam că mai cu amar pre urmă ne va fi vecinica pace. De răutate și de amar ne-au căzut nouă Moldovenilor pe urmă că ni s'au micșurat cinstea de la Turci, că ne-au îmulțit obiceiurile rele asupra și ne-au făcut oameni de nimică de sântem, că ne-au călcat precum le-au fost voia. Care înainte se vor arăta toate pre rând.

După aceea în scurtă vreme au și venit iarna ferman de la Poartă, să meargă Antioh Vodă și cu hanul dimpreună, să scoată pre Nohai din Bugeag, să se ducă la Don să trăiască acolo, după cum s'au așezat la pace. Și ei se puneau împotriva

hanului și nu vrea să iasă din Bugeag. Deci Antioh Vodă îndată se găti și purceasă cu frumoasă oaste, că atunce era și Turculeț cu vro două mii de slujitori, ce fusăse jomiri, supt ascultarea țării. Deci purceasă din Iași pre Bârlad până la Fălcii și de acolo s'au întors iar la Iași, că s'au așezat hanul cu Nohaii să-i lasă până în primăvară. Și cum au venit primăvara, s'au și rădicat de bună voia lor, de s'au dus la Don să trăiască.

Iar Antioh Vodă de primăvară în al cincele an a domniei lui au făcut cărți de slobozie pen toate siliștile și au mutat slujitorii de pin Piatră și din Roman și de pin toate târgurile, ce era pin mijlocul țării așezați, și i-au mutat pe la marginile țării. Pe la vaduri, pe Nistru și pe Prut îi așeză. Și scoasă și ruptă³²⁶⁾ pe țară, de-i așeza pre oameni pe puțină cu pecelfuituri roșii domnești, pe fețe de tot omul anume, și cu giurământ mare că vor da de patru ori într'un an. Deci așa purceasă oamenii din toate țările a isvorire și a venire, cineși la locul său și la moșia sa.

Așijderea și boierii carii era pribegi în Țara Muntenească, încă de la mazilia lui Constantin Duca Vodă, de făcea multe amestecături atunce, văzând că s'au făcut pace și nu mai pot isprăvi nimică, nici cu Constantin Duca Vodă, nici cu Brâncovanul Vodă, și-au plecat capetele la Antioh Vodă și au venit în țară, și Antioh Vodă i-au priimit cu dragoste și-i ținea la mare cinste. Carii mai pre urmă acei boieri i-au fost de mare folos la mazilia lui Antioh Vodă, precum se va arăta mai înainte. Numai ce au rămas în Țara Muntenească Nicolai Costin hatmanul, că era cu-

326) ruptă = „impozit personal”.

mnat cu Constantin Duca Vodă, și Mavrodin vi-
sternicul, că era Grec, nu avea la ce veni.

Tare se bucura oamenii atunce și de pacea
și de chiverniseala cea bună a lui Antioh Vodă.
Și începură boierii a-și face curți și a iezi
iazuri pe la săliști, și cu toate se silia.

Intorsu-s'au și solul cel mare leșesc de la
Poartă, anume Leșcinschi voievoda Poznavschi,
și i-au ieșit Antioh Vodă înainte și iar l-au cinstit
după obicei. Și s'au dus la țara lui, în Țara Le-
șească.

Atuncea după aceste după toate s'au rădicat și
Dimitrașco beizadè din Iași, cu doamna-și și cu
tot agărlăcul său, și s'au dus la Țarigrad, să
trăiască acolo. Iară Brâncovanul Vodă, după
ce au văzut că au mers Dimitrașco beizadea
la Țarigrad, s'au umplut de grijă și de frică
că-l va pâri, pentru că știa doamna lui din Țara
Ungurească toate tainele ce avea Brâncovanul
Vodă cu Nemșii, a doa pentru mulți bani ce
luasă Brâncovanul Vodă a lui Șerban Vodă.
Și-i era aminte să nu-l smintească și din domnie
cu prietenul său cu Cerchez Mehmet pașa, cu
Cuciuc imbrihor musaipul împăratului, că Di-
mitrașco beizadea știa bine rândul Porții și avea
cinste mare de la Turci.

Ce Brâncovanul Vodă se sfătui mult cu unchi
lui, cu Constantin stolnicul și cu spătarul Mihai,
cum are face, să se poată mântui de Cantimî-
rești, ca să nu vie la vre o primejdie cu Constan-
tin Duca Vodă, să-l cheltuiască, să-l scoată la
domnie. Nefiindu-i ginere, îl urisă. Și zicea că
când îi era ginere și nu-l asculta, dar acum dacă
va ieși la domnie, nici l-ar băga samă. Și sfătuiră
și trimiseră pre unchiul său, pre Mihai spătarul,
la Poartă. Și împlă spatarul Mihai, și cercând
și giuruind mult vezirului, să mazilească pre

Antioh Vodă și să puie domn străin pre care au ales Brâncovanul Vodă. Și Brâncovanul Vodă alesăse pre un Toderășco de la Galați. Care acel Toderășco au fost negușitor, om era chipeș și de fire, dar mai rău și mai spurcat și mai varvar și mai tiran nu era alt om pre acele vremi în țară. Că de ar fi fost acela domn în Moldova, nici un boier până în două trii luni n'ar fi rămas viu în țară.

Acel fel de milă avea Brâncovanul Vodă pe țara noastră a Moldovei și pe boieri. Ce Dumnezeu nu s'au îndurat, că au răspuns vezirul spatarului Mihai că nu va mai îmulți domnii, ce de va mazili pre Antioh Vodă, a pune pre Constantin Duca Vodă, iar pre alții nu va pune.

Auzind acest răspuns de la vezirul spatarul Mihai, nu l-au mai încăput vremea a mai așteptare într'alt chip, că avea grijă de Dimitrașco beizadea, ce numai i-au căutat a se lipire iar de Constantin Duca Vodă, să-l scoată la domnie.

Nu știu ce vom zice, nenorocirea Țării Moldovei au mânia lui Dumnezeu! Se tâmplasă la acea vreme de ținea gazdă solul nemțesc în casele lui Constantin Duca Vodă. Și i se rugă acelui sol, fiind gazdă la dânsul, de au grăit solul vezirului să-l facă domn pre Constantin Duca Vodă. Și atunce vezirul îl ținea la mare cinste pre acel sol și numai ce i-au căutat a-i face voia, puindu-se chizeș Muntenii și agiu-tându-l și cu bani.

Venit-au atunce la Iași la Antioh Vodă și alt sol mic moscal de la Țarigrad, carele mersăse pe la Azac pe apă cu un galion³²⁷). Și Turcilor nu le părea bine, unde l-au văzut că venia pre apă, de au deșchis drumul pe apă, și au învățat

327) galion = „corabie mare de războiu”.

a face galioane și ei. Și mult se mira și se strângea noroade de privia acel galion moschicesc, că nici cu gândul nu gândia, netocma să vază galion moschicesc să vie la Tariograd. Și auzia mai înainte că facu Moscalii galioane, dar nu credea, dar atunce l-au văzut și cu ochii.

Ce întorcându-se acel sol pe uscat pin Iași, l-au cinstit Antioh Vodă după obicei și după cinste. L-au spus acel sol că este mazil, că înțelesese din solul nemțesc. Pentru aceasta numai nici de un folos nu i-au fost lui Antioh Vodă că i-au spus, că cum au purces solul din Iași, iară a doa zi i-au și sosit un capegi-bașa cu mazilia.

Căutați acum de socotiți ce fără de noroc fără și oameni! Că numai șapte opt luni didese Dumnezeu de era răsufare în țară și se bucurase țara tare, dară de ar fi ținut șapte opt ani sau zece, așa n'ar fi putut oamenii și dobitoacele încăpe în țară. Dară Dumnezeu nu va să ierte pacatul și greșala acestii țeri, tot mai tare și mai rău și mai amar și mai suspis se adaoge.

Deci cum dede mazilia, îndată și apucară porțile și începură a căutare pre Bogdan hafmanul și pe Iordachi Rusăt visternicul cu ferman făcut de la Poartă, de Constantin Duca Vodă și cu Muntenii. Și se strinseră într'un ceas slujitorii, de-i puse capegi-bașa împregiurul curții domnești, de sta de străjuia să prindă pre acei doi boieri, pre Bogdan și pre Iordachi. Iar acei doi boieri ședea în casă la doamna mistuiți, ascunși, și nu cuteza capegi-bașa să între în casă la doamna, să-i ia de grumaz, că-i oblicise că sânt acolo. Și era Turcul om împărătesc. Iară a tria zi au stătut Antioh Vodă de au mijlocit lucrul, cu boierii carii fusăse pribegi, carii mai sus s'au

scris că au venit la mila lui, și cu alți boieri de țară ce se tâmplasă în Iași din capăt, anume Vasilașco Cantacuzino spatar și cu frate-seu Ilie Cantacuzino visternic și cu Ioniță sardarul, fecior lui Miron Costin logofătul, și Antioh hatmanul și Lupul, fecior lui Gavriliță vornicul. Vorovit-au Antioh Vodă cu toți cu acești boieri și i-au poștit și i-au rugat pentru Bogdan și pentru Iordachi. Deci acești boieri n'au putut călca voia lui Antioh Vodă. Și macar că avusăse mult supăr³²⁸⁾ de Bogdan și de Iordachi, întâi Ioniță sardarul, feciorul lui Miron Costin logofătului, având mare rană în inima lui pentru tăierea capului tată-ne-seu, lui Miron Costin logofătul, în vremea lui Constantin Cantemir Vodă, — că mai mult era prepusul de Bogdan și de Iordachi că ar fi îndemnat ei pre Cantemir Vodă atuncea, de au perit tată-seu, — și acmu văzând rugămintea lui Antioh Vodă, le-au lăsat toate gios și s'au sfătuit cu toții. Și ieșind sara la gazde, au îmbrăcat pe Bogdan și pe Iordachi în haine proaste și i-au făcut în loc de slugi, de au mers după acei boieri pin mijlocul slujitorilor, până au ieșit pe poartă afară. Inșă fiind și bașbulucbaș de casa lui Antioh Vodă, s'au agiuns și cu dânsul, de au pus niște slujitori ca acia cu plată, de n'au luat tare sama când au ieșit.

Deci hatmanul Bogdan după ce au agiuns la gazda Lupului visternicului, îndată au încălecat cu câteva slugi și au fugit în Țara Leșească. Iar Iordachi Rusăt visternicul au mers după Ilie comisul Cantacuzino până la gazdă pe gios și n'au putut încăleca pe cal și el, ca Bogdan, să fugă, fiind om bătrân și slab. Și au purces Cantacuzino la țară și așa într'o kuhne (cocie) l-au

328) *supăr* = „supărare”.

ascuns. Și apoi au fugit și Ilie Cantacuzino pentru voia lui Iordachi Rusăt visternicul, dinpreună, și s'au dus pin Hangu și au trecut în Țara Leșească amândoi. Și așa s'au tâmplat de au scăpat.

Iară Antioh Vodă s'au găsit și au purces la Țarihrad dimpreună cu capegi-bașa. Și au domnit cinci ani fără de trei luni. Și le părea rău tuturora și-l pomenia de domn bun până în zioa de astăzi, că avea noroc la toate. Bucafele de se făcea în zilele lui, nici boală în bucate nu era, și stupii nici într'o vară nu s'au făcut răi. Acest noroc au avut Antioh Vodă. Și plată de la Turci pentru slujbe ce au făcut, ei i-au plătit cu mazilia.

CAP XIV.

DOMNIA A DOUA A LUI CONSTANTIN DUCA VODĂ LA ANUL 7209,³²⁹⁾ ÎN 14 SEPTEMVRIE.

Constantin Duca Vodă dacă au îmbrăcat caftan de domnie de la Poartă, cu cheltuiala și a-giutorul Muntenilor, fece iar cheltuială mare. Și cu datoria a domniei cei dintâi neplătifă se încarcă, de se fece o somă mare de bani. Și îndatori țara și pe vaci, și pe oi, și pe miere, și pe ceară, de lua bani de la negușitori. Și dacă i-au venit veste că au scăpat hatmanul Bogdan și cu Iordachi Rusăt visternicul, se otrăvia de mânie pe caimacamii din Iași, pentru ce i-au scăpat pe acei doi boieri. Și se mânieră și le părea rău și Muntenilor că i-au scăpat și nu și-au putut face cheful pismei cei vechi ce avea, căci sfatul

329) 7209 = 1700.

lor cu Constantin Duca Vodă gândia că vor găsi la dânșii multă avere, să-și plătească nevoia și datoria ce avea după cap. Și acel sfat și gând dede Dumnezeu de nu-i fu nici de un folos.

După ce veni Constantin Duca Vodă cu a doua domnie în Iași, pusă boierii după obicei, anume pre Ioan Buhuș, vărul lui, vel logofăt, pre Dumitrașco Mitre vel vornic de țara de gios, pre Pavel Ciocârlan vel vornic de țara de sus, pre cumnatu-seu Nicolai Costin hatman, pre Panaiotachi Morona vel postelnic, pre Cuza vel spatar, pre Savil Zmucilă vel ban, pre Gavril Miclescu vel paharnic, pre Gheorghită Mitre vel visternic, pre Pătrașco Zosin Bașotă vel stolnic, pre Manolachi Hrisoverghi vel comis. Acestii era boierii lui Constantin Duca Vodă în domnia a doua, iară mai ales din toți era la sfat Panaiotachi Morona vel postelnic, că se și potrivea cu stăpănu-seu la o fire.

Deci după ce-i boieri, îndată trimise boieri la Poartă cu pâră asupra lui Antioh Vodă și asupra frăține-său lui Dimitrașco beizadea, cu multe năpăști și pricini fără de cale. Și învăța pre boieri cu de-a frica de-l pâria, fiind și Muntenii învățători și îndemnători și agiutori la pâră. Și deodată închiseră Turcii pre Antioh Vodă. Că Antioh Vodă când s'au mazilit, mai mult de douăzeci și șapte de pungi de bani în casa lui n'au avut, macar că au fost domn cinci ani, și nu avea cu ce să se sprijinească de neprieteni, după cum este obiceiul Turcilor, de-l face prietin cu dare. Pe acest lucru se poate socoti că Antioh Vodă era om bun și nelacom. Unde să se găsească altul de potrivea lui să fie!

Dumnezeu nu-l lăsă mult în pedeapsă, că se schimbă Poarta și-și tocmiră Cantimireștii tre-

bile și ieși de la închisoare Antioh Vodă. Iar Duca Vodă dacă auzi că ședu Cantimireștii la casele lor cu pace, îndată se îmbracă cu cămeșă de ghiață³³⁰). Deci și trimise pe vlădica de Roman, anume Avrentie, la Bogdan și la Iordachi în Țara Leșească, de le giură și le adevveri mare milă, și-i aduse în țară la pământul lor, să petreacă cu pace.

Iară Muntenii trimitea totdeauna la Duca Vodă, de cerea datoria cea veche și eastă nouă, și nu le mai da nimic. Și de cea îl³³¹) poftia sau îl învăța, el nu-i asculta ca în domnia dintâi, nici se mira³³²) de dânșii. Ce se mânieră și ei tare. Și văzând și pe Cantimirești că au ieșit de la închisoare, le-au intrat și lor oarece grije de dânșii și își arătară obrazii de făcură pace, cu taină, să nu știe Duca Vodă. Numai pace suliminită, că când le venia Muntenilor zamanul, tot îi împedeca la trebi pe Cantimirești.

Și începu Constantin Duca Vodă a scoatere grele și mari nevoi pe țară. Și începu a îndesire civerturile ce le scosese Antioh Vodă — din patru civerturi dederă oamenii opt într'un an și oamenii începură a se spăriare și a fugire — și pe mazili a-i îngreua cu dăjdii grele și dese. Și la Bogdan și la Iordachi, totdeauna trimitea la dânșii de le lua împrumutări mari, pungi de bani, și înapoi nu le mai da nimic. Și nu ținea giurământul, că era în prepusuri acești boieri, după cum este acel obicei la toți domnii de au prepusuri pre unii boieri.

Atunce Iordachi Ruset visternicul, încuscrin-

330) *se îmbracă cu cămeșă de ghiață* = „se înfioră de grijă și de spaimă”.

331) *cea îl* = *ce-l*

332) *nici se mira de dânșii* = „nici nu-i păsa de dânșii”, „nici nu-i băga în seamă”.

du-se cu Vasilie Costachi vornicul, fecior lui Gavrilică, fece sfat, la nunta fiilor săi, ce vor face să se poată mântui de acest domn, că nu mai potu rădica nevoile. Deci Vasilie vornicul, măcar că era la cinste, dar pentru voia cuscru-său lui Iordachi, îi întunecă mintea și îndată se sculă cu toți frații lui, anume Lupul și Solomon și Costachi, și cu alți boieri, Mihălachi Racoviță spătar, ce fusese cumnat cu Antioh Vodă, și Ilie Frige-vacă spatar și cu alți mulți boieri, ca la vro cinzeci și mai bine. Și o samă loviră pe la Bogdan, pe la casele lui, pe la Ivăști, neștiind Bogdan nimică, și îl îmbunără cum vor să fugă și să ceară pre Antioh Vodă de la Poartă să le fie domn. Și crezu și fugi și Bogdan cu dânșii în Țara Muntenescă. Cu toții se duseră, iar Iordachi rămasă în Iași cu mare grijă, făcându-se bun că nu știa nimică.

Deci Duca Vodă, dacă văzu așa, se turbură tare și și aprinse poalele de toate părțile. Și ce strinsăse bani de la țară, nu apucă a dare pe la datornici și începu a triimete bani la Poartă și la hanul și la Iusuf pașa sarascherul de Baba. Și isprăvi de scoase ferman să-i ia pe toți Duca Vodă de grumazi din Țara Muntenescă. Ce și Brâncovanul Vodă de odată nu-i dede. Și trimise în două trii rânduri jalobă la Poartă, de ce le făcea Constantin Duca Vodă, și tot nu le știu în samă Poarta. Deci Brâncovanul Vodă văzând că nu le poate isprăvi de la Poartă, stătu să le facă pace de la Duca Vodă. Și trimise pe boieri la Focșeni, să stea împreună cu căpitanul de Focșeni, să le giure și să treacă în Moldova. Și trimise și Constantin Duca Vodă pre hatmanul Ioniță sâu Costin și pe mitropolitul Misail, de merșeră la Focșeni, de giurară boierilor că nu le va fi nimică despre domnul Constantin Duca

Vodă. Și trecură boierii toți în Moldova la casele lor.

Însă Brâncovanul Vodă nu-i dade pre toți ce era mai cu prepus și mai capete, ce-i mistui Brâncovanul Vodă pre acia de cătră capegi-bașa ce venise să-i ia, anume pre Vasilie Costachi vornicul și pre Bogdan hatmanul și pre Mihalachi Racoviță spătarul și pre Ilie stolnicul Frige-vacă și pre Macsut postelnicul. Pre acestii îi propi Brâncovanul Vodă, că se femea să nu-i omoare, iar Constantin Duca Vodă, văzând că nu i-au dat pre acei boieri, iar s'au apucat de pără la Poartă mai tare pre Brâncovanul Vodă cu jalobă. Deci Iordachi din Iași iar pe taină au îndemnat pre alți boieri și au fugit în Țara Ungurească, anume Ilie Cantacuzino și Balș și Ursachi și Ioan Sturza și alții, și pre alții îndemnă de fugi în Țara Leșească, anume pe Macri banul, pe Gheorghită comisul, pe Pilat șatrarul și alții mai mici din căpitenii. Deci dacă au înțales Constantin Duca Vodă cum că au fugit boierii în Țara Ungurească și în Țara Leșească, i se aprinse inima de voie ră. Și slăbi a mai pârre pe Brâncovanul Vodă la Poartă pentru boierii cei mai de frunte ce-i propise Brâncovanul Vodă, de nu-i dedese. Că își tocmi apoi Brâncovanul Vodă lucrul de la Poartă să nu-i dea pe boieri, și rămaseră acolo. Că trimisese Duca Vodă pe Dumitrașco Buhuș să omoare pre furiș în București pre Bogdan hatmanul. Ce Buhuș, ca un fecior de boier și de neam, n'au vrut să facă acel lucru tălăhăresc. Și după ce au mers la București, au spus lui Bogdan și Brâncovanului Vodă. Brâncovanul Vodă, cum au auzit acel lucru, îndată fece mărturie de la mulți Turci și de la boieri și au trimis la Poartă, de fece știre. Și cu acea socoteală își strică obrazul și numele și mai reu de la Poartă Constantin

Duca Vodă și n'au mai putut să ceară pre acei boieri ce rămaseră acolo la Munteni.

Atuncea strică Constantin Duca Vodă legătura văcăritului ce făcuse Antioh Vodă. Și scoasă văcăritul de cal doi lei și de vacă un galbăn și adaosag de toată vita un tult. Și apoi văzând că se strică țara și se pustiește, se spăria că și-a pune capul și fece și el legătură să nu mai fie văcărit. Și scrise și cărți, pe la margine, de milă. Și trimise la boierii cei pribegi de la Unguri și de la Leși cu giurământ, să-și vie în urmă la pământul lor. Și veniră iarăși înapoi acasă. Dar cei cinci boieri din Țara Munteneacă tot au rămas la Munteni; n'au venit, nici cum nu s'au încrezut.

Intru această vreme mârzacii nohai cu oardele lor începură unii dintre dânșii iar a se întoarce în Bugeag, și Turcii îi goniră, iar înapoi nu-i lăsa. Ce se burzului un sultan cu dânșii asupra Turcilor și făcurea multă reutate în olatul Chilieii și arsără și Renii. Și de ar fi fost înghiețată Dunărea, până în Țarigrad ar fi fost agiuns. Și au scris acel sultan la Constantin Duca Vodă să încalece și el cu Moldovenii la oaste, că apoi va prăda țara. Ce Constantin Duca Vodă au căzut cu rugămintă, zicând că n'are cu cine să încalece, și i-au trimis sultanului cinsprezece pungi de bani. Și așa l-au lăsat.

Venit-au atuncea Iusuf pașa sarascherul împotriva aceluia sultan la Smil și au șezut câteva săptămâni acolo cu metereze, până i s'au strins oaste. Și trimisese și la Constantin Duca Vodă, să meargă și el la oaste. Și au purces din Iași, de au mers numai până la Bârnova și s'au întors iară, că s'au așezat sarascherul cu Tătarii.

De vară s'au mutat Iusuf pașa de la Baba cu sarascherlâcul la Tighinea, puind pricină zor-

balâcul³³³) Tătarilor. Și văzând că este vrajbă în Țara Leșească, nu avea cine sta împotrivă, să nu facă sarascherlâc la Tighinea. Deci s'au apucat a tocmitre și a diregere cetatea și a o mai mărire. Și au lucrat câțiva ani, precum se vede, cu aceste două țeri. Și pe Tătari au început a-i călca și a-i pune de a lucra la cetate deavalma cu creștinii. Și i-au făcut de plăția toată paguba ce făcuseră raialii la Tighinea și la Reni.

Tot la această vreme craiul leșesc al doielei August începu și el să strice volnicia Leșilor, să fie numai opt sfetnici și să ia tot venitul stăroștiilor, să stringă acei bani, să facă mulțime de oaste. Și se giuca în cărți cu doamnele cele frumoase a Leșilor, și care-i plăcea, o ținea câte două trii luni la dânsul. Încă pe a lui Liubomirschi au dus-o și în Sacsonia, de au ținut-o vreo doi ani. Și pentru dragostea ei l-au pus pre dânsul hatman, după ce au murit Iablonovschi. Iară domniile leșești nu putură răbda, ce feceră sfat, cum ar face să se mântuiască de dânsul, să-l gonească din țară, precum au mai gonit pre un craiu a lor, anume de Condé, ce vinise de la Franțuji. Și se căiră mult atunce că n'au pus craiu pe un fecior a craiului Sobiețchi. Și mearseră cu toții la craiul August și începură a-l îndemna să meargă să ia cetatea Rigăi de la Șvedi, că este a lor de moșie. Și tulburară mintea craiului și se apucă de gâlceavă cu craiul șvezesc. Și marsă la Rigă să o ia. Ce Leșilor nu le era trebuitoare Rigă, numai le era voia să înceapă gâlceavă cu craiul Șvedului și ei să se facă tot una cu Șvedul și lui să-i dea peste cap. Deci Șvedul era o țară puternică, craiul lor era tânăr, numai de vro șesșesprezece șeptesprezece ani și

333) *zorbalâc* = „rebeliune”, „răscoală”.

bun viteaz, dârz. Îndată trecu Marea Balticum și ieși în Livonia întru timpinarea Leșilor. Și nu putură sprijini Leșii pre Șvezi. Și începură unii a se închina la Șvezi, iar unii se făcea a ține cu craiul Avgust.

Atunce nu zăbovi vreme și muri Iablonovschi hatmanul coronii, carele era cap la tot sfatul începăturilor leșești, cel mai mare, pentru că el se socotia că se va mântui de Avgust craiul și el va lua pe crăiasa craiului Sobieșchi, fiind neînsurat, și a fi el craiul Leșilor. Ce n'au apucat să isprăvească ce gândise. Și se umplu Țara Leșească de oști străine, de rămaseră ca un roiu fără de matcă Leșii. Pus-au craiul Avgust hatman coronii pre acel Liubomirschi carele mai sus s'au scris, și nu zăbovi vreme și muri și Liubomirschi. Apoi au pus hatman coronii pre Adam Sinavschi. Era om mic de stat, dar întreg la minte, cu dreptate craiului și învățat foarte și om dumnezeesc și la cii străini foarte milostiv.

Sfătuit-au atunce pe craiul Avgust, de s'au agiuns cu Moscul, că văzu că pe Șved nu-i putincios craiul Avgust să-l bată singur, că Leșii mai mulți era carii ținea cu Șvedul, precum mai sus s'au scris. Și ascultă cuvântul craiul Avgust și se legă la un cuvânt cu țarul Moscului, cu Petru Alecsievici. Țarul Moscului îndată priimi bucuros, că el încă își schimbasă atunce portul, de luasă orânduiala nemțească și vrea să-și ispitească norocul oștii sale. Și dede și el pricină Șvedului pentru toată Țara Livoniei, ce au luat Șvedul de la strămoșii lui fără de cale. Și începu și el gâlceavă și a se batere pe de altă parte cu Șvedul, de au luat cetatea Narvei și altele.

Ce Șvedul rămasă a se batere în două părți. Și Moscul cu oastea lui iar bătea în două părți; cu o samă de oaste se bătea la Narva, cu Șvezii,

iar pe altă parte dede oaste lui Avgust craiului leșesc întru aghiutor. Ce birui Șvedul pe craiul Avgust și-l goni în Sacsonia în țara lui. Și Șvedul se duse după dânsul, de au iernat acolo în Sacsonia cu toată oastea. Și de frică, craiul Avgust, că i-a istovi țara, făcu pace cu Șvedul și-i giură craiului șvezesc cum nu-i mai trebuie să iasă în Țara Leșească să fie craiu. Și după aceea se rădică craiul Șvedului și veni în Țara Leșească și coronî pre Stanislav Leșcinski, carele era fecior solului celui mare ce trecuse în zilele lui Antioh Vodă la Poartă, anume voievoda Poznavschi. Și pre Iozef Potoțchi voievoda Chiovschi l-au pus hatman coronii, fiind rude cu Leșcinski. Iar hatmanul Adam Sinavschi și cu Oghinschi hatmanul și cu Zapieva hatmanul și cu oastea moschicească era spre Litva într'altă parte. Deci Carol craiul șvezesc au lăsat pre un ghegeneral a lui cu oaste, anume Cras, cu Stanislav craiu în Țara Leșească, iar craiul Șvedului au purces cu obuzul lui drept în Țara Căzăcească, de au trecut Niprul pre la Staridub. Și ce au lucrat, se va scrie înainte la rândul său.

Atunce Leșii, fiind Racoți pribag la dânsii, i-au dat vreo douăzeci de steaguri de oaste întru aghiutor, de au ieșit și el în Țara Ungurească cu zorba³³⁴), ca să-și desbată Țara Ungurească de la Nemți. Și i-au dat Leșii carii ținea cu Șvedul, că se temea de Nemți să nu dea aghiutor lui Avgust craiul, fiind Neamțului elector. Ce i-au dat pentru să facă Nemților împedecare.

Deci Racoți cum au ieșit cu acele douăzeci de steaguri în Țara Ungurească, au și început mul-

334) zorbă = zurbă = „răscoală” - „revoluțiune”, „ceartă”, „revoluționar”, „insurgent”.

time de Unguri a se strînge la dânsul, de se făcuse la cînzeci șeszeci de mii de oaste, că alerga din toate părțile, din Moldova, de la Munteni; pînă și Tătarii fără de poroncă pe turîș se ducea la leafă la dânsul. Atunce Moldoveni mulți și feciori de boieri se ducea la lefe, unii la Moscali, unii la Leși, unii la Racoți, unii la Șved, pentru agonisită. Și Racoți pre unde găsia Nemți, îi tot bătea și îi scotea de prin cetăți. Mai își desbătuse țara, că au îmblat vreo doi trei ani pin Țara Ungurească.

Nemții la acea vreme se bătea cu Franțujii și nu putea să stea să se bată și cu Racoți. Deci mai pe urmă au dat Neamțului ajutor Inglezul patruzeci de mii și Dania treizeci de mii. Și și-au înglotit oastea Neamțul și au început a se batere și cu Franțujii și cu Racoți. Ce pe Racoți l-au biruit și l-au gonit la Franțuji, iar o samă de boieri unguri, carii ținea cu Racoți, au pribegit aice în Moldova, iar unii în Țara Leșească. Ce cestii de aice în scurtă vreme și-au făcut pace și s'au dus în pământul lor.

Atunce la acea vreme toată Evropa se turburasă cu oști, de au îmblat câțiva ani aceste oști ce mai sus s'au scris. Numai Turcii avea pace și le tot îmbla cărțile și soliile, ni la unul ni la altul, de-i tot îndemna și-i învrăjbia. Ce în scurtă vreme veni și la dâșii zorba, precum înainte arată.

Să lăsăm acum cele străine, să venim iar la Moldova. Brâncovanul Vodă chiemă pe boierii pribegi la dânsul și făcură sfat pe taină, să stea să le facă domn pre unul dintre dâșii, iar nu din Cantimirești. Și se feriră de Bogdan, fiind Cantimireștilor cumnat, să nu știe nimică de acel sfat. Și triimise Brâncovanul Vodă la Constantin Duca Vodă ca în chip de sol pe un mitropolit a patriarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisant,

carele acel Hrisant mai pe urmă au căzut și patriarh la Ierusalim. Și mergând la Duca Vodă, și-au dat solia ce au avut. Iar pe taină, cu Iordachi Ruset visternicul au avut altă solie, de-îgiură de la Brâncovanul Vodă pentru cele trecute pizme vechi și groaze și pagube ce au avut Iordachi să fie iertate. Și fece și logodnă cu un fecior a lui Iordachi, anume Nicolai, să ia pre o fată a Brâncovanului Vodă și de aici înainte se fie frați. Și de Cantimirești se fie despărțit și lepădat de prieteșugul lor. Și-l întrebă pe cine va socoti din boierii Moldovii ce sânt pribegi acolo, să cheltuiască Brâncovanul Vodă la Poartă, să-l puie domn. Deci Iordachi — măcar că era om înțelept, iară firea îi era de Grec lacom la cinste — nu socoti nici la Dumnezeu, nici rușinea de oameni, nici la osindă sau la ce va veni pe urmă lucrul, și îndată făcu logodnă și priimi să se lepede de Cantimirești. Pre Antioh Vodă încă l-au rugat Brâncovanul Vodă să-i deie fata și să se lepede de prieteșugul Cupăreștilor, și n'au priimit, iar lui Iordachi cum îi veni zamanul, îndată priimi cu bucurie. Ce să știți, fraților, că nu numai Iordachi, ce toți Grecii, mai drepți și mai bune slugi nu-i alt neam în lume, până este stăpânul în cinste și în putere, iar cât se slăbește sau se micșurează cinstea stăpânului, îndată se și lasă și aleargă la altul, pre carele îl vede că este mai cu putere. Precum și Iordachi făcând, această grabă mai pre urmă la multe primejdii de viață și de pagube au venit, care se vor arăta înainte la rândul lor.

Zis-au Iordachi cătră acel mitropolit că este bun de domnie Mihălachi spatarul, feciorul lui Ion Racoviță vornicul, că este neam de boier vechiu moldovan și este rudă și Brâncovanului Vodă; și este și bun, că nu-i va ieși Brâncovanului

Vodă din cuvânt la ce i-ar poronci. Iară aceasta nu o zicea Iordachi pentru altă, ce o zicea pentru că era Mihalachi spatarul de casa lui rudă aproape și gândia că va face precum i-a fi voia lui și va mânca țara, precum au mâncat-o și la domnia lui Antioh Vodă.

Care așa i s'au tâmplat de au făcut precum au și gândit. Și cu acest sfat încă și mai mare mulțămită arată Iordachi Rusăt lui Antioh Vodă, că Mihalachi spatarul era plin de neam, boierii carii era mai capet în țară. Și era toți de casa Cantimireștilor, iară după ce au luat Mihălachi spatarul domnia, aceștii s'au despărțit toți de casa Cantimireștilor și s'au făcut toți de casa lui Mihălachi spatar, și Cantimireștii rămăsese din boierii cei de frunte numai cu cumnatu-său Bogdan hatmanul.

Așa le așeză aceste vorbe toate acel mitropolit și se duse de le spuse Brâncovanului Vodă toate deplin. Constantin Duca Vodă de acest sfat nemică nu știu nici pricepu și încă îl și boieri pre Iordachi Ruset. Il puse vornic mare de țara de gios, ca să-l facă al său prietin. Deci știu că l-au făcut ca oaia pre lup!

Atunce Constantin Duca Vodă au scos pre țarani miere și ceară, de au dat pe desătina de stupi și de porci, de tot mascurul și de un stup câte o ocă de miere și de ceară.

Trecut-au atunce un sol moschicesc mare de la Tarigrad viind pin Iași, mergând la țara lui la Mosc, anume cneazul Dimitrie Galicin. Și au botezat un cocon a lui Constantin Ducă Vodă, de s'au încummătrit. Și l-au cinstit Constantin Duca Vodă pre obicei.

Atunce din boierii cei pribegi ce era în Țara Muntenească, anume Vasilie Costachi vel vornic, i se tâmplă moartea acolo în pribegie. Și n'au a-

pucat să-și vie la pământul lui și la casa lui, nici să se bucure de sfatul ce începuse.

Pre aceea vreme era vezir Rami Reiz-efendi, carele au fost sol la pacea când s'au făcut la Carloviță. Și luasă aminte de știa toate faptele și meșteșugurile Muntenilor, încă până a nu fi vezir, și zicea: „Eu de ași cădea vezir, știu ce ași face Muntenilor pentru Moldova, că ei au prăpădit-o cu meșteșugurile lor. I-ași face pre dâșii de ar împlè ȧara de oameni și toată cheltuiala să fie de la dâșii”. Deci în scurtă vreme au și căzut vezir. Ce cum au căzut, îndată au și chie-mat pre Brâncovanul Vodă la Poartă, ca să-l mazilească din scaun, că se temea Turcii că nu-l vor putè prinde la mână.

Deci fiind în multe prepusuri la împărăție o domnie îndelungată ca aceea, nu vrea să meargă la Poartă, iar unchii lui, Cantacuzineștii, sfet-nicii lui, nu l-au lăsat să ia într'altă parte, ce l-au îmbărbătat și l-au îndemnat, numai să meargă la Poartă, că apoi, nemergând, va aduce peire ferei și boierimei. Și așa cu mare grijă au purces la Udriiu. Și mergând încet, până au sosit în Udriiu, și-au tocmit lucrul cu bani, ca un domn bogat ce era, cât nici vezirul n'au avut ce-i face. Ce încă l-au grăit de bine câtră împăratul, că încotro se întorcea vezirul, tot de bine îl grăia pe Brâncovanul Vodă.

Ce dacă au sosit la Udriiu, l-au întrebat împă-ratul pe vezirul dece au adus acolo pre do-mnul muntenesc, iar vezirul au zis că l-au adus, că este om înȧlept, cu sfat și avut, că „la a-ceastă vreme ne trebuiește sfat și bani”. Iar împăratul au zis: „Să nu-l zăbăvești aice, ce să-l îmbraci cu caftan, să nu stea ȧara aceea fără de domn”. Vezirul dacă au auzit așa, l-au chie-mat la adunare pe Brâncovanul Vodă și, pentru

alt ce au avut a-i zice, l-au întrebat și pentru Țara Moldovii, ce s'au stricat și s'au pustii; oare de schimbările domnilor, au de oști ce au călcat-o. Iar Brâncovanul Vodă, vrând să mazi-lească pre Constantin Duca Vodă, au zis cătră vezirul că au stricat-o domnul carele este acum domn într'însa. Iar vezirul i-au zis: „Dar putè-vei tu să porți de grijă acei țeri, să-ți fie pre samă, să o tocmești să fie plină de oameni?” Iar Brâncovanul Vodă, dacă au auzit așa, foarte îi era cu voia să fie domn la doue țeri.

Că pentru aceea aducea oști străine pin țara noastră și schimba domnii dintr'însa, să o strice și să rămâie pustie. Deci la această întrebare Brâncovanul Vodă n'au putut da răspuns vezirului până nu va lua răspuns de la unchiu sei, ales de la Constantin stolnicul Cantacuzino. Ce s'au rugat vezirului să-l aștepte în cinci zile, să se socotească, și atunce îi va da răspuns vezirului pentru acest lucru. Iar Constantin stolnicul i-au scris să mulțamească lui Dumnezeu că nu-i pe voia neprietenilor și să-și păzească treaba și grija țării sale. Iar mai mult să nu știe că se amestecă, că apoi, de nu-l va asculta și va face peste voia lui, bine să știe că când va încăleca el din Udriiu, el va înhăma în căruță și va trece în Ardeal. Și când va sosi Brâncovanul Vodă în București, el va sosi în Udriiu; și ce va vedè, să nu se sparie.

Iară Brâncovanul Vodă a cincea zi, luând acest răspuns de la unchiu-seu, au mers la vezirul și i-au dat răspuns că nu va putè purta de grijă a doue țări ce sânt de margine. Și au zis vezirului: „Ce să mazilești măriia ta pre cesta domn și să poroncești la țară să-și aleagă ei pre cine le va plăcè domn. Și așa alegându-l cu toții, așa vor nemeri om bun și va tocni țara, că așa m'au ales

și pre mine Țara Muntenească, de m'am învoit cu boierii și am tocmit țara". Și aceasta nu o grăia Brâncovanul Vodă pentru altă, numai pentru sfatul ce sfătuisse cu boierii moldoveni, să puie pe Mihălachi spatarul domn. Si au mai zis vezirului Brâncovanul Vodă că Constantin Duca Vodă s'au încummătrit cu solul moschicesc, carele au mers la Mosc pe acolo, și-i este gândul să fugă la Mosc și pentru aceasta strică țara.

Vezirul înfălegând aceste, îndată cu taină au răpezit un capegi-bașa la Iusuf pașa sarascherul, să prindă pre Constantin Duca Vodă, să-l trimată la Poartă cu bună pază. Ce sarascherul împreună cu capegi-bașa au trimis pe capegilar-chihaie a lui și pre alai-beiu cu doue sute și mai bine de spahii. Și când s'au apropiat de Iași acei aghi cu oaste, au trimis înainte la Constantin Duca Vodă, să le grijească conac, că mergu să hotărească la Horodincea despre Leși. Că se jăluisse Leșii că au strimbătate despre Moldoveni.

Deci descălecând Turcii la gazde, dimineața n'au zis nimică; iar când au fost pe la chindie, numai ce au împlut Turcii ograda domnească, de au apucat porțile și împregiurul zidului, cât se spărieșe toți câți era în curte, că nu avea unde să scape. Și l-au închis pe Constantin Duca Vodă în casa cea mică și au pus la ușe Turci de pază. Și casa cea mare și cea mică era pline de Turci. Așa l-au ținut patru cinci zile, de nu-l lăsa din casă să iasă afară, nici la doamna să meargă, până l-au pornit. Și au pus pe Iordachi Rusăt caimacam și afunce au deschis porțile.

Duca Vodă văzând așa urgie, au priceput că se vor rădica boierii cu pâră asupra lui și nu se va mai întoarce la domnie, căci fermanul nu-i

scria de mazilie, numai îi scria să-l ducă la Poartă. Agiunsu-s'au Constantin Duca Vodă atunci cu capigi-başa şi au şi început a trimetere harzuri la Poartă şi la hanul şi la sarascherul Iusuf paşa şi în toate părţile, pre unde avea prietini.

Brâncovanul Vodă încă au făcut veste boierilor ce era pribegi în Ţara Muntenească, precum au aşezat cu vezirul. Deci boierii cei pribegi din Ţara Muntenească au şi făcut ştire acestor din ţară: cum s'a rădica Constantin Duca Vodă din Iaşi, cum să se pornească şi ei la Udriiu după dânsul, că le vor ieşi şi ei în timpinare. Atunce toată boierimea şi mazilimea înfălegând că au prins pre Duca Vodă, s'au strins la Iaşi şi au început a gâlcevire cătră capigi-başa şi a-i spunere că face Duca Vodă harzuri, de trimite la Poartă fără de voia lor şi fără de ştire, iar lor nu le mai trebuie să le fie domn.

Iar când au fost a doua zi, chemat-au capegi-başa pe toţi boierii la curtea domnească, să le cetească un ferman de mazilie a lui Constantin Duca Vodă. Şi stringându-se toţi boierii la curte, de odată numai ce au închis iar porţile. Şi au început Turcii a prindere pre boierii carii era mai capete şi a-i închidere şi a-i punere şi în fere, ca vro zăce cinsprezece, pe isvodul ce-i didese Constantin Duca Vodă: ce nu numai pe cei străini, ce şi pre cei de casa lui să-i ia cu dânsul, şi sosind la Udriiu, să fie în partea lui. Şi au închis şi pre Iordachi Rusăt vornicul, pre carele îl pusăse caimacam, şi au pus caimacam în locul lui pre Ioan Buhuş logofătul, fiind rudă văr-primare cu Constantin Duca Vodă, ca să propească ţara, să nu meargă după dânsul să-l pârească.

Şi l-au pornit pre Constantin Duca Vodă din

Iași în gios spre Bârlad, împreună cu acei boieri ce-i prinsăse, și s'au dus până în Gălați. Și acolo din boierii ce-i prinsăse și era a lui, i-au boierit în Gălați. Au pus hatman și visternic și comis, ca să sparie țara că nu este mazil și este domn. Iar pre ceilalți boieri, ce era în prepus, nu-i lăsă din fere, ce au trecut Dunărea cu dânsii, să-i ducă la Udriiu. Și au scris și la Abdi pașa să propească Dunărea, să nu treacă nime după dânsul să-l pârească.

Boierii carii au scăpat, de nu i-au închis, au ieșit din Iași tot câte unul: unul pe de o parte, altul pe de altă parte. Și s'au strins toți la mănăstire la Hadâmbul, supt codru Iașilor, și de acolo au luat pe Racova în gios tot a se stringe boierimea și mazilimea, în urma Ducăi Vodă, până la Pisc. Și au răpezit de olac în Tara Muntenească pe la boierii pribegi, de au făcut știre, de toate de aceste ce au făcut Duca Vodă, Brâncovanului Vodă la Udriiu. Ce Brâncovanul Vodă înștiințând pe vezirul, au trimis vezirul de au luat pe Duca Vodă de pe drum, de l-au făcut surgun la Cavala, unde era multă ciumă, ca să nu-l mai supere oamenii cei din curtea împăratului, că se punea tare silihtarul³³⁵⁾ pentru dânsul. Și pre boierii ce-i aducea în fere i-au slobozit și Dunărea încă Iusuf pașa au slobozit-o să treacă boierii. Și au scris Brâncovanul Vodă în București la stolnicul Constantin, de au pornit pre boierii pribegi la ceilalți boieri, de s'au împreunat la Pisc, de au trecut Dunărea cu toții, de s'au dus la Udriiu, să-și rădice domn. Numai ce au scris la stolnicul de au propit pe Bogdan hatmanul în București, de

335) *silihtar* = „dignitar însărcinat cu grija armelor sultanului”.

nū l-au lăsat să meargă cu ceilalți boieri la Udriiu, zicând să aștepte până a venire de la Udriiu, că-i trebuitor Brâncovanului Vodă. Că nu-i era de altă trebuitor, numai se temea să nu puie vre o pedică să scoată iarăși pre Antioh Vodă domn.

Atunce au făcut mare cheltuială Brâncovanul Vodă la Udriiu cu Poarta, având nume de bogat și vrând să umple gurile tuturor. Și au mai adaos și birul Țării Muntenesti preste cât da mai întâi, pe an câte o sută și cinzeci de pungi de bani să dea mai mult. Și tocmindu-și toate lucrurile, au purces de la Udriiu, de au venit la București.

Iară boierii Moldovii, carii mai sus s'au scris, bine n'au agiurs la Udriiu, numai s'au și rădicat zurba mare din Țarigrad, toate ulamalele³³⁶⁾ și rufeturile³³⁷⁾ cu oaste și cu puști de au purces la Udriiu, să mazilească pe împăratul. Și au pus și vezir dintre dâșii. Iară sultan Mehmet, cu câtă oaste avea la Udriiu lângă dânsul, încă s'au gătit de au făcut metereze, să stea împotriva acelora ce venia asupra lui. Și atunce timpinându-se oștile, s'au făcut tot de unii și l-au scos pre sultan Mehmet din împărăție. Și au pus pe un frate a lui, anume sultan Mustafa, împărat, iar pre sultan Mehmet l-au pus la închisoare și peste o săptămână l-au otrăvit, de au murit. Muftiul se ascunsăse; și găsindu-l, l-au muncit, de au luat mulți bani de la dânsul, până l-au omorit. Și au pus un popă de legea noastră

336) *ulamà* = „savant, teolog și jurisconsult”. *Ulamalele* sau *ulemalele*, în fruntea cărora să găsia șeihul-islam și între cari se distingeau grupuri cu diferite rosturi (de preoți, magistrați, funcționari etc.), formau o castă foarte puternică.

337) *rufet* = „corporațiune”.

creştinesc şi pre alt popă armenesc, de l-au profodit³³⁸), fiind îmbrăcaţi popii cu epatrafire şi cu feloane şi cu cădelniţe, şi au mers înainte-i cu cântări, până l-au scos afară din Udriiu şi l-au îngropat, zicând că au fost ghiaur. Şi împăratul cel mazil i-au fost puştu³³⁹) lui şi el făcea ce-i era voia, de schimba paşii şi domnii totdeauna. Iară pre Rami vezirul nu l-au putut găsi, că nici le era prea cu voie capetelor să-l găsească, că se vorovia atuncea că cu îndemnarea şi cu ştirea lui să fie fost aceasta, că nu putea să vizirească de răul muftiului.

Atunci şi boierii Moldovii sta acolo, de aştepta să găsească vreme. Şi Antioh Vodă întălegând, încă era acolo la Udriiu şi aştepta să-l ceară boierii la Poartă, să nu cheltuiască mult. Că așa îl amăgia boierii, să şază mulcom, că l-or cere pre dânsul domn. Şi mai cu deadinsul Iordachi Ruset vornicul îi poroncisă şi el credea. Şi îl înştiinţase şi-i poroncise din Ţara Muntenească cumnatu-său Bogdan hatmanul toate trebile ce vor să facă boierii cu Brâncovanul Vodă, să-şi caute deosebit treaba, să-şi isprăvească de la Poartă, iar Antioh Vodă n'au crezut şi s'au potrivit lui Iordachi.

Atuncea Iordachi vornicul au chiebat pre Panaiotachi Morona postelnicul, fiind din partea Ducăi Vodă, şi pe alţi boieri de a Ducăi Vodă, şi le-au giurat cum că nu vor avea nici o nevoie. Şi le-au spus tot sfatul, cum că le este voia să puie pe Mihălache spătarul domn. Deci ei având grijă de Antioh Vodă, îndată fură bucuroşi să fie şi ei la un cuvânt, şi mai vârtos Panaiotachi Mo-

338) *profodi* = *prohodi*.

339) *puşt* = cuvânt turc, cu înţeles obscen: *i-au fost puştului* s'ar putea traduce cu oarecare aproximaţie prin „i-a fost tovarăş de desfrâu”.

rona postelnicul, că-i era reu greșit lui Antioh Vodă, că-i stătuse împotrivă la vremea lui Constantin Duca Vodă.

Atunce Panaiotachi Morona, fiind om harnic și isteț la toate, de știa rândul Porții turcești la toate, au și făcut un harz. Cu mâna lui l-au scris, că știa turcește bine. Și au și purces cu toată boierimea și gloata la împăratul pin mijlocul urdiei, de nu se temea de nime. Inicerii atunce era dârji în zorba și-l întreba pe Panaiotachi Morona postelnicul unde merge cu acea gloată de oameni, iar ei zicea cătră inicerii că merge la împăratul, să pârască pe muftiul, că le-au mâncat țara. Și inicerii auzind așa, le tot făcea cale. Ce împăratul văzând acea gloată de oameni, au și trimes de le-au luat harzul. Și cetindu-l, l-au buiurdit³⁴⁰) la vezirul, să le facă pe voie pentru tot ce ar pofti. Și atunce cu toții au rădicat pe Mihălachi spatar de l-au pus domn. Se făcea a nu-i plăcè să priimească domnia, ca și fata ceea ce zise unui voinic: „Fă-te tu a mă trage și eu oiu merge plângând”. Așa se făcea și Mihai Vodă că nu-i trebuiește domnia.

Imbrăcând Mihalachi spatar caftan de domnie de la vezirul, își schimbară³⁴¹) numele în Mihai

340) *buiurdi* = „a da un ordin, a întări prin decret. a transmite oficial o hârtie la o autoritate inferioară.

341) *schimbară*: tipărit în ediția I a lui M. Kogălniceanu *schimbără*, terminațiunea *-ără* făcându-și apariția aici în locul lui *-ară* ca în atâtea alte cazuri. Ceva mai sus l-am îndreptat pe *cumnată-său* în *cumnatu-său*, iar și mai sus am găsit forma greșită *Brâncovanului* pentru *Brâncovanul*. Ceea ce trebuie relevat însă, îndeosebi, este că aci forma *schimbară* este de persoana a 3-a singular. asemenea forme de singular fiind cunoscute și din alte texte din sec. XVIII și XIX. Cfr. și notele 268 și 294, forma *invățară*. semnalată în nota din urmă, fiind după toate probabilitățile de asemenea o formă de singular. Cfr. și nota 524.

Vodă. Atunce simți și Antioh Vodă de viclesugul boierilor ce i-au făcut și alergă la inicer-aga, de-i dede de știre și-i giurui mulți bani. Și inicer-aga îndată se duse la vezirul și apucă pe Mihai Vodă la vezirul, încă neieșit din cort afară. Și începu inicer-aga a grăire cătră vezirul să puie domn pre Antioh Vodă. Și striga tare că dă bani mulți și trebuie lefe enicerilor. Se spăriese Mihai Vodă și toată boierimea că le va strica giucăria enicer-aga, numai n'au putut, că apucasă de ieșise talhăș³⁴²⁾ de la împăratul și apucasă de-l îmbrăcasă cu caftan pre Mihai Vodă. Ce nu s'au putut; iar cu un cifert de ceas mai înainte de ar fi sosit inicer-aga la vezirul, lua iar Antioh Vodă domnia.

După aceea s'au rădicat împărăția de la Udriiu cu toată oastea și au purces la Țarihrad, și Mihai Vodă încă cu boierimea după dânșii. Și după ce au agiuns la Țarihrad, făcut-au Mihai Vodă și cu toți boierii mare jalobă la vezirul asupra lui Constantin Ducăi Vodă. Și trimisă vezirul de-l adusă la Țarihrad din surgunie. Și se pârîră de față înaintea vezirului la divan, zicând boierii că au stricat țara și i-au jăcuit cu feluri de feluri de obicei, cât nu mai putea să mai răspundă nemică Duca Vodă înaintea vezirului și a boierilor. Și de la vezirul l-au dus la cazascherul³⁴³⁾ și pe la multe divanuri a cadii. Și tot așa îl purta boierii pe ulițe din giudeș în giudeș vreo două trii săptămâni, până cheltui Constantin Duca Vodă pe la giudeșe tot ce avu. Și-l lăsară boierii acolo cu mare sărăcie și pe deapsă și închisoare purure despre datornici.

342) *talhăș* = „referat, raport, ordin”.

343) *cazascher* = *cadiascher* = „mare dignitar turcesc având atribuții de judecător militar”.

Iară Mihai Vodă așeză capichiaie la Poartă pe Cupărești, pre doi frați a lui Iordachi vornicul, anume Mihalachi și Scarlatachi, iară pre alt neam și nepoți a Cupăreștilor pre toți îi luă cu dânsul, de-i adusă aici în Moldova.

Și îmbracă Mihai Vodă caftan. Și de la împăratul luând steag și tuiuri de domnie, se găti cu toți boierii și purcesă de veni în țară, cu bună pace, la scaunul domnesc. Iară Constantin Duca Vodă, fecior Ducăi Vodă celui Bătrân, n'au mai ieșit la domnie altă dată, ce au murit la Țarigrad cu mare lipsă. Și i-au rămas trii feciori, unul făcut cu fata Brâncovanului Vodă și au murit, altul s'au dus la Moscali, altul au rămas în Țarigrad cu mare lipsă. Iar precum va mai fi, vremea viitoare va arăta.

CAP XV.

DOMNIA ÎNTÂI A LUI MIHAI VODĂ RACOVITĂ ÎN ANUL 7211³⁴⁴⁾.

După ce au venit Mihai Vodă în Iași la scaun, boierit-au și el după obicei. Pus-au pre Antioh Jora, ce fusăse hatman, vel logofăt, și pre Iordachi Rusăt vornicul îl puse vel vornic de țara de gios, și pre Lupul Bogdan vel vornic de țara de sus, și pre Lupul Costachi hatman, și pre Manolachi Rusăt, fratele lui Iordachi Rusăt, vel postelnic, și pre cumnatu-seu Ilie Frigevacă vel spatar, și pe Mavrodin visternicul vel paharnic, și pre cumnatu-seu Paladi vel visternic, și pe Dumitrașco Ursachi vel stolnic, și pre frate-seu Dumitrașco Racoviță vel comis.

344) 7211 = 1703.

Aceştii era boierii lui Mihai Vodă în domnia dintâi, iar mai ales şi mai de cinste era Iordachi Rusăt vornicul. Ce vrea el şi ce poroncia el, aceea se făcea şi de Mihai Vodă. Aşijdere şi Muntenii iară ce vrea făcea şi neamul lui toţi era mari şi tari. Cinesi de capul lui cum vrea, așa făcea. Şi slugile lui cele din boierie era mari şi tari şi obraznici, după cum este firea mojicească. Intra în casă şi cu treabă şi fără de treabă, şi cu vreme şi fără de vreme, când le era voia, de nu sămăna curtea nimică a domnie, de atâta obrăznicie ce era.)

Iar Mihai Vodă, precum se arăta în boierie, iară atunci îţi părea că este un om zălud³⁴⁵). Şi se mira cum a face, ca să le poată intra în voie tuturor, şi nu le mai putea intra în voie. Iară cei străini sta în laturi de mansipuri³⁴⁶), că nu putea încapè de Cupăreşti, adecă de Ru-săteşti, şi de neamurile lui Mihai Vodă şi de slugile lui. Şi începură a sfătuire să stingă pe boierii cei străini, să rămâie numai neamul lui şi cu Cupăreşti, precum au făcut şi Şerban Vodă şi Brâncovanul Vodă, domni munteneşti, de au stins pe cei străini, de au rămas numai neamurile lor, Cantacuzineştii. Aşa şi acesta au început a punere dăjdi grele pre mazili şi pre oamenii lui Antioh Vodă şi pre a Ducăi Vodă. Încă îi şi închidea şi îi şi bătea pre a Ducăi Vodă. Atunce ceilalţi boieri străini au priceput că i-au amăgit Iordachi Rusăt vornicul cu giurământ, că au fost numai pentru binele lui acel giurământ. Şi mult se căia atunce că n'au cerşut domn de la Poartă pre Antioh Vodă.

Atunce era la curţile domneşti pre poartă

345) *zălud* = „tembel, zăpăcit, prostănac”.

346) *mansip* = „funcţiune publică, oficiu, post”.

o biserică mică, făcută de Stefan Vodă Tomşa, și mai nici boierii cei cu boierie nu putea încapē într'însa. Și lângă biserică era visteria și deasupra bisericii și a visteriei era un turn înalt în chip de clopotniță, iar dedesuptul bisericii și a visteriei era un beciu de închidea tălhari. Ce socoti Mihai Vodă că nu este bine și cu ticnă să fie biserică mică la curte, că mazilii și slujitorii n'au unde să încapă, nici este cu cale să fie temnița subț biserică. Ce se îndemnă și răsiți și turnul și visteria și tinda bisericii și beciul cel dedesupt—și lăsă numai oltarul și biserica cu trula³⁴⁷⁾ cea înaltă, până unde este acum scaunul domnesc—și s'au apucat de zidi din pământ și făcu tindă mare cu toate podoa-bele, precum se vede. Așijdere s'au mai apucat de au mai făcut și altă biserică, de lemn—și i-au pus hramul bisericii Sfântul Lazăr—în ograda vămei, lângă curțile tătâne-său, lui Ioan Racoviță vornicul. Și doamna mării sale încă s'au îndemnat și s'au apucat de au tocmit și au dres și au șindilit mitropolia cea veche, cu toate cheituielile ce au trebuit, zicând sfânta liturghie și astăzi, că era pustiată³⁴⁸⁾ de mult.

Atunce au scos Mihai Vodă ruptă pe țară, pecefluituri roșii pre față toț omul. Și oamenii se temea să iasă toți la ruptă, să nu se îmulțescă civerturile, precum se îmulțise la Constantin Duca Vodă. Ce văzând Mihai Vodă, au scris cărți pre la stăpânii satelor și pre la vornici și pre la vătămăni, să scoată pre toți oamenii la ruptă, că apoi pre urmă aflându-se, or petrece rău capetele. Iar mai pre urmă unde găsia zloțașii câte un om fără de pecefluit, îl punea pre vornicel sau pre vătămăni în butuci

347) *trulă* = turlă.

348) *pustiă* = pustii.

și îl trimitea la Iași. Și-i purta pre uliță prin târg, căci n'au scos oamenii întâi la ruptă, să-și fie luat pecetluituri. Și văzând că nici cu aceea nu-i poate spăria să iasă toți la ruptă, vândut-au toate ținuturile la cochivechi³⁴⁹⁾ ciocoilor, ca goștina de oi, pre oamenii cei fără de pecetluituri de ruptă, de nu putea scăpa nici un becișnic de om pre nicăiri, să nu ia pecetluit.

Atunce fiind Poarta neașezată, avea și Mihai Vodă mare nevoie și supărare de bani, că într'un an și giurămate, ce au fost domn, s'au schimbat trei veziri și șapte chihaiiele. Și se mira și el ce va face, că nu avea și el de la cine lua bani, că țara era giurămate scutelnică, tot a neamului lui și a Cupăreștilor, cum s'au scris mai sus.

Și așa fără de veste veni veste din Țara Muntenească cum că au îmbrăcat Antioh Vodă caftan de domnia Moldovii și Mihai Vodă este mazil. Deci cum înțaleasă de acea veste Iordachi Rusăt vornicul, și frate-seu Scarlatachi încă se tâmplase în Iași—venisă de la Țari-grad—, și alți Greci mai mici Cupărești și Dumitrașco Racoviță comisul, fratele lui Mihai Vodă, aceștii temându-se toți de Antioh Vodă, n'au mai așteptat să sosească capegi-bașa cu mazi-lia și au și fugit în Țara Muntenească, iar Pannaiotachi Morona postelnicul au trecut în Țara Leșească. A doua zi ceilalți boieri ce mai rămăsese și nu știa nimic, se mira ce poate să fie. Chiebat-au atunce Mihai Vodă pre Bogdan vornicul la curte, de i-au spus precum i-au venit veste de olac într'o noapte din Țara Muntenească, de i-au spus acea veste de mazilie. Ce Bogdan vornicul mult i-au zis lui Mihai Vodă

349) *cochivechi* = „mezat, licitație”.

pentru căci au făcut spaimă, și pre urmă n'a fi nimică și este lucru de rușine.

Iar preponu oamenii și vorovescu de zicu că atunce, știind Mihai Vodă pre Bogdan că este om vrednic și temându-se că, după ce a veni Antioh Vodă domn, l-a chivernisi Bogdan bine la domnie, și zicu să-i fie dat atunce în cafe otravă. Care și cam samănă acel lucru să fie fost și cam adevărat, că curând s'au bolnăvit și preste cinci șese luni au și murit, după ce au venit Antioh Vodă, și boala lui întru acel chip au priceput-o doftorii la moartea lui. De a hi așa, va da samă la Dumnezeu.

Tâmplatu-s'au acel capegi-bașa de au zăbovit vro trei patru zile după vestea ce-i venisă lui Mihai Vodă de mazilie. Deci boierii toți se strinseră la gazda lui Bogdan vornicul și sfătuia și se mira ce poate fi. Și se temea să nu fie luat Constantin Duca Vodă domnia. Și au pus străji în gios la drumuri, de străjuia. Și când sosi capegi-bașa la Iași, iar Bogdan vornicul și cu toată boierimea s'au sculat din Iași și s'au dus pe Bahluu în sus până la Căcărăzeni și au stătu acolo, de au așteptat până au sosit capegi-bașa și au cetit fermanul că este Antioh Vodă domn în Moldova. Și au venit și omul lui Antioh Vodă cu cărți la vornicul Bogdan, să fie caimacam. Atunce cetind cărțile lui Antioh Vodă Bogdan vornicul la Căcărăzeni, au adevărit tuturor boierilor ce era cu dânsul să nu poarte nici o grijă, nici să aibă nici un prepus despre Antioh Vodă pentru căfi au fost la rădicarea domniei lui Mihai Vodă. Și au luat asupra sufletului lui că nu vor avè nici o nevoie. Și așa toți s'au învoioșat și au purces cu toții înapoi la Iași. Și întrară cu toții grămadă în curtea domnească, de cescălecară și se împreună cu capegi-bașa, de

le ceti termanul boierilor. Și-i spuseră boierii capegi-bașei că ei au fugit temându-se de Duca Vodă că este domn, iar de Antioh Vodă nu fuge nime.

Deci căzând Bogdan caimacam, grijit-au pre Mihai Vodă cu de toate deplin. Cele ce i-au trebuit și de câte au poftit, și-au luat îndestul. Și au purces cu mare cinste Mihai Vodă ca un domn. N'au lăsat Bogdan vornicul pre nime să-i facă vre o gâlceavă sau să-i grăiască vre un cuvânt improprie. Până și bucatele ce au avut Mihai Vodă, au lăsat de și-le-au luat. Și pre unii din slugi ce au avut din boierie i-au lăsat cu bună pace, de au mers în Țara Muntenească. Și i-au dat Brâncovanul Vodă o moșie, de au ținut Mihai Vodă bucatele acolo.

Atunce la mazilia lui Mihai Vodă se tâmplase de venise sol din Țara Muntenească Toma Cantacuzino spătarul. Și la acea spaimă au fugit și el din Iași în Hang, că nu l-au încăput vremea de frică să meargă în Țara Muntenească. Împreună cu Toma au fugit și văru-său Ilie paharnicul Cantacuzino și cu Nicolai Costin hatmanul. Deci vornicul Bogdan au și repezit cărți la Toma spatarul, scriindu-i să meargă în țara lui fără de nici o grijă. Și s'au întors din Hang Toma spătarul și s'au dus în țara lui cu pace. Și au scris vornicul Bogdan și la ceilalți boieri, la Ilie Cantacuzino paharnicul și la Nicolai Costin hatmanul și la alți câți mai era acolo, de s'au întors înapoi la casele lor fără de nici o grijă.

Și rămasă Bogdan vornicul în Iași stăpânind căimăcămia cu bună învoială și dragoste cu toți boierii. Și trimisă și la Panaiotachi postelnicul Morona în Țara Leșească. Și l-au luat Bogdan asupra sa pentru greșelele ce făcuse lui Antioh Vodă, că nu i-a fi nimică. Și după ce au venit Panaiotachi Morona postelnicul în țară la Iași,

l-au trimis înainte în Dobroge într-o timpinarea lui Antioh Vodă. Și atunci pușintel l-au muștrat Antioh Vodă pre Panaiotachi și apoi l-au iertat și îl ținea în mare cinste și milă, căci era om harnic la slujbe, de știa rândul Turcilor, după cum s'au scris mai sus. Slujia și Panaiotachi ca un Grec, după cum îi îmbla vremea.

Atunci trimisă Brâncovanul Vodă la Țari-grad pre vâru-seu Ștefăniță păharnicul Cantacuzino, feciorul stolnicului Constantin Cantacuzino, — carele acela mai pre urmă au căzut de au fost și domn după Brâncovanul Vodă — de au stătut de au făcut pace la Țari-grad lui Antioh Vodă cu Brâncovanul, cu giurământ înaintea patriarhului, ca să nu se mai pârască la Poartă unul pre altul, să nu mai strice țerile cu cheltuiala, și încă să se agiute unul pre altul cu prieteșug, și pentru Mihai Vodă să nu se mai puie Brâncovanul Vodă să-l scoată la domnie, și lui Dumitrașco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, încă să-i dea Brâncovanul Vodă pre an câte zece pungi de bani pentru chiverniseala lui, ca să se odihnească în Țari-grad la casa lui cu pace și să nu mai îmble mestecând pre Brâncovanul Vodă și făcând cheltuială, ce încă să-i arăte slujbă. Că se spăriesă Brâncovanul Vodă că i-au smintit Dumitrașco beizadè domnia pentru multă cheltuială și pagubă ce-i făcea totdeauna.

Așijdere au făcut pace Brâncovanul Vodă și cuscu-seu lui Iordachi Rusăt vornicul, ca să slujească lui Antioh Vodă cu dreptate, precum slujise și mai înainte vreme, și să fie depărtat despre Mihai Vodă, și el și toate rudele lui Cupărești. Și așa au ținut de bine această pace, precum țină câinii Vinerile, care mai înainte la rândul lor se va arăta.

Antioh Vodă tot atunci, după ce au mers Mi-

hai Vodă, mazil la Țarihrad, chemat-au și vro doi trii boieri din Moldova, de au pârît pre Mihai Vodă pentru două biruri și pentru două bairamlăcuri, că le-au luat din țară când au fost domn și la visteria împărătească nu le-au dat și au rămas rămășiță. Și Mihai Vodă tăgăduia, că nu le-au luat din țară. Deci au rămas boierii pre Mihai Vodă. Și l-au pus la închi-soare, să plătească la visteria împărătească. Atuncea și eu eram tânăr și fusăsem mai înainte agă, și m'am tâmplat în Țarihrad, de am văzut acea pâră.

După aceea s'au gătit Antioh Vodă cu tot argălăcul lui și s'au rădicat din Țarihrad. Și au venit pe la Baba pre la Iusuf pașa sarascherul. Și i-au fost și sarascherul cu bună dragoste și l-au cinstit ca pre un domn. Că pre acea vreme sarascherul nu ședea tot la un loc, ce se ducea de îmbla și la Tighinea, și la Obluciță, și la Baba. Și de acolo Antioh Vodă sosind la Galați, au găsit toată boierimea strinși acolo, arătându-le tuturor dragoste și milă și cinste. Și purcegând din Galați, au mers pre la sat pre la Ivesti, pre la soră-sa Lupa hătmăneasa lui Bogdan, care acolo i-au făcut cinste două zile și lui Antioh Vodă și a toată boierimea și oaste câtă era. Și de acolo purcegând Antioh Vodă, au venit la Iași la scaunul domniei.

CAP XVI.

A DOUA DOMNIE A LUI ANTIOH VODĂ SÂN CANTEMIR VOIEVODA ÎN ANII 7213 ³⁵⁰.

După ce sosi Antioh Vodă în Iași la scaun, pre acea vreme era pace bună în țară. Și boierii a tria zi boierii după obicei: pre Antioh Jora

350) 7213 = 1705.

vel logofăt, pre Lupul Costachi vel vornic de țara de gios, pre Nicolai Costin, biv vel hatman, vel vornic de țara de sus; pre Lupul Bogdan iar l-au pus hatman, pre Macsuf vel postelnic, pre Ilie Cantacuzino vel spatar, pre Savin Zmucilă vel ban.

Și de atunce se așază această boierie cu te-meu în Moldova, de este așezată la rând. Că mai înainte vreme, de și era la vre un domn, une ori ședea mai sus, iar alte ori mai gios. Dupre cum le fusăse alte boierii, așa ședè și cu bănia la divan. Iar de aici înainte i s'au așezat rândul după spatarul cel mare și i s'au făcut și venit boieriei câte un ban de drobul de sare de la ocna.

Pre Dabija l-au pus vel paharnic, pre Lupul Colivarul vel visternic — pentru aceasta, văzându-l mazilimea că este de neam prost, li se stricară inimile tuturor și voia, că nu le era cu cinste să meargă la gazda lui —, pre Ioan Sturza vel stolnic, pre Gheorghifă sărdarul vel comis, care era neam lui Antioh Vodă, văr pri-mare.

Pre acestii boieri i-au boierit Antioh Vodă deodată, iar mai ales și mai de cinste era cumnatu-său Lupul Bogdan hatmanul. Toate tre-bile și chiverniselile țarei era după dânsul. Nu-mai nu putea, că era bolnav, cum mai sus s'au scris. După aceea, curândă vreme, l-au trimes Antioh Vodă pre Bogdan sol în Țara Munte-nească și mult au zăbovit acolo, fiind bolnav. Și după ce au venit, încă Bogdan din pat nu s'au mai sculat, fiind bolnav, și în scurtă vreme au murit. Care la moartea lui multă jale au avut Antioh Vodă și toată boierimea și țara de boier de Moldova, cap întreg și cunoscător la giu-decăfi și drept și vrednic, la toate trebile cu

înălepciune. Pentru care tuturor le-au părut rău de păgubirea ce au păgubit țara, iară mai cu deadinsul lui Antioh Vodă i-au rămas rană nevindecată, că i s'au și schimbat lucrurile și i s'au micșurat chiverniseala cu multe amestecături, nu precum era în domnia dintâi.

Pus-au atunce Antioh Vodă pre Ioan Buhuș logofăt mare și pre Antioh Jora logofătul hatman, în locul lui Bogdan, și pre Ilie Cantacuzino spatarul visternic mare, în locul Lupului Colivarului, și pre mine Ioan Neculce din sulgeria cea mare m'au pus spatar mare. Și rămasă atunci toată cinstea și chiverniseala după Ilie Cantacuzino visternicul dinpreună cu Pannaiotachi Morona biv vel postelnic, carii acești doi boieri chivernisia pre Antioh Vodă.

Și se potrvia amândoi acești boieri într'o fire, după cum se zice „calul râios găsește copaciul scorfos”: iuși, mândri, mincinoși, fățarnici, jurători pentru fiecă, amăgitori. Carii, cât era Antioh Vodă de strașnic la mânie, că de multe ori la divan cu buzdușanul asvârliă în oamenii cei vinovați — și tare și drept cunoscători la giudecată —, dar nu-i ținea mânia mult și nu-l putea întoarce nime din dreptate la giudecată, nici iubia minciunile, dar acești doi boieri ce mai sus s'au pomenit îl întorsăse pre Antioh Vodă, de li se potrvia. Că mai toți domnii sânt buni, numai se tâmplă de se află de cest fel de oameni, de se lipescu mai lesne la toți domnii, de le strică hirea cea bună. Mai mult se află la domni de acest fel decât de cei drepți și buni. Ce dacă se tâmplă boierul chivernisitorul de-i înțelept și bun, macar de-i și domnul reu, îl împlânzește și-l întoarce cu blândețe, de-l face de-i bun.

Atunce luând visternicia Ilie Cantacuzino,

scoasă Antioh Vodă nevoi grele pe țară, că avea și datorii la Țariograd. Gândind că s'a plăti, scoasă orânduiele multe, și satarale³⁵¹) și hârtii și fumărit, câte un zlot de toată casa. Și-l făcu Cantacuzino de făcu și obiceiul în țară care n'au mai fost, câte doi bani de vatra de vin, „vădrărit”. Însă da numai țăranii, iar boierii cei cu boierii și alți boieri mazili, de la agă în sus, n'au dat vădrărit. Și mult s'au apărat Antioh Vodă și nu vrea să facă acel obicei, numai nu-l putea, că-l tot îndemna Panaiotachi și Ilie visternicul. Mai scos-au și de tot boul de negoț cornărit câte un leu. Iar pre mazili îi îndesia cu dăjdi grele și cu împrumute dese și nu le mai da. Și-i și cam asupria Ilie Cantacuzino, și cam pre pizmă, și nu le făcea dreptate. Și-i tot pâria și-i amesteca cătră Antioh Vodă cu feluri de feluri de amestecături de pâră, ca să se îmbu-neze și să se îmulțească cinstea lui. Și pre mazilii zlotași îi supăra din cale afară, de-i făcea de plătia pustiiurile. Și pre unii îi pâria la Antioh Vodă, de-i trimitea în ocnă. Și Antioh Vodă de-l și pricepea, îi învoia pentru voia Muntenilor, fiindu-le rudă.

Și mai nu mai avea nici o parte Antioh Vodă dintr'acele nevoi multe ce scotea, că datoriile i-au rămas neplătite. Și când s'au mazilit, au rămas mai cu nimică, ca și la mazilia dintâi; numai ce au rămas cu vro cinzeci șezzeci de pungi de bani. Că el nu era prea sameș³⁵²) nici lacom, ce-l credea pre dânsul ce grăia. Și el mânca și fățiș și furiș, cum îi era voia lui. Și avea și altă sumeție în gândul lui, că el so-

351) *satară* = „impozit special, în afară de impozitele obișnuite”.

352) *sameș* = „chivernisitor, cu bună socoteală, având grija banului”.

cotia cum ar pute apuca domnia, având nădejde pre Munteni. Și pentru aceea avea prieteșug cu Panaiotachi postelnicul, știindu-l că știa rândul Porții, socotind că a găsi vre o vreme ca și Mihai Vodă. Pentru aceea sta asupra mazi-lilor ca să-i răsipească; să facă nume rău stăpânului său lui Antioh Vodă. Și atunci au agonisit din visternicie el șeptezeci de pungi de bani; și mai mult de cât stăpănu-său Antioh Vodă au agonisit.

Venit-au atunci poroncă de la Poartă, de au dus multă somă și mare greu lemn din Moldova la Tighinea și la Cetatea Albă și la Vozia, cu mare grabă și cu mulți zapcii. Boierii au stătu toată vara cu Orheiul și cu Lăpușna și cu toți siimenii din curte, de l-au tăiat, și cu mare greu l-au rădicat până în iarnă. Și încă au închis în turnul Goliei pre Darie Donici sardarul și pre Chirica și pre Bogos și era să le taie și capetele, fiind ei zapcii, ispravnici pre lemn, și nu putea în grabă să-l ducă. Că se agiunsăse Muntenii și cu Mihai Vodă și cu Iusuf pașa de Tighinea că să-i deie pricină lui Antioh Vodă la Poartă pentru lemn, că nu poartă grijă, și pentru aceea îl grăbia Iusuf pașa din cale afară cu lemnul cetăților.

Pre aceea vreme Mihai Vodă de la închisoare de la Țarișrad au făcut un arz, de l-au dat la împăratul cu pâră pre Antioh Vodă, că-l năpăstuiește că au luat două biruri și două bairamlăcuri din țară, și el nu le-au luat, și cu jalobă pre Baltagiul vezirul, zicând că l-au ales pre dânsul toată țara de l-au pus domn, iar vezirul l-au scos din domnie fără de nici o vină și au pus pre Antioh Vodă fără de voia țării. Deci împăratul cetind acel arz, l-au trimes la vezirul și au poroncit să-i facă dreptate. Apoi

vezirul, văzând așa, chiebat-au pre Osman chihaia lui, de l-au învățat de au scris la Antioh Vodă, să caute să trimată boieri și oameni de față, să dovedească pre Mihai Vodă, să nu rămâie vezirul rușinat de cătră împăratul. Antioh Vodă îndată alesă de trimisă câțiva boieri, pre care îi știa că sânt cu împotivire lui Mihai Vodă, și câțiva breslași, megieși de a lui Mihai Vodă, Vasluieni, tot de cei buni de gură și de pârît. Și s'au pârît de față înaintea divanului împărătesc. Breslașii în gura mare striga: „Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai la cochivechi ciocoilor ca pre mascuri și ca pre oi!” Care numai ce huiă³⁵³) divanul împărătesc și se mira toți pașii și agalarii de pâra ce-i dau acei breslași lui Mihai Vodă. Și așa l-au dat iarăși rămas pre Mihai Vodă, să plătească iar banii la visteria împărătească, și iară îl închisără încă mai la grea închisoare la Babagefer.

Trimis-au atunce și Brâncovanul Vodă sol în Moldova pre ginere-seu Șerban logofătul, pentru mare încredințare a prieteșugului și logodnă, care au făcut un fecior a Brâncovanului Vodă, să ia o fată a lui Antioh Vodă. Și făcând cinste mare atunce solului, Lupul Costachi sân Gavri-liță la masă, îmbătându-se și veselindu-se, multe cuvinte deșerte și fără de ispravă grăi împotriva lui Antioh Vodă înaintea solului. Și dintr'acele voroave proaste s'au rădicat și masa. Ce Antioh Vodă atunce, ca un domn înțelept și bun, mult au răbdat Lupului pentru acele voroave proaste, ce le-au grăit precum nu i s'au căzut.

În scurtă vreme după aceea se mazili și vezirul Baltagiul și căzu Ciorlu pașa silihtarul vezir, care se tâmplase de era prieten lui Mihai

353) hui = vui = „a răsună de zgomot, de larmă”.

Vodă. Și-l scoase pre Mihai Vodă de la închisoare, iar Paladi visternicul, cumnatul lui Mihai Vodă, și cu Preda stolnicul, dacă înțăleașără că au ieșit Mihai Vodă de la închisoare, fugiră în Țara Muntenească. Și acolo în Țara Muntenească mai era și fratele lui Mihai Vodă, Dumitrașco Racovișă comisul, și îmbla clevetind pre Antioh Vodă și mestecând cătră Munteni. Numai Muntenii era cu două obraze, arăta prieteșug și cătră Antioh Vodă și cătră partea lui Mihai Vodă. Și așa politica lucrurile de îmbe părțile.

Iar în anul 7214 făcut-au nuntă Brâncovanul Vodă cu un fecior a lui, anume Dinul, în târg în București, de au luat o fată de aice din țară de la noi din Moldova a lui Ioan Balș vornicul. Și au dus-o acolo la București, de au făcut nuntă cu mulți boieri rudenii de a ei. Au mers cu voia și poronca lui Antioh Vodă. Atunce m'au trimes și pre mine cu solia despre partea domniei, de m'am tâmplat la acea nuntă, care să zicem nu era nuntă domnească, ce putem zice crăiască.

După veselia nunții poftit-au Antioh Vodă pre Brâncovanul Vodă, cu mare credință, ca să dea pre Paladi visternicul, să vie acasă în Moldova, să nu mai îmble amestecând. Iar Brâncovanul Vodă n'au vrut să-l deie, fără de cât nu l-au mai priimit să mai șază în Țara Muntenească și l-au pornit la Brașov în Țara Ungurească. Antioh Vodă văzând că n'au crezut Paladi să vie în Moldova, mânietu-s'au și au trimes de i-au jăcuit casa. Și i-au închis giupâneasa și au pus și siimeni de i-au răsipit casele din Iași până în pământ, de au rămas numai jăriște.

Ilie Cantacuzino visternicul fiind învrăjbit cu Iordachi Ruset vornicul mai din nainte vreme,

pentru căci Ilie Cantacuzino făcuse mare bine lui Iordachi Ruset de-l scosăse de la închisoare, când îl prinsăse la mazilia lui Antioh Vodă, cum mai sus s'au scris, iară Iordachi, când au rădicat țara pre Mihai Vodă domn, au stătut pricină lui Ilie Cantacuzino, — și aceea era mânia și vrajba între dânșii. Iară apoi au început Ilie Cantacuzino în toate nopțile a îmblare de mergea la gazda lui Iordachi Ruset, furis, de s'au împăcat. Și s'au rugat Ilie Cantacuzino lui Iordachi Ruset, fiind cuscu cu Brâncovanul, ca să steie să-i logodească o fată a lui cu un fecior a Brâncovanului, pre taină, să nu știe Antioh Vodă nemică. Deci Antioh Vodă pre urmă oblicind acest lucru și altele multe mestecături a lui Iordachi Rusăt, ce îmbla cu cărți, amestecând în Țarigrad la Mihai Vodă și la frații lui și la Paladi în Țara Ungurească, mânietu-s'au Antioh Vodă și au închis pre Iordachi Rusăt la vătavul de aprozi cu mare urgie și păză. Iară Ilie Cantacuzino, dacă au văzut că au închis pre Iordachi Rusăt, s'au spăriat și s'au dus de au spus toate lui Antioh Vodă, ce voroave au avut cu Iordachi Rusăt. Ce lui Ilie nu i-au făcut nimică pentru voia stolnicului Constantin Cantacuzino din Țara Muntenescă, fiindu-i unchiu. Numai ce l-au scos din visternicie, că nu mai putea să-l mai răbde de jalobele mazililor. Numai la cinste tot îl ținea. Iară pre Iordachi Rusăt, după ce l-au închis, l-au pus împrumutare, de au dat zece pungi de bani. Și iară au mai giurat lui Antioh Vodă cum să-i fie slugă dreaptă, precum au fost și mai înainte vreme, și au poroncit de l-au slobozit de la închisoare.

Iară la anul, de primăvară, venit-au poroncă de la Poartă la Antioh Vodă să meargă să lucreze la Tighinea. Deci îndată s'au rădicat cu toată

boierimea și cu salahori și s'au dus la Tighine, iară aice în Iași au lăsat caimacam pre Iordachi Rusăt vornicul și pre mine Ioan Neculce vel spatar și pre Ilie Cantacuzino biv vel visternic și pre Ilie Catargiul vel visternic, de purta grijă țării de trebile ce era. Iar Antioh Vodă lucrând acolo toată vara la Tighinea, pre la Sfântul Ilie i-au venit mazilia și l-au pornit Iusuf pașa de acolo la Țarișrad — numai ce au trimis de i-au luat doamna din Iași — și în locul lui au pus domn pre Mihai Vodă de la Țarișrad. Iar Antioh Vodă după ce au mers cu totul la Țarișrad, l-au zăhăit³⁵⁴) Mihai Vodă mult, dar nimică nu i-au putut strica. Și acolo au trăit la Țarișrad câțava samă de ani și n'au mai putut lua domnia, până și-au plătit și el datoria lumească de au murit.

Cam rar domn au fost și a mai fi ca Antioh Vodă în Moldova, nelacom nici la sânge, nici la bani, nici la minciuni, ce iubitor la dreptate. Și belșug în țară la toate era în zilele lui. Și au făcut în domnia lui unde era mănăstirea tătăne-seu, la Mira la Milcov, zidul împregiurul mănăstirii și clopotniță de piatră. Și s'au dus la Poartă la Țarișrad și acolo au murit. N'au mai ieșit domn. Și i-au rămas trei feciori, anume Ioniță, Constantin, Dimitrașco. Deci Constantin și Dumitrașco s'au dus la Moscali, de slujescu până acum, iară Ioniță au rămas aice în Moldova, viind din Țarișrad. Și ce va mai fi cu el, vremea va arăta.

354) a zăhăi = „a molesta, a supăra, a nu lăsa în pace”.

DOMNIA A DOUA A LUI MIHAI VOIEVODA

RACoviȚĂ ÎN ANII 7215 ³⁵⁵).

Imbrăcând Mihai Vodă caftan de domnie de la Poartă, au și răpezit pre capegi-bașa la Antioh Vodă la Tighine. Iar la Iași, drept la cai-macami, la Iordachi Rusăt vornicul, au trimis slugi a lui și cu izvod cu pecetea lui, scriind tot anume să prindă pre boierii ce avea pismă pre dânșii, precum au făcut mai înainte vreme și Aron Vodă izvod de boieri, să-i prinză, când au luat a doa domnie. Deci sosind și slugile lui Mihai Vodă într'o zi pre ameazăi la gazda lui Iordachi cu cărțile și cu izvodul, iar Iordachi s'au și bucurat tare de ceasul ce aștepta de demult să-i sosească. Și au trimes la pușinei siimeni ce rămăsese la curte de strajă, de i-au chemat la gazda lui cu numele lui Antioh Vodă, fiind cai-macam, de i-au și pornit pre la gazdele boierilor și a boierenașilor lui Antioh Vodă, carii era în izvodul ce triimesăse Mihai Vodă, de i-au prins și-i lega pre unii și-i închidea pre la închisori.

Atunce au prins și pre Ilie Cantacuzino cel tare și mare, perifan ³⁵⁶), numai cu cămeșa, desculți și fără izmene, că se fâmplasă de nu știa nimic și dormia în așternut. Și așa cum l-au găsit, l-au luat și l-au dus pre uliță, de l-au închis, iar zapcii carii îl ducea așa gol cum era pre uliță, îl muștra și-i zicea: „Ține-te cerbuile

355) 7215 = 1703.

356) *perifan* = „în ochii tuturor, cunoscut tuturor. vestit”.

cu coarnele cele boure ce ne împrăștia, că te prinsă astăzi leul!" Și pe urmă l-au slobozit cu chizăș, până a venire domnia. Așijdere și pre Panaiotachi Morona biv vel postelnic, care era gata la toți domnii de slujia drept — și le era cu priință domnilor, iar nu țarei, grecește, — și pe urmă după slujbă îi pâria, tâmplatu-s'au de era bolnav, și așa cum era bolnav cu patașca l-au luat siimenii de la gazdă, de l-au dus la închi-soare la siimeni și tot acolo l-au ținut, până au venit și Mihai Vodă. Și după ce au venit, în scurtă vreme l-au pus de l-au zugrumat acolo la odăile siimenilor, zicând că pre toți domnii pârește. Această mulțumită și milă și plată au avut Panaiotachi de la Mihai Vodă pentru arzu ce au făcut cu mâna lui la împărăție, de l-au poștit domn la domnia dintâi.

Atunce tâmplându-se de eram și eu de casa lui Antioh Vodă, m'au fost pus Mihai Vodă și pre mine într'acel izvod, să mă prindă. Și până a sosi siimenii la gazdă-mi, eu am prins de veste și am apucat de am încălecat și am fugit în Țara Leșească. Și acolo mi s'au tâmplat și mie de am zăbovit câțeva vreme, până mi-am făcut pace cu domnia și am venit înapoi la casa mea și n'am avut despre nime nici o nevoie. Și am avut cinste și căutare în zilele măriei sale.

Deci așezându-se Mihai Vodă la scaunul domniei, pus-au boieri pre obicei, anume pre Antioh Jora vel logofăt, pre Lupul Costachi sân Gavrilică vornic de țara de gios, pre Manolachi Rusăt, fratele lui Iordachi, vornic de țara de sus, pre Dimitrașco Racoviță, fratele lui Mihai Vodă, hatman, pre Nicolai Rusăt, feciorul vornicului Iordachi, postelnic mare, pre socrul lui Mihai Vodă, pre Dediul, spatar mare, pre Ioan Baș paharnic mare, pre Paladi, cumnatu-său, vister-

nic mare, pre Preda stolnic mare, pre Constantin Costachi sîn Vasilie Gavrilică vornicul comis mare. Acestii era boierii lui Mihai Vodă la a doua domnie. Numai chiverniseala și cinstea era tot a țarei după Iordachi Ruset vornicul, măcar că nu era cu boierie. Ce vra el să facă, făcut era și de domnie, de Mihai Vodă.

Deci atunce Mihai Vodă făcuse și cheltuială la Poartă, la luatul domniei, și era și cu datoria cea veche a visteriei împărătești, și silia să le plătească. Ce au început nevoi a scoate grele în țară. Și au scos hârtii și pre hârtii năpăști, două rânduri de năpăști. Și au scos de vară pecetluituri cu iscăliturile boierilor, să deie tot omul câte un leu. Oamenii se bucura că este ușoară dajdea și ieșia la pecetluituri, iară mai pe urmă, după ce i-au scris pre oameni și au dat tablele la visterie, au mai ieșit să mai deie câte cinci lei de pecetluit, cui didese pecetluituri. Mai adaos-au și câte doi bani de vadra de vin, să deie câte patru bani de vadra de vin vădrărit; să deie țaranii, dar nu boierii. Făcut-au și alt obicei nou, care nu mai fusese în țară, asupra boierimei și mazilimei și a mănăstirilor stingere, de au dat desetină de stupi și de mascuri câte doi potronici țărănește.

Atunce au început a pricepere boierimea că Mihai Vodă nu este cum se arăta, blând și șagaciu cu toți și moale, ce este într'alt chip, că are multe firi, nu numai o fire. Incepusă să se arăte, numai nu prea deplin, că nu-i da mâna, că avea sială că era la Țarișgrad Antioh Vodă și frate-său Dimitrașco beizadè și Constantin Duca Vodă, domni mazili. Sta acolo, din ceas în ceas aștepta să apuce domnia. Așijdere și Brâncovanul Vodă pururea era bucuros să fugă boierii Moldovii la dânsul, să-și facă el nume bun și

alții să rămâie cu nume rău. Deci Mihai Vodă nu putea deplin să stăpânească, cum se cade, că și boierii Moldovii pre aceea vreme era niște boieri mai țapeni³⁵⁷⁾, mai putincioși, se iubia unul cu altul și se învoia la sfat. Măcar că Iordachi Ruseț vornicul îmbla să-i supuie și să-i încalece, dar tot nu putea deplin să-i calce și să-i scoată din obiceiurile lor.

Brâncovanul Vodă se apucă să facă nuntă și cu al doiele fecior al lui, anume Stefaniță, să ieie pre fața lui Ilie Cantacuzino visternicul. Și pofti pre Mihai Vodă să-l lasă pre Ilie Cantacuzino cu fata lui și cu alte rude a lui să meargă în Țara Muntenească, să facă nuntă. Că Brâncovanul Vodă până atunce avea tot două obraze de prieteșug, de se arata unul cătră Mihai Vodă și altul cătră Antioh Vodă. Deci Mihai Vodă văzând acea poftă a Brâncovanului Vodă, îndată au poroncit lui Ilie Cantacuzino visternicul de s'au sculat cu toate rudele lui, de au mers în Țara Muntenească de au făcut nuntă cu fiică-sa Balașa. Atunce au trimes Mihai Vodă și sol la nuntă despre partea lui, pre Constantin Costachi vel comis, feciorul lui Vasili Costache vornicul. Iar Ilie Cantacuzino, după ce făcu nuntă și se încuscri cu Brâncovanul Vodă, nu vru să mai vie în țară, ce rămasă acolo. Și fugi și Cartargiul visternicul și cu alții mulți mai de gios, carii era de casa lui Antioh Vodă. Și întoarseră pre Brâncovanul Vodă mai mult cu obrazul spre Antioh Vodă de prieteșug de cât spre Mihai Vodă. Și începură a amesteca tare pre Mihai Vodă la Poartă. Și începu Mihai Vodă a se îngrijire de acel lucru, să nu se mazilească, precum s'a scrie mai înainte.

357) *țapăn* = țepăn = „dârz”.

Intr'acea vreme arătat-u-s'au în țară și lăcuste, numai nu era multe ca de altă dată. Și pâinea încă se mai sui cu prețul; stupii se făcură răi, iar vin mult, că și într'alți ani se făcea vin mult. Pace în țară era bună, iar în Țara Leșească și în Țara Căzăcească și în Țara Moschicească nu era pace, precum s'au scris mai sus la celelalte domnii. Care acum venind rândul, iar începem a scriere de acele.

Craiul șvezesc după ce au trecut Niprul din Țara Leșească în Țara Căzăcească pre la Staridub, duple cum s'au pomenit mai sus, ieșit-au toți Căzaccii înaintea craiului, împreună cu Mazepa hatmanul lor, de i s'au închinat. Și au purces craiul prin Țara Căzăcească cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon³⁵⁸) cu doue trei obuzuri. Și au purces în gios spre Poltava prin Țara Căzăcească, având adeverință că or veni și Turcii și Tătarii la dânsul, de va merge întins în stolifa moschicească, pre de o parte, și Stanislav craiu cu Leșii pre de altă parte. Și așa, cu acel gând, s'au zăbovit pușin, nu un an, în Țara Căzăcească, de tot o strica și o mânca. Iar împăratul moschicesc, văzând acel lucru așa, își tot stringea oștile pre unde avea și îmbla zăhăindu-l pre de laturi, ca să-l flămânzească și să-l zăhăiască.

Turcii și Tătarii tot cu minciuni l-au purtat pe craiul Șvedului și nu i-au mai dat agiutor. Așijderea și Stanislav craiu n'au putut să meargă în Țara Moschicească, precum s'au fost sfătuit, că Leșii ținea giurățate cu Stanislav craiu, iar giurățate ținea cu hatmanii lui August craiu, cu Adam Sinavschi și Oghinschi și Zapieva și cu o samă de Moscali despre Litva.

358) *izgon* = „trupă mică, de ușoară manevră”.

Ținea calea lui Stanislav craiu. Căzacia iar au început a se împărechia și a fugire de la Mazepa și a se ducere la Moscali și a se închinare. Și așa îmulțindu-se oastea la Moscali, când au fost în douăzeci și șapte de zile a lunii lui Iunie, cu două zile înaintea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, în anul 7217, datu-s'au parolă de bătaie. Și așa s'au bătut lovindu-se oștile de îmbe părțile și au biruit Moscalul pre Șved. Și încă craiul Șvedului s'au și rănit. Și peste noapte numai ce i-au căutat a fugire. Și au lăsat obuzul și împreună cu Mazepa au fugit. Știind Mazepa rândul locului, l-au trecut Niprul și Buhul tocma la Vozia, cu vro mie de oameni numai călări: Moldoveni, Șvezi, Căzaci. Iar altă oaste câtă au avut craiul Șvedului în Țara Căzăcească, două obuzuri, cu totul o au luat Moscalii, cu ghenerali, cu ofițeri, cu care, cu pușce, cu totului tot, și cu multă avere, că jăcuisă Țara Leșească și Sacsonia. Și au trimis împăratul Moscului pre Șvezi pre toți la robie la stoliță, iar pre Căzacia cei ce se închinasă la Șvezi pre toți i-au pus supt sabie.

Atunce și Avgust craiul leșesc, după ce au înțales, au lăsat giurământul și pacea ce făcuse cu craiul Șvedului și au ieșit iară la crăie în Țara Leșească, de s'au împreunat cu hatmanii săi ce era cu oastea leșească și cu oaste moschicească ce era lăsată acolo. Și au gonit pre Stanislav craiu din Țara Leșească și pre Crasau gheneralul, ce era cu șeptesprezece mii de Șvezi ce era împreună cu Stanislav craiu. Pre acestii i-au bătut și i-au gonit în Țara Șvedului preste mare.

Împăratul Moscului, după acea izbândă ce au făcut, au mers la Chiu (Chiev) și au rânduit pre vreo doi trii ghenerali, anume Ianoș, Volconschi și Vesubadțchi, și pre Cropot brigadir cu oaste, călărime moschicească, și pre polcovnicul Chi-

gheciu și pre Vasili Taņtschi polcovnic și pre frate-său Ioan Taņtschi polcovnic cu oaste, cu joimiri moldoveni. Toată această oaste era ca la zece mii și s'au așezat din Cirimuș pre Nistru până în Iahurluc pre margine. Prin toate vadurile sta steaguri, și din steag în steag câte un om, cât se vedea de păzia pre Șved, să nu fugă de la Tighinea în țara lui sau să îmble niscaiva cărți la Leși. Iar împăratul s'au sculat de la Chiev și au purces pin Țara Leșească în sus, de s'au împreunat cu Avgust craiul leșesc și cu hatmanii leșești. Și au lăsat și la dânșii o samă de oaste, pre Bon ghegeneralul și pre Fluc ghegeneral, și au început a căutare pre Leșii cei haini ce ținea cu Șvedul, de-i prindea și-i bătea și-i gonía. Și de acolo împăratul Moscului și-au strins toată puterea oștilor sale, împreună cu Șeremet feldmarșal și cu Alecsandru Daniilovici Menjicov, țij feldmarșal, și cu alți ghegenerali, și cu toată puterea sa de oaste s'au dus pre marginea Mării Balticum, pre de această parte în Livonia. Și pre unde găsia cetăți de a Șvedului, și pre uscat și pre apă, le tot bătea și le lua.

Atunce și Mihai Vodă, când era împăratul Moscului la Chiev, se agiunsăse cu împăratul să fugă la Moscu. Că i se supărase cu închisorile din domnia dintâi și, văzând că i se strică și lucrurile de la Poartă — și Brâncovanul Vodă se lepădasă de prieteșugul lui, pentru voia lui Ilie Cantacuzino cuscru-său, și cei trii domni mazili ce sta la Țarihrad era asupra lui ca niște lupi —, socotisă să se lasă de domnia Moldovii, căci văzută și tăria Moscalului și socotia că în scurtă vreme va fi biruirea și bucuria creștinătății. Și nu numai Mihai Vodă se agiunsăse cu Moscalii, ce și Brâncovanul Vodă și toată Sîrbimea, mai înainte, se agiunsăse cu Moscul și

trăgea nădejdea lui din ceas în ceas cu bucurie.

Craiul Șvedului, cu acea pușină oaste ce scăpasă, ședea la Tighine atunce și în toate zilele ieșia la primblare afară, numai câte cu cinci șese oar eni, cale de câte un ceas doue, alergând pre cele câmpuri drept vânatul. Că nu știa rându ferilor acestora, să îmble cu gloată. Și era cu gând să se rădice de la Tighine, se vie să șadă la Iași. Atunce Mihai Vodă văzând primblarea craiului șvezesc la Tighine și înfălegând că va să vie la Iași să șadă, au făcut știre Moscului, când a veni, să trimată oaste sprintenă pre taină, și atunce or prinde pre craiul, și s'a rădica și el de s'a duce. Atunce împăratul Moscului înfălegând, foarte tare s'au bucurat și cu mare adeverință i s'au adevérit³⁵⁹). Și au învățat pre Adam Sinavschi hatman și pre ghegeneralii carii îi pusăse în Țara Leșească pre marginea Nistrului pentru caraul, adecă pentru pază, oricând le-ar scie Mihai Vodă și le-ar face știre, îndată să trimată oaste cât ar potti, să-l ieie pe craiul ori pe dânsul, dacă a vrè.

Iar pe craiul Șvedului apoi nu l-au lăsat Turcii să vie să șadă la Iași — norocul lui poate fi au fost —, ce au trimes numai un polcovnic cu vro sută și mai bine de Șvezi și cu vro doă sute de Căzaci la târg la Cernăuși, să steie acolo. Făcând veste la împărăția Moscului Cropot brigadir, care era pre margine pentru acei Șvezi, cum s'au apropiat la Cernăuși, împărăția Moscului nu i-au putut răbda pre acei Șvezi. Ce au scris lui Cropot brigadir și lui Constantin Turculeș, de au încălecat cu vro trii patru mii de oaste, de au trecut

359) *adeverință* = „asigurare solemnă, încredințare, făgăduință”; *cu mare adeverință i s'au adevérit* = „i-au făcut mari făgăduinți”.

Cirimușul în ceasta parte. Și au lovit prin codru și au ieșit la sat la Mihalce, de i-au lovit în Cernăuți fără de veste, pre dincoace. Ce Căzaccii au și dat la vale în lunca Prutului, de au scăpat mai toți, iar Șvezii au purces să se suie în vârful dealului Cernăuților, să se apuce de bătaie. Ce văzând că este mulțime de oaste, nu s'au mai putut apuca de bataie. Ce încungiurându-i i-au luat pre toți de grumazi, și îndată i-au luat și au purces cu dânșii în Țara Leșească. Iar vro zăce cinsprezece Șvezi ce mai scapasă, i-au tot ucis satele, Țurcanii de pre subț munte, la Cupca și la Rădăuți, la ținutul Sucevii.

Venisă atunce dintr'acea strajă moschicească de se pusăse niște steaguri, Moldoveni de a Moscalilor, la mănăstire la Putna și la Câmpul-lung. Ce oblicind Mihai Vodă, au răpezit la dânșii cu taină, să se rădice să se ducă, să nu oblicească Tătarii, să prăde țara, și îndată s'au rădicat și s'au dus în Țara Leșească.

Mihai Vodă văzând că pre Șvezi i-au luat Moscalii din țara lui, de la Cernăuți, și steaguri de joimiri au venit la Câmpul-lung și la mănăstire la Putna, s'au și umplut de frică, să nu-l priceapă craiul Șvedului sau alți neprietini a lui, boierii pribegi din Țara Muntenească, să nu-l pârească la Poartă că sânt faptele lui. Ce au și început a se gătire pre taină, a-și face potcoave la cai și căruțe la Botoșeni, și scosăse cuvânt că va să meargă la un sat a lui ce are de moșie, ce se chiamă Căndeștii, pre Siret, să-l vadă. Și trimesăse și pre socru-său Dediul spatarul la Cernăuți, de-i purta trebile despre Moscali, ca când a ieși din Iași, să-l și întimpine oaste moschicească, să-l ieie. Numai îl împedeca un lucru, de se zăbăvia. Că era un capegi-bașă în Iași, pentru banii birului, de sta zapciu. Și nu punea să pur-

ceadă fiind capegi-başa în Iaşi. Ce au scos atunce nevoie în ţară, de tot omul să deie un leu, cu pecetluituri cu iscăliturile boierilor ce era zlo-
taşi. Şi stringând acei bani, pe feţe au orânduit
năpăşti de un leu; cine didese, da cinci lei, pre-
cum s'au şi mai scris mai sus. Şi au pornit pre
capegi-başa la Galaţi, să aştepte ocolo să-i împli-
nească zlotaşii banii, şi ei cu gând ca acela să
ieie în sus, să-şi caute treaba.

Brâncovanul Vodă de aceste lucruri a lui Mi-
hai Vodă simţind, şi de Moscali, pre taină au
înştiinţat pre prietenii săi de la saraiul împără-
tesc. Neştiind vezirul nemică, au trimes împăratul
un om al său din casă teptil, de au venit în
Moldova şi în Iaşi preste tot locul şi nu l-au price-
put nime. Şi au şi mers şi la Focşeni de ceea
parte, la boierii pribegi, la Ilie Cantacuzino şi
la Ilie Catargiul, de i-au întreat ce au fugit şi
cum este Mihai Vodă. Că de dânşii nu s'au ferit
şi le-au spus că este trimis de la împărăţie.
Ce acei boieri atunce tare s'au jăluit de Mihai
Vodă şi au spus cum că împlă să se hainească.
Deci acel om împărătesc cum au mers la împă-
ratul, de au spus împăratului, îndată au trimis
la vezirul, de i-au spus că Mihai Vodă este hain
şi să nu scape, că de va scăpa, i s'a duce capul.
Deci vezirul îndată au răpezit un capegi-başă
cu mazilia lui Mihai Vodă la Iusuf paşa sarasche-
rul de la Tighine, scriindu-i numai să prindă pre
Mihai Vodă, că de va scăpa, capul i-a tăia. Ce
Iusuf paşa îndată noaptea au gătit trei sute
de spahii cu alai-beiu, împreună şi cu capegi-
başa, de l-au lovit fără de veste pre Mihai Vodă
de l-au prins.

Mihai Vodă atunce aştepta să-i sosească carte
de la socru-seu, precum jomirii au trecut Ciri-
muşul în ceasta parte şi Mihai Vodă să porceadă

din Iași. Și într'acea zi ce au sosit Turcii cu mazilia în Iași, au sosit și cartea de la socru-seu Dediul spatarul, că joimirii la Cirimuș stau gata să treacă. Și le-au dat și de cheltuială câte un leu de om, la opt sute de oameni. Deci Mihai Vodă văzând că l-au apucat Turcii în Iași, au și răpezit în grabă la socru-seu Dediul spatarul, de au fugit în Țara Leșească și s'au întors și joimirii înapoi.

Atuncea de ar fi avut Mihai Vodă cumpăn bun, să fie mai grăbit lucrul și să nu fie știut prea mulți acel sfat, ar fi avut vreme bună și ar fi apucat de ar fi scăpat. Numai era mulți sfetnici și era plin locul și socotia că până n'a ajunge capegi-bașa cu birul la Țarihrad, nu l-or mazili. Și mai mult cu acel gând s'au înșălat, de l-au prins. Deci Turcii cu mare strajă și groază l-au luat, de l-au pornit la Tighine și de la Tighine la Țarihrad. Și l-au închis în Edecule cu mare urgie, care nime nu mai zicea că a mai vedea lumea.

Capegi-bașa care stringea birul în Galați, au apucat de au luat de la boierii zlotăși numai zece pungi de bani și le-au dus la Țarihrad, de le-au dat la visteria împărătească. Iar în Iași capegi-bașa care luasă pre Mihai Vodă, au pus caimacam pre Ioan Buhuș logofătul. De domnie nu se știa cine este, fără cât numai trăgea nădejde lui Antioh Vodă, știindu-l că este mazil acolo la Țarihrad. Iar boierii cei pribegi din Țara Muntenească, Ilie Cantacuzino visternicul și Ilie Cartargiul, cum au înșăles de luarea lui Mihai Vodă din Iași, s'au și bucurat cu nădejde că este Antioh Vodă domn. Și au și trecut în grabă în ceasta parte la Focșeni și fără nici o poroncă au și început a prindere și a legare și a batere pre oamenii lui Mihai Vodă ce se tâmplară cu slujba și a luare bucatele a boierilor lui Mihai Vodă

carii se didese în laturi. Prins-au atunce și pre un Grec, nepot de sor³⁶⁰⁾ lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut și l-au îmbrăcat cu sucman negru și l-au trimis de l-au închis la cetate la Neamț. Și multe lucruri fără cale făcea. Și au mers la Iași dârji și semeți, așteptând din ceas în ceas să le vie cărți de la Antioh Vodă, să fie caimacami.

Atunce au trecut prin Iași un Turc mare de la Poartă, agă împărătesc, la margine la Cernăuți, în cai de olac, de au măsurat locul din mijlocul Prutului de la Orășeni. Au pus pre un om pe gios de au mers până în târg în Cernăuți și aga Turcul alătura cu dânsul cu ceasornicul, ca să vadă câte ceasuri au călcat Moscalii hotarul, când au venit de au luat pre Șvezi. Și s'au aflat opt ceasuri că au călcat hotarul. Intrebat-au camacami atunce pre acel Turc agă, doară știe să le spuie pre cine vor să puie domn aice, și n'au știut nimică să le spuie. Strinsu-s'au toată boierimea atunce la Iași și au intrat în mare grijă, să nu puie de la Poartă pre un pașă sau să mai vie să mai ieie niscaiva boieri la Poartă. Văzând că au luat pre Mihai Vodă cu mare urgie și cu nume de hainlâc, și veste de domn cine este nu le venia, se mira ce or face. Sfătuia unii să fugă într'alte țări, alții sfătuia să se bejânească la munți. Ce apoi au scris la Brâncovanul Vodă cu rugămintे să-i sfătuiască ce or face, și de a fi auzit ceva, ori de bine, ori de rău, să le facă știre. Deci Brâncovanul Vodă le-au răpezit de olac și le-au scris să nu poarte nici

360) *sor* = *soru* = *soră*.

o grijă, că fără zăbavă vreme le-a veni veste că le-au pus Poarta domn, iar de cele rele ce socotescu ei nu-i nici de unele, că așa are el veste de la capichihăile lui. Și așa le-au mai ieșit boierilor grijă.

Atunce poroncit-au vezirul lui Antioh Vodă să grijească trei sute de pungi de bani, să-l puie domn în Moldova, că alții dau cinci sute. Antioh Vodă socotia că n'or pune pre alții la domnia Moldovii, având el nume bun de la țară, și numai pre dânsul l-or pune, și au răspuns vezirului că el mai mult de una sută și cinzăci de pungi de bani n'a da, că țara este săracă și el nu poate să o jăcuiască. Deci vezirul, văzând așa acel răspuns de la Antioh Vodă, au chemat pre Nicolai Mavrocordat terzimanul, feciorul lui Alecsandru ecsaporitul terzimanului celui bătrân, și i-au zis: „De vreme că Antioh Vodă n'au vrut să deie trei sute de pungi de bani să fie domn în Moldova, iată că tu ești terziman slugă împărătească credincios și îți dau ție domnia fără de nici un ban”. Și l-au îmbrăcat cu caftan să fie domn în Moldova. Iară după ce au trecut trei patru zile, după ce au îmbrăcat caftan de domnie, făcut-au vezirul un izvod la câte locuri trebuia să deie bani Nicolai Vodă. Care cuprindea acel izvod opt sute de pungi de bani. Și l-au făcut de au dat toți banii în grabă. Și cu ce au mai cheltuit cu casa lui, până a purcede de acolo, s'au făcut aproape de o mie de pungi de bani.

Atunce tată-său Alecsandru ecsaporitul, șezând la gazdă, nimică nu știa de fiul său că au luat domnia Moldovii. Și cum au înțales, cum au și început a plângere și a-și da palme preste obraz și a-și smulge părul din cap și din barbă

și a blăstăma pre fiul său, căci au priimit domnia, și a zicere că din ceasul acesta este casa lui stinsă, de vreme că s'au amestecat fiul său la domnie. Și fiind și bătrân, n'au trăit două săptămâni și au murit. Și încă nu apucasă Nicolai Vodă să purceadă din Țarigrad. Iară în locul lui Nicolai Vodă au pus terziman pre frate-său pre Ioan.

Trimefând Nicolai Vodă cărți în țară de domnie noă, au trimes și niște oameni ai lui Greci. Arătatu-s'au la toți cu blândețe și cu milă. Atunce Ilie Cantacuzino și cu Ilie Catargiul, cum au înțales că nu este Antioh Vodă domn și este Nicolai Vodă, s'au și spăriat de faptele lor cele bune ce făcuse, precum mai sus s'au scris. Bogată rușine le era! Și au și început a fugire în Țara Muntenească. Și Nicolai Vodă neștiindu-i că au venit în Moldova, le scriesă cărți, de le-au trimes pin Țara Muntenească cu adevărînță bună, știindu-i că sânt acolo, să-i iasă înainte la Galați. Deci fugând ei, i-au timpinat cărțile la Bacău. Și văzând cărțile lui Nicolai Vodă, s'au mai îmblânzit și au ieșit înaintea lui Nicolai Vodă la Galați. Atunce și Iordachi Ruset vornicul și frate-său Manolachi și alți mulți boieri a lui Mihai Vodă fugisă, unii în Țara Leșească, alții în Țara Muntenească, alții în Țara Ungurească, temându-se că a fi luat Antioh Vodă domnia, căci era greșiți rău lui Antioh Vodă. Ce văzând cărțile lui Nicolai Vodă, scriindu-le cu blândeță, s'au întors înapoi toți cu bucurie. Care acea bucurie pre urmă au venit în suspinuri și în amar, precum înainte s'a scie la rândul său.

CĂP XVIII.

DOMNIA ÎNTÂI A LUI NICOLAI VOIEVODA MAVROCORDAT FECIORUL LUI ALECSANDRU ECSAPORITUL TERZIMANUL ÎN ANUL 7218 ³⁶¹⁾.

După ce s'au gătit Neculai Vodă în Țarigrad cu domnia, au purces și au venit până la Galați și acolo, dupre obicei, i-au ieșit toată boierimea din țara de gios înainte. Iară Nicolai Vodă îndată au și dat cuvânt mojișilor să-și ieie banii înapoi de la boierii zlotăși, cari-i didese înaintea mazi-
liei lui Mihai Vodă, pecetluințele cele câte de un leu și năpăștile cele câte de cinci lei, ce s'au pomenit mai sus că au fost scos Mihai Vodă. Ce boierii zlotăși, unii luasă bani cu datorie și apu-
case de didese lui Mihai Vodă, iar unii din boieri luasă de pe la oameni banii și-i didese la ca-
pegi-bașa ce stringea birul, care s'au scris mai sus. Neculai Vodă n'au vrut să fie în samă boie-
rilor zlotăși nici un ban dintr'acea orânduială, nici ce au dat la Mihai Vodă, nici ce au dat la
capegi-bașa ce stringea banii birului. Și au po-
roncit boierilor zlotăși, cu mare groază, numai să întoarcă toți banii mojișilor înapoi. Deci cum
au purces Nicolai Vodă din Galați, s'au și ră-
dicat toată fărănimea țării de gios cu mare
jalobă asupra boierilor zlotăși din toate târgurile,
în Tecuci, în Bârlad, în Vaslui, în Scânteie. Pe
la toate conacele tot divanuri de zlotăși era cu
mojișii. Și zlotășii ca vai de capetele lor îmbla,
rugându-se țărănilor. Și le făcea și zapise că le-or
da banii, numai să-i mai aștepte, și mojișii nici

361) 7218 = 1709.

de cum nu priimea. După ce au sosit Nicolai Vodă în Iași, rădicatu-s'au tot târgul asupra zloțașilor, de nu putea om să răsbească pre ulițe de norod mult de oameni, după cum este rândul prostimei. Și zloțașii apucase de didese mulți bani la visterie și n'avea de unde întoarce mojișilor. Ce i-au bătut Nicolai Vodă pre boieri cu buzduganul și i-au închis în temniță cu tâlharii, până și-au vândut ce au avut și au plătit țaranilor până la un ban. Deci mojișii văzând acea voie, așa s'au îndârjit și s'au sumețit în toată țara.

A fria zi după ce au sosit la scaun la Iași, au boierit dupre obicei. Pus-au pre Ioan Buhuș vel logofăt, pre Nicolai Costin vel vornic de țara de gios, pre Ioan Sturza vel vornic de țara de sus, pre Antioh Jora hatman, pre Ramadan vel postelnic, pre Ilie Catargiul vel spătar, pre Gavriil Miclescul vel paharnic, pre Ilie Cantacuzino vel visternic — și îndată atunce ieșind de la curte s'au răsbolit și până la săptămână au și murit, și în locul lui au pus visternic mare pre Gheorghiță Mitre — și pre Manolachi Hrisoverghi comis mare. Iar mai ales și mai de cinste, și toate trebile era după Ramadan vel postelnic.

Și gătia pre Ioan Sturza vornicul să-l triimeată sol în Țara Muntenească, iară după ce au trecut șapte zile după ce au boierit boierii, au și mazilit pre Sturza vornicul și pre Ilie Catargiul spatarul. Și au pus în locul Sturzii vornicului pre Ioan Balș vornic mare, iar în locul Catargiului au pus pre Cuza spatar mare. Iar pre Sturza și pre Catargiul i-au închis la siimeni și i-au pus în here și nu lăsa pre nime să meargă la dânșii. Și i-au ținut vro două trei săptămâni închiși, și i-au făcut de au dat unul câte patru pungi de bani și apoi i-au slobozit. Iară adevărul

nu se știa pentru ce au fost acea închisoare a lor, că unii zicea că i-ar fi pârît Savin banul Zmucilă, iar alții zicea că i-ar fi pârît Iordachi Rusăt vornicul cel bătrân, cum că ar fi vorovit ei niște voroave proaste de Nicolai Vodă, când au auzit că vine domn, iar unii zicea că i-au pârît mazilii cum, când au pus banii steagului, i-ar fi încărcat pre unii cu năpaste.

Ieșit-au atunce la divan și Grecul acela ce-l îmbrăcasă Ilie Cantacuzino și cu alții cu sucman și s'au jăluit lui Nicolai Vodă, de carele s'au scris mai sus. Deci Ilie Cantacuzino era mort, n'avea cine să deie sama pentru dânsul; numai ce era Gavril Costachi sulgerul sân Gavriliță și Ioniță Neaniul Rață postelnicul, carii fusăse soții lui Cantacuzino la prinsoarea acelu Grec. Deci i-au pus Nicolai Vodă la scară și i-au bătut cât cu doue sute de toiege la cur. Iar boierimea și toată mazilimea văzând aceste fapte, lucruri de începătură a lui Nicolai Vodă, foarte s'au mâhnit și s'au spăriat tare, cât nu știa unul câte unul ce s'or face și de ce se vor apuca. Că cu banii steagului încă îi îngrozise și ușa îi era închisă tare.

Nime nu intra la dânsul a doa zi, a tria zi, când chiema câte vre un boier la două trii cuvinte, iară într'alt chip nu putea nime să meargă la dânsul. Și din spătărie încolo mai înlăuntru nimene nu putea intra, nici boierii, nici mazilii, fără de cât numai Ramadan vel postelnic și Spandonachi căminarul și Sculi camarașul din lăuntru ce era tălmaciu. Că Nicolai Vodă nu știa limbă moldovenească și era un lucru prea cu năcaz boierilor și țării. Și își ținea lucrurile înalte, și la mânie era aprig, numai nu ținea prea mult. Vrea să stăpânească Moldova ca Poarta turcească cu mare mărire. Și era om

învăţat foarte, bun cărturar. Şi desfătări voroave de glumă nimică nu se făcea înaintea lui. Şi era foarte cunoscător la oameni şi la cei ce-l slujia bine arăta dar. Numai mânia ce o avea strica cele bune a lui. Că îi era cu greu şi lui că nu ştia rândul ţărei şi nu putea pre boieri să-i supuie cu chiverniseala, după cum îi era voia lui.)

Că boierii, după ce îl văzură Vodă, cu aceste lucruri tari că începe asupra lor, şi începură a fugi. Anume, Lupul Costachi fecior lui Gavrilică vornicul, Ilie Catargiul, Manolachi Rusăt vornicul, Constantin Costachi comisul, Dimitraşco Racoviţă hatmanul şi alţii mai de gios, fugiră în Ţara Ungurească, iar Savil banul Zmucilă, Luca visternicul, Pavăl Rugină, Ilie Abâza, Dediul spatarul, feciorii vornicului Iordachi Rusăt şi Mireştii, aceştii fugiră în Ţara Leşească. Iară pre Iordachi Rusăt vornicul îl închisăse într'un beciu la curtea domnească, încuiat cu lacaţă, de nu intra nime la dânsul, fără numai başbulucbaş, când îi ducea de mâncat. Şi i-au luat şi zece pungi de bani, şi nu-l mai slobozia. Ce până s'au mazilit Nicolai Vodă, tot la închisoare l-au ţinut, arătându-i pricină că el au învăţat pre Turcii balgi³⁶²), de-l pârescu la Poartă. Că cerea Turcilor cornărit de boii de negoş, şi ei până atunce nu didese cornărit. Şi se dusăse Turcii balgii de-l pâria la Poartă, iar Nicolai Vodă prepuneş că cu îndemnarea lui Iordachi au mers de-l pârescu. Aşijderea şi boierii ce fugisă, carii mai sus s'au scris, iarăşi îi zicea că cu îndemnarea lui au fugit şi fugu. Pe Gheorghică Mitre visternicul, nu trecusă şese şapte luni a domniei lui şi-l mazilise şi-l închisăse la siimeni. Şi i-au scă-

362) *balgiu* = „lure cumpărător de miere destinată aprovizionării Porţii”.

zut la samă cheltuiala, de l-au scos cu câțiva bani dator năpaste. Și l-au orânduit la lefe, de-l lega slujitorii și-i punè pușcele cele mari preste dânsul.

Acest fel de scopos începuse Niculai Vodă asupra boierilor de le făcea, iară țarei, prostimei, vrea să le arăte milă și dreptate și vrea să le fie de parte. Scosăse ruptă cu pecetluituri roșii, să deie de patru ori într'un an, numai nu prea pe puțină, ce cam încărcăți, că avea boierii zlotași silă să îmbrace some mari de bani și maziții iară era încărcăți preste puțină la somă. Iară pe la toate marginile alesăse boieri de cinste capete, de le didesă în sama lor ținuturile, păr-călăbiile și stărostiile. Și făcuse mulțime de cărți de slobozii, de le didese la mâna boierilor, de striga milă și făcea sate. Și începuse a se face multe sate pe margine și s'ar fi fost întemeiat țara de oameni, numai n'au ținut mult domnia. Că nu se amesteca nime să îmble alți zlotași de la curte, fără de cât boierii acei ce le era dați în sama lor ținuturile, de era capete pe margine. Și avea și vreme de venit țărani, că era oști pe marginile Țarei Leșești pe hranită³⁶³).

Atunce pre acele vremi marele Petru Alecsievici împăratul Moscului începuse țare a se întărire, și din putere și din nume, cât lua cetățile craiului șvezesc. Și atunce au luat și cetatea cea vestită în lume și țare anume Riga. Și într'alt chip, cu războiu, nu o putea lua, fără de cât au făcut meșteșug cu niște combarale cu otravă. Care ținea o combara cinzeci de pungi de bani cheltuială. Și aruncând de acel fel de combarale în cetate, i-au lovit pre Șvezi o moarte, cât le-au căutat numai a se închinare, că se spăriesă

363) *hraniță* = graniță = „frontieră”.

că n'a mai rămânè nime dintr'înșii. Și cu acel meșteșug au luat Moscalii Riga de la Șvezi. Și alte cetăți multe șvezești le tot bătea și le lua, că craiul Șvedului era atunce în nădejdea Turcului, pribag la Tighine. Iară Avgust craiul leșesc iarăși cu oastea lui cerca pre Leși carii era haini împotriva lui de ținută cu craiul Șvedului, de-i bătea și-i gonía din Țara Leșească.

Atunce s'au tâmplat un reimentar a craiului Avgust, pre anume Smighelschi, cu o samă de oaste de au lovit pre voievoda Chiovschi, fiind hain craiului, și l-au prins viu nevatamat. Și ducându-l acel reimentar la stăpănu-său craiul Avgust, căzut-au voievoda Chiovschi cu rugămintea la Smighelschi ca să nu-l ducă la craiul Avgust sau la Moscali, ce să fugă cu dânsul și să fie amândoi. Și i-au adevărit cu giurământ că-i va da o fiică a sa duple dânsul, de-l va face ginere, și multă bogăție și târguri de a lui îi va da. Deci Smighelschi îndată l-au crezut și s'au făcut una cu dânsul și au fugit amândoi într'o parte de loc. Și au strins altă oaste și așa îmbla tot din loc în loc noaptea. Și pre unde găsea oaste de a craiului leșesc sau oaste moschicească, o strica, că era om foarte harnic și de treabă la războiu acel reimentar Smighelschi. Dar de la o vreme nu i-au mai încăput vreme să mai poată îmbla pîn Țara Leșească cu podgheazul, că se umpluse țara de Moscali și de Sasi de a craiului Avgust de la Sacsonia și-l gonía pre voievoda că pre o heară sălbatică din loc în loc. Ce numai ce i-au căutat a lăsa Țara Leșească și au trecut muntele și au intrat în Țara Ungurească. Iară acolo în Țara Ungurească încă nu avea odihnă voievoda Chiovschi de Avgust craiul leșesc. De acolo au luat munții fără de drum în lung, până au dat la Cirimuș și au ieșit la Vij-

niță în Țara Moldovii numai cu vro trei sute de oameni. Și îndată au și trecut codrul și au luat Siretul în gios și au mers la Iași, că se temea de Moscali, că-l gonă din urmă. Că sta Moscalii de pază din Cirimuș până în Iahurluc tot om de om. Numai el cu mare meșteșug au scăpat de au ieșit în Moldova, că au făcut veste că va să iasă mai din sus pe Pruf la Colomeia în Țara Leșească. Și alergând Moscalii de la strajă să-și fie calea, iar el mai pre din gios au ieșit în Moldova la Vijnită.

După ce au venit la Iași, s'au împreunat cu Nicolai Vodă. Și i-au făcut Nicolai Vodă cinste pre obicei ca unui domn străin. Și după ce au trecut trei patru zile, s'au dus la Tighine unde era și craiul șvezesc. Și nezăbovind la Tighine, l-au trimis craiul șvezesc pre voievoda Chiovschi la Poartă sprinten. Și au zăbovit acolo la Poartă vro treizeci patruzeci de zile și mai bine. Multe mestecături, tulburări și îndemnări au făcut acolo la Poartă, ca să strice Turcii pacea cu Moscalii, ce vezirul nu primia să strice pacea. Iară împărăția înfălegând din voievoda Chiovschi cum se întemeiază Moscalul de toate părțile, au mazilit pre vezirul și pre Iusuf pașa Tighinei, căci sta pricini să nu strice pacea împărăția. Și au pus vezir pre Uman pașa Chiupruliul. Atunce au găsit vreme la acel vezir și Mihai Vodă de au ieșit din Edecule. Și încă i-au dat vezirul lui Mihai Vodă și zece pungi de bani din visteria împărătească, jăluind Mihai Vodă că i-au luat când l-au mazilit.

Dar acesta vezir n'au fost trei patru săptămâni, și l-au mazilit împărăția și pre acesta, căci nu era lacom și vra să fie pravila lor cea vechie, și împăratului așa nu-i plăcea. Apoi au trimis împăratul de au adus pre Mehmet pașa bal-

tagiul, carele mai fusăse vezir mai înainte vreme într'alt rând, și l-au pus vezir iarăși al doiele rând. Deci acel vezir baltagiul îndată au și trimes la hanul tătăresc, de l-au chiebat la Poartă la sfat, și au și stricat Turcii pacea cu Moscalii. Și au dat poroncă în toate părțile, de vară să se găteze de oaste, și au închis și pre solul moschiesc în Edecule. Și au scris împăratul turcesc cărți la craiul Șvedului la Tighine, precum nu l-a lăsa în străinătate. Și s'au adevărit prea tare precum va sta de-l va împăca cu Moscalul pre pofța lui, de-i va da Moscul toate ce au păgubit Șvedul; iar de nu va primi Moscul pace cu Șvedul, să-i întoarcă ce i-au luat, s'a bate el singur cu Moscul și-i va da și oaste craiului șvezesc câtă îi va trebui, de-l va duce la țara lui. Și i-au trimes câteva pungi de bani craiului de cheltuială și au trimes și pre voievoda Chiovschi și om de adevărită de la Poartă la craiul Șvedului, de primăvară să se gătească de oaste. Și au făcut și ferman să deie Moldova zaherè oștii leșești și șvezești ce era la Tighine: ialovițe, orz, grâu, făină, cât le-ar trebui de agiuns. Deci sosind la craiul Șvedului voievoda Chiovschi cu acea carte ce scria împăratul turcesc la Șved, pentru care mult s'au bucurat craiul Șvedului și ținea acea carte de adevărită împăratului tot în sin la dânsul. La care mai pre urmă s'au schimbat într'alt chip acea adevărită împăratească turcească, precum s'a vedè mai înainte la rândul ei.

Scris-au vezirul la craiul Șvedului ca să-i trimeată un om a lui de ispravă, să vorovească cu dânsul pentru oștire. Deci trimițând craiul un om a lui la vezirul, l-au întrebat vezirul ce fel de oameni sânt Moscalii și ce fel de războiu au. Acel om al craiului șvezesc au zis că sânt Mo-

scalii niște oameni proști și blăstămași de tot. Iară vezirul au răspuns: „Dar de vreme că zici tu că sânt așa de blăstămași Moscalii, dar voi așași nu sântefi de nemică, că ei v'au bătut pre voi”. Așjdere au mai zis acel om a Șvedului cum că Muntenii sânt prieteni prea buni cu Moscalii și ce vădu și ce audu aice la Poartă, toate scriu la Moscali. Iar vezirul au răspuns zicând: „Bine facu Muntenii că scriu, că de noi n'au ce scrie de rău, că noi nu ne femem de nime, că avem oaste multă și pușce multe și putere mare. Și noi nu ne putem să ne gătim cu taină, să nu știe nime, ce cu giumătate de an mai înainte ne dăm știre și ne gătim, că n'avem grijă de nime. Ce Muntenii de or scrie de aceste ce le vădu, că avem oaste multă și putere mare, să scrie sănătoși”. Acest răspuns au luat omul craiului Șvedului de la vezirul.

Scris-au vezirul de al doiele rând la craiul Șvedului, să-i trimată alt om mai de treabă, zicând că de la acesta n'au putut nimică să cunoască din voroavele lui. Deci Șvedul îndată au ales alt om mai de treabă, ofițer de ai lui, și l-au trimes la Poartă. Deci vezirul l-au întrebat și pre acela cum știe pentru oastea Moscului. Ce acela au schimbat voroava într'alt chip, zicând că Moscalii, pedestrimea este prea tare, mai tare decât toate neamurile la războiu, că stau ca un zid nemișcat. Că de n'au putut Șvezii să-i bată și să-i spargă, dar alte neamuri așași n'au nici o putere să-i spargă. Fără de cât el așa socotește, să gătească vezirul patru sute de tunuri, și așa, cu acele tunuri slobozind odată, de două ori și de trii ori, or putè rumpe obuzul moschicesc, să-l spargă. Să facă drumuri pintr'însul, lovind acele multe tunuri. Și așa cu acel meșteșug poate să biruiască pedestrimea moschicească,

iară într'alt chip amintere nu poate nime să-i pobească⁶⁴³). Iară călărimea moschicească îi mai slabă. Deci uitându-se vezirul la sfatul acelui ofițer șvezesc, întru acesta chip s'au apucat a facere gătire.

Venit-au și hanul după poronca împărăției de la Crâm la Țarigrad la sfat. Și au sfătuit și el că-i bine așa să facă oaste asupra Moscului. Și au zis, acum după ce or înghieța apele de iarnă, să sloboază două ceambururi, un ceambur sultanul din Bugeag cu Tătarii și cu oastea lui voievoda Chiovschi prin Ucraina asupra Chiovului, iar cu un ceambur să meargă însuși el din Crâm pre apa Donului până la Voronița, unde sânt galioanele moschicești făcute, să le aprinză. Iar de acolo a lua curmeziș, de s'a împreuna cu celalalt ceambur a sultanului și a lui voievoda Chiovschi. Într'acel chip au sfătuit și au așezat hanul cu împărăția să facă.

Atunce era un Turc ce-l chema Ismail efendi și era om de casa împăratului, credincios din cei din lăuntru. Și era și capichiaie a hanului. Și avea bun prieteșug acel Turc cu Dimitrașco Cantemir beizadè, fiul lui Cantemir Vodă. Că mergea de multe ori acel Turc la gazda lui Dimitrașco beizadè și-l cinstea beizadè, că poate fi bea acel Turc și vin. Și-i zicea beizadè în tambură, că așa știa zice de bine în tambură, cât nici un Țarigradean nu putea zice bine ca dânsul. Și-i era foarte drag beizadè acelui Turc. Și viind Turcul atunce la beizadè la cinste și vorovind ei, i-au spus Turcul toate tainele împărătești lui beizadè ce vor să se facă. Deci Dimitrașco beizadè înțelegând aceste, căzut-au cu rugămintea la acel Turc Ismail efendi, să grăiască hanului

364) *pobedi* = „dovedi, birui”.

și hanul să găiască împărăției să-l facă domn în Moldova. Și l-au învățat și în ce chip a grăi, giuruind câteva mii de galbini hanului. Iară hanul auzind aceste din Ismail e'endi, îndată au priimit.

Deci mergând hanul la împăratul la sfat, între alte sfaturi zis-au hanul cătră împăratul și acest cuvânt, că Brâncovanul Vodă, domnul munteneș, este un domn bogat și puternic, are oaste multă și-i de mult prea bun prietin Moscalilor. „Nu trebuiește la această vreme lăsat să fie domn, că poate să se hainească și a face smin-teală oștii împărătești. Ce trebuiește prins, că el de bună voie n'a veni la Poartă. Și nime nu-i harnic nici poate să-l prindă, fără cât socotesc că beizadè feciorul lui Cantemir Vodă cel mai mic. Este om mai sprinten decât frate-seu Antioh Vodă. Ce să-l puie împărăția ta domn în Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova și-l va prinde. Că Nicolai Vodă care este domn în Moldova, este Grec și n'a putè să facă această slujbă. Nici mie nu mi-i drag să slujesc cu Grecii”.

Deci împăratul cum au auzit aceste cuvinte din hanul, într'acel ceas au și trimes, fără de știrea vezirului, de au adus pre Dimitrașco beizadè de la gazdă cum mai de sârg. Și l-au adus la saraiul împărătesc la împăratul și îndată l-au îmbrăcat cu cabanișă, cu spinări de soboli, în loc de caftan, și l-au pus domn în Moldova. Și apoi l-au dus la vezirul, de l-au îmbrăcat în caftan și i-au dat ferman, făcându-i alaiu pre obicei. Și nezăbovindu-l două trei zile, l-au și pornit de au venit în mezil la Iași, salt numai cu zece douăzeci de oameni. Care n'au cheltuit nici un ban la Poartă, că și tuiurile și sângeacul³⁶⁵⁾ pre urmă i le-au trimes.

365) *sângeac* = *sangeac* = „steag, drapel”.

Atunce vezirul la purces au zis lui Dimitrașco Vodă cu mare taină: „După ce vei merge în țară în Moldova, să chivernisești lucrul, să-mi prinzi pre Brâncovanul Vodă munteanul, să mi-l trimești aice viu, și de la împărăție vei avea mare dar și cinste. Și în locul lui tu vei rămâne acolo domn neschimbat”. Iară Dimitrașco Vodă, mulțămind vezirului, s’au apucat că va face acea slujbă și l-a prinde. Numai au dat și el un sfat vezirului, socotind că-i va fi de folos, iară pre urmă acel sfat au căzut cu împedecare. Că au zis către vezirul ca să scrie la Brâncovanul Vodă să îndatorească Poarta cu cinci sute de pungii de bani, fiind la acea vreme de trebuință pentru gățirea oștii, și Brâncovanul Vodă s’a uita la acea carte ce-i va scrie vezirul și nu va avea grijă de mazilie. Deci vezirului i-au plăcut acest sfat a lui Dimitrașco Vodă și au scris la Brâncovanul Vodă ca să împrumuteze Poarta cu cinci sute de pungii de bani pentru cheltuiala oștii. Deci Brâncovanul Vodă, ca un om cu minte, au priimit, zicând că a da; numai odată n’a puté să-i deie toți banii, că-i țara săracă, ce pe lună a da câte o sută de pungii. Carii se îmbracă³⁶⁶⁾ în cinci luni, socotind că până în cinci luni ori sosi și Moscalii, și atunce de or și vra să-i facă ceva rău, nu-i vor puté strica nimică.

Măcar că Brâncovanul Vodă nu știa nimică de acea voroavă, dar avea minte de se păzia. Iară, să zicem, atunce s’au păzit, că l-au păzit Dumnezeu, iară când s’au mâniat Dumnezeu pre dânsul, n’au putut să se păzească, precum înainte la rând se va scrie.

Iară pe Dimitrașco Vodă l-au pornit la Iași.

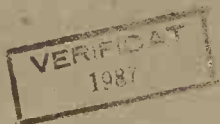
366) a se îmbrăca în s pe = „a se întinde în, a se repartiza pe”.

Și i-au zis vizirul că când va fi vreme să prinză pre Brâncovanul Vodă, a trimete vizirul omul seu cu ferman. Deci Dimitrașco Vodă trimetind pe capegi-bașa înainte cu mazilia lui Nicolai Vodă și dimpreună cu omul seu anume Dimitrul Saraciul, iară Nicolai Vodă nimică nu știa de mazilie și șede la divan de giudeca țara. Iară capegi-bașa descălecând la scară, s'au suit în curți, iară Dimitru Saraciul, sluga lui Dimitrașco Vodă, au năvălit de grabă supt scara despre doamna, unde era închis Iordachi Rusăt vornicul cel bătrân, și au lovit lăcata cu baltagul de o au stricat-o. Și au scos pre vornicul Iordachi afară și i-au dat cărți de căimăcămie de la Dimitrașco Vodă. Iară boierenașii din cerdac văzând că au scos pre Iordachi vornicul, au alergat tare, de au dat știre lui Nicolai Vodă la divan. Și îndată sculându-se Nicolai Vodă de la divan înspăimântat, se timpină cu capegi-bașa în ușa spătăriei, unde îi dede ferman de mazilie.

Atunce boierenașii lui Nicolai Vodă din curte, Grecii, începură a se ascunde în casă despre doamna. Și țara încă începuse, precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiți de strimbătăți să facă calabalâcuri domnilor mazili, dar nu putea să-i facă nimică, că nu avea voie. Că scria Dimitrașco Vodă la caimacami să nu se atingă nime de cinstea lui Nicolai Vodă sau de oamenii lui, ce cu mare cinste, ca pre un domn, cu de toate ce i-ar trebui la pornitul lui să-l grijească, nimică să nu-i lipsească. Și așa pre obiceiul trei zile grijindu-l cu de toate cele ce i-au trebuit, s'au pornit Nicolai Vodă la Țarigrad cu tot agărlăcul lui, neplinind un an deplin cu domnia, precum s'au scris, iară în Iași au rămas caimacam Iordachi Rusăt vornicul până au venit Dimitrașco Vodă. Atunce și boierii cei

pribegei înfălegând, toți au venit în țară, numai Dediul spatarul și Savil Zmucilă banul au rămas în Țara Leșească.

Dupre ce au agiuns Nicolai Vodă în Galați, atunce au sosit și Dimitrașco Vodă din Țarigrad în Galați. Și au mers Nicolai Vodă la gazda lui Dimitrașco Vodă, de s'au împreunat amândoi. Care nu puțin lucru au făcut Nicolai Vodă atunce, de au mers la gazda lui Dimitrașco Vodă, că alți domni nu mai stau să se împreune după ce se mazilescu, ce fugu unul de altul să-și scoață ochii. Dar Nicolai Vodă au mers de s'au împreunat și s'au rugat lui Dimitrașco Vodă să nu se potrivească boierilor de țară să-l pârească la Poartă. Și el încă s'au făgăduit că nu-l va amesteca la Poartă pre Dimitrașco Vodă cât va trăi cu domnia, ce de a îmbla pentru domnie, a îmbla pentru domnia Țării Muntenești, iar nu pentru a Moldovii. Și așa unul cu altul s'au încredințat și Nicolai Vodă au purces la Țarigrad, iară Dimitrașco Vodă au venit în Iași. Iară precum și-au ținut acești domni tocmala, se va scrie la rândul său.

E. MARVAN

Cetatea Hotinului, văzută de la răsărit dinspre Nistru.

Biblioteca Academiei Române. Copie dăruită de Radu Rosetti.

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII